

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2011. március 15.

XI. évfolyam, 1. sz.

Támogatók:

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

és a Szülőföld Alap

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113=511.141)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
felelős szerkesztő Vajda Gábor. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Szabadka : Aracs Társadalmi Szervezet, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Bobory Zoltán: Vissza, Lábnyomok a parti homokban (versek)	5
<u>„harczedzett Zászlóalj”</u>	
Pénovátz Antal: Az 1849. évi „nagy szaladás” emlékei az egyházi könyvekben.	6
Lengyel János: Párizs 1946–1947 – Egy békediktátum ügymenete	12
Bozóki Antal: Tíz évvel a hatalomváltás után	18
Mirnic Károly: A szerb populista demokrácia és a kisebbségek	25
Bogár László: Harcaink	31
<u>Tíz év története</u>	
Gubás Jenő: A múlt példáján át a jelenünkről – Tízéves az Aracs délvidéki magyar közéleti folyóirat	33
Huszár Zoltán: A tisztánlátás felé	40
Bata János: Hazugságok, féligazságok, hatalmi dölyf - és még az udvari bolond is megrázza csörgősipkáját	45
<u>Magyar évszázadunk cseregyerekei</u>	
Tari István: Útravaló (vers)	57
Mák Ferenc: Garády Viktor – Az öreg halász és a magyar tenger	59
Gereben Ferenc: Cívis történetek	75
Bence Lajos: Kettős kisebbségben – A szlovéniai magyar irodalom identitás keresési kísérletei	85
Göncz László: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád.	90
Péter László: Kék Bagoly – Egy délvidéki magyar indián Kanadában: Fujkin István	98
Péter László: Indián (vers).	104
<u>Ha belülről nézem</u>	
Ditzendy Orsolya: Horvátországi magyar egyetemisták identitása – a Drávaszögben, illetve Magyarországon készített interjúk alapján	105
Mohácsi Huba: Együttélési hajlandóság a Vajdaság lakossága körében	119
Széman Péter: Szórványosodási gondok a Szilágyságban.	122
<u>„Szűgyeni dán” – ítéletnap</u>	
Csorba Béla: Majlát született Varga Erzsébet	125

Matuska Márton: Mozsor, 1944/1945 – Özvegy Majlát Ferencné Bognár Erzsébet nyilatkozata	128
Harmath Károly: Megbocsátás és emlékezés	130
Ternováczy István: Megbocsátással jövőt építeni – Dr. Harmath Károly ferences rendi atyával beszélgettünk mártír rendtestvéreiről	133
 <u>Beavatás</u>	
Czakó Gábor: Hunfalvyzmus, hantik és dakoták	135
Gulyás Gizella: Isten veled, Magdikám! – Anyaországi magyarok kitoloncolása a jugoszláv-magyar határon	138
Szemerédi Magda: Moholy-Nagy László – Ami az életrajzból kimaradt	140

E számunkban Fujkin István műveiből közlünk válogatást.

Vissza*Sixtusznak*

Elfordultunk Tőled, Uram!
 S futni kezdtünk, eszelősen,
 Karunkat szanaszét dobálva
 Álarcos isten mirhájában;
 Szíréhangok hívtak, s nem
 Hallottuk a veszett ugatást,
 Véres pofák nyüsztő hangját.
 Ijedt madaraid ott röpködtek
 Körülöttünk, de elvakultan
 És süketen hittük, hogy az,
 Ami kígyóként ölel – szabadság...
 S most ideértünk, Uram!
 Végtelen fal tövében kuporgunk,
 Egymást marva szitkozódunk,
 Legyek lepnek el a bűzben.
 Nincs erőnk szégyenünkben
 Visszafordulni, s a tövises
 Úton elindulni Feléd, Uram.
 Óh, csak lenne valaki, aki
 A kuporgók közül felállna
 És kegyelmeddel elkezdené
 Lebontani a falat, amiről
 Csak Ti tudjátok, hogy
 Mi az, ami mögötte vár
 Vagy kitárt két karjával
 Mutatná, hogy induljunk,
 Vársz minket, a földből
 Jött lidércfénytől szédült,
 Hittelenné szégyenült,
 Megtért magyarjaidat...
 A szétszóródott szögek,
 A villám hasogatta kereszt
 Tövében, térdre ereszkedve
 Kérjük: hallgassd meg Uram
 Újra könyörgésünket

2011. január 27.

Lábnymok a parti homokban*Kubik Annának, Fehérvárról*

Az elcsendesedett hullámok után, a parti
 főnyen nem látszanak lábnymaink.

Nincsenek nádtorzsák, kisodort ágak sem,
 a tómeder békessége húzódik ki a fűzfáig;

alóla nézem a túlpárt vörös drapériáját,
 s a felettem szétrebbenő szürke felhőket.

Az ágak között elhagyott, csepegő fészek
 úgy várja a tavaszi fiókák melegét, ahogy

kiüresedetten, márványos kezünkbe temetett
 arccal várjuk, hogy a főnyen kagylói között

újra lábnymok vezessenek le a vízig.
 Két sor egymás mellett haladó lábnym...

2010. december 10.

Etűd

Az 1849. évi „nagy szaladás” emlékei az egyházi könyvekben

1848. december 2-án lemondadják V. Ferdinándot, és megkoronázzák az alig 18 esztendő Ferenc Józsefet. Ezzel egy időben a birodalmi vezetés valamennyi területen (Felvidéken, Észak- és Dél-Erdélyben, Galiciában, Bukovinában) támadásokat intéz, a birodalmi főereget pedig Windischgrätz vezérlete alatt Pest ellen indítja. A hírre a magyar hadvezetés elrendeli, hogy a délvidéki hadak – a fővárost védendő – vonuljanak Pest alá. A bácskai hadtest parancsnoka, Vécsey Károly¹ tábornok 1849. január 17-én indult útnak. Elvonulásával azonban a délvidéki magyarság magára maradt, és a szerbek kegyetlenkedéseitől való féltelmében, január utolsó napjaiban, rettentő zord, hideg időben kétségbeesett menekülésbe kezdett. Erre a kétségbeesett futásra, fejvesztett menekülésre utal, emlékszik még ma is (több mint másfél évszázad távlatából) a *szaladás/nagy szaladás* kifejezés emlegetésével a szájhagyomány. Akad persze írásos nyoma is a történeteknek. Ezek közül az egyik mindenképpen az a bejegyzés, amely az *Omorovitzai Ref. Eklésia* presbitériumi üléseinek határozatait tartalmazó II. *Protocollumban* található az egykorú edelényi Herceg Ferenc lelkipásztor megfogalmazásában a következőképpen:

1849-ik év első napján a' Sz:tamási Szerbek Sánca 's tábora ellenébe Verbászon felállított sáncaok alol a' Pest felé gyors léptekkel nyomuló Cs. K.. General Windisgrätz elébe felparancsolt Dommiguel (Don Miguel – P. A.) zászlóalj szállásoltatott helységünkbe; így a' gondnokválasztás szokás ellenére más napra halasztatott.

E' harczedzett Zászlóalj helységünkben örömmel fogadtatott 's magyarosan megvendégeltetett.

Úgy hogy dél után 2 órakor dob perdülésre kirukkolt vitézek megköszönni akarván szíves

¹ Gróf Vécsey Károly az aradi vértanúk egyike, akit az emlékeztető verbászi tiszti gyűlésen tanúsított magatartása miatt – mellékbüntetésként, hogy végignézzék és -szenvedje a többiek halálát – Haynau hadbírósa utolsónak végeztet ki.

vendégszeretetünket a' Moroviczaik helyett a' pignoczaikat éltették, 's a' szállításukra önként kiállott kocsikat tisztjük vissza parancsolta, nem tartván tanácsosnak a' rettentő hidegben nehéz fővel kocsikoni utazást.

Jan: 7-kén

Feketehegy és Verbász alol föltakarodván a' katonaság, Bácska és az alsóbb részek /:pars pro toto:/ a' szerbek rablásának 's gyilkolásának martalékul hagyatott. a'mint a' katonaság távoztával csak hamar ki is törtek Sáncaikból Verbászt és Feketehegyet rabolták és égették – a' menekülni nem tudó, vagy nem akaró lakosok közül többeket megöltek – köztük az úttán életét szaladással menteni akaró Kereszthes Jó'sef lelkészt agyon lötték. Már Januar: 29-kén Topolyát égették és rabolták – lakosai közül többeket le öltek – köztök a' papi segédet kivégezték, a' plebánust hand'sárral annyira megvagdalták hogy a' fején 's nyakán ejtett tenyéryi sebek begyógyultával is hivatala folytatására alkalmatlan lett 's defitentiába téte-tett. Báró Krei (Kray – P.A.) ő nagyságát Topolya földes urát ingre gatyára vetköztetve magokkal Bajsára hurczolták.-

A feketehegyi (feketicsi) eseményekről megrázó részletek felidézésével számol be Szilády János lelkipásztor *A feketehegyi reform. egyház 100 éves története 1785-től 1885-ig* címen írt egyháztörténetében. Ebből idézi Sárközi Ferenc *Az idő sodrásában* című kötetében² a következőket: „Néhány öreg nem akarta elhagyni a falut. Berhidai Keresztes József a magyar Református Egyház lelkésze a szaladás kezdetekor a magára hagyott betegekhez, aggastyánokhoz szaladt el, hogy rábeszélje őket is a menekülésre. Néhányat sikerült kocsira ültetve menekülésre bírni. Esteledni kez-

² Sárközi Ferenc: *Az idő sodrásában, Feketics Művelődési Egyesület, 2000*

dett mire a paplakba visszatért. Kunhegyesről a telepítés időszakában ajándékba kapott harangot már hetekkel előbb elszállították Soltvadkertre, ahol a biztonság kedvéért elásták. A legfontosabb hivatalos iratokat elvitték Halasra és Moravicára. Csupán csak személyes holmijait kellett magához venni, mivel feleségét és gyermekét már korábban elküldte Soltvadkertre.

Amint kiért az utcára, akkor vette észre, hogy a menekülés útvonala el van vágva. A parochia kertjén keresztül sem menekülhetett, mert a végszomszédságban lakó két sváb a magyar egyház régi ellensége volt, akik amióta felgyújtották a paplakot és jegyzőlakást, különös gyűlölettel viselkedtek a jegyzővel és a lelkésszel szemben. Mérlegelve a helyzetet, visszament a parochiára és várta a fejleményeket. Besötétedéskor felkereste a szerb csapat két tisztje, és azt ajánlották, hogy legjobb lesz, ha híveit követve ő is elmenekül, mert ki tudja, milyen garázdálkodó csapat követheti őket.

Berhidai Keresztes József megfogadta a jóindulatú tanácsot és (állítólag ingben, gatyában) a parancsnokok által megjelölt útvonalon menekült. Szabad útként a főutcát jelölték meg a tiszték az evangélikus imaházat érintve. Az evangélikus imaházzal szemközti kocsmában dorbézoltak a svábok a „Kossuth búcsú” örömeire. Bittlingmauer Péter, amikor meglátta a haranglábhhoz érkező magyar lelkészt, a kocsmaudvarból vadászpuskával a kezében és falnak támaszkodva célba vette. Berhidai Keresztes József halálos sebet kapott és ott a helyszínen meghalt.”

Történt mindez (1849) január 23-án.

Pár nappal később, azaz [1849] január 30-án Topolyán ismétlődött meg a vérengzés. Az ott-történekről nem került kezembe a fentiekhez hasonló részletes leírás, de a plébániai hivatal halotti anyakönyve az 1849. évnek 30. napjára 42 esetben az elhalálozás okaként az ellenséges Ráczok által megöletett/ Ráczok által agyon lövetett/ Ráczok által meg öletett/ Ráczok által el öletett polgár megfogalmazást jegyzi be. A megöltek között van a moravicai lelkész által említett „papi segéd”, Wlojnits (talán Vojnits? – P. A.) János 26 éves topolyai segédlelkész is. A handzsárral agyonvagdalt topolyai „plébánus” szomorú sorsára csak abból következtethetünk, hogy a január 30-án megölt 42 ártatlan áldozat temetését Fratrirts Lőrintz bajsai plébános végezte, és még a későbbiek során is

vidékről (elsősorban Bácsról a Szent Ferenc szerzetesrend áldozópapjai) jártak a topolyai híveket a szükséges szentségekkel ellátni.

Nem a kegyetlenkedés áldozata ugyan, bár közvetve talán igen, Bellányi Péter és Német Anna – **Sz. Tamási lakosok Topolyára futottak** – Jusztina nevű egyesztendő leánya, akit Vargha Gaudencz Sz. Ferenczi áldozár Bácsbul temetett 1849. március 30-án.

Topolya földesurának, báró Kray Nepumuki Jánosnak az elhurcolása, kastélyának feldúlása, kirablása viszont semmiképpen sem minősíthető másnak, csak kegyetlenkedésnek.

A fent kiemelt rész: **Sz. Tamási lakosok Topolyára futottak**, és Herceg Ferenc ómoravicai lelkész beszámolójának alábbi sorai is jól alátámasztják, hogy a szóban forgó kegyetlen és zord téli napokban Bács vármegye magára maradt magyar lakossága a fenyegetésektől, kegyetlenkedésektől való félelmében futott, menekült, de nem: ki merre látott, hanem északnak, Szabadka, Szeged, Mélykút, Halas, Csanád, Soltvadkert stb. felé.

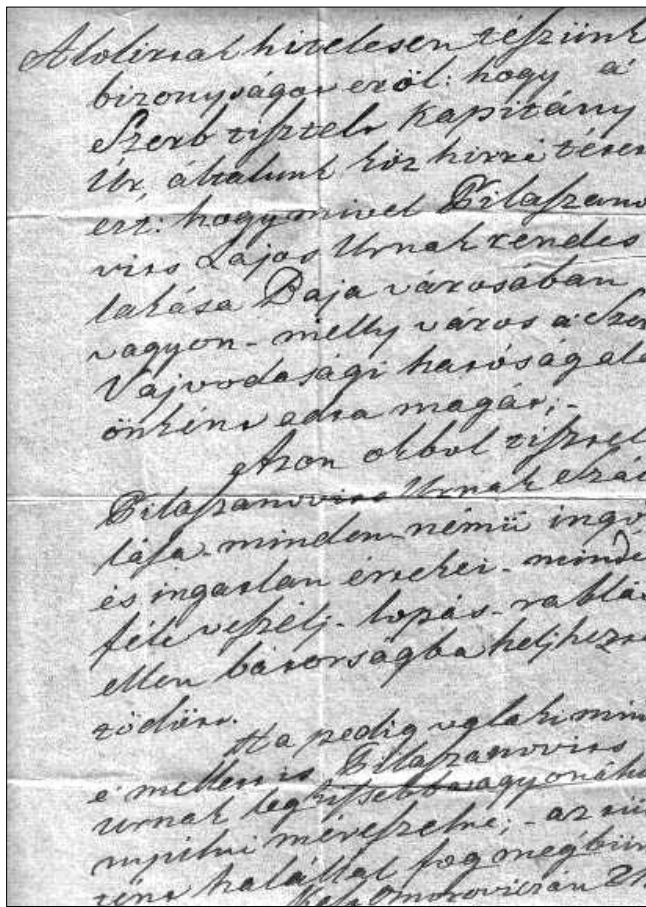
Ez olvasható ki a tiszteletes úr beszámolójából is:

Proximus ardet Ucalegon – a közeli/a szomszéd Ucalegon (háza) ég – idézi Homeros Iliászából a Trója veszedelmére, a fenyegető vész közelségére utaló sort, majd így folytatja:

A' tűz világa, 's gyilkolás hallása népeimet meg-rémítette – kicsinyek nagyok sírása 's jajveszéklése közt a' gyülekezet nagy része Szabadkai Szállásokon, Mélykúton – Halason – Csanádon kereste menhelyét. Gondnokomat is a' pénztárral Halasra küldöttem – a' Jegyző, 's Anyakönyveket pedig a' Feketehegyi helység és egyház Jegyző és Anyakönyveivel miket hozzám biztosításul küldöttek föld alá rejtettem, - ezeket – az itthon zavarosban halászni maradtak ellen örizni magamat hon maradásra határoztam. – Topolyáról a' rabló sereg ágyúikkal együtt Bajsára vissza vonult, 's ez úttal Helységünket mellőzte.-

De csak szusszanásnyi időre, mert

Febr: 25-kén estve felé érkeztek helységünkbe Szteijn igen mívelt és szerény őrnagy vezénylete mellett a' Csajkisták 's velök a' gyülevész őrsereg, mind jól készült szuronyos fegyverekkel.

– Megérkeztükkel őrnagyuk az itthon szédelgő lakosokat dobszóval a' helység házához gyűjtötte, 's előttök katonáinak a' rablást kemény büntetés mellett meg tiltotta – sőt a' Magyarok közzül öröket is rendelt 's őket felhatalmazta hogy ha katonái parancsa ellenére táborukat ott hagyva rabolni mernének szabadon agyon verhetik. E' parancsal katonáit ágyuikkal a' rom: cath: temető mellé helyezte – a' nemzetöröket pedig hozzájuk közel a Falu legfelsőbb részébe szállásoltatta – táborát helységünkkel pálinka, szalonna, és kenyérral ellátatta.

A rablást, fosztogatást tiltó intézkedésről egy 1849. február 21-én papírra vetett kiáltvány is tanúskodik, amelyen bal oldalon szépen virít a helység piros viaszpecsétje, jobb oldalon pedig a helység bírájának (Kiss János) és három esküdtjének (Györe József, Tóth István és Búzás Andrásnak) az aláírása. Az említettek által hitelesített okirat szövege a következő:

„Alolirtak hitelesen tészünk bizonyoságot eröl: hogy a' Szerb tisztelt Kapitány Úr, általunk köz hirré téteti ezt: hogy mivel Pilaszanovits Lajos Ur-

nak rendes lakása Baja városában vagyon – mely város a' Szerb Vajvodasági (sic!) hatóság alá önként adta magát;-

Azon okbol tisztelt Pilaszanovits Urnak Szállása – mindennemű ingó és ingatlan értékei – mindenféle veszelj – lopás – rablás ellen bátorságba heljheztedött.

Ha pedig valaki mind e' mellett is Pilaszanovits Urnak legkissebb vagyonához nyúlni merészelne; - az tüstént halállal fog meg büntettetni. Kelt Omoroviczán 21. Febr. 1849.

A helység piros pecsétje
Kiss János mk Biró,
Györe Josef Esküt mk,
Tóth Istvány Esküt,
Buzás András mk Esküt”

Nitimur in Vetitum magis cupimusque negata - magyarul: mindig a tilosra törekszünk, és a megtagadott dolgokat kívánjuk – idézi Ovidius szállóigévé vált sorát Herceg Ferenc lelkész úr, majd beszámolóját így folytatja:

A'szerbek se maradhattak bőrükbe – a' házakat pénz, öltöny, 's fehérmemből rabolni kezdték – mire köztük, 's az örök közt verekedés keletkezett, 3 szerb tisztára agyon veretett, 4 halálosan megsebesítettet, - a magyarok közzül bár közibéjük lődöztek – golyó vagy szuronyos fegyver által egy is legkissebb sérelmet nem kapott. – A' megrettent Szerbek még ágyuikat is őrizet nélkül hagyva eszeveszetten futottak szélyel, ugyhogy temérdek lerügött bocskorokat találtak más nap az uttzákon, 's ha a' lakosok nagyobb része szélyel menekvőben nincs, 's ifjaink magokat rendes katonaság közzé be nem soroztatják 5 ágyút minden munitioval 's pénztárral csupa botokkal kezükre kerítnek. – A' lármán tettes Szalmásy Gyula úrnál szállásoló tiszték megdöbbenve siettek Bíránk Kis János helyettes Jegyző Decsi Dániel 's egy pár eskütt kíséretében a' csatahelyre, a' holtakat és sebesülteket a' helység házához vitték, és kísérték, kik is más nap míg koporsójok elkészült az udvaron szemlére kitétettek.

Míg embereiknek halálok, 's különösen 12 éves káplárjoknak elvesztésén felbőszült szerbek káromkodva az uttzákon magyarokra lődözve, ágyuiknak a' falura szegezésével, nép kiirtásával fenyegetődve, rabolva sürtek forrtak /:engemet is

lelkészt két ízben célba vettek:/; de bosszújoknak csak két lakos társunk lett áldozatja Szoboszlai János 20 éves ref: ifjú – és Márton takács rom: cath: / az alatt a' tisztek össze ültek és szigorú vi'sgát tartottak a' tett felett, és csupa gyanubol /:mert a' tettesek mint Józsa Bandi 's társai megugrottak:/ Szabó István, Sós István és Kis Sándor lakostársainkat, mint szinte helyettes Jegyző Decsi Dánielt is ki egy sebesültet a' mult estve kíséret közben arczul csapott be fogattak, és vason Zomborba vitettek. –

A' mérget méginkább keverte, 's a' bosszút méginkább forralta Kun István csődörös vallásokat (értsd: vallásukat) sértő tudatlansági tette. Ki is miután a' koporsók megkészültek, rajtok vallásos szokás szerént a' gyertyák meggyújtattak – hogy ne égjenek minden haszon nélkül pipára töltött nálok rosszul égő kapa dohányát meggyújtotta. Meglátván a' Servián pap nyakon csípve farba rúgta, két Servián szuronyos fegyverrel üzőbe vette, a' kerítésen keresztül kergették, a' kukoricza szár kúpokot szuronyaikkal össze vissza szurkálva keresték – majd egy házba, hova csak ugyan szaladt, 's az ágy alatt ülő kotlos tyúkok mögé rejtőzött követték 's nézték is; de élte határa nem ott volt kimérve, 's halála neme meghatározva szemüket kikerülte.

Rettentő volt e' nap. Embereinket kiket elő utó találtak irgalom nélkül kardal, puska agyával ütötték, majd mejjöknek szegezve agyon lövéssel szúrással fenyegették, csizmáikat lábaikról lehúzták, szűreik 's egyéb öltönyeikből kivetkőztették, ki 'sebölték, marháikat, lovaikat, a' helység 2 csődörét is elrabolták, - 's mind ezeket birka türelemmel kéntelenítettett nézni és szenvedni a' fegyvertelen nép. De borzasztóbb volt az éjjre gondolni. A' bosszú, pálinka, és bortol hevült vérengző nép dühe nap nyugvásal kétségen kívül írtóztató vérengzésben törki, ha tisztjök, kétes lévén a' más szemetjén történendő élet halál harcz kimenetele délután 2 órakor őt' is kivégzéssel fenyegető fegyelmetlen csordát Pacsérra át nem szállásolja.”

Hogy Pacséron mi történt, nem tudjuk, írásos adat – egy 1849. december 11-én tartatott iskolai vizsgálatról készült jegyzőkönyv halvány utalásán kívül – ez ideig nem került elő. Az iskolai vizsgálatokról azt kell tudni, hogy évente kétszer:

tavasszal és ősszel tartattak, a vizsgálobiztos pedig valamelyik szomszédos gyülekezet tiszteletese volt. Pacséron például 1848 márciusáig az a B. Kereszthes József feketicsi tiszteletes, akinek meggyilkolásáról a fentiekben már szóltunk. A szóban forgó jegyzőkönyv tárgyunkra vonatkozó tartalma pedig a következő:

1849-ben Tavasszal az akkori örökké gyászos emlékezetű körül állások vi'sgálatot tartatni nem engedvén – tartatott 1849. dec: 11-én melybe...

Olvassuk azonban tovább Herceg Ferenc tiszteletes úr beszámolóját!

Febr: 26-án elmenvén rólunk az Isten ostora nagy lélekzetet vettünk; de tőlök békés maradásunk nem volt. Táboruk élelmezése, a' szünetleni szolgálat kocsival lóval, gyalog és lóháton szörnyen terhelték kevés számmal hon maradt lakosainkat. Majd

Mart: 2-kán

Cs. K. General Drágics ő nagysága Bajmokrol az ügyet 's hadi szerencsét veszélyeztető fegyelmetlen csordát táborából haza zavarván, a' Szivacz 's Bajsa felé vonulók helységünket kiméletlenül rabolták – férfiakat asszonyokat egyformán alsó 's felső öltönyeiktől, ágynemüektől megfosztották, az őket szállító kocsisokat ülésükből letaszították 's lovaikat elhajtották. – Engemet is lelkészt tettes Szalmássy Gyula úr házába szorított 50 csavargó – 's míg Gyula barátom a' Speisban portionként méregette számukra pálinkáját, engem Zongoráznit készítettek; 's az össze vissza handra mandrázott egyenetlen hangokon fegyvereik agyát vixolt padlóhoz verve össze vissza egyenetlenül ugráltak. Remek művészetemnek jutalma lön: hogy a' kalapomat fejemből, pipámat számból kérelem nélkül kivették, 's köszönet nélkül elvitték. –

Itt megjegyzem hogy ha tettes Szalmássy Gyula úr hon nem marad, 's a' Pacséron 's Bajmokon szállásoló tiszt urakat külömbféle jó borokkal, liqueurökkel, befőzötték, méz 's más nyalánkságokkal el nem látja, 's a' bitangoló pór népet szinte naponként nem vendégli Omorovicán ház épen, ember életben alig marad. Türelemit sokszor igen sokszor el is vesztette a' külömben igen jó kedélyű 's elmés barátom a' napontai szemtelen követelések miatt, - házát magtárát, kertben üveg házát és mindenét magyar, szerb rablóknak hátra hagyva magát szökésre elhatározá.

De lakásom hozzá tettem át, őt' sorsunk jobbra fordultával bízattam, 's kitartásra bírtam. –

A remény mintha kezdett volna valóra válni!

Mart: 4-kén (ugyanis)

Cs. K. General Dragics őnagysága Bajmokrol megindítá táborát Szabadka ellen – elő nyomulásokat a magyar örök hirül adák Gál Ezredesnek – ki is katonáit elrendezve ellenük vezényelte, Kaponyánál egymást ágyúkkal köszöntötték – rövid tüzelés után a' magyarok szuronnal rohantak. A' Szerb tábor a' leg nagyobb rendetlenségben a' leg rövidebb útat választva eszeveszetten szaladt Zombornak – A' kocsikrol lemaradt 's eltévedt Horvátok még Pacséron is kenyérért kínálták fegyvereiket. Bár elfáradt 's kiéhezett katonáink őket nyomba nem üzhették; még is mennyire meg vetették ijedtüket bizonyítják a' magokrol nem levetett inkább lehasogatott zuspisios szűr 's bőr nadrágok, - az elfogott munitios szekerek, ágyúk 's köztök az igen csinos 24 fontos réz CSÍCSÓ. –

A' Kaponyánál csatavesztettek, - ijedtökből Zomborba is vittek nem kis adagot. Ugyanis sarkokban lenni hívék a' huszárokat, sáncaikat vagyonaikat hátrahagyva szakadásig szaladtak, - Szerémben – a' vagyonosok Belgrádban vettek lélekzetet. Szerencsétlen főntebb megnevezett foglyainkat is mint szinte a' magokéit ott felejtették, kik börtönük ajtaját amazok örömben, ezek ijedtükben kifeszegették 's hazatértek.

Azonban korai volt még az öröm. A vészhelyzet még korántsem múlt el teljes egészében, hisz – a' szárnytalan vagy is pénztelen 's vagyontalan pórokat pedig egy Szerviánt affectáló Sztojkovics nevezetű Zombori rác³ boltos Bajsán össze szedte 's azokkal nyugtalanított. – Mart: 9-kén két követe által helységünk³től 150 kocsi kiállítását, nem tudom mennyi kenyér, 's szalonnát követelt. – Megtagadás esetében helységünket megsemmisítéssel fenyegette. – 150 ember sem lévén falunkban – szemtelen követeléseinek eleget nem tehettünk, eleget tenni nem is akartunk. Azon napon dél után 3 órakor 90 kocsin csordájával helységünk alatt megjelent, 's a'

³ Az egykorú nyelvhasználat a magyarországi szerbeket leginkább rácoknak nevezte, a szerbiaiakat pedig szerviánoknak, azaz szerbeknek.

déli rész külső széleit körül égették – a' falut rabolták, - tűzhelyeiket elhagyni nem akaró lakostársaink között 13-mat agyon lóttak. – Én tettes Szalmássy Gyula barátommal Szabadkai szállásra Gyurgyinba menekültem, 's onnét szemléltem lángba borult helységünk siralmas romlását. Esteli 6 órakor dobot üt tetett a' lelketlen kutya fajzat 's Bajsára vissza vonult. Más nap

Mart: 10-kén haza tértünk rombolt helységünkbe. Mint tisztelt Gyula barátom – én iajtaimat bevagdálva – fehér edényeimet szobám közepin össze törve, - üst más rézneműket elrabolva – asztalaimat, archívumot felforgatva – irományaimat, könyveimet szélyel szorva találtam, miknek rendbe szedésihez még fogni se tudtam midön lovas öreink nyargalva jelentik isméti jövetelüket. Lovasainkat rögtön szalasztottuk Pacséra – a' kaponyai csata veszteséivel el szaladt szerbek gabonái, birkái, marháiknak össze szedése, 's Szabadkára szállítása véget kiküldött tiszt úrhoz – ki is dobot üt tetett, 's míg gyalogait rendbe szedte 2 ágyút 60 huszár fedezetével megmentésünkre küldött. Már 138 ház istálókon, tarkarmányokon kívül égett midön szölleink sarkánál a' 2 ágyú megdördült. Cso eto?!! Kocsikra kapva Ószivacz 's Bajsa felé elnyargaltak, úgy hogy huszáraink, sőt ágyú golyóink se korczolhaták be hívatlan vendégeinket.

A siker okozta öröm, megelégedettség a történeteket papírra vető tiszteletes úr stílusán is érződik. Olvassuk csak: Hát Sztojkovics urammal mitörtént? Őt' a' rablásban elkésőt – kocsissa rablott hintáján 's lovain elnyargalván 3 bótos legényivel kik Bulim basa címet vettek fel – gyalog hagyta, 's gondolván: ha megadják is magokat többé Sz:János kenyeret alig ha árulandnak életre halálra vinni elhatározzák – és a' huszárok előtt szivarra gyújtva, szüntelen egyenként löve és töltve hátrálának annyira hogy tettes Pilaszanovics Antal úr erdejétől már csak dűlő földre valának, 's ha oda bevihetik inokat verő nadrágjokat este lévén az idő annyi ember elleniben szerencsésen megmenekülnek. De a' tiszt úr huszáraival karéba kapva megrohantatta. 2 huszár halálosan megsebesült. Egyiket itt temettük el egy mart: 9-kén agyon lövetett rom:cath: asszonnyal a' Cath: templom mellett – a' másik vitel közben Szabadka alatt hunyt el – és egy ló is megsebesült – mind golyó által. Sztojkovics uram is társaival együtt agyon vagdaltá-

tott, 's a' szállásról kijáró ebek kényelmes csemegéje lett. -

Közben 1849. március 15-én Kossuth Perczel Mórt nevezte ki a délvidéki magyar hadak élére, és Perczel nem is késlekedett az áldatlan állapotok felszámolásával. Kitűzött célja Pétervárad felszabadítása volt. Célja eléréséhez azonban megfontoltan, lépésről lépésre haladt. Először (március 22-én) a Szeged környéki településeket (Szőreg, Szentivány, Deszk) foglalta vissza, beosztottjai: Keményfi József honvéd százados Kiszombornál, Czintula Antal honvéd őrnagy Ókanizsánál győzedelmeskedett, majd másnap Gál László alezredes foglalta vissza Zentát. Továbbhaladtukban március 26-án Kúláról és Verbászról kergették ki a szerbeket, majd – áttörve a Ferenc-csatorna melletti védelmi vonalat – március 27-én Kiskérnél jártak, és két zászlóalj és két huszárszázadot egy üteggel sikerült is bejuttatniuk Péterváradra. A teljes siker azonban ezúttal elmaradt. Nem maradt el viszont a lázadás fő fészke, a Szenttamás ellen vezetett támadás sikere. A sáncot védő szerbek ugyan sokáig ellenálltak, de végül is, április 3-án a magyarok kerekedtek fölül, és az addig szinte bevehetetlennek hitt tűzfészekből kikergették a szerbeket. Pár nappal később, április 7-én a nagy római sáncot rohamozták meg és vették be sikerrel.

Herceg Ferenc tiszteletes úr mindezt így foglalja össze:

E' történetek után a' Debreczenben székelő magyar kormány által a' bácskai hadjáratra Perczel Mór tábornok neveztetett ki, - ki fegyverével először is Péterváradra tört útat, és ezt az ostrom alól felszabadítván, 's élelmi szerekkel megrakotván, seregét – a' Bechtold tábornok, és Mészáros Lázár hadügy minister által többször ostromoltatott, 's a' külföld előtt bevehetetlennek híresztelt Sz:tamási sánczok ellen vezényelte, 's azokat April: 5-kén négy órai ostrom után kevés embere vesztésivel bevette – 4000 szerbek temetkezési helye lőn. Azután Turlya, Nádalj, 'Sablya 's minden határőri helyeket egész Tételig bevén 's felpörkölvén, a' szerbek nyugtalanító rablásainak 's vérengzéseinek véget vetett.

Sz:Tamás bevételével a' Jegyző és Anyakönyveket a' földből felszedtem. A' Feketehegyieket min-

den hiba 's hijány nélkül kézbesítettem. A' szélyel menekvőben lévő híveim is haza szállongtak.

Ez még mindig a remény, a bizakodás időszaka volt. De két hónappal később, 1849. június derekán I. Miklós orosz cár Paszkievics orosz herceg vezetésével 200 000 fős hadsereget küldött a kutyaszorítóba került osztrák császár megsegítésére. A hatalmas túlerővel szemben a magyar sereg előbb július 31-én Segesvárnál, majd augusztus 9-én Temesvárnál szenvedett vereséget. A várható következmények világosak voltak, és Kossuth nem is habozott. 1849. augusztus 11-én lemondott, és teljhatalommal Görgey Artúr fővezért ruházta fel, aki augusztus 13-án az Arad melletti Világosnál az orosz csapatok előtt feltétel nélkül letette a fegyvert, s megkezdődött Haynau rémuralma.

A tiszteletes úr summázásában:

Aug: 13-kán Világoson a' magyar fegyver leraikatott. A' magyar papírpénz megbuktával egyházam 269 v. forintot a' helység házánál beszámolt. A' magyar haza ostrom állapotba helyeztetett. Minden gyűlések eltiltattak. A fő és segéd gondnok a' hivataloktól felfüggesztettek. A' Superintendentiák egyedül a' superintendens urak – az egyházak a' Lelkészek igazgatására szorítottak.

A szabadságharc bukása után ugyanis az önkényuralom a legszigorúbb büntetések terhe mellett kötelezett mindenkit a nép által Kossuth-bankónak nevezett Kossuth-pénzek beszolgáltatására. A begyűjtött Kossuth-bankókat azután nyilvánosan elégették.

Hiába volt azonban minden fenyegetés, a hazafias kegyelet – no meg a remény, hogy ezek valaha visszanyerik értéküket – a bankók nagy tömegét mentette meg a pusztulástól, és sok családban nemzedékről nemzedékre hagyományozódó becses ereklyeként őrizték, rejtegették őket.

De ereklyeként őriztek, rejtegették a szabadságharc eseményeire, a szabadságharccal kapcsolatos egyéb körülményekre, a benne részt vevő ismert vagy ismeretlen hősökre utaló, hőökhöz tartozó, kapcsolható legkülönfélébb tárgyi emlékeket is.

Párizs 1946–1947 – Egy békediktátum ügymenete

A békekonferencia előzményei

A második világháború európai harcai az 1945. május 9-i német kapitulációval tulajdonképpen befejeződtek. De ezzel még korántsem rendeződött megnyugtatóan az európai politikai helyzet. Szembetűnő, hogy a győztes nagyhatalmak, a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia, nem rendelkeztek közös békerendezési tervvel. Németország legyőzése után előjöttek az érdekellentétek, ami végül is a szövetség felbomlásához vezetett. Három különböző elképzelést kellett közös nevezőre hozni. Sztálin szerint: „*Versailles-ban a Szövetségesek nem voltak megfelelően felkészülve és nem ismételték meg ezt a hibát még egyszer.*”¹ Az angolszász nagyhatalmak is „igazságos” és „tartós” békét hirdettek, amely valamennyi hadviselő fél érdekeit szem előtt tartja. Ez különösen az USA-nak és Nagy-Britanniának volt fontos, mivel a Szovjetunió Ukrajnának és Belorussziának, tehát két tagköztársaságának, önálló tárgyalási pozíciót biztosított, mondván, ezen országok különösen sokat szenvedtek a fasiszta megszállás alatt. Ebből kifolyólag, Jugoszlávia és Csehszlovákia várható támogatásával, Sztálinék jelentős lépéselőnyben voltak.

A békeegyezmény megkötése felé vezető hosszú folyamat első lépését az 1945. július 17-e és augusztus 2-a között lezajlott Potsdami Értekezlet jelentette. A győztes nagyhatalmak itt határozták el a Külügyminiszterek Tanácsának létrehozását, amely majd döntést hoz a békeegyezmények tekintetében. Az alapító okirat meghatározta a békeszerződésekben részt vevő országokat. Tehát a tanács: „*azoknak az államoknak a képviselőiből áll majd, amelyek az adott feladat esetében érintett ellenséges államnak diktált kapituláció rendelkezését aláírták.*” Magyarország tekintetében ez azt jelentette, hogy a békeszerződés-tervezetet a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia külügyminiszterei állították össze, amelynek tárgyalási alap-

ját, szovjet javaslatra, a fegyverszüneti egyezmény szövege képezte.²

A Külügyminiszterek Tanácsa munkájában végül is a három nagy mellett Franciaország és Kína külügyminisztere is részt vett. Ez utóbbi ellen Molotov tiltakozását fejezte ki. Az első ülészakra Londonban került sor, 1945. szeptember 1. és október 2. között. Magyarország tekintetében végül is a szovjet javaslat került elfogadásra. A második, december 15. és 27. között Moszkvában megtartott ülészakon elfogadták a 4-3-2 elvet, tehát Magyarország sorsát a három nagyhatalom fogja eldönteni.³ Itt született döntés arról is, hogy a békekonferencia lebonyolításával Franciaországot bízzák meg. A békeelőkészítés következő állomása a Külügyminiszter-helyettesek moszkvai értekezése volt, 1946. január 18. és április 20. között. Ezt követően került sor a Külügyminiszterek Tanácsa április 25. és május 16. között Párizsban lebonyolított harmadik ülészakára. A magyar békeszerződés vitája április 25. és május 16. között folyt. A későbbi békeegyezmény vitás kérdései többségükben már ekkor eldőlték. Magát a békekonferenciát, közvetlenül a tanács második párizsi ülészaka előzte meg, amit június 15. és július 12. között tartottak meg. Az ülések száma és a tárgyalások elhúzódása jól tükrözik, hogy a győztesek milyen nehezen jutottak közös nevezőre. Különösen kényes kérdések alakultak ki az olasz békeegyezmény körül, de a magyar is számos vitás kérdést vetett fel.

A Párizsi békeértekezlet, 1946. VII. 29.- X. 15.

Eredetileg a békekonferenciának még az év május elsején meg kellett volna nyílnia. Végül július 29-én a párizsi Luxemburg palotában 21 győztes állam küldöttsége gyűlt össze. A nagyhatalmak és az európai országok mellett olyan államok is részt

¹ Fülöp Mihály: *A befejezetlen béke*. 6. p.

² U.o. 16. p.

³ Fülöp Mihály: *Befejezetlen béke*. 65. p.

vettek az öreg kontinens elkövetkező sorsának meghatározásában, mint Kanada, India, Ausztrália, Új-Zéland, Etiópia, Kína vagy a Dél-Afrikai Unió. Vontatottan indult meg a munka, két hétig csak ügyrendi kérdésekben folytak a tárgyalások. Végül felállították a bizottságokat. A katonai ügyeket egy, a gazdaságiakat kettő, a területpolitikaiakat pedig öt tárgyalta. A tervezetek minden cikkelyét szavazásra bocsátották, sőt előfordult, hogy egyes mondatokkal is hasonlóan jártak el.⁴ A konferencia hivatalos nyelve az orosz, az angol és természetesen a francia volt. Arról már korábban megegyezés született, hogy a konferencia a békeszerződések tekintetében nem rendelkezik döntési jogkörrel, csupán csak ajánlásokkal fordulhat a konferenciával párhuzamosan ülésező Külügyminiszterek Tanácsához.⁵

Ugyancsak korábban született megegyezés arról, hogy a békeszerződéseket első körben a célirányos bizottságokban fogják megvitatni, ezt követően terjesztik be a békekonferencia teljes ülése elé. A szövegek kialakításakor nem vették figyelembe a legyőzött országok érveléseit.⁶

A magyar vezetés jól tudta, hogy nem sok jót várhat ettől a konferenciától. Molotov már korábban olyan kijelentést tett, hogy a május 28-án Párizsban kijelölt határokat gyakorlatilag végérvényesnek lehet tekinteni.⁷ A Nagy Ferenc vezette küldöttség június 12-25 között lezajlott washingtoni, londoni és párizsi tárgyalásai megmutatták, hogy Magyarország a nyugati hatalmaktól sem várhat támogatást, de még megértést sem. Szembetűnővé vált az ország külpolitikai elszigetelődése.⁸

A békekonferenciára kiutazó magyar küldöttséget Gyöngyösi János külügyminiszter vezette. A delegáció létszáma ingadozott, mert néhányan, mint Kertész István, a küldöttség főtitkára és Auer Pál párizsi magyar követ, már korábban Franciaországba érkeztek. De olyanok is voltak, akik csak később, bizonyos témák szakértőiként csatlakoztak a küldöttséghez. Később utazott Párizsba Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter, a delegáció helyettes vezetője is. Augusztus 22-től a konferencia végéig,

kormányfelkérésre, tanácsadóként Károlyi Mihály is bekapcsolódott a munkába. A delegáció további fontosabb tagjai: Sebestyén Pál, a külügyminiszter adminisztratív helyettese, Faragó László, a Pénzügyi Központ igazgatója, Szegedy-Maszák Aladár washingtoni, Szekfű Gyula moszkvai és Bede István londoni követ stb. A már említett Kertész Istvánnak, mint a francia kormány mellé akkreditált diplomatának, lényegesen nagyobb mozgástere volt.⁹ Fontos szerepet játszott a Boldizsár Iván vezette kilencfős újságírói csapat. A bizottsági ülésekre nem hívták meg a vesztes államok képviselőit, jól példázza ezt a finnek esete is, akik még a karzaton sem foglaltak helyett. Ellenben, a vesztes államok újságírói a zárt ülések kivételével bárhová bemehettek. Így váltak országuk delegációjának hírszerzőivé. Gyöngyösiék is nemegyszer a magyar sajtósok révén értesültek fontos információkról.¹⁰

A békekonferencia rendezői minden tekintetben igyekeztek gátolni a vesztes államok küldöttségeinek munkáját. A Champs-Élysées-n lévő Claridge hotelben elszállásolt magyaroknak nem voltak íróasztalaik, az iratokat az ágyakon rakosgatták.¹¹ A konferencia titkársága csak augusztus 13-án értesítette a magyar küldöttséget, hogy másnap délután hallgatják meg az álláspontjukat. Gyöngyösi János másnapi beszédét éjszaka írták meg és Aurelien Sauvageot, az Eötvös Collegium egykori lektora fordította franciára, amit a külügyminiszter szóról szóra megtanult.¹² Beszédében kitért a magyar kisebbség sanyarú helyzetére Csehszlovákiában és Romániában. A magyar-román kérdés tekintetében ismertette a kisebb, 5-6 000 négyzetkilométeres hátrámódosító javaslatot. A 200 000 felvidéki magyar egyoldalú kitelepítésével kapcsolatos csehszlovák indítvánnyal kapcsolatban a következőket mondta: *"Bármilyen súlyos is legyen a helyzetünk, lehetetlen megtagadni a legyőzöttől azt a jogot, hogy ezt a követelést az erkölccsel és az emberiséggel ellentétesnek ne vallja. De ha akadna is magyar kormány, amely külső kényszer folytán e döntést elfogadná, önmaga és a magyar demokrácia sírját ásná meg vele. A föld és a nép, amely azt évszázadokon keresztül megművelte és az emberi civilizációba be-*

⁴ Romsics Ignác: Az 1947-es párizsi békeszerződés. 189. p.

⁵ Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. 220. p.

⁶ U.o. 223. p.

⁷ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. második bővített kiadás. 182. p.

⁸ Balogh–Gergely–Izsák–Jakob–Pritz–Romsics: Magyarország a XX. században. 298. p.

⁹ Romsics Ignác: Az 1947-es párizsi békeszerződés. 190. p.

¹⁰ U.o. 191. p. ill. Kertész István: Magyar békeillúziók 1945-1947. 316. p.

¹¹ Romsics Ignác: A párizsi békeszerződés. In.: Rubicon, 2007. 1-2 (tematikusszám)

¹² U.o. 199. p.

kapcsolta, elválaszthatatlanul összetartozik. Ezt a kapcsolatot erőszakkal megbontani csak az emberi élet alaptörvényeinek megsértésével lehet.”¹³

A kulisszák mögötti erőfeszítések

Auer Pál még a Külügyminiszterek Tanácsa május 7-i döntését megelőzően találkozót kért Molotovtól, de az elutasította. Auer és a május óta Párizsban tartózkodó Kertész István mind a 21 győztes állam képviselőjét felkereste, ismertette velük a magyar álláspontot. Később, már a konferencia alatt ugyanezt megismételték a követekkel is. Kertész még a politikai fődelegátusi tisztséget is visszautasította, hogy megmaradhasson a nagyobb mozgástere. A tárgyalásokra legtöbbször Auer magánlakásán került sor.¹⁴

Kertész, Auer és Szegedy-Maszák Aladár döntően nyugati kapcsolatokkal rendelkeztek, ezért többnyire angolszász vagy francia diplomatákkal folytattak tárgyalásokat. A magyar delegációban szovjet kapcsolatai csupán Gerő Ernőnek voltak. Sőt, szovjet, jugoszláv és cseh elvtársaival könnyebben szót értett, mint a saját küldöttségének tagjaival. Ezek a tárgyalások végül is nem hoztak kézzel fogható eredményt, érdemben nem segítették a magyar ügy előbbre mozdítását. Bizakodásra csak Bedell-Smith moszkvai amerikai nagykövet ígérete adhatott indokot. De ez is csak ígéret maradt.¹⁵

Kertész javaslatára szeptember elején Nagy Ferenc miniszterelnök is Párizsba érkezett. Károlyi Mihály közvetítésével tárgyalt Visinszkij szovjet külügyminiszter-helyettessel, Smuts dél-afrikai miniszterelnökkel, Jan Masaryk csehszlovák külügyminiszterrel. Ezek a tárgyalások sem hozták meg a várt eredményt.¹⁶ „Minden el van itt döntve”- közölte Boldizsár Iván újságíróval, majd csalódottan hazautazott. Gerő, kapcsolatait kihasználva kelet felé próbált puhatolózni. Többek között megbeszéléseket folytatott Manuilszkijjal, az ukrán és Edvard Kardeljvel, a jugoszláv küldöttség vezetőjével is.¹⁷ Az ő tárgyalásai sem vezettek kézzel fogható ered-

ményhez, talán csak a jugoszlávokkal sikerült jobb viszonyt kialakítani.

A területi és politikai bizottságok munkája

Öt területi és politikai bizottságot állítottak fel. Ezek közül a magyar mellett a Romániával foglalkozóban is felvetődtek Magyarországgal kapcsolatos kérdések. A magyar bizottság augusztus 17-én alakult meg, aminek Siniša Stanković, a szerb nemzetgyűlés elnöke lett az irányítója. De tagja volt többek között Vladimir Clementis csehszlovák külügyminiszter-helyettes, Walter Bedell-Smith tábornok, moszkvai amerikai követ és Fedor T. Guszev londoni szovjet követ. A bizottság október 20-ig húsz ülést tartott és tizenkilenc módosító indítványt tárgyalt, továbbá a csehszlovák–magyar kérdés tekintetében albizottság felállítására is sor került.¹⁸

Augusztus 20-án Gyöngyösi János a csehszlovák, a jugoszláv és a román javaslat mellett írásbeli észrevételt nyújthatott be. Erről a tényről csak egy nappal a határidő lejárta előtt kapott értesítést. Ilyen események többször előfordultak, Kertész István így emlékszik vissza: „Sokszor előfordult, hogy a jegyzékek határidejére vonatkozó információkat vagy a konferenciaülésekre szóló meghívásokat az utolsó pillanatban kaptuk meg.”¹⁹ A tanácskozás alatt a konferencia titkárságán keresztül, a magyar delegáció tizenöt békeelőkészítő feljegyzést juttatott el minden résztvevő ország küldöttségéhez.²⁰

A konferencia ügyrendi menete kimondta, hogy csak akkor tárgyalnak egy javaslatot, ha azt az illető bizottság valamelyik tagja magáévá teszi, és tárgyalásra javasolja. Nos, a bizottság 28-i ülésén a tizenhárom tag közül senki sem támogatta a magyar javaslatot. Másnap a román politikai és területi bizottságban az ausztrál delegátus felvetette, hogy Erdély kérdésében meg kellene hallgatni a magyar felet is. Ezt Alekszandr Bogomolov párizsi szovjet követ a leghatározottabban ellenezte, végül az amerikai küldött, Harriman felvetésére elfogadták az ausztrál javaslatot. A szovjetek erre azt indítványozták, hogy ebben az esetben hallgassák meg Romániát is. Végül augusztus 31-én Auer Pál szólalt fel, szeptember 2-án pedig Tatarescu román külügyminiszter kapott szót. Felszólalásában arra

¹³ Gergely Jenő-Izsák Lajos: *A huszadik század története*. 272. p.

¹⁴ Békés Csaba: *Európából Európába*. 106. p.

¹⁵ U.o. 107. p.

¹⁶ U.o. 109. p.

¹⁷ U.o. 110. p.

¹⁸ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. 205. p.

¹⁹ Kertész István *Magyar békeillúziók 1945-1947*. 318. p.

²⁰ U.o. 321. p.

hivatkozott: "Katonáink a világ és Erdély szabadságáért estek el. A román hadseregnek ugyanis azt ígérték, hogy Erdély az övék lesz."²¹ A román politikai szavai megmagyarázzák, hogy a Szovjetunió miért támogatta annyira a románokat. A magyarokat csak hitegette, holott már korábban el volt döntve, hogy egész Erdély Romániához kerül. Azzal is súlyosbították a helyzetet, hogy később elfogadták azt a román indítványt, hogy az ENSZ- tagállamok Észak-Erdélyben található javaiban esett károkért is Magyarország fizessen kártérítést.

31-én, a két bizottság közös ülésén Auer Pál a magyar indítvány részeként felvetette, hogy 4000 négyzetkilométer 500 000 fővel, aminek 67 %-a magyar nemzetiségű, határmódosítás keretében kerüljön vissza Magyarországhoz. A javaslat tartalmazta továbbá Székelyföld autonómiáját és a Romániában rekedt 1 200 000 magyar jogainak biztosítását.²² A javaslatot Tatarescu elutasította, Románia semmilyen kérdésben nem hajlott a kompromisszumra. Tatarescu úgy viselkedett, mintha állama nem a vesztesek, hanem a győztesek között szerepelne. Erre utal az a tény is, hogy Románia 500 millió amerikai dollár értékű kártérítést és tételszerűen felsorolt kulturális javakat követelt Magyarországtól.²³ Ezt már a nyugati hatalmak is alapatlannak ítélték meg és tárgyalás nélkül elvetették. A bizottság szeptember 5-i döntése Romániának kedvezett. Az elkeseredett hangulatban Magyarországon felvetődött a békedelegáció visszahívása is.²⁴ De végül, az ország további sorsa érdekében erre nem került sor.

Szeptember 10-én szólalt fel a bizottság előtt Clementis csehszlovák külügyminiszter-helyettes. Beszédében kitért az egyoldalú 200 000 fős kitelepítési transzferre, a pozsonyi-hídfő, azaz öt falu Csehszlovákiához csatolására, a magyar revizionizmus visszaszorítására. Még olyan javaslatot is felvetett, hogy a Szent Koronát tegyék az ENSZ-múzeumba. A bizottság tagjait félrevezetve azt állította, hogy magyar csapatok is részt vettek a szlovák partizánok elleni harcokban. Clementis szerint: „a kitelepítés egy régóta fennálló probléma végle-

ges megoldását célozza, és több évszázados ellen-ségeskedést szüntetne meg.”²⁵ A szovjet, az ukrán és a jugoszláv bizottsági tag feltétlen támogatta az indítványt.²⁶

A magyar felet szeptember 18-án hallgatták meg. Szegedy-Maszák Aladár washingtoni követ cáfolta a csehszlovák adatokat, felvetette, hogy Magyarország minden további nélkül átvesz felvidéki magyarokat, a földdel együtt, de az egyoldalú kitelepítésbe semmiképpen nem egyezhet bele. Pope tábornok, a kanadai delegátus felajánlotta közvetítői szolgálatait, de a csehszlovákok nem voltak hajlandóak a tárgyalásra, mondván, egy győztes állam nem fog egyezkedni egy vesztesel.²⁷ Az, hogy az újra létrehozott Csehszlovákia hogyan keveredett a győztes államok közé, egy külön tanulmányt érdemelne.

A vitás kérdés elrendezésére végül albizottságot állítottak fel. Amerikai ellenkezés ellenére az albizottság elnökének Ukrajnát választották meg. E tény nem tette kérdésessé a végkifejletet. Szeptember 19-én a kanadai küldött három falu elcsatolását javasolta, felvetve egy esetleges területi kárpótlást a közös határ más szakaszán. Csehszlovákia ezt mereven elutasította. Az eset érdekessége, hogy az amerikai tiltakozás ellenére az albizottságba bekerült V. Hajdu csehszlovák diplomata is.²⁸ Ez már a békediktátorok következetlenségének netovábbja.

A kanadai kormány ellenezte az egyoldalú csehszlovák kitelepítést, de az angol és az amerikai vélemény is elutasító volt ebben a kérdésben. Kertész István szeptember 30-án ismertette a magyar álláspontot az albizottság előtt. Minden eszközzel azon volt, hogy megakadályozza az egyoldalú kitelepítést. Végül az albizottság október 2-án tette meg az indítványát. Az egyoldalú kitelepítést elvetették, a pozsonyi-hídfő tekintetében a követelt öt falu helyett hármat javasoltak elcsatolásra (Horvátjárfalut, Oroszvárt és Dunacsúcsot). Hasonlóan járt el a magyar politikai és területi bizottság is.²⁹ Ezzel a bizottság be is fejezte a munkáját és feloszlott. Érdekesség, hogy a tárgyalások során Kardelj, jugoszláv

²¹ Romsics Ignác: Az 1947-es párizsi békeszerződés. 206-208. p.

²² Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája. 240. p.

²³ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája. 232. p.

²⁴ U.o. 241. p.

²⁵ Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. 245. p.

²⁶ Dr. Horváth Csaba: Magyarország 1944-től napjainkig. 43. p.

²⁷ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. második bővített kiadás. 238. p.

²⁸ Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. 243. p.

²⁹ Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. 248. p.

részről, felvetett egy magyar-jugoszláv önkéntes lakosságcsere. A létszámot 40 000 főben állapították meg. Született egy kölcsönös megállapodás is, de aztán a tervet elvetették.

A gazdasági és a katonai bizottság munkája

A magyar gazdasági kérdéseket a Balkán Gazdasági Bizottság tárgyalta, ide már meg sem hívták a vesztes országok képviselőit, így Magyarországot sem. Az október 3-án tartott ülésen az USA indítványozta a Magyarországra kivetett kártérítés mérséklését 300 millió USA dollárról 200 millióra. Az I. világháborút lezáró békék negatív tapasztalaira hivatkozott. Az angolok fel is vetették, hogy az amerikaiak előbbre tartják a magyar életszínvonalat, mint a szövetségesek jogos követeléseit.³⁰ De a javaslatot a szovjetek is elutasították, mondván, ha az USA valóban segíteni akarna Magyarországon, akkor visszaszolgáltatná a nyugati megszállási övezetben található magyar javakat.³¹ Természetesen erre már a demokrácia legharcosabb védelmezői is visszakoztak.

A Németországgal szembeni több száz millió USA dollár értékű magyar kártérítést a bizottság, 9:5 arányban leszavazta. Sőt, valami furcsa logika folytán ezt a Szovjetunió felé történő magyar adóssággá változtatta át. Elvetette a külföldre hurcolt magyar javak hazahozatalára szóló indítványt is. Nagy vita alakult ki az ENSZ-tagállamok Magyarországon elpusztult javainak kártérítése ügyében. A Szovjetunió 25%-os javaslatot tett, amíg Nagy-Britannia ragaszkodott a 100 %-hoz. Végül a francia javaslatot, azaz a 75%-os kárpótlást fogadta el a bizottság.³² Magyarország 300 millió USA dollár értékű jóvátétel megfizetésére lett kötelezve, ebből 200 milliót a Szovjetunió, 70 milliót Jugoszlávia és 30 milliót Csehszlovákia kapott.

A Katonai Bizottságnak volt a legrövidebb az ülészaka. A vesztes államok kizárásával mindössze egy ülést tartott, ahol a magyar hadsereg létszámát 56 000 főben maximálták, a légierőnek csak 90 gépe lehetett, 5000 főnyi személyzettel. Fontos kérdés volt a hadifoglyok hazaszállítása,

amit az érintett országok hatáskörébe utaltak, de a hazaszállítás költségeit a vesztes államoknak kellett állniuk.³³

Összegzés

Október 12-én került sor a magyar békeszerződés-tervezet megszavazására. A 42 pontba foglalt békediktátum számos pontban volt súlyosabb a trianoninál. Ellentmondás a szövegben, hogy amíg az 1. cikk 4/b pontja kimondja, hogy a magyar-csehszlovák határ visszaállítatik az 1938. január 1-i állapotba, ugyanezen cikk 4/c pontja rendelkezik a három falu Csehszlovákiának való átadásáról. A békeegyezmény végül is nem oldotta meg az elcsatolt területeken élő magyarság helyzetét. Nem biztosította a jogaikat, mivel azt a konferencia résztvevői az illető államok belügyének tekintették. Indokként azt hozták fel, hogy a Magyarországgal szomszédos államok mindegyike demokratikus jogállam, továbbá tagja az ENSZ-nek, amely alapszabályában ott szerepel a kisebbségvédelem. Érdekes álláspont annak tudatában, hogy Clementis csehszlovák külügyminiszter-helyettes éppen a konferencián jelentette ki, hogy országa nem kívánja betartani az ENSZ alapszabályát.

A konferencián szembeütő volt a nyugati hatalmak hűvös és álszent magatartása a magyar kérdésekben. Az USA felvetette a kárpótlás mérséklését, ugyanakkor visszatartotta a megszállási övezetében található magyar javakat. Ez utóbbi értéke messze meghaladta a kárpótlását. Nagy-Britannia pedig önös gazdasági érdekből ragaszkodott az ENSZ-államok Magyarországon elpusztult javainak 100%-os kártérítéséhez. Ennek jogosága erősen megkérdőjelezhető, ha számításba vesszük, hogy a pusztulásukat nagy részben éppen az angolszász szövetségi légierő bombázása okozta.

A békeegyezmény aláírása

A békekonferencia nem oldott meg minden feladatot, számos kérdés még nyitva maradt. Ezeket a Külügyminiszterek Tanácsának New York-i értekezletén (1946. X. 3–XII. 12.) próbálták lezárni, több-kevesebb sikerrel. Itt az ENSZ-tagállamok

³⁰ Borhi László: *A vasfüggöny mögött.* 9. p.

³¹ Gergely Jenő- Izsák Lajos: *A huszadik század története.* 273. p.

³² Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947.* 249. p.

³³ Dr. Horváth Csaba: *Magyarország 1944-től napjainkig.* 43. p.

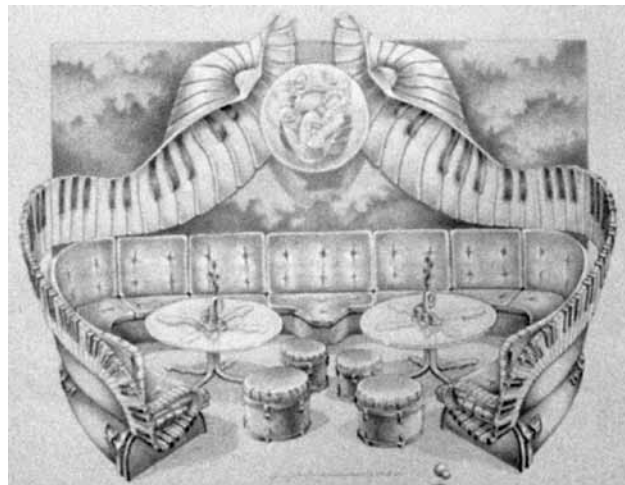
felé irányuló kárpótlás mértékét 66,5%-ra szállították le. A békeegyezmények szövegének formába öntése és végleges megfogalmazása a külügyminiszter-helyettesek 1946. januári londoni ülésére hárult. A végleges szöveget január derekán küldték el Magyarországra.³⁴

A Minisztertanács három ülésen, 10-én, 17-én és 24-én tárgyalta a békeszerződés szövegét. Majd február 5-én a Nemzetgyűlés vita nélkül megszavazta a Nagy Ferenc kabinetnek az aláírás jogát. Másnap Gyöngyösi János külügyminiszter, Sebestyén Pál külügyi államtitkár és Pődör László kabinetfőnök elutazott Párizsba, ahol csatlakozott hozzájuk Kertész István és a követség alkalmazottai. Február 10-én a Luxemburg palota Clemenceau termében (micsoda cinikusság), XV. Lajos egykori íróasztalán fekvő okmányt a 21 győztes és az öt vesztes állam képviselője látta el a kézjegyével. Az ausztrál és a belarusz kezdte, Gyöngyösi maradt utoljára. A jelenlévő Illyés Gyula drámai képet fest a Magyarországot fájoan érintő kézmozdulatról: „A kéz feszülten, a megfeszültség nyugalmával róttá a betűket. Az utolsónál, az s-nél, hirtelen megrándult, s széles kanyarodást tett. Befejeződött.”

Magyarországon ezúttal elmaradt a visszhang, nem volt harangzúgás, nemzeti gyász, szentmisék. A nemzetgyűlés 1946. július 16-i ülésén fogadta el a békeszerződést, ami a XVIII. tc. elnevezést kapta.³⁵

Olvasmányjegyzék

- Dr. Horváth Csaba: *Magyarország 1944-től napjainkig*. Prezident Betéti Társaság. 3. átdolgozott kiadás. Pécs, 1992.
- Gergely Jenő-Izsák Lajos: *A huszadik század története*. Magyar Századok. Pannonica Kiadó. Budapest, 2000.
- Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945-1990*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
- Romsics Ignác: *A párizsi békeszerződés*. I.: Rubicon. 2007. 1-2 tematikus szám.
- Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947. A fegyverszünetről a békeszerződésig*. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1982.
- Kertész István: *Magyar békeillúziók 1945-1947. Oroszország és a Nyugat között*. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1995.
- Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Osiris Kiadó. Budapest, 2006
- Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945-1950*. Második, bővített kiadás. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1988.
- Balogh-Gergely-Izsák-Jakab-Pritz-Romsics: *Magyarország a XX. században*. Második kiadás. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1986.
- Borhi László: *A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterben 1945-1968*. Iter Kiadó és Kulturális Szolgáltató Iroda. Budapest, 2000.
- Fülöp Mihály: *A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés (1947)*. Héttorony Kiadó. Budapest

Rapszódia

³⁴ Balogh Sándor: *A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945-1947*. 255. p.

³⁵ Romsics Ignác: *A párizsi békeszerződés*. In.: *Rubicon*, 2007. 1-2 tematikus szám

Tíz évvel a hatalomváltás után *

*„Az európai történelem megrázkódtatásai megmutatták, a nemzeti kisebbségek védelme alapvető fontosságú kontinensünk stabilitása, demokratikus biztonsága és békéje szempontjából.”
(Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló évi Keretegyezménye bevezetőjének 6. bekezdése)*

1. A Romániában, Szlovákiában és az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek, illetve magyarok jogi helyzetét áttekintő ország tanulmány 2009-ben készült el.

A Szerbiában élő kisebbségek jogállásának és a vajdasági magyarok helyzetének elemzése valójában csak most készülhetett el, mivel néhány fontos kisebbségi vonatkozású törvény meghozatala elhúzódtott, illetve váratott magára. Így például a megkülönböztetés tilalmáról szóló törvénynek (2009. március 26.), vagy a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénynek az elfogadása, ami hét évet késett (és csak 2009. augusztus 31-én került rá sor)¹, vagy Vajdaság AT hatásköreinek meghatározásáról szóló törvénynek (2009. november 30.) a megszavazása és Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumának (2009. december 14.)² a hitelesítése.

2009-ben több más, a nemzeti kisebbségi jogok megvalósítása szempontjából fontos törvény elfogadására került sor, mint például az oktatási és a nevelési rendszer alapjairól szóló törvény, a művelődési törvény, a tájékoztatási törvény módosításáról, a politikai pártokról, a tankönyvekről és egyéb oktatási felszere-

lésről szóló törvény, a lakosság, a háztartások és a lakások 2011. évi összeírásáról szóló és az újnáci és fasiszta szervezetek, illetve egyesületek betiltásáról, valamint az újnáci és fasiszta jelképek és ismertetőjelek használatának tilalmáról stb. Újabb sor került a felsőoktatási törvény módosítására is (2010. június 29-én), amely figyelembe vette a nemzeti tanácsokról szóló törvény felsőoktatásra vonatkozó hatáskörereit is. Ezekkel a jogszabályokkal kiegészült a szerbiai nemzeti kisebbségi jogszabályok tára.

Az újonnan meghozott törvényeknek azonban nem mindegyike „kisebbségbarát” is. A szerbiai képviselőház 2008. december 22-én fogadta el például a bíróságok és az ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvényt. Ez a kisebbségellenesnek is nevezett törvény megszüntette, pontosabban „bíróági egységekre” degradálta – a nemzeti megmaradás szemszögéből nézve – hat kiemelten fontos magyar többségű községben (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya és Zenta) a községi bíróságot is. Ezeknek a bezárása különösen érzékenyen érinti a vajdasági magyarságot, mert ezzel egy történelmi hagyomány szűnik meg, ami a magyar nyelvi jogok gyakorlása és a magyarok területének fejlődése szempontjából is fontos.

A kisebbségek védelmét nagymértékben biztosítja Szerbia (2006. november 8-i) alkotmánya. Mivel Szerbia nem fogadott el külön kisebbségvédelmi törvényt, ezért továbbra is alkalmazásban van a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló (2002. február 27-i) törvény, míg a kisebbségi jogok egyes területeit több mint 150³ emberi jogi és

* A Nemzeti kisebbségek Szerbiában c. kéziratban lévő könyv bevezetője

¹ A szerbiai és vajdasági kisebbségi vonatkozású hatályos jogszabályok és nemzetközi egyezmények forrásai a szövegben nincsenek feltüntetve, a szükségtelen ismétlések és a terjedelem növelésének elkerülése végett. Ezeket az 1-es számú, Szerbia Köztársaság és Vajdaság Autonóm Tartomány fontosabb nemzeti kisebbségügyi jogszabályai című mellékletben lehet megtalálni.

² A Tartományi Képviselőház még 2008. október 14-én elfogadta a tartomány alapszabályát, amit a Szerbiai Képviselőháznak – az elvárások szerint – 2008. december 31-ig kellett volna „jóváhagynia”, erre azonban csak 2009. november 30-án került sor. Ekkor fogadta ugyanis el a szerb parlament a Vajdaság hatásköreit taglaló törvényt, valamint a tartomány új statútumának javaslatát, amit a Tartományi Képviselőház 2009. december 14-én „véglegesen elfogadott és hitelesített”.

³ A legfontosabb emberi és nemzeti kisebbségi vonatkozású szerbiai jogszabályok listáját lásd a *Ljudska prava u Srbiji 2009 – pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava* (Az emberi jogok Szerbiában 2009 – jog, gyakorlat és az

nemzeti kisebbségi vonatkozású belföldi jogszabály és *mintegy* 100⁴ kötelező nemzetközi egyezmény is rendezi, amihez számos alacsonyabb rendű vajdasági jogszabály is tartozik.

Ezzel kapcsolatban el kell mondani, hogy még a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) ratifikált az emberi jogokra vonatkozó minden fontosabb általános nemzetközi egyezményt. Az egyes szerződésekhez a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) szukcesszióval csatlakozott, mivel a JSZSZK aláíró volt, másokhoz pedig Szerbia és Montenegró államközössége társult, amelynek Szerbia a jogutódja.

Szerbia részes a legfontosabb általános és regionális egyezményekben is, amelyek közvetlenül vagy közvetve biztosítják a nemzeti kisebbségek jogait és szabadságát, beleértve az Európa Tanács (ET) 1995. február 1-jei Keretegyezményét a nemzeti kisebbségek védelméről.

Szerbiában most sem a kisebbségi jogszabályok számával, hanem azok minőségével, egymással való összehangoltságával és gyakorlati alkalmazásával van baj. A meglévő törvényeket sem alkalmazzák mindig következetesen, inkább szelektíven, ahogy azt a személyes, csoport-, a hatalmi elit- vagy a szűk pártérdekek kívánják. Egyes törvények ellentétes megoldásokat is tartalmaznak, mert azt, amit az egyik törvény lehetővé tesz, a másik megvonja.

Az emberi és a kisebbségi jogok állapotát Szerbiában az jellemzi, hogy „nincs koherens, összefüggő rendszer a polgári, politikai, szociális, gazdasági és más jogok megvalósításának ellenőrzésére, ezért nem lehet ezek helyzetéről megbízható értékelést adni” – jelentette ki Svetozar Čiplić emberi és kisebbségügyi miniszter⁵.

emberi jogok nemzetközi mércéi), Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010, 383-389 o.

⁴ A Szerbia által ratifikált legfontosabb emberi jogi és nemzeti kisebbségi vonatkozású nemzetközi egyezmények listáját lásd az 1-es jegyzetben említett publikáció 377-382. oldalain, az itt bemutatott szerbiai és vajdasági jogszabályok listáját pedig az 1-es számú mellékletben.

⁵ *Toleranciaprogram a középiskolákban, Magyar Szó, 2008. augusztus 2., 3., 5. o. A szerb-montenegrói államszövetség felbomlásával (2006. június 3.) megszűnt a Rasim Ljajić által irányított szövetségi emberjogi és kisebbségügyi minisztérium is. A 2008. július 7-én alakult új szerb kormánynak – Szerbia politikai történelmében – első alkalommal van Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériuma.*

A szerbiai jogrendszer nem egységes és stabil, a jogszabályok sűrűn változnak, ezért van az, hogy gyakran nincsenek egymással összehangolva. A szerb Népképviselőház csak 2009-ben 264 törvényt hozott, illetve módosított, a jogszabályoknak az Európai Unió jogrendszerével való harmonizálása érdekében⁶. A törvényhozás ilyen intenzitása érthető is, hiszen az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatban összhangba kell hozni a belső jogszabályokat az uniós követelményekkel.

– A törvényeket összehangolták az európai mércékkel, nem kétséges tehát, hogy tekintetbe vették az emberi jogok és szabadságok tiszteletben tartását is. A nagyszámú törvénnyel kapcsolatban a probléma azok gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban jelentkezik, vagyis komoly munka szükséges ehhez, ami sok időt követel, és nem várható el, hogy az egyes újonnan elfogadott törvényeket azonnal alkalmazni lehet a gyakorlatban, különösen, ha azokat nem kíséri az alacsonyabb rendű kísérő jogszabályok és eljárások elfogadása” – olvasható a Tartományi Ombudsman 2009. évi jelentésében⁷.

A nagyszámú törvény létezése Szerbiában önmagában még nem garancia azok gyakorlati alkalmazására és a nemzeti kisebbségek védelmére. Egyes törvények nemcsak hiányosak⁸, de gondok merülnek fel gyakorlati alkalmazásukban, mivel jelentős eltérés mutatkozik a jogszabályok és a nemzeti kisebbségek jogainak mérvadó megvalósítása között. Emiatt van szükség a kisebbségi jogszabályoknak az európai normákkal való összehangoltságára és nem utolsósorban a mindennapi gyakorlati alkalmazásának és a jogok megvalósításának átfogó elemzésére.

A szerb alkotmányban és a törvényekben nem egységes a nemzeti kisebbségi jogi fogalomtár.

Az alkotmányban csak egyetlen helyen – és pedig a bevezetőjének első bekezdésében – található meg a „Szerbiában élő etnikai közösségek” kifejezés. További szövegében pedig (például a 18., 19., 20. stb. szakaszban) az „emberi és kisebbségi jogok” (*ljudska i manjinska prava*) és a „nemzeti

⁶ Lásd: <http://www.parlament.gov.rs/content/lat/akta/zakoni.asp>

⁷ *Izveštaj o radu Pokrajinskog ombudsmana za 2009. godinu, 9-11. o., http://www.ombudsmanapv.org/Dokumenti/2010/Izveštaj_PO_2009.pdf. A jelentést a Tartományi Képviselőház 2010. május 17-én fogadta el.*

⁸ *te: Hiányos törvények, Magyar Szó, 2006. május 10., 1. o.*

kisebbségekhez tartozók” (pripadnici nacionalnih manjina) kifejezést használja (76/1, 79, 80. szakasz).

A nemzeti kisebbség fogalmát az alkotmány azonban nem határozza meg, erre csak utal, amikor a 76/3 szakaszban „a nemzeti kisebbséghez és a többségi nemzethez tartozó polgárok közötti teljes egyenjogúság” biztosításával kapcsolatos „külön jogszabályokat és ideiglenes intézkedéseket” említi. Ebből a megfogalmazásból arra lehetne következtetni, hogy nemzeti kisebbségi minden polgár, aki nem a többségi (szerb) nemzethez tartozik.

Vajdaság AT Statútumába viszont már bekerült az újabban közhasználatos „nemzeti közösségek” (nacionalne zajednice) fogalma (pl. 6., 7., 22., 23., 40. stb. szakasz), a tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvényben viszont ez a kifejezés nem, illetve továbbra is a „nemzeti kisebbségek” elnevezés található (pl. a 33., 38., 41., 62., 74. és 76. szakaszban).

A Műsorszórási Törvényben⁹ négy különböző kifejezés található: a „nemzeti és etnikai kisebbségek” (nacionalne i etničke manjine), a „nemzeti és etnikai közösségek” (nacionalne i etničke zajednice), a „nemzeti és etnikai csoportok” (manjinske i etničke grupe) és a „nemzeti kisebbségek, illetve etnikai csoportok” (nacionalne manjine, odnosno etničke grupe).

A tartomány statútumának 25. szakasza szerint „a Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai megválasztott nemzeti tanácsok révén érvényesítik autonómiájukat, intézményeket alapítanak, önállóan döntenek vagy részt vesznek az oktatást, a tudományt, a kultúrát, a nyelvhasználatot és a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban”. A tudományügyi kérdés – a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény szerint – nem tartozik a nemzeti tanácsok illetékességi körébe, ami a két jogszabály összehangolatlanságára utal.

Emiatt elengedhetetlenül szükségessé vált a további törvényhozási folyamatban a törvényeknek és a jogi terminológiának az összehangolása is.

⁹ Zakon o radiodifuziji, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének („Sl. glasnik RS”) 2002. július 19-i 42. számában; módosítások: 97/04, 76/05, 79/05, 62/06, 85/06, 41/09)

Ahhoz, hogy megvalósuljon a nemzeti kisebbségeknek a szerb alkotmány által szavatolt önkormányzati joga a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén, szükséges a Tájékoztatási Törvény és a Műsorszórási Törvény megváltoztatása, mert a két törvény rendelkezése nincs összhangban a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénnyel.

A nemzeti tanácsok számára különösen kedvezőtlen a Tájékoztatási Törvény 14/a szakaszának 1. és 2. bekezdése, amely amellet, hogy ellentétben van a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénnyel, a törvénynek a 2009. évi változtatásával került a szövegbe. Ez a rendelkezés ugyanis az alapítóknak megtiltja, hogy a jogaikat (a tájékoztatási eszközre való jogot és tájékoztatási eszköz megjelentetésének jogát) más személyekre – ezzel egyidejűleg a nemzeti tanácsokra – ruházzák át. Ez ellenkezik a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény 11. szakaszának 1. bekezdésével, miszerint a nemzeti tanács „alapítói jogokat és köteleességeket gyakorolhat”, illetve 3. bekezdésével, amely úgy rendelkezik, hogy „a köztársaság, az autonóm tartomány és a helyi önkormányzat az alapítói jogokat egészében vagy részben a nemzeti tanácsra ruházhatja át”¹⁰. A törvény 14. a/2. szakasza az ilyen jogügyleteket „semmisnek” tekinti.

A műsorszórási és a helyi önkormányzati törvény ellentétes szabályokat tartalmaz a helyi önkormányzat jogáról, hogy elektronikus sajtót alapítson a kisebbségek nyelvén. Ezenkívül a műsorszórásról szóló törvény abban a pillanatban, amikor elfogadták, nem volt összhangban a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvénnyel. Az utóbbi törvény 17. szakaszában ugyanis az áll, hogy az állam külön rádió- és televízióállomásokat alapíthat, amelyek a nemzeti kisebbségek nyelvén sugároznának műsort¹¹.

¹⁰ Lásd még a 3-as alatti kiadvány 179. o.

¹¹ Manjine u Srbiji: pod stalnom tenzijom (Kisebbségek Szerbiában: állandó nyomás alatt), Helsinške sveske, Bulletin, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, br. 38, 2009. szeptember.: <http://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/HB-Br38.pdf>. A teljes szöveg magyar nyelvű fordítását lásd: <http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2906> (2009. október 5.) és Miniszterelnöki Hivatal, Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya:

2. Az elmúlt 20 év káros következményei sajnos még ma is tapasztalhatók az emberi és a kisebbségi jogok megvalósulása terén.

A Szerbiában élő nemzeti kisebbségek helyzetének, jogainak megvalósulásáról szóló értékelések ma sem egybehangzóak. Különböznek a hatalmi szervek, az ellenzéki politikusok és a civil szervezetek értékelései is. Ezért nem kell csodálkozni azon, hogy a vajdasági magyar pártok és politikum álláspontjai is eltérőek, amikor a vajdasági magyarság helyzetéről, illetve annak egyes nyílt kérdéseiről esik szó.

Az sem hallgatható el, hogy európai képviselők – akik a Szerbiában élő kisebbségek helyzetét általában pozitívan értékelik, amivel feltehetően ösztönözni kívánják Szerbiát az Európai Unióhoz való csatlakozásra – nem ismerik eléggé az itteni nemzeti kisebbségi helyzetét, problémáit. Ez már több alkalommal is bebizonyosodott, például a szövetségi kisebbségvédelmi törvény meghozatalakor. A diplomata főleg nem ismerik azt a mindennapi gyakorlatot, amely a Vajdaságban a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben a kisebbségi jogok terén létezett, jelentősen meghaladva a mai szintet, ami sok esetben eltér a hatályos törvényes rendelkezésektől is.

A nemzeti kisebbségek helyzetéről a legalaposabb és legtárgyilagosabb elemzéseket a civil szervezetek készítették.

Az Amnesty International 2009. május 29-én bemutatott, az emberi jogok állapotára vonatkozó éves jelentése szerint „Szerbiában a kisebbségek továbbra is megkülönböztetésben részesülnek” és „olyan eseteket is feljegyeztek, amikor emberi jogvédőket támadtak meg”. A szervezet 2010. évi jelentése szerint „az emberi jogok terén Szerbia elért bizonyos eredményt, de a nemzeti kisebbségi közösségek megkülönböztetése folytatódik”¹².

A szerbiai Helsinki Bizottság 2009. szeptemberi értékelése szerint a 2000. október 5-i változások után a kisebbségvédelmi törvény elfogadása volt az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (a

Reggeli Sajtófókus, Reggeli Sajtófigyelő (2009. október 6.).

¹² <http://www.nadlanu.com/Dynamic/News,intlItemID,134071,intCategoryID,123.html> és *Balkans Human Rights*: <http://balkanshumanrights.org/?tag=nacionalne-manjine>. A szerbiai emberi jogvédők helyzetéről lásd még a 3-as alatti kiadvány 36. oldalán az 5. pont alatt.

volt Szerbia és Montenegró) felvételének fő feltétele az Európa Tanácsba. Attól az időtől a szerbiai kisebbségek helyzete a nemzetközi szervezetek, az Európai Unió (EU), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), az Európa Tanács, a külföldi nagykövetségek, de a helyi nemkormányzati szervezetek állandó felügyelete alatt van. Az utóbbi kilenc évet a számos incidens, és lényegében a nem megfelelő állami politika jellemzi. Tekintettel arra, hogy az „új” politikai elit folytatta az etnikai állam megalapozását, a nemzeti kisebbségek helyzete a szerbiai körülmények figyelőinek állandó témája maradt. A jogi keret és a társadalmi légkör megváltoztatásának hiánya miatt a kisebbségek továbbra sem elégedettek az állam és a társadalom irántuk való viszonyulásával.

Marko Karadžić, a szerbiai emberi jogi és kisebbségügyi minisztérium államtitkára – aki 2010. szeptember 24-én benyújtotta lemondását – ezzel kapcsolatosan így fogalmazott:

– A nemzeti kisebbségek védelmének nem lenne szabad a templomok vagy a dzsámik miniszteri látogatásában, esetleg különböző fogadások szervezésében kimerülnie. Kifogásolom, hogy bizonyos kisebbségi csoportok jogainak képviselete megreked az állásfoglalások szintjén. A minisztérium valójában semmit sem tesz egyes kisebbségi közösségek helyzetének javítása érdekében. (...) Enyhe előrelépés figyelhető meg mindegyik kisebbségi közösség helyzetét illetően, de semmi esetre sem lehetünk elégedettek. Sokkal nyitottabban és őszintébben kellene a kisebbségek helyzetével foglalkozni. Szerbiát még mindig a sztereotípiák és a diszkrimináció uralja. Semmi sem olyan, mint ahogyan azt a különböző kerekasztal-beszélgetéseken vagy fogadásokon bemutatjuk – mondta Karadžić¹³.

A szerbiai politikai elit és szakmai közvélemény egy része előnyben részesíti az egyéni polgári jogokat, a kollektív jogokkal szemben. Szerbia azonban távol van még a polgári államtól és nem valós az az elvárás, hogy a kisebbségek indokolt félelme, mindamiatt, ami az utóbbi két évtizedben történt, csak az egyéni jogok rendszerén keresztül szüntethető meg.

A 2009-es évben két, a kisebbségek jogainak megvalósítása szempontjából rendkívül fontos tör-

¹³ *Pesevszki Evelyn: Szerbiát a sztereotípiák és a diszkrimináció jellemzi, Magyar Szó, 2010. szeptember 28., 1. és 5. o.*

vényt hoztak: a megkülönböztetés tilalmáról és a nemzeti tanácsokról. Az első fontos biztosítéka a polgárok egyenjogúságának, a másodikkal pedig megteremtődnek a feltételek annak a légüres térnek a megszüntetésére, amelybe a nemzeti kisebbségek tanácsai kerültek, miután többségüknek (2006-ban) letelt a megbízatása. Az első törvény az ún. schengeni fehér listára való felkerülésnek a feltétele, a második pedig a kisebbségi önkormányzat szempontjából fontos.

A nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény elfogadására a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény elfogadása után hét évvel került sor, amely előírta, hogy a nemzeti kisebbségek tanácsainak megválasztását külön törvénnyel kell rendezni. A hétéves jogi vákuum lelassította „a kisebbségi törvényhozás” folyamatát, mert egyes területeken még mindig nem hozták meg az alaptörvényeket, ahogyan azt az alkotmány elrendelte¹⁴.

A State Departmentnek az emberi jogokkal foglalkozó 2010. március 12-én közzétett jelentése szerint Szerbiában nagyjából tiszteletben tartják az emberi jogokat. Az igen részletes okmány azonban rámutat az emberi jogok megsértésének eseteire, a túlzott rendőri erő túlzott alkalmazására, a rendőrségi és bírósági korrupcióra, az újságírókra való nyomásgyakorlásra, a hatalom bírálói elleni nyomásra. A jelentés emlékeztet az Európai Bizottságnak arra okmányára, amely az ellenséges hangulatról szól a kisebbségekkel szemben, amelyek a lakosság 20-30 százalékát teszik ki¹⁵.

A belgrádi Emberi Jogi Központnak (Centar za ljudska prava) a szerbiai emberi jogok állapotáról szóló legújabb jelentésének 2010. március 26-i bemutatása alkalmával tartott sajtóértekezleten elhangzott az is, hogy „az emberi jogok állapota Szerbiában, a 2009-es évben, rosszabbodott az előző évhez viszonyítva, különösen amikor a hátrányos megkülönböztetésről, a társadalmi-gazdasági jogokról és a szólásszabadságról van szó”¹⁶.

– Az emberi jogok védelme és megvalósítása terén továbbra is nagy problémát jelent az emberi jogok védelmében illetékes intézmények rossz mű-

ködése. Az ügyészség ritkán hallatta hangját, amikor sérültek az emberi jogok, a rendőrség pedig továbbra is nagyon hosszadalmas nyomozásokat folytat, amelyek nem adnak kielégítő eredményeket. A bírósági eljárások úgyszintén indokolatlanul sokáig tartanak. A kimondható büntetések előírt alsó és felső határa közötti rés a bíróságok számára jelentős diszkriminációt biztosít az ítéletek kimondásakor, ami a nagyon egyenlőtlen büntetőpolitika egyik okozója¹⁷.

Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok tiszteletben tartásának egyik fokmérője, hogy egy országból hányan fordulnak a Strasbourgban (Franciaország) székelő Emberi Jogok Bíróságához. A 2009-es adatok szerint Szerbia ellen a Bírósághoz eddig mintegy 3200 beadványt nyújtottak be, ami azt jelenti, hogy Szerbia a panaszok tekintetében a 8. helyen van Európa 47 országa közül. Ezek között – ismereteim szerint – azonban elenyésző számban vannak a nemzeti kisebbségi jogsérelmek miatt benyújtott panaszok.

Amióta Szerbia 2003. december 26-án megerősítette az emberi jogok és alapvető szabadságok európai egyezményét, 2010. április végéig, a strasbourgi bíróság 45 ítéletet hozott, miközben sok tárgyban ítélethozatalra nem került sor, mert a felek kiegyeztek¹⁸ – hangzott el a „Szerbia Köztársaság az Emberi Jogok Bírósága előtt, a 2009. március és 2010. március közötti időszakban” értekezleten. Svetozar Čiplić miniszter az értekezleten elmondta, hogy „Szerbia minden bírósági ítéletet megfelelő módon és a meghatározott időben végrehajt”. „Minden átalakulás és reform az emberi jogoknak az igazságszolgáltatási szervek előtti védelme irányába halad” – hangoztatta Čiplić.

A 2009-ig meghozott 40 ítélet közül 37-ben a Bíróság legalább egy jogsértést állapított meg, míg három ítéletben nem marasztalta el a szerb államot. Biztató, hogy a bíróság egyetlen esetben sem állapította meg az élethez való jognak, a kínzás és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértését, habár erre is hivatkoztak a Bíróságnál. Az is megállapítható, hogy szerb állami szervek és bíróságok eddig nem fordítottak kellő figyelmet a nemzetközileg garantált emberi jogokra, habár az

¹⁴ Lásd a 11-es jegyzetben.

¹⁵ <http://www.vajdasagma.info/cikk>

[hp?ar=szerbia&id=12801](http://www.vajdasagma.info/cikk?ar=szerbia&id=12801), március 12. [12:16]

¹⁶ I. T. *Diskriminacija i dalje prisutna*, Danas, 2010. március 27., 5. o.

¹⁷ Lásd a 3-as alatt említett kiadványt, 35. o.

¹⁸ Uo., 39. o., 13. pont.

utóbbi időben az egyes bírósági ítéletekben észlehető az egyezményre való hivatkozás iránya¹⁹.

3. Ez a kiadvány azzal a céllal készült, hogy – tíz évvel Slobodan Milošević bukása után – áttekintést adjon a Szerbiában élő nemzeti kisebbségek jogállásáról és a vajdasági magyarok helyzetéről. Az említett országjelentésektől abban tér el, hogy – a jogszabályok ismertetésével párhuzamosan – igyekszik bemutatni az itt élő magyar nemzeti kisebbség helyzetét, illetve azt, hogy valósulnak meg közösségünknek a jogszabályokban deklarált jogai a mindennapi élet különböző területein (nyelv- és íráshasználat, oktatás, kultúra és a tájékoztatás), illetve a közéletben és a közügyekben való részvételi jog, a nemzettársakkal való határon belüli és azon kívüli együttműködésre való jog, a szülőföldhöz való jog stb. Ezt kívánja segíteni a dolgozat szerkezete is, bár az egyes ismétléseket közöttük nem lehetett egészen kiküszöbölni.

A tanulmány elkészítésekor a hangsúly természetesen a szerb alkotmányra és a legfontosabb törvényekre került, azzal, hogy azokat az alacsonyabb rendű/rangú köztársasági és tartományi jogszabályokat is ismertetem, amelynek nemzeti kisebbségjogi jelentősége is van. Az alapvető témához való ragaszkodás és tárgyilagosság érdekében az írás nem tér(hetett) ki az egyes jogszabályokkal, mint például a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény elfogadásával kapcsolatos politikai vitákra, amelyek a magyar közösséget igencsak megosztották és kihatnak jogainak hatékonyabb megvalósítására, érvényesítésére.

A jogszabályok elemzése azonban önmagában nem elegendő. Lehetnek ugyanis azok még a lehető legjobbak is, nem sok értelmük van, ha a gyakorlat nincs összhangban velük. Ezért a nemzeti kisebbségek valós helyzetének felméréséhez elengedhetetlenül szükségesnek tartottam, hogy az előírásoknak a mindennapi életben való alkalmazását is tanulmányozzam.

A bemutatott jogszabályokat igyekeztem összefüggésbe hozni a nemzeti kisebbségi vonatkozású nemzetközi egyezményekkel is, amelyeknek Szerbia is részese. A dolgozat befejezése előtti hetek-

ben is születtek a tárgyába tartozó új jogszabályok, ezért a benne foglaltak a 2010. szeptember végén érvényes helyzetet tükrözik. Azért fontos ezt megemlíteni, hogy egy esetleges újabb munka elkészítői ezt az időpontot vegyék kezdetnek, illetve a folytatásnak. Remélem, hogy az újabb kutatók alkalmasnak találják majd arra, hogy a jövőben egy folyamatosan frissített, megújuló elemzés és adattár alapját képezze. Ugyanakkor a vajdasági magyarság helyzetére vonatkozó adatokat, „élő anyagról” lévén szó, a kézirat lezárásáig újítottam.

A nemzetközi kisebbségi jogvédelemmel foglalkozó rész egy korábbi, Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok nemzetközi jogvédelme²⁰ című tanulmányom alapján készült, illetve annak az újított, kiegészített változata.

A kiadvány mellékletében található Szerbia Köztársaság és Vajdaság Autonóm Tartomány fontosabb nemzeti kisebbségügyi jogszabályainak magyar és szerb nyelven készült listája, az Európai Unióról szóló szerződés nemzeti kisebbségvédelmi rendelkezései és az Európai Parlament állásfoglalásai a kisebbségek vajdasági zaklatásáról és a nemzetiségi sokféleség védelméről a Vajdaságban. Itt található továbbá a kisebbségjogi címtár, amely tartalmazza mindazoknak a legfontosabb hatalmi intézményeknek és civil szervezeteknek az adatait, amelyek a nemzeti kisebbségi jogok védelmében illetékesek.

Munkám során nehézséget okozott a vajdasági magyarok helyzetére vonatkozó adatok felkutatása, mivel a Vajdaságban – tíz évvel a hatalomváltás után – nincsen egyetlen olyan intézmény sem, amely tudományos módszerekkel foglalkozna a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulásával, jogainak megvalósításával. Ezért az adatok a látjegyzetekben részletesen feltüntetett magyar és szerb nyelvű forrásokon alapszanak, mint például a sajtóban közölt és az interneten található írások, a vajdasági magyar politikai pártok és civil szervezetek anyagai, a tartományi ombudsman éves jelentései stb.

A forrásokban lévő adatok azonban nem ritkán eltérők, illetve nem azonos módszerrel készültek, vagy nem ugyanarra az időszakra vonatkoznak, ami jelentősen megnehezíti a változások nyomon

¹⁹ Uo. 43. o. és *Veliki broj žalbi Strazburu (Nagyszámú panasz Strasbourgnak)*. www.b92.net, 2010. május 1-je [11:05], a <http://pravniportal.rs/?cat=aktuelno&id=421#4> alapján.

²⁰ *Frre Media Lapkiadó Kft., Újvidék 2005*

követését és a következtetések levonását. Az oktatás területén például három különböző hatalmi szerv (a Tartományi Képviselőház oktatásügyi bizottsága, a vajdasági kormány és a tartományi ombudsman) is készített kimutatást.

Annak ellenére, hogy a politikusok (leginkább a külföldi vendégek előtt) előszeretettel hangsúlyozzák a tartomány lakosságának soknemzetűségét (a 2002. évi népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakosságának 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adják), a tartományban jelenleg nem végeznek folyamatos és intézményes tudományos alapú kisebbségkutatót, amelynek eredményei összehasonlíthatók is lehetnének a korábbi évek adataival.

Hogy ez miért van így, annak több oka is lehet. Az egyik például az, hogy a hatalomra bizonnyára nem vetne kedvező fényt, ha ország-világ tudomást szerezne a nemzeti kisebbségeknek valós helyzetéről, a kisebbségi népesség folyamatos csökkenéséről, a kisebbséghez tartozóknak a foglalkoztatottak közötti aránytalan részvételéről, vagy a közigazgatásban, az igazságügyben és a rendőrségen dolgozó kisebbségiek aránytalanul kevés számáról stb. Egy ilyen (helyzet)elemzés nélkül viszont komoly, megalapozott kisebbségpolitikáról nem is lehet beszélni.

Hiányoznak az olyan konkrét tanulmányok és elemzések is, amelyek – a belső és a nemzetközi jogszabályok alapján – tudományos módszerekkel mutatnák be a nemzeti kisebbségi közösségek

helyzetét, a demográfia, a foglalkoztatás, a nyelvhasználat, a helység- és a földrajzi nevek használata, az oktatás, a kultúra, a tudomány, a tájékoztatás, a sajtó, a könyvkiadás és a mindennapi élet egyéb területein.

A Vajdaságban két – anyagi eszközökkel és támogatásokkal jóformán nem rendelkező – magyar civil szervezet foglalkozik az emberi és a kisebbségi jogok érvényesülésének figyelemmel kísérésével: az újvidéki székhelyű Árgus – Vajdasági Magyar Kisebbségjogi Civil Egyesület és a szenttamási Emberi Jogi Központ (EJK).

Mind az Árgusnak, mind az EJK-nak fontos szerepe van a vajdasági magyarok aktuális helyzetének megvilágításában, problémáinak a szerbiai és a nemzetközi közvélemény elé tárásában. A civil szervezetek és az egyéni publikációk azonban nem helyettesíthetik az intézményes és folyamatos tudományos kisebbségkutatót. Ezért szükség lenne egy vajdasági kisebbségkutató intézet mielőbbi létrehozására – mint amilyen korábban már létezett is – amely tudományos módszerekkel és folyamatosan figyelemmel kísérné a nemzeti kisebbségek helyzetének alakulását. Ez az egyedüli lehetőség arra, hogy tárgyilagos képet kapjunk arról, hol is tartunk a nemzeti kisebbségi jogok megvalósításában.

Újvidék, 2010. október 17.

A szerb populista demokrácia és a kisebbségek

Szerbia történelmében a szerb nép többször is elvesztette a hagyományos értelemben értelmezett politikai, gazdasági és katonai elitjét (önálló, több száz éves hagyományokkal rendelkező értelmisége sohasem volt). Meglehet, hogy a szerbek először a sorsdöntő rigómezei ütközetben vesztették el a katonai elitjük jelentős részét. Akkor még azonban nem vesztett el az egész államirányító és a vezető nemesi osztály. Csak jóval később, amikor török vazallussá lettek, vesztett ki a nemesi osztály. Amikor ugyanis Timurlenk (Tamerlán) és Hulegin tatár-mongol seregei megtámadták a török-oszmán birodalmat Kis-Ázsiában, a mai Ankarához közelében, teljes létszámban fel kellett vonulnia a vazallusi viszonyban lévő szerb nemességnek. Az ütközetben a szerb nemesség az utolsó szálig odaveszett, kipusztult. *Azóta a szerbeknek nincs fejlődő, megújulásra képes hagyománya.* Nem erénynek, hanem a szellemi meddőség és tehetetlenség jelképének tekinthető, hogy a szerbek alkotóképességéből csak annyira tellett, hogy Belgrád kellős közepén 1500 év után a konstantinápolyi Hagia Sophia székesegyház, bazilika másolatát voltak képesek felépíteni. A modern építőipari technika segített, a kultúra azonban mumifikálódott.

A szerb történelem az állami és politikai eszme apró darabjaira tört tükörré emlékeztet. Alakot nem mutat, csak szilánkok vannak. Voltak újabb próbálkozások az elit újbóli létrehozására, főleg a XIX. század második és a XX. első felében. Minden esetben, mint utólag kiderült, korszerűtlen próbálkozások maradtak. A szerb elit utolsóinak tekinthető megsemmisülésének a kegyelemdőfést nem Josip Broz Tito adta meg (mint ahogyan azt a szerbek magukról állítják), hanem maga Milošević a maga megjelenésével és letűnésével. Vele együtt ismét célját vesztett lett a szerb állami és politikai gondolat, zűrzavarossá vált a politikai közgondolkodás is, és vele együtt a cselekvőképesség.

A mai társadalmi és államigazgatási elit fogalma gyökerestül megváltozott. A mai elit lényege a politikai (államigazgatási és pártirányítási), katonai és gazdasági vezetői pozíciók közötti szoros átjárhatósági lehetőségeket jelenti. A mindenkori helyzet-től függően egy és ugyanazon személyek hol itt, hol ott jelennek meg, mivelhogy e tevékenységek ma már tökéletes egységet alkotnak.

A szerb katonai elit 1990–2010 között teljesen megsemmisült. Sem a dicső múlt, sem a romhalmaz jelenre, sem a biztató jövőre nincs miért hivatkozni. A szerb vállalkozói rétegnek nincs még belső kapcsolata sem önmagával. Korszerűen termelni, sem kereskedni, sem szolgáltatni nem tud. Sejtelve sincs arról, mi történik a világgazdasági termelési, kereskedelmi és pénzügyi életben. A ± 0-tól alig távolodott el. Felemelkedése olyan ingatag lábakon áll, hogy bármikor ismét semmivé válhat. A vállalkozók túlnyomórészt közönséges köztörvényes bűnözők voltak. A külföld szemében korrumpáltak. Maffiózók. A szerb államigazgatási vezetőség, a politikai pártok és civil szervezetek (ami hagyományosan a politikai elitet képezte) ma nem tényezők. Cselekvésképtelenek. A törvényeket nem tisztelik. Anarchia van az országban. Még szomorúbb, hogy saját maguk sem tartják be a maguk alkotta törvényeket, jogszabályokat, viselkedési kódexeket. Senki sem tiszteli őket sem a népből, sem külföldön. Ez egy tekintély nélküli állam. Bár többé a szomszédai sem félnék tőle, nem szeretik, mert elzárkózik a jószomszédi viszonyok ápolásától. Nincs országépítő programja, de van nagyon-nagyon sok nacionalista-soviniszta-fasiszta „nemzetmentő” programja. S nemcsak a 150 párt gyártja e programokat, de a gazdasági vállalkozók és a csendőrök-rendőrök is. A rész-elit (vagyis külön-külön a politikai, katonai és gazdasági) nem is tekinthető ma már cselekvőképességű elitnek. Valójában a három együttvéve adja az elitet. Az egységében van az elit. A köztük lévő átjárha-

tóság legtöbb akadályja szinte megszűnt. Szabad kommunikáció áramlik köztük. Ugyanaz a személy hol az egyik, hol a másik pozícióban tűnik föl.

A „privatizáció” Szerbiában nem teremtette meg az új elit keletkezési lehetőségeit. Az elitet nemcsak a politikai pártok vezetősége képezi. Az államigazgatás önmagában többé nem is létezik. Megszámlálhatatlan függőségi viszonyban áll a társadalom más tényezőivel. A politikai hatalomnak nem kizárólagos birtokosa. A politikai hatalom sok tényező kezében van, amelyekkel azonban a szerb államigazgatásnak nincs kommunikációja. Ezért gyenge, haszontalan, élősdi.

Szerbiában léteznek magányos politikusok, magányos gazdasági vállalkozók. *Köztük nincs kapcsolat, s nincs nemzetközi kapcsolatuk sem. Szerbiában nem valóságos és tevékeny, hanem fantom-elit van, amelytől nincs mit remélni.* Nincs hatalmi tekintély sem az állami közigazgatásban, sem a gazdasági társulásokban, sem a csendőrségben, rendőrségben, katonaságban. Mögötte nincs felelős államférfiú, állampolgár, a birodalom iránti felelős elit.

Mivel nem tudjuk, hogy Szerbiában milyen elit alakulhatna ki, Szerbia jövője ebből kifolyólag nagyon bizonytalan. (Tudják ezt a szerbek is.)

Nem tudhatjuk, milyen irányba fejlődik a demokrácia

A gyakorlati jelentősége az előzőeknek abban van, hogyha nem tudjuk, milyen az elit, azt sem tudhatjuk, milyen irányban fog fejlődni a demokrácia Szerbiában. Nagyon sok árnyalata, jellegzetessége és lehetősége van a demokráciának. Megvannak a helyi, nemzeti és nemzetközi sajátosságai is. A szerbiai kibontakozásról semmit sem lehet megsejteni. Bennünket, magyarokat azonban nagyon is érdekel, hogy mire képes Szerbia (néhányszor már lángba borította Európának ezt a részét). Mi a szándéka? Szándékához talál-e szövetségest? Elitje társadalomépítő-e, vagy sem? Most, hogy Szerbia „nagylelkűen” lehetővé tette a kisebbségi nemzeti tanácsok törvényesített létrejöttét, ezért érdemes részletesebben is elidőzni a szerbiai valóságban. Milyen „természetű” demokráciára számíthat a magyar kisebbség Szerbiában a következő évtizedben-évtizedekben, míg fel nem oldódik két-három európai régió között?

1) Az egész rendszer továbbra is a korrupció rémével fog viaskodni. A dúsgazdag maffiózó és köztörvényes bűnöző szerbek, akik azonban 1 vagy 100 dinárért jutottak termelő vagy kereskedelmi tőkéhez, túladnak majd a tőkén százszoros-ezerszeres áron és emigrálni fognak. A szerb állam korrumpáltsága ennek nem fog tudni ellenállni. Kisebbségi magyar nem lesz sem a dúsgazdagok, sem a megvesztegetettek között. (A horgosi Szalma család kiirtását nem pityipalkó, hanem szerb „menedzserek” és biznismenek rendelték meg. A bűnözés történetében ismeretlen, hogy három nemzedéket irtsanak ki. Intő példa lesz a temerini szerb „igazságszolgáltatás” is). Magyar többé Szerbiában, míg a szerbek lesznek hatalmon, sem gazdag, sem hatalmi ember nem akarhat lenni, és nem is lesz.

A mostani szerbiai demokrácia, sajnos, valóban a szerb nép valódi akaratát tükrözi és nem csupán a szerb nép nevében való kormányzásra szorítkozik a kisebbségekkel szemben. Ez azonban nem fogja kihúzni az államot a válságból. Éppen az a közvetlen demokráciára (a demokrácia népi jellegére) való hivatkozás a legveszélyesebb a demokrácia jövője szempontjából! Szerbiában a demokrácia tehát marad a politikum részéről populista!

2) Hogyan lehet magyar kisebbségként a közéletet élni az ilyen populista demokráciában?

A szerbek is tudják, hogy a nemzeti tanácsról szóló törvény fogyatékos és tökéletlen, még a titói időben megszerzett jogokat is csorbítja. A szerb céloknak most megfelel. A mód is, ahogy megalakították, rokonszenves a külföld szemében. Voltaképpen most már csak a szerb többség érdekeinek kedvez. Magyar szempontból, szándékosan *megkésve* alkották meg. Nem származik belőle már semmilyen gyakorlati haszon. Célja rossz, kétszínű, képmutató, és a jövőre nézve veszedelmes. (Nem a „maga idejében”, hanem évtizedekkel megkésve fogadták el.) A szerb nacionalizmus járta az ilyen törvények meghozatalában. A „helyzet magaslatán van”, céljai hosszú távúak, tartalmában bármikor üressé tehetők, kiüríthetők, kedvező alkalom esetén megszüntethetők, feleslegessé tehetők.

A szerbek tudják, hogyan lehet e törvény esetleges működtetését a többi törvény ösztüvével semlegesíteni. Művészetre emelték az időzítést:

fogyatékos jogalkotást jó időben jóként eladni. Mindig vannak, akik hisznek a szélhámoskodásnak. Amíg bebizonyosodik az ellenkezője, múlik a kisebbség számára kedvező idő és haszontalan időhúzásba fullad; elbajlódik önmagával. Különben is, a populista közhangulat még a törvény használható rendelkezéseit is mulékony hatásúvá teszi. A szerb köztisztviselők már előre lesik, hogyan lehet elszabotálni még azt a minimális hatékonyságot is, amit a látszatomokrácia nyújt. Vagy talán nem ezt látjuk Szabadkától kezdődően egészen le az al-dunai községi tisztviselőig? Csak egy cél lebeg a szemük előtt: az etnikailag tiszta szerb Szerbia.

Amit nem mond ki a törvény, a szándék, amely rejtve marad benne, nem végez el a kormányrendelet, a szerb községi tisztviselő magatartása és mulasztása elintézi, a mulasztás pedig mindig, minden esetben jelen van, és jövőmeghatározó tényező lesz. A populista demokráciában a helyi önkormányzatok és tisztviselők mulasztásaira biztosan lehet alapozni a nemzetiségi tanácsok tevékenységének a megbénítását; az egymásra mutogatás kártyáját mindig ki lehet játszani annak indokaként, hogy azért nem történik semmi a kisebbségi védelem területén, mert a kisebbségen belül nem jött létre megegyezés!

3) Mi a populista demokrácia?

A szerbiai magyar számára a demokrácia elválaszthatatlan a születési hely szeretetétől – és sajnos – a szerb nacionalizmus ebbe a méretbe zsugorítja; nem engedi kiteljesedni. A kisebbségi magyar nem örül annak, hogy éppen Szerbiában született és itt kell élnie. Szereti a születési helyét, ennek hagyományait, a szülői ház nyugalmát, az otthoni szokásokat és tárgyi emlékeket, a polgári nyugalmat. A szerbiai hazát mint államot, országot nem szereti. Hazaszeretetünk csonka. A szerbek számára viszont nincs más csak politikai hazaszeretet: államimádat, pravoszlávizmus, Szent Száva-i eszmeiség, a „legősbibb nép” nimbusza.

Már három évtizede, hogy a magyar azért nem érzi jól magát Szerbiában, mert törvényei nem hatnak ki saját jólétére, felemelkedésére. Tudja, hogy a politikai fondorlatok csupán szerb egyéni és közérdekeket szolgálnak. Az ország esetleges jólétére tett erőfeszítésekből a magyar kimarad. A törvény a magyar számára semmit nem jelent, nem hoz jobbulást, előmozdulást, hasznot, politi-

kai jogot. Olyannyira nem szereti Szerbiát, hogy most már könnyű szívvel hagyja el a születési helyét is. Kezdi felejteni szokásait, hagyományait, többé nem azonosul a tájjal sem. A faluja-városa lélektelen földdarabnak tűnik, elődei-ősei szokásait nyűgnek érzi, a vallással-egyházzal meghasonlik és kételkedik léleképítő erejében, mivel törvényei alkotásában nem vesz részt, és a szerbek nem tartják be – fél tőlük. Megvet mindent, amit a szerbiai közéletben tapasztal, csak a szűkkeblű szerb egoizmust tapasztalja. Rosszabb a helyzet, mint a Janus-arcú jugoszlávizmus alatt. A szerbek a nemzeti tanácsokról szóló törvénnyel nem vonták be a kisebbségeket Szerbia kormányzásába. A kormányzás elválaszthatatlan a politikai jogok egyetemes (mindenre kiterjedő) gyakorlásától, a közéleti szellemiség közös alakításától.

4) Elavult a populista demokráciának az a fogalma, hogy a szerb többség uralma abszolút Szerbiában: nemcsak túlnyomó, hanem ellenállhatatlan. Ebben és ilyen helyzetben kell ugyanis rádöbbenie a magyar kisebbségi polgárnak, hogy személyes jogait mint magányos egyén nem valósíthatja meg, hanem csakis egyesült csoportban közösségi jogként; magában egy alkotmányos közösségben. A közösségi jogok érvényesülését azonban a társadalom minden szintjén a szerb többség közvetlen politikai akarata teszi függővé és nemcsak a törvényhozó hatalom ilyen vagy olyan döntése.

A többség előjogaihoz nemcsak egy vagy két téren kell alkalmazkodni, hanem egyszerre minden téren. Viszont az előjogok valamennyien visszahatnak a kisebbség helyzetére. Ördögi körben mozgunk: a többség előjogaihoz kínos a kisebbség alkalmazkodása, de a többség erkölcsi uralmának is tartalmaznia kellene a kisebbség érdekeit, mert különben a kisebbség nem veti alá magát a törvényeknek, nem fogja tisztelni ezeket. Nos a szerb nép és politikai elit nincsen ilyen közérkölcsei szinten, hogy ezt felfogja. Ennek szüksége nem hatolt be az élet legapróbb szokásaiba is.

Rengeteg időt fognak még a többségi szerbek és kisebbségi magyarok elpocsékolni, amíg ezt az alapigazságot elfogadják. Politikai harcban állnak egymással. A hatalom nem lesz törvényesnek tűnő a kisebbségi magyarok szemében, pedig a hatalomnak legjobban arra van szüksége, hogy törvényesnek tűnjön, és tartós legyen. Ne kelljen semmilyen erőszakot alkalmaznia a kisebbséggel

szemben, ne kelljen kikényszeríteni az engedelmességet, hanem tisztelettel fogadják el és alkalmazkodjanak hozzá. A szerb társadalom a nemzeti kérdésre pazarolja a legtöbb időt, holott azt gazdaságfejlesztő erőfeszítésre használhatná fel. A magyar kisebbség (de a többi is) reménytelenül próbálja maga mellé állítani és megértésre bírni a szerbeket.

A szerb többség és előjogai szempontjából ez a meg nem értés veszélyes és gyászos volt idáig; a jövőben is az maradhat. Szerbia politikai helyzete tartósan ingatag maradhat. A szerb populista teljhatalom veszélyes, mert nem vesz tudomást arról, hogy Szerbia nemcsak most, de a jövőben is soknemzetiségű ország marad. Nem lesz szabad ország, ha erről nem vesz tudomást, s nem épít be önmagába akadályt; nem fogja vissza magát, nem mérsékeli végre önmagát, hogy végre megszabaduljon a készültségi állapot kényszerképzetétől. A populista demokrácia is lehet zsarnokság. Különösen itt Szerbiában. S mindaddig, amíg így lesz, nem szűnik meg a vele szembeni passzív ellenállás: a kivándorlás, az utódok, a gyermekek vállalásának a megtagadása.

Lehet a törvényekben biztosíték, de ha a szerb nacionalizmussal áthatott népnek nincs mindenkor kinyújtott baráti jobbj, mi zsarnokságban fogunk élni. A zsarnokság ellen nem ér semmit a skupštinában, a bíróságon vagy a kormánynál tiltakozni, vagy fellebezni. Az igazi biztosíték a zsarnokság ellen a szerb nép populista demokráciáról alkotott nézeteinek a felszámolása; a populista politikának a megtagadása. Magyarán: a politikának nemcsak a szerb nép érdekeit kell szem előtt tartani, de a kisebbségei érdekeit is (annál is inkább, mert várható új kisebbségek megjelenése már a közeljövőben).

5) A kisebbségek elnyomását a populista demokráciában törvényes úton mint csempészárut kínálja a többségi nép zsarnoksága. Ha a törvényhozó olyan törvényt hoz, amely „lent” a községekben a jogokat csupán „lebegteti”, de nem kéri számon érvényesülésüket a törvény szigorával a tisztségviselőktől és a korrupcióra mindig kész szerb tisztségviselőktől, akkor mi még nagyon sokáig zsarnokságban fogunk élni.

6) A szerb társadalomban nincs olyan elit, amely a kisebbségi közösségben ne látna idegen testet, veszélyt az ország számára. A szerb állami

és politikai közgondolkodás is a zsarnokság rabja. Ma nincs szerb államférfi vagy politikus, aki bátran kiállna a kisebbségi közösségek mellett; ne lenne ambivalens a magatartása a kisebbségekkel szemben. Kijelentéseik mindig kétértelműen értelmezhetők. Különböző sorsközösséget vállalnak a többséggel és kisebbséggel. Számukra ismeretlen a többségi nép etnikai alapon történő bűncselekménye. Nemzetállami ideológiával áthatottak. A kisebbségi jogokban a nemzetközi közvélemény hatására, a szerb nép „pillanatnyi gyengesége” kárára kicsikart különleges kiváltságokat látnak. Így van ez különösen a magyar többségű községek esetében. Fel sem tudják fogni és nem tudják elfogadni természetes állapotnak, hogy itt magyar kisebbséghez tartozó egyéneknek és településeknek a saját rendjük és szokásaik szerint kell szervezniük életüket. Az autonómia fogalma számukra homályos. Középkori maradiságot látnak benne. Kizárólagosan a belgrádi központosság hívei. Rögeszmésen ragaszkodnak a központi hatalom erősítéséhez. Ugyanakkor a helyi önkormányzati anarchiának nem tudnak gátat vetni semmiben, így a kisebbségekkel szembeni önkényeskedés területén sem.

A szerb elitnek mély eszmei meggyőződése, hogy a kisebbségeknek semmilyen szinten nem kell nyújtani támogatást. Érzéketlen a központi hatalom parancsszavára, és enélkül is „lent” a községekben anarchia van. A magyar kisebbség csak morzsákat kap abból vissza, amit adóban ad a szerb államnak. Igazából és valójában minden politikai jog a kisebbségi kérdésekben a központi hatalomnál maradt továbbra is. A hivatlan és meghívott atyáskodás nemcsak jelen van mint csempészárú a törvényalkotásban, hanem még hatékonyabbá lesz azáltal, hogy megbénítja a törvény erejét a végrehajtó hatalomnál.

7) Wright Mills amerikai politikai szociológus arról ír, hogy „a magasabb rendű erkölcstelenség köre nem szűkíthető le a szoros értelemben vett politikai síkra!” Ez a megállapítás különösen érvényes Szerbiára a kisebbségi kérdésben. Nem igaz, hogy csak néhány forrófejű, elvakult szerb húzza rossz irányba a szerb nemzeti programot. A politikai rendszer nem nyugszik egészséges morális alapokon. Intézményei eszmeileg korrumpáltak, értékrendszerük ingázik. Mills azt is mondja, hogy a politikai korrupció az általános erkölcstelenségnek

csak az egyik oldala; az erkölcsi érzék mai színvonalát nem egyszerűen egyes korrupst egyének erkölcsisége határozza meg.

A magasabb rendű erkölcstelenség a szerb elit szerves ismérve; a szerb „népi jellem” jellegzetes vonása pedig nemcsak az, hogy beletörődik ebbe az erkölcstelenségbe, hanem természetesnek, sajátjának érzi a többi európai nép által tisztelt értékek kijátszását, elutasítását. *Ma a legnagyobb romlottság a szerb társadalomban abban nyilvánul meg, hogy a gazdasági vállalkozók természetesnek tekintik, hogy szerb nemzetiségűek csak szerbvel létesítenek munkaviszonyt, adnak munkalehetőséget.*

Válsághelyzetben csak a szerbet tartják meg, a magyart (ha van még) elbocsátják. Magyar kerül elsősorban, s néha kizárólag arra a listára, amelyen azok szerepelnek, akiktől jelképesen a szerb társadalom is, és nemcsak a vállalkozó – meg akar szabadulni. Az, hogy a vállalkozóknak nincs erkölcsi felelősségérzetük, nem az ő magánügyük. Ezek a viszonyok sohasem lehetnek személyesek egy soknemzetiségű társadalomban, mint amilyen a szerb. Vesztek üzleti jellegüket, és bűnös arculatot kapnak. A szerb társadalomban az erkölcstelenségben a vállalkozók messze a politikusok előtt járnak. Még a kevéske jó szándékot is kijátsszák, félresöprik. A szerb nemzetieskedő megvesztegetettséggel mélyen azonosultak a munkáltatók, vállalkozók, közvállalatok és kis- és középvállalatok tulajdonosai és vezetői, a hadsereg, a rendőrség, az állami közigazgatás, a helyi önkormányzat személyzeti állománya és tisztviselői. A politikus, a parlamenti képviselő csak azonosul velük; képviseli őket. Utánuk következik a szerb „kisember”, akit egy beteg ideológia mételye mérgez és lelke mélyéig megrontott. Az ő felelőssége sem, azonban, nem kicsi. Rosszallóan néz minden engedményre a kisebbségekkel szemben. A bűnöst a szerb engedeékenységben keresi és találja meg.

A kisember felelőssége látszólag mindenkinél kisebb. Csakhogy ő a „nép”. Rajta nyugszik az egész rendszer. Mindig az ő akaratára hivatkozik mindenki. Még a hangulata ingadozását is méltányolja a felsőbbrendű erkölcstelenség arculatát meghatározó elit. Mutassanak nekem csak egyet is a szerb politikai gazdasági és katonai-rendőri összefonódó egységes elitből, aki a belgrádi-újvidéki médiumban, közvéleményformáló fórumain,

képviselő-testületben, tudományos értekezleteken erélyesen tiltakozott, egyértelműen megkérdőjelezhetetlen bátorsággal, erkölcsi tisztasággal és felebaráti szeretettel kiállt a kisebbségek mellett, erélyesen elítélt „egyes” szerb túlkapásokat, mint bűnösöket, erkölcstelenekeket. Ezek a széplelkek még egyes szerb túlkapásokról sem akarnak hangosan szólni. Nem szabad „kikiabálni”. Agyukban ilyen nem létezik. Ők csak hazafias cselekedetről tudnak. Betegnek, „gyenge szerbnek”, szerbgyengének tartják még azt is, aki netalán „elszórt” jelenséggel, egy-egy bűnös személyt érintő eseményről beszél. Becsületkódexük üres, indifferens, szándékosan zűrzavart keltő, képmutató, nyíltan hazudozó, ármánykodó, a pletyka pocsolyájában tocsogó (így lehet legjobban értéktelenné tenni a vádat és felelősséget).

Még csak nem is ragaszkodnak többé a szólamhalmazhoz, mint eddig („sehol a világon a kisebbségeknek nincs több joguk és jobb sorsuk, mint Szerbiában”). Biztosak a dolgukban: „a világ el van más dolgokkal foglalva”. Idáig nyugodtan dicsérték önmagukat, de már olyan „nyert az ügy”, hogy nincs többé szükség még a kisebbségek morális támogatására sem. Nyugodtan gyakorolhatják hatalmukat a kisebbségek felett. A nemzeti érdekeiket többé nem kell szentesíteni, erkölcsi elvekbe bujtatni, szólamokba bujtatni, közhelyeket hangoztatni. Ők a kor szintjén mindent megtettek a kisebbségek jó helyzetéért Szerbiában. Ha kell, szorgalmasan ismételtetik a régi szólamokat is, de ha ezek megkopnak, újakat is gyártanak.

Mivel idáig sikerült minden ígéretet kompromitálni, és lejáratni, a kisebbségeknél állandósult a félelem, a bizonytalanság és aggodalom. A jól tarkogatott szerb nemzeti programnak azonban ez is a célja.

Ha majd nem „sikerül” minden vonatkozásban érvényt szerezni a kisebbségi törvénynek, amit mindenki előre tud, biztos hivatkozási alapul és érvül szolgál a világgazdasági válság, a „globalizmus trendjei”, a nemzetközi összeesküvés Szerbia ellen. Az igazság azonban az, hogy a szerbek politikai akarata hiányának semmi köze a válságra való hivatkozáshoz, és a válság következményeihez. Az egyenjogúsághoz többségi akarat kell és semmi más. A szerb nép politikai akarata untig elégnek bizonyulna. (Az viszont igaz, hogy igazságosabban osztanánk meg közösen a nyomort, a szegénység-

get; kevesebb és kisebb lenne a politikai elégedetlenség és elkeseredettség.) A nemzeti egyenjogúságban sohasem szabad válságra hivatkozni. Egyszerű ez az igazság. A nemzeti egyenjogúság elve örökérvényű, nem erőtlenedhet el. Az elnyomás szervezett és szervezetlen, intézményesített és spontán formái és jelenségei azok, amelyek a válságot előidézik, és a fejlődésre bénítók.

Őszintén aggódunk. Erre tanít, okít bennünket az eddigi szerb körmönfont magatartás. A nemzeti tanácsokról szóló törvény ne váljon a szélhámos szerbek kuncogtató ünnepévé, rendezvényévé. A magyarokból, akik ott szerepet vállalnak, ne csináljanak léha és buja semmirekellőket és haszonlesőket. A Magyar Nemzeti Tanács ne legyen színpompás, ragyogó, káprázatos színpadi kulissza; szerbeket szórakoztató és mulattató színhely. Mert könnyen azzá lehet. Az alkotmánybíróság volt elnöke is kénytelen volt megállapítani, hogy Szerbiában a maffiózóknak nagyon erős állama van. A szerb társadalom valamennyi szintjén agyafúrt szélhámosok mesterkednek. A szerb egoizmus

szövevénye hálózta be, szövi át az egész szerb társadalmat. Félő, hogy ez a szerb társadalom ilyen, amilyen idáig, még sokáig nem lesz képes kitermelni magából kisebbségbarát, erkölcsös magatartású, és érzékű, szervezett elitet. Kevés az ilyen ember Szerbiában, hogy szervezett, tiltakozó elitet képezzen.

Félő, hogy Szerbiában még sokáig értékmerő lesz a közéletben a szerb önzés. A lelkiismeret még sokáig néma marad a horgosi gyilkosság kapcsán. Agyafúrt és sötét alakok bújnak meg még sokáig a szerb igazságszolgáltatásban. Sokakat látszólag elmozdítottak a bírói székéből, de ott maradtak a hatalomban. A szerb társadalom segítségével újratermeli az ilyen „igazságszolgáltatókat” a maga mércéi szerint. E mércék központi vezérelve szerint bűnnek számít éppen az, ami nem támogatja a szerb nemzetállami törekvéseket. Isten őrizzen meg bennünket attól, hogy játékszerükké váljunk, s akaratunk ellenére szolgáljuk mércéiket a Magyar Nemzeti Tanácsban és másutt.

Koncert

Harcaink

Fontos, kritikus szakaszához érkezett a magyar nemzet ellen évszázadok óta zajló háború. A minket függésben tartó pusztító világerő, amely az elmúlt fél évezred során már öt, látszólag különböző birodalomnak mutatta magát, ám gátlástalan létfelélő, eredendően parazita jellegét végig megőrizte, újabb átalakulás előtt áll. Mivel eddig minden újabb megjelenési formája az ellenünk folytatott háború egyre veszélyesebb fegyvereit hozta magával, így most is erre kell készülnünk. Az ország népének többsége kissé költőien túlzó metaforaként kezelte a választások utáni bejelentést: forradalom és szabadságharc vette kezdetét. Azonban lassan rá kell ébrednünk, hogy a megállapítás nem metafora – és egyáltalán nem túlzó. Az talán igaz, hogy ez csak nyitánya a háború újabb, talán sorsdöntő ütközetének. Ám tekintettel arra, hogy a többség tökéletesen felkészületlen a közelgő háborús cselekményekre, talán nem árt egy-két dolgot végig gondolni.

A világerő, amely most a nyugatias globalitás birodalmaként jelenik meg, azért veszélyesebb az eddigi alakváltozatainál, mert saját létét is tagadja. Sőt azt a beszédteret is betiltotta, ahol egyáltalán diskurzus tárgyává lehetne tenni létezését, és brutálisan büntet mindenkit, aki az ő „nem létezését” kétségbe merészezi vonni. Aki pedig saját intézményi védelem kiépítésére törekszik e globális értelmező hatalom fegyvereivel szemben, az – mint az elmúlt hetek világméretű hisztériájából láttuk – a halál fia. Ez világossá teszi, hogy az előttünk álló egyre veszélyesebb háborúk fő frontvonala kommunikációs természetű. A permanens világháború ugyanis a világeértelmezési logika csúcspontjainak birtoklásáért zajlik. Talán soha nem volt annyira igaz a régi mondás, miszerint a szó veszélyesebb fegyver, mint ma. Világunk „valóságos valósága” ugyanis már olyan iszonyú képet mutat, hogy ezt a világ urai – az ellenük irányuló azonnali világméretű lázadás kockázata nélkül – aligha engedhetik

megpillantani. A globális valóságipari művek „dübörgése” nélkül e lázadás kártyavárként döntené romba azt az egész primitív hazugságtömeget, amely a globális kapitalizmus fogyasztói-hedonista paradicsomaként mutatja be önmagát.

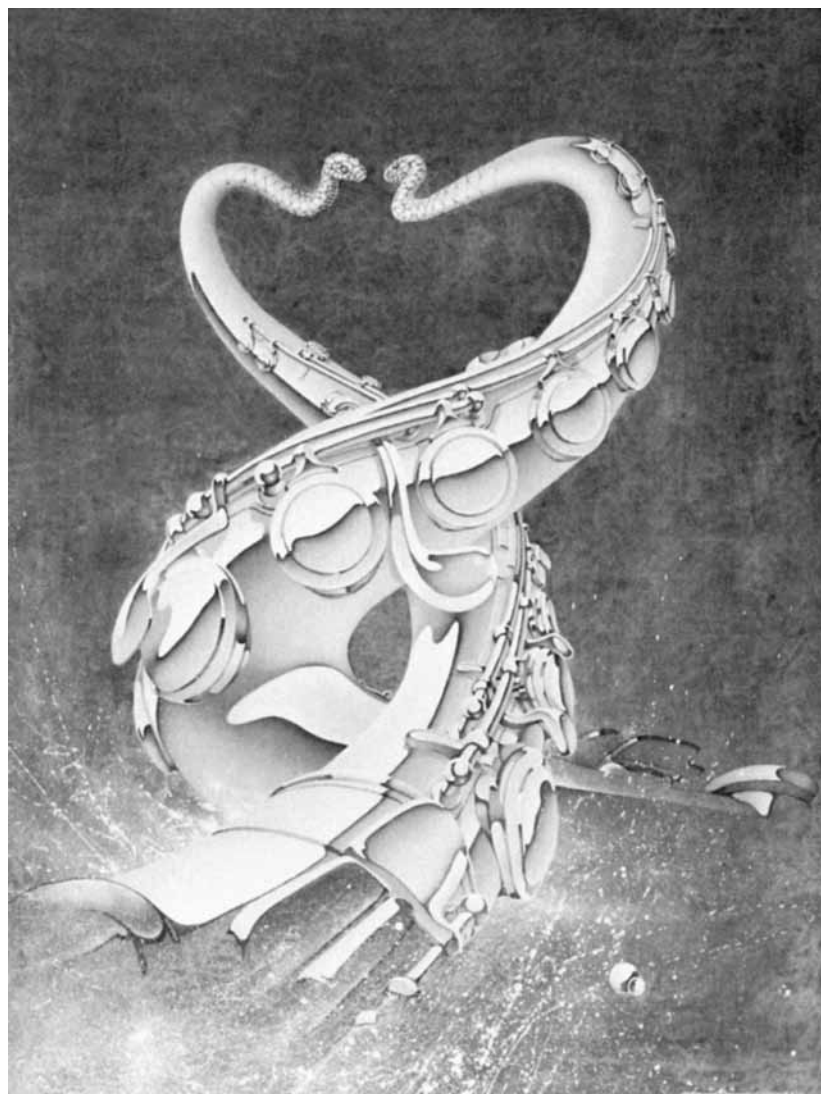
A globális birodalom hatalmi rendszere három „hadosztályt” tart mozgásban a lokalitások kifosztása érdekében. Az első a kényszerítő hatalmi hadoszlop, amelynek fő fegyvere a multinacionális vállalat. Feladata, hogy behatolva az adott lokalitásba, a helyi uralmi elitet korrumpálva ellenőrzése alá vonja az élet újratermelésének minden anyagi és szimbolikus szféráját. A másik a figyelmeztető-fegyelmező osztag, amelynek látszólagos feladata, hogy tekintélyes, a világ folyamataiért felelősséget érző és vállaló intézményként tanácsokkal lássa el és minősítse az egyes lokalitásokat. Az idetartozó Valutaalapnak, Világbanknak, hitelminősítő intézeteknek a valóságos funkciója azonban az, hogy világossá tegyék a lokális elitek számára, hogy a kényszerítő-hatalmi osztag kifosztó tevékenységének mindennemű korlátozása súlyos megtorlást von maga után. Ám a mindennél fontosabb harmadik hadoszlop éppen az a véleményhatalmi diktatúra, amely magát „politikailag korrekt beszédnek” nevezi. Ez a birodalom létének és fennmaradásának egyre inkább döntő eleme.

A forradalom és szabadságharc mindhárom birodalmi hadoszloppal harci érintkezésbe került az elmúlt nyolc hónapban. A multinacionális vállalatokra kivetett különadók és főként a magán-nyugdíjpénztári rendszer felszámolása a kényszerítő hatalmat vette célba. A Valutaalappal a kapcsolat látványos megszakítása és a hitelminősítő intézetek megtorló leminősítéseinek semmibevétele a figyelmeztető-fegyelmező hadoszlop elleni nyílt kihívás. Ám a szabadságharc eddigi legveszélyesebb hadműveletét a médiatörvény, vagyis a globális véleményhatalmi diktatúrával való határozott szembefordulás jelenti.

A dolgok kegyetlen történelmi logikájából az olvasható ki, hogy az impérium legfeljebb átmenetileg és taktikailag enged meg bármilyen ellenszegülést, és amint erre lehetőség adódik, „a birodalom visszavág”. Aligha lehet kétségünk: most sem lesz másként. A siker reménye tehát csekély ugyan, de talán nem nulla. A fegyverszünetnek is felfogható színjáték, amelynek a magyar elnökség ünnepélyes megnyitóján lehattunk tanúi, arra utal, hogy a birodalom az elnökség ideje alatt látványtechnikai okokból nem akar nyílt háborús intervenciót indítani Magyarország felszámolására. Ezt az éppen emiatt igen értékes fél évet egy olyan „új szövetség” létrehozására kellene fordítani, amely talán esélyt adhat a forradalom eltírásának elkerülésére. Az első új szövetséget

a magyar társadalmon belül kell létrehozni. A választási győzelem jelezte, hogy e szövetség létrehozása nem lehetetlen, ám életveszélyes illúzió lenne azt hinni, hogy már létezik is. A második új szövetséget Kelet- és Közép-Európa sorstárs országaival kell létrehozni, amelyek egyelőre értetlenül és/vagy kárörvendő lesajnálással szemlélik a magyar szabadságharcot – nem látva benne saját sorsukat. És végül a harmadik új szövetséget a globális térben kell létrehozni a „keleti szél” lázadó nagykoalíciójához való csatlakozással. Mindez azért döntő, mert bár „csapatunk harcban állnak, és a kormány a helyén van”, az „ószövetséggel” való leszámolás és az új szövetség megkötése nélkül nincs esélyünk a megmaradásra.

(Magyar Hírlap, 2011. január 11.)

Kettős

Gubás Jenő

A múlt példáján át a jelenünkről

Tízéves az Aracs délvidéki magyar közéleti folyóirat

Tízéves az Aracs folyóirat, és Szabadkán Ács Károly költő szülőházán emléktáblát lepezett le az Aracs Társadalmi Szervezet. Ezt a két hírt az köti össze, hogy Ács Károly volt az egyedüli a pozicionált értelmiségiek közül, aki a folyóirat indulásakor védelmébe vette a lapot.

Amikor ugyanis megjelent az Aracs első száma, a jugó-liberális magyar értelmiség, akik mindezidáig a szerbiai magyar sajtót a felügyeletük alatt tartották, irányították és cenzúrázták, megrémülve egy független, államilag nem támogatott, magyar szellemiségű újságtól, a legvadabb vádakkal illeték az akkor formálódó szerkesztőséget, kifejezve reményüket, hogy az újság az első szám után be fog fulladni. Persze, a félelmük nem volt alaptalan, hisz az Aracs az első számtól kezdve mind a mai napig, a szerbiai hatalom magyar elkötelezettjeinek fejére olvassa az összes, a magyar kisebbség szembeni mulasztásait. A folyóirat megszüntetése érdekében, még a bírósági perek emlegetését is latba vetették, természetesen mindhiába, hisz a lap, igaz ugyan, hogy nagy anyagi nehézségek árán, de ennek ellenére tíz év elteltével is megjelenik. Nem szűnt meg, annak ellenére sem, hogy a gáncsoskodások, az elhallgatások, a körülötte kialakult ellenséges csend mindmáig működik.

Ács Károly szemléletváltását természetesen megelőzte egy jelentős esemény. A (harmadik) balkáni háború kellős közepén, 1994-ben, Tóthfaluban tanácskozási gyűlt össze 43 délvidéki magyar értelmiségi, jugó-liberálisok és nemzeti elkötelezettek, hogy a katonai behívóktól veszélyeztetett, vagy a menekülésre kényszerített magyarság sorsát megvitassa, és a legszükségesebb megoldási lehetőségeket kidolgozza. Az a nemes szándék, hogy ez a megbeszélés összefogásra bírja az itteni magyar értelmiséget, a jugó-liberálisok szabotálása miatt kudarccal végződött. A másfélnapos tanácskozást vég nélküli, semmitmondó mellébeszélésekkel gátolták, míg végül kifutva az időből,

nem született semmilyen határozat. Az összejövetelnek mégis volt legalább két eredménye: mivel az elhangzott nyilatkozatokat és a vitát magnószalagra rögzítették, amit később minden autorizálás, pontosabban a későbbi szépítgetés nélkül könyv alakban is megjelentettek, Tóthfalusi kerekasztal címen, a könyv örök időkre bizonyítékul szolgál, hogy ki milyen elveket vallott, és ki hogyan viszonyult a délvidéki magyarság sorskérdéseivel szemben. A másik nem elhanyagolható esemény, hogy itt hangzott, itt hangozhatott el először Ács Károly nyilatkozatával az a megbánó vallomás az írástudók felelősségéről, amit az ötvenéves kommunista, magyarellenes diktatúra a pozicionált magyar értelmiségre rákényszerített. Mivel a könyv csak minimális példányszámban jelent meg, és ma már csak nehezen férhető hozzá, ezért Ács Károly nyilatkozatát (már a költő megbecsülése végett is), szükséges felidézni.

Értelmiségi nyomor címen a következőket nyilatkozta: „Az értelmiségi nyomorunk témája, gondolom, az első problémakörbe tartozik, Vajda Gábor kisé megijesztett, az utána felszólalók még jobban. Tudniillik attól félek, ez egyáltalán nem lesz konkrét, amit én megfogalmaztam, talán esetleg némi támpontot kínál, amit Vajda említett, hogy nyújtsunk fogódzókat, keressünk megoldási lehetőségeket. Ez talán kínál valamit annak, aki ért belőle, és megfogadja.

Az utóbbi hetek »értelmiségi vitái« közepette, a sok-sok elhangzott, leírt, egymásnak szegezett, egymás fejéhez vágott érv, bizonyíték, üres, de kellő hangerővel nyomósított állítás közül csupán két halk megjegyzés hatott tudatos lényem legmélyéig, rázott meg elemi erővel, készített állásfoglalásra, saját írói létem, magatartásom újragondolására. Az egyik Harmath páteré, aki az értelmiségi küldetés hitét szegezte szembe a kételkedéssel és csüggedéssel: mindennek ellenére szellemi táplálékot kell adnunk a népnek – mondta. A másik

egy ismeretlen felszólalóé egy másik ülésen, aki egyszerű munkásként mutatkozott be, és valami olyasmit mondott, hogy a »csúcsértelmiség nem lehet független, mert a nép felnéz rá«.

Persze, hogy nem új, forradalmi gondolatok ezek, más kontextusban bizonyára közhelyként is hathatnának (a közhely: saját gondolatunk, amit más szájából hallunk, de mi magunk nem mernénk kimondani), de ezúttal, mai félelmeink és nyomorunk szorongatásában, a rádöbbenés, a megfélebbezhetetlen igazság villámfényével világított be abba a jéghideg, éjsötét barlangba, amelynek mélyén megalázott emberi tudatom kuporog vacogva. Igen, milyen szép és magasztos hivatás volna, kiállni a nép elé, amely felnéz ránk, és szellemi táplálékot osztani neki, lehetőleg a földi kenyér mellé ... Kérem, ne a gúnyt, a gőgös fintort érezzék ki szavaimból, hanem a tehetetlenség kétségbeesését, az értelmiség nyomorát. Mert, ha megengedik, én éppen erről a túlsó oldalról, értelmiségi nyomorunk felől próbálnám megközelíteni a témát, megmagyarázni, miért hatott rám katarzisz erejével a fent idézett két egyszerűnek, természetesnek látszó megállapítás, a szellemi küldetés hite és követelése.

A nyomor nemcsak szűkölködés, nincstelenség, bár abban is van jócskán részünk, főleg az is beszélni róla. Talán épp az értelmiség érzi, tapasztalja fokozottabban az anyagi romlás következményeit, és az élet minőségének kétségbeesést, a bezártságot és kiszolgáltatottságot, mint a termelő munkás, a kétkezi dolgozó, hogy ne is beszéljek az ügyeskedő, kupeckodó, szemfüles balkáni – levanti »üzletember«-rétegről, amely egyenesen virul ebben a kaotikus, anarchikus, skrupulus nélküli rabló–fosztogató világban ... Nem, most a nyomor »magasabb« fokáról akarok szólni, a szellemi nyomorról, ami már-már kérdésessé teszi, hogy egyáltalán értelmiségieknek nevezhetjük-e még magunkat: könyvek, folyóiratok, információk, kapcsolatok, utazások hiányáról, lehetetlenségéről, arról a mérhetetlen nyomorúságról, amely bénává tesz, megbéklyóztat, szólás- és cselekvésképtelenné változtat, a sivár hétköznapok megélhetési gondjai közé sulykol le bennünket.

És ami szerintem a legsúlyosabb intellektuális nyomor jele, helyzetünk fel nem ismerése, az a hamis tudat, hogy mi igenis végezzük a dolgunkat,

ma is megírtunk egy magasröptű értekezést, egy magvas verset, megtartottunk egy előadást, kiállítást nyitunk, színházat ünneplünk, díjat osztunk – csupa-csupa pótcselekvés, elhallgatás, másról szólás, melyben az egyedüli indulat a kicsinyes, önző személyeskedés, a másként szólók, mást mondók, helyettünk beszélők és cselekvők ócsárlása, szapulása ... Tipikus gyerekszobaszindróma, hogy kedvenc bibliai metaforával éljek: homokra épített ház, épp hogy még nem dőlt a fejünkre. (Nemrég láttam egy különös orosz filmet, Nyikoláj Mihalkov alkotása, ha jól emlékszem, Raba lyubvi – Szerelem rabja – a címe. Egy filmező csoport a polgárháború kellős közepén, valahol a Fekete-tenger partján forogtat, s közben éli a maga külön, „idillikus” szerelmi kalandokkal, féltékenységekkel, intrikákkal tűzdelt »művészéletét«: játszanak, mint a gyerekszobába zárt gyerekek, csak néha egyik vagy a másik hadakozó fél katonái törnek rájuk az ajtót. Ilyenkor egy pillanatra mintha ráeszmélnének a valóságra, de aztán a veszély feltételezett multával, visszasüppednek boldog – tudatlan játékaikba, amíg végképp el nem söpri őket a történelem vihara).

Úgy érzem (és remélem, nem csak én), hogy végső ideje fölbredni ebből a Csipkerózsika-álomból, fölfogni a vészhelyzetet: népünk tragikus fogyatkozását, létalapjának, életterének szétmorzsolódását, a rossz szándékú hatalom hol ravasz, hol erőszakos kisebbségellenes húzásait, melyekkel megvonja a levegőt a tüdönktől, elfedi a kilátást szemünk előtt, fegyverdörgéssel tompítja hallásunkat. Tehát cselekednünk kell, mentenünk a menthetőt, tennünk a végromlás ellen ... Ehhez pedig tiszta elmékre, nagy elszánásra és közös akaratra van szükség, szellemi erőink és népünk szívének együtt-dobbanására. (Most veszem észre, hogy már negyedszer fut a tollamra a »nép« szó, amelyet éppen homályos, vagy túl általános jelentése miatt mindig kerültem, mint például az »Isten« szót is, és most mégis mind a kettő gazdag értelemmel telve tér vissza gondolataimba és szótáramba).

No, de nem is akartam én politikai szónoklatot tartani (elnézést, ha az eddigi szövegem ilyesmire hasonlított), hanem csak lehetőleg összefüggően előadni, hogyan regisztráltam le a magam lírai-szubjektív módján ezt a feneketlen szellemi nyomorúságot, amelybe úgynevezett csúcsértelmiségünk süllyedt, s amelyből – ha lehet, közösen

– kiutat kell találnunk, hogy az írásom elején idézett szép hitek és elvárások ne tűnjenek fel merő ábrándnak, sőt gúnyképnek a valóság torzító tükrében.

A magam »receptjét« tudom csak fölkinálni: a magamba szállást, az önvizsgálatot, valódi mivoltom, helyzetem, lehetőségeim őszinte, intellektuális gőg és hiúság nélküli számbavételét, és mindenek fölött: leszámolást – igenis leszámolást! – a múltammal, mindazzal, amit tettem, és amit talán tettem volna, de nem tettem azért, hogy ne következék be, ami bekövetkezett. És mennyi, de mennyi mindent mulasztottam el megtenni hosszú »pályafutásom« alatt: emberként, magyarként, íróként, szerkesztőként meg úgynevezett »közéleti személyként« – tudatlanságból, naivitásból, könnyelműségből, kényelemből, megszokásból, renyeségből, sőt mi tagadás, megalkuvásból is évtizedeken át segítettém életben tartani (néha még éltettem is!) egy lényegében hazug, álhumanista, áldemokrata rendszert, mely végeredményben, következményeiben a vesztünket okozta, tízévenként megtizedelt, jogainkból kiforgatott, emberi és nemzeti azonosság-tudatunktól megfosztott, félnyelvű, fél-életű szellemi korcsokká degradált bennünket. Szó nélkül elfogadtam a nagyobb darab kenyeret, amit a kezembe adott, a »pozíciókat«, amiket fölkinált, a szálnalmas kis »privilégiumokat«, amik a rezsim »kegyeltjeinek« kijárt és amik lehetővé tették, hogy időről időre a »világpolgár« szerepében is tetszeleghessek. Közben írtam és fordítottam a verseket (az egyetlen dolgot, amihez talán mégis érttem), és abban a tévhitben ringattam magam, marandó az, amit alkotok. Közben évről évre kevesebb kisiskolás iratkozott a magyar tannyelvű tagozatokra; évről évre fogyatkozott »maradandó műveim« potenciális olvasóinak száma ... Fővényre épített ház volt ez is, ahogy az írás mondja. Csodálatos kegyelemnek tartom, hogy azért mégsem vesztettem el egészen a hitemet a költészet megtartó erejében. Csak egy életem van, annak is a vége felé járok, nem kezdhetek hát semmit újra, nem építhetem kősziklára házamat de segíteni az újrakezdőknek, az új építőknek talán még tudok: tanáccsal legalább, tapasztalattal, ahogyan pont tizenöt éve írtam egy versemben (nagyon nem szeretem magamat idézni, de verset talán szabad, különösképp akkor, ha úgy érzem, másként, jobban nem is tudnám megfogalmazni):

»... A híres függetlenség,
amivel oly nagyra voltál még nemrég,
s amit most adnál ingyen, csak tehetnéd,
nem rabság-e a legrosszabb? Véletlen
szeszélyeid sodrában és kéretlen
összevissza rohangáló veredben
evickélsz, magad foglya, semmi öre,
és így maradsz. Se hátra, se előre.
Így maradhatsz. Felejtve. Egyelőre.
Nem sokáig: az idő eljön érted,
Lángszórójával leolvasztja vérted,
Lángoszloppá léssz, mielőtt megérted,
Hogy másért voltál, nem magadért. Lázadj!
Pereld vissza a gyűlölt csigaházat,
Vagy hajts főt és tűrj. Rád fér az alázat.
Szenvedsz, tehát vagy: ez vígasznak vajmi
Kevés, ámde egy biztos: hogy nem talmi ...
Tenni nem tudtál – tanulj tapasztalni!«

Egyelőre csak ezt az alázatot ajánlhatom föl tapasztalatként értelmiségünk mai nagy nyomorában, és esetleg Luther Mártonnak egy intelmét, melyet a nagy reformátor önmagához intézett (én ugyan unitárius vagyok, de apám abból a városból származott, ahol a világon először mondták ki, és iktatták törvénybe a teljes vallásszabadság, következésképp a gondolat szabadságának elvét, szemforgatás nélkül továbbíthatom hát a szabadelvű Napló¹ olvasóinak, s tekintve, hogy ezt a szövegemet felszólalásnak is szántam a tóthfalusi értelmiségi kerekasztalra, hiszem, hogy ezen a kegyes helyen is értő fülekre talál:

»... Te se tekindsz zsákmányodnak az Úr kegyelmét, mintha ez a te személyes tulajdonod volna, és jobbnak tekintenéd magadat a többieknél ... Felejtsd el önzésedet, légy velük, és fogadd el velük együtt a büntetést és a kegyelmet ...«

Ács Károly ezen nyilatkozatát mély megdöbbenés fogadta, majd ezt az újvidéki pozicionáltak burkolt támadása követte. Gerold László például azzal vádolta meg, hogy Ács feladta a művészetét, a megtört költő vallomásáról pedig ironikusan a következőket nyilatkozta: „...szóvirágos. A szép szöveg mögött annyi van, hogy forduljon mindenki magába, és nézzen magába. Nem vagyok benne biztos, hogy ez az egyetlen jó megoldás”. Gerold akkor azt is szóvá tette, nem érti, hogy „milyen az

¹ Ács ezt a szöveget, mielőtt a tóthfalusi értelmiségi találkozón felolvasta volna, a Napló hetilapban is megjelentette.

a magyar lelkületű tanító”. Ezt, mármint a magyar szellemiség szükségtelenségét, illetve a jelen kulturális életünkben való hiányának értelmetlen voltát, tizenöt év után, az ugyancsak hasonló elveket valló Szerbhorváth György megismételte a Magyar Szóban.

Ácsot, mivel megszegte a pozícionáltak „érdekszövetségének” (iratlan) szabályait, nem állt ki, akár minden erkölcsi normát mellőzve is, a kultúra kiskirályai mellett, kiközösítették. Az elhallgattatás csöndje vette körül. Egyedül a Hét Nap² c. hetilap volt hajlandó közölni a németországi Kölnből hazaküldött Levelek Bergengóciából című írásait. E cikkekben az értelmiségi találkozó szellemében folytatta a délvidéki művelődési élet „megtisztítását”, a ráakódott, rákényszerített titoista rákfenétől, és az ezt védő, minden hatalmat kiszolgáló irányítóitól. Ezért védte meg az akkor (2001. VIII. 20-án) induló Aracsot, az egyedüli független, nemzeti szellemiségű újság első számát. Gerold ugyanis a Híd 2001. októberi számában, enyhén fogalmazva is „mérges, ... följelentés ízű”, Doktor úr, maga mindenhez ért? című írásában élesen bírálja a lap szerkesztéspolitikáját. Ács cikkében a következőket írja: „szinte fölvilanyozva s éppoly gonoszkodóan kérdezhetném vissza: Tanár úr, hát maga valóban semmihez sem ért? Hisz annyira nyilvánvaló, hogy az újvidéki tanár urak, most már Bányai Jánost is ideszámítva, ... föltűnően érzékenyek a nemzetellenség vádjára, s görcsösen lobogtatják a bizonyítványukat, ha ilyesmiről esik szó (hogyan, ha magyar tanszéken magyar irodalmat adnak elő magyar nyelven magyar diákoknak, ki mondhatja róluk, hogy nem tesznek eleget a magyarságért?). Hát nem tanár urak, kedves kollegáim, nem tettetek, nem tettünk eleget, még hozzá, ha tudni akarjátok, pontosan azért, amit a »dilettáns« Gubás doktor ró fel nektek és nekünk, délvidéki, vagy ha úgy tetszik, »lentségi« magyar értelmiségnek: »magyarságtudat-hasadásunk« vagy – az Aracsban szintén cikkező Hódi Sándor szavaival – »zavarodott nemzettudatunk« miatt. És ha szabad kérnem, ne beszéljünk olyan »magas lóról« egymással, inkább olvassuk egymást figyelmebben, hátha mégse mond olyan nagy számságokat Gubás Jenő”. (Hét Nap, 2001. XII. 19.)

² Ács Levelek Bergengóciából című írásai a Hét Napban jelentek meg 2002-ben

Természetesen Ács nemcsak az Aracs első számát védte és állt ki mellette, hanem a továbbiakban is hű támogatója és (sajnos csak olykor – olykor) munkatársa is volt a lapnak. De véleményét mondott a Délvidék mai, illetve közelmúltbeli kulturális állapotáról, többek között megpróbálta helyretenni azokat a téves könyvkritikákat, amelyeket a pozícionáltak az általuk rejtve működtetett „érdekszövetség” törvényei szerint kiemeltek, illetve elmarasztaltak. Így mondott véleményt Tomán Lászlónak, az Aracs alapító tagjának a könyvéről. Az egyik bergengóciái levélben a következőket írja: „Útipogyásomban két könyvet vittem magammal. Tomántól a BIPIB, és Bordás Győzőtől a Tenta és repesz (a bombasztikus címnél többet mond az alcíme: Velünk történt II. ...) A két könyv szerintem nem is említhető ugyanazon a napon, mégis terjedelmük szinte azonos (kb. 160 oldal), »műfajuk« is nagyjából egybe vág (naplók, kritikák, polémikák sorakoznak mindkettőben), sőt a szerzők is ugyanazt a »brancsot« képviselik (az egyik kerek negyven évig foglalkozott könyvszerkesztéssel, a másik tíz-egynéhány éve tölt be vezető posztokat a könyvkiadásban), mégis micsoda különbség! Az egyik: föllépése pillanatától, a Híd 1950 áprilisi számától kezdve (el nem ismertem bár) értelmiségünk csúcsához tartozik; legnagyobb látókörű kritikusunk, irodalmi szervezőnk, Szenteleky- vagy Herceg-formátumú szellemi vezérünk lehetne, de az első pillanattól fogva elnyomták, visszaszorították, alacsonyrendű föladatokat végzésére kényszerítették a bűnös irodalompolitika mindenkori urai: vidéki tanárkodás, rossz kéziratok helyrehozása, kopott íróasztal mellett görnyedő, könyökkoptató, rosszul fizetett kistisztviselői »státus« lett a sorsa. Tudom: mellette ültem évekig, másfél évtizedig. Én lármáztam, lázadoztam; ő kis senkik előtt is meghunyászkodva, a szakma mártírként hordta a keresztjét, de egész lényét átragyogta valami belső fény, a könyv megszállott szerelmesének titkos aurája. Mostani könyve (BIPIB) tkp. egy fordított, vagy inkább »földalatti« irodalomtörténet: végigvezet irodalmunk utóbbi ötven évén, de valahogy belülről, alulról. Mondhatnám: ez a mi »underground« irodalomtörténetünk. Írásait »irodalmi vitacikkek«-nek nevezi, de van köztük szabályos kritikai fölmérés meg helyzetkép kritikánk állapotáról, továbbá könyvkritika, írói napló, nosztalgikus megépés reflexió az »50-es nemzedék« indulásáról,

harcairól, elhallgattatásáról, néhány mélyenszántó irodalomtörténeti portré, pl. Sinkó Ervin vagy Herceg János jellemzésével, és persze »igazi« polémia is, főleg az ötvenes évek elejéről (ezek nagy részét csak a kilencvenes években teszi közzé, vagy irattartóba zárva őrzi, s kéziratként jelenti meg könyvében) vagy a legutóbbi időből (pl. Vajda Gáborral, Végel Lászlóval, Bordás Győzővel, Gerold Lászlóval stb.). Legfőbb jellemzője ezeknek is, mint Tomán majd minden írásának: a lenyűgöző tárgyismeret, a teljes kompetencia, az abszolút megbízhatóság, igazsághűség, visszafogottság, sőt az elhallgatás, sejtetés, titokzatoskodás is, amely sokszor már modorosságba megy át, követhetlenné válik. Csak egy példa: a Herceg Híd-szerkesztését elgáncsoló két fiatal, »áprilisi hidas« író nevét a világért sem ejtené ki, csak közvetve értesülünk kilétükről, ilyen formán: »A végrehajtott meg is kapták megérdemelt jutalmukat. Egyikük lett a folyóirat következő szerkesztője, a másik meg évtizedek múlva veszi át a lapot.« (Elárulom: Major Nándorról és Bori Imréről van szó!) És még egy kuriózum: kevés példát tudok rá, hogy valaki az íróasztalának írja a polémiáit, s csak öregkori könyvében teszi közzé őket. Persze, ez a korra és környezetére éppúgy jellemző, mint a szerzőre; Tománt csak dicséret illeti következetességéért és kitartásáért.

És a másik könyv, az ellenpélda? Erre már valóban kár túl sok szót pazarolni. Szerzője túl jól ismert a hazai és a határon túli irodalmi közvélemény előtt. Karrierje úgyszintén: a kis alkalmazkodó, behízegő modorú pártfunkci rövid idő alatt, talán egy kis könyvklésszel is, de főleg csodálatraméltó kaméleoni képességei folytán a vajdasági magyar könyvkiadás főmozgatója lett és maradt (pillanatnyilag megint igazgató: az újjáalakult Forum Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat élén). A tízéves diktatúra és háborús nyomor talán még jót is tett neki, mert időközben írói hírnevét is megalapozta és öregbítette: Verbászregényei valóban érdekesek, bár kidolgozatlanok (sohasem lehetett írói munkát egyenrangúan művelni magas társadalmi funkciókkal megterhelve!); publicisztikája már sokkal »képlékenyebb«, a »korizlés« változásaihoz idomulóbb. Épp ilyen tenta és repesz a jelen könyve (VT II): egy kis aktuális NATO-szidással és egyebekkel; egy kis »világjárás« könyvügynöki szerepben, hencegéssel és »küldetéstudattal« kö-

rítve; egy kis tévékritika sose látott vagy elfelejtett úvidéki és belgrádi produkciókról (ennek talán van dokumentumértéke, a szakértők majd megmondják ...), de a magam részéről nem tudok szabadulni a rossz érzéstől, amit a »háborús napló« keltettek bennem. A megrendelt hazai naplódömpingben talán az a legízletlenebb, amikor »földig rombólt« báni palotánkat panaszolja el a lesándorbátyámozott (egyébként rég halott) Márainak, vagy amikor az Illyés-alapítványról változtatja meg látványosan a véleményét. Nem, köszönöm, az efféle publicisztikából nem kérek!

De még egy jellemző adat idekívánkozik: a mindenható Forum-igazgató könyvét a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta, a szegény nyugdíjas szerkesztő pedig magánkiadás, bár egy sóhivatal: a Vajdasági Művelődési, Oktatási és Tudományügyi Titkárság neve szerepel rajta »támogató«-ként. No komment!"

Bordás Győző nem tudta elviselni az agg költő bírálatát, és hosszú válaszlevélben igyekezett magyarázkodni. Kezdetben Ács hajlott a vitára, de később a Hét Napnak írt levelében értelmetlennek tartotta ezt a párharcot, mondván, hogy ez „egyenlőtlen felek és feltételek között zajlana le. Persze, nem egy »kis funkci« áll szemben velem (csak úgy kezdte, mint kis funkci), hanem az ún. Milošević-éra egyik vezető magyar kádere, akinek a karrierje tkp. a »joghurtforradalom«-mal kezdődött, amikor bekerült a Šipovac-féle pártvezetőségbe, s azóta követhetetlen párthovatartozással a Forum Kiadóház tótumfaktuma (ha kell politikus, ha kell üzletember, ha kell feudális úr, »ötszáz családjáért felelős« – ahogy ő mondja), sőt, ha minden jól megy, az új konstellációban is ügyesen elkormányozza majd a süllyedő hajót ... Egyfelől tehát adva van egy ilyen nagyhatalmú elvtárs-úr, aki a pozícióját védi tíz körömmel, másfelől egy régi, már – már elfelejtett »alkalmi költő« és veterán szerkesztő, akinek csak írói rangja és »hatásköre« volt, amíg volt (húsvéti meglepetésül elárulom, hogy még csak tagja sem voltam annak a »nevezetes« párt-nak – ez akkor derült ki, amikor ki akartam lépni belőle ...)."

Bordás, mivel Ács érveit megcáfolni nem tudta, a támadást választotta. Ahogyan Ács írja, cikke egy fél hasábnyi terjedelemben „foglalkozott egy rossz könyvvel és szerzőjével, mire az illető

egy hosszú cikknyi terjedelemben tücsköt-bogarat összehordott rólam, csakhogy rám bizonyítsa: világeletemben csúf »pártköltő« voltam (még egy Tito-verset is írtam!), forradalmi költők antológiáját állítottam össze, ... melynek utószavát neki, a szegény, fiatal szerkesztőnek kellett megszerveznie (de a csakugyan ízetlenül hódoló »ajánlás«-t már ő csempészte be, tudtom nélkül, a kötetbe. ... Tagadhatatlanul volt egy Tito-versem, amelyet én, érdekes módon, egy pillanatra sem, »mindenkori elkötelezettségem« bizonyítékaként, hanem költészetem teljes részeként illesztettem be összes verseim kötetébe 1988-ban, tehát jó néhány évvel a »zágorjei sólyommadár« (ezt a kifejezést nem én ötlöttem ki, hanem egy másik »túllihegő« költőnk!) halála után, még hozzá szerkesztőm, Tomán László jóakarató figyelmeztetése ellenére. Elsősorban poétikai különlegességét tartva szem előtt, ugyanis egy konstruktivista-absztrakt verséptípmény (1952-ből) szokatlan analitikai szétagolása (1972), illetve teljes leépítése (1980) ment végbe szerkesztésében. ... És igen, szerkesztettem egy-két rossz antológiát, de olyant is, mint például a Lírai Breviárium, amely, úgy látszik, olyan jó volt, hogy kétszeri nekifutással sem birt átbújni az »irodalompolitika« rostáján – sohasem jelent meg ... Egy biztos: rengeteg elszámolnivaló terheli mindazokat, akik abban a bűnös korszakban éltek és működtek ... Persze, hogy nem gondolom: egy értelmiségi találkozóon kimondott mea culpámmal mindent jóvá tettem (sajnos se azon a konferencián, se később az érintettek nemigen követték példámat). ... Azóta többször is foglalkoztam e témával, és bejelentettem, hogy készülöben van egy terjedelmesebb »leszámoló« esszém az Aracs számára Az a mi nagy fene jugoszlávságunk, vagy efféle munkacímmelel.³

Ács egy másik „levelében” Bordás sógorának, Gerold Lászlónak a könyvéről is bírálatot mond. Arról az irodalmi lexikonról, amit a Forum Könyvkiadó az ideai kiadói tervében mint második kiadás tervbe vett. Amint most is, úgy a múltban is a pozícionáltak munkáit óriási reklámhadjárat előzte meg, ellentétben az elhallgatott, a klánba nem tartozó szerzők műveivel. Ács erről a következőket írja: „Szokatlanul nagy reklámhadjárat előzte meg (irodalmunk sanyarú állapotában rég elszoktunk már az efféle kereskedői fogásoktól, hogy »előfi-

zetés, előjegyzés, korlátozott példányszám« stb.). Szinte naponta jelentek meg a sajtóban a »fenyegető« figyelmeztetések, hogy aki nem rendeli meg a könyvet idejekorán, később nem jut majd hozzá ... Ugyanezt sugallták a »rendkívüli érdeklődés«-t hangsúlyozó szerkesztői, munkatársi, szerzői megnyilatkozások, interjúk, felmérések. ... Időközben a lexikon megtette »diadalútját«-t, mindenütt bemutatták (erre mindig volt pénz, nem úgy, mint más elhallgatásra ítélt szerzők műveire - a sz. m.), méltatták, kellően kidomborították kivételes erényeit, adatgazdagságát, megbízhatóságát, valamint a tényt, hogy mindez egyetlen ember munkája. Még kritika is íródott róla, igaz, hogy csak egyetlenegy, a Tomán Lászlóé (az is elég nehezen látott nyomdafestéket: egy új folyóiratnak kellett megjelenie, hogy közölhesse).⁴ Tomán Gerold könyvének számtalan hiányosságára, pontatlanságára és mulasztására mutatott rá, amit még Ács bőségesen kiegészít. (H. N. 2002. V. 1.). Ebben az írásában ismét védelmébe veszi az Aracsot, mondván: „Például hallom, hogy ... az öreg Szeli professzor a Hídban tőle szokatlan vadsággal rohanta le az Aracsot; erre is reagálni kellene”. Ácsnak megkönnyebbülést, egyfajta megtisztulást, lelki nyugalmat jelentettek ezek az írások. Amint maga is vallja: „Nem, dehogyis bántam meg a »bergengóciái levelek«-et. ... fölsorolom, mi az, amit soha többé nem hagyok szó nélkül kultúránkban és közéletünkben: az intellektuális gögőt, »magasabbrendűsége«-et, kizárólagosságot, a hetyke rátartiságot vagy a sértő közönyt a komoly, elmélyült, tisztességes munka, a valódi érték, a szakma becsülete ellenében.”

Ács 2007-ben meghalt. A mai kedvezményezett délvidéki magyar kultúrfelelősök igyekeznek elfelejteni főleg a bírálatait és őszinte vallomását. Egyedül az Aracs Társadalmi Szervezet tartotta fontosnak, hogy a szabadkai szülőházán emléktáblával tisztelegjen emlékének.

És ami a jelent illeti, mi változott meg azóta az életünkben, amióta Ács példát mutatott, hogy körülöttünk jobb legyen a világ? Valójában semmi sem! Sőt, rosszabbodott a helyzetünk. Hisz most is a Bordás Győzők (Bordás „követhetetlen párthovatartozása” révén jelenleg is a VMSZ befolyása alatt álló MNT megbízásából a Magyar Szó meg-

³ Nagy sajnálatunkra, a költő halála ennek megjelenését megakadályozta.

⁴ Ez az új folyóirat az Aracs.

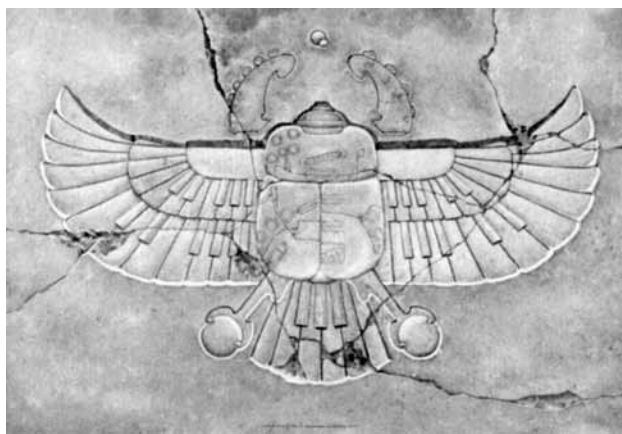
bízott igazgatója, a könyvkiadás fő „hallja-kendje”, korábban a Gyurcsány-kormány híveinek, most meg „mivel az Orbán-kormánynak nem volt még ideje ilyen mély szinten is áttekinteni a helyzetet”, a FIDESZ-KDNP kormány hű támogatója) és a régi kommunista nomenklátúra színt, szöveget és pártot váltva, valamint összefogva a fiatalabb generáció karrieristáival, akiknek a nemzet sorsa a legkisebb gondjuk, továbbra is a délvidéki magyar kultúra meghatározói, cenzorai és az ezzel járó előnyök élvezői lettek. Azzal a különbséggel, hogy ezt az uralmat ma hathatósabb pozícióból végzik. A VMSZ befolyása alá vonva a magyarországi segélyek elosztó szerveit, valamint az emberei révén kihatva a tartományi Nagyberuházási Titkárság pénzelosztására, olyan előnyökhöz jutott, amire a többi délvidéki magyar pártnak nincs lehetősége. Ezzel magyarázható a VMSZ nagy támogatottsága, hisz az a civil egyesület, szervezet, vagy akár az egyén, aki támogatáshoz, illetve munkahelyhez akar jutni, az kénytelen e pártot támogatni. És minél hűségesebb valaki a VMSZ-hez, annál nagyobb segélyben részesül. E pénzosztogatásban az a legvisszatetszőbb, hogy ezzel a támogatással úgy bánnak, mintha a pénzosztogatók ez egyéni adománya lenne, amiért elvárják a segélyezettek mély hódolatát, de még inkább a szavazatukat.

Ez a politikusi gárda hangot és szöveget ugyan váltott (most már nem a testvériség-egység maszlagát szajkózza, hanem a toleranciát, az uniós projekteket stb.), de a jól betanult egypárti módszereket a továbbiakban is alkalmazza. Könyörtelenül eltörpíti azt, akit nem tud a befolyása alá vonni. A rendszerváltás itt a Délvidéken, sajnos, még nem történt meg!

Lovas Ildikó nagy tévedésben van, amikor azt állítja, hogy az Aracs mellett állók jó és rossz magyarokra osztják a nemzetet. Az igazság az, hogy azok a nemzeti elkötelezettek, akiket ő ezzel vádol, jó, értékes, becsületes, illetve becstelen emberekre osztják a társadalmat. Mert aki embernek rossz, az magyarnak is hitvány és fordítva. És ezek az emberek nemcsak a becstelen cselekedeteket vetik meg, de elítélik a képmutatást is, mert nem olyan tudatlanok, hogy ne vennék észre például azt a népbufitó szöveget, miszerint „néhány területen oly sok mindent ... mulasztottak el azok, akik helyzetben voltak, hogy minden késlekedés még nehezebb helyzetbe sodorhatja közösségünket. A közösségnek fogódzókat kell kapnia, és az MNT feladata megadni ezeket a fogódzókat”. (M. Sz. 2011. II. 5–6.) Mondja ezt az MNT mostani elnöke (és nem szakadt rá az ég), aki hosszú időn át a lehető legmagasabb pozícióban mint tartományi kisebbségi titkár intézte a szerbiai kisebbségek, így a délvidéki magyarság ügyeit. Aki a busás honoráriumra és a jól fizetett állása mellett azok munkálkodását próbálja ellehetetleníteni, akik a kis nyugdíjuk mellett ingyen akarnak tenni e kis magyar közösségért.

Hát ez a délvidéki magyar helyzet. Ács szavai nem találtak megértésre, és ha Magyarország mostani megújulása nem hoz a délvidéki magyarság körében is egy jelentősebb változást, akkor a jugó-liberalisták hatalma lehetetlenné tesz egy reményt keltő délvidéki magyar megkapaszkodást.

Szabadka, 2011. február 8-án.

Örökség

A tisztánlátás felé

Már harmadszor olvasgatom az Aracs 10. évfolyamát, mert elgondolkoztat, vitára készítet, és érzelmileg nem hagy nyugton. Hiszen van benne sok helyénvaló gondolat, de egy-két olyan dolog is, mely bosszantja az embert. Ebben a számban szinte minden megtalálható, ami a mai valóságunkat és a közelmúlt fontosabb eseményeit illeti, sőt utalás történik régmúltunk feledésbe merült vagy elhallgatott tényeire is. Összegezésnek fogható föl tehát, habár remélhetőleg, nem ez a folyóirat utolsó száma.

A rövidebb lélegzetű, ám tömörségében annál magvasabb írás kétségtelenül A magyarellenes incidensek okairól – még egyszer című, mely eredetileg újságírói kérdésekre adott válaszokból állt, de miután igen kényes ügyeket érint, közlése váratott magára, s most kibővítetten olvashatjuk egy karakánul megfogalmazott bevezető résszel. A szerző jól látja, hogy a magyarellenesség nem mindenütt egyforma, a magyargyűlölők ugyanis úgyesen tudnak alkalmazkodni az adott terep viszonyaihoz – a szórványban nem kérdés, hogy ki az úr a háznál, itt tehát már nincs szükség sem magyarverésre, sem más magyarellenes megnyilvánulásra, a tömbben élő magyarság körében pedig erre nemigen van lehetőség, azon a településen viszont, ahol még bizonytalan a közállapot, azaz átmenetinek látszik, ott a magyarverők elemükben vannak. Tény, hogy ezek leginkább az újonnan betelepültek közül valók. A magyarellenesség azonban – főleg verbális szinten – a helybelieknél sem ritka, sértegetni ugyanis magyarul is lehet, sőt így még inkább. Érdekes megfigyelni az államalkotók egyes tagjainak a viszonyát a cigányokhoz is. Ahol ugyanis többséget alkotnak, ott eléggé türelmetlenek a helybeli vagy betelepülő cigánysággal szemben, ott viszont, ahol a magyarság van többségben, vagy számottevő kisebbséget alkot, cigánybarát magatartást tanúsítanak – a taktikai manőverezés nagymestereiként. A délvidéki magyarság így min-

denült kiszolgáltatott, mert sem a bíróságok igazságszolgáltatására, sem a rendőrség védelmére nem számíthat a gonosztevőktől és a rablóbandáktól. A szerző helyesen látja azt is, hogy a betelepülés, mely inkább betelepítésnek nevezhető, okozza a legtöbb gondot, mégsem foglalkoznak vele a magyar illetékesek sem. Nem ábrándozik, nem áztat, nem keresi a kiutat ebből a nehéz helyzetből, amiben az itteni magyarság kénytelen élni, írása mégsem lehangoló, mert a tisztánlátást segíti, s ez önmagában is reménykeltő dolog.

Az itteni magyarság sorskérdéseivel foglalkozó írások közül kettő tudományos (szociológiai) jellegű. Az egyiknek a szerzője úgy határozza meg a célját, hogy az, aki döntéshozói, oktatói, szervezői, közírói vagy bármilyen más szempontból érdeklődik a délvidéki magyarság identitása és politikai kultúrája pillanatnyi állapotával kapcsolatban, az hasznos információkhoz jusson az elemzésből. A szerző ezt a célt alapos munkával, azt hiszem, elérte. A másik írás hasonló jellegű, azzal a különbséggel, hogy ez csak egy kis magyar falu (Tóthfalu) lakosságának a nemzettudatáról számol be a közvélemény-kutatás eredményeként. Ennek a szerzője azt kívánta dolgozatában fölfrissíteni, hogy a tóthfalusiaknál milyen volt az identitástudat különböző szegmenseinek állapota a 2004. évi népszámlálás után fél évvel. Kedvezően ítéli meg, hogy az összehasonlításhoz jó alapot teremtett az előbb említett reprezentatív felmérés, amely 2000 tavaszán készült. A két tanulmány összegzése nem sokban különbözik egymástól, s ez természetes is, hiszen a különbség szélesebb körű összehasonlításkor válik csak igazán érzékelhetővé, azaz ha a szerzők az elsőként ismertetett cikk szerzőjének az eljárását követik, vagyis ha a délvidéki magyarság nemzettudatának az állapotát legalább három településen vizsgálják alaposan. Tehát nemcsak ott, ahol többségben, hanem ott is, ahol szórványban él, és külön azokat a magyarokat is vizsgál-

ja, akik leginkább elszenvedői a magyargyűlölők dühének. Vannak, akik csodálkoznak azon, hogy Tito milyen tiszteletnek örvend az itteni magyarság egy részének a körében. Ez nem csoda, hiszen a több évtizedes propaganda, agy mosás – már az óvodás kortól kezdve – megtette a hatását és a viszonylagos jólét is. A rossz így feledésbe merült, ill. nem akartak rá sokan még emlékezni sem – a fiatalabbak meg nem is emlékezhetnek.

A magyarság sorskérdéseivel foglalkozik Babits Mihály: „A művelt literátus értelmiségből származom” c. esszé is, mely A magyar valóság a XIX. század utolsó évtizedeiben alcímet viseli. Súlyos mondanivalójával, tudományos jellegű okfejtésével, elvont, bonyolult és összetett gondolatiságot föltételező mondataival nem könnyű olvasmány. Tanulmányozása mindenképp elmeélesítő gyakorlat. Ez valójában részlet a szerző magiszteri dolgozatából, mely nyilván Babits Mihály irodalmi munkásságát taglalja. Ha a szerző elolvasta mindazt a vonatkozó irodalmat, melyre hivatkozik, akkor ámulhatunk kitarásán és munkabírásán. Nem lehetett könnyű dolog ugyanis utat törni a hatalmas szöveg-hegyvonulat sűrű, sötét erdejében, amíg átjutott rajta, és világosan széttekinthetett maga körül. A szöveg lényegét talán úgy fogalmazhatnánk meg, hogy arra keresi a választ, mi okozta a huszadik század magyar tragédiáit. A felsorolt és körülírt okok némelyikével lehetne vitatkozni ugyan, de a teljes szöveggel aligha. Azzal ugyanis, hogy a baj legfőbb okát a kiegyezés utáni helytelen magyar politikai gyakorlat okozta. Ezzel eljutottunk az unos-untalan hangoztatott tételhez, hogy mindenért a magyarok a felelősek. Persze ez a kép a valóságban sokkal árnyaltabb – többek közt a nemzetiségi kérdés egyoldalú rendezésével terhelt. Jellemző a szerző magatartására, hogy milyen forrásmunkákra hivatkozik, és kiket idéz gyakran – mint szerinte, nyilván, a legilletékesebb szakértőket. Ezek közül az egyik: Szekfű Gyula, a neves történész, aki Habsburg-pártiságával „jelleskedett”, a másik pedig Jászi Oszkár, a szintén neves társadalomtudós és politikus, a radikális közművespáholy vezéralakja, akinek nem kis szerepe volt a magyar tragédiák előidézésében. Németh Lászlót viszont alig említi, pedig azt hiszem, ő fogalmazta meg a baj igazi okát, azt ti. hogy a magyarságnak több évszázados elnyomatása, gyarmati sorsa miatt nem volt lehetősége a termé-

zetes kibontakozásra, fejlődésre – sem anyagi, sem szellemi vonatkozásban. Ezért szorgalmazta a két világháború közötti időszakban a népi kollégiumok létesítését. A magyarelles erők azonban aztán ezt a kitörési utat is eltorlaszolták.

Egy-két kifejezés a kifogásolhatók közül: a népmozgalmi gondolat felszínes szövegei, kuruckodó ellenzékiesség és minden kifejezés elmarasztalása, mely nemzetivel kezdődik stb. Megjegyzendő, hogy a szerző témaválasztását, nyilván az is befolyásolta, hogy kiknek, milyen köröknek akart a kedvükben járni.

Két néprajzi írás is foglalkozik a magyarság életével és lelki világával. Az egyik az alsó-dunai székely-magyarok sorsába ad betekintést – részint riportszerűen, részint költői érzékenységgel. Az eseményeket és megrázó tényeket beszámoló, arcképek és népdalok teszik még beszédesebbé. Az olvasó csodálkozva kérdezheti: hol van itt a székely góbéság? A székelyekről ugyanis az a hír járja, hogy minden bajon fölülkerekedő, önértékes, mindenből tréfát űző népcsoport, itt viszont nehéz sorsú, kesergő, sok bajjal küszködő, igen szegény, kijátszott és cserbenhagyott. Melyik az igazi? Azt hiszem az utóbbi, az, amelyik a székelység kiszolgáltatottságáról, megaláztatásáról szól. A szerző egy döbbenetes tartalmú levelet közöl, mely Alázatos Kérelem szavakkal kezdődik, tehát kérvény valójában. Alázatos? Az egykori magyar hadseregben, bizony, alázatosan kellett jelenteni és alázatosan meghalni...

A másik szövegben a sorskérdéseken kívül inkább a paraszti észjárás nyomait fedezhetjük föl. De a kiszolgáltatottság, a nehéz sors azokat a falusi, kisebbségi magyarokat is sújtja, akikről a szerző ír. Némelyek szerint, lám, ilyenek a parasztok. Lehet rajtuk nevetni. Kabaré-figurák. Szinte idillikus a kép, melyet a szerző fest az erdélyi (kisiratosi) magyarok és nem magyarok együttéléséről. Egy helyütt azonban elszólja magát: a falubeli magyarok ugyanis szinte rettegtek a szomszéd település idegen lakóitól, akik még az elszabadult tehenüket is elhajtották. Azt hiszem, hogy a göregáboroskodásnak nincs helye sehol sem. A népi írók: Illyés Gyula, Sinka István, Veres Péter stb. legalábbis erre tanítanak bennünket.

Kevés az olyan szemtanú, aki nevével is hitelesítené azt, hogy mit tud 44 októberéről. Egyik ilyen a Kinek kell megbocsátani? című önéletrajzi

jellegű írás szerzője. Így elsőkézből értesülhetünk azokról a szörnységekről, melyek Bajmokon történtek abban az időben. Ennél megrázóbb tényfeltárás nincs – sem írói, sem riporter, sem tudósi –, még akkor sem, ha hitelesnek látszó levéltári adatokra támaszkodik. Elképesztő, hogy akadt olyan újságíró, aki nem átalotta megkérdezni az áldozat közeli hozzátartozójától: megbocsátana-e a gyilkosnak? Számára, nyilván, ez a kérdés fontosabb, mint maga a gaztett. Még az is elképzelhető, hogy az ilyen ember egykedvűen hallgatja, vagy derül azon, hogy a gyilkosok és cinkosai a kivégzés után tort ültek a győzelem örömére. Ettek, ittak, táncra kerekedtek, és ordítózva, nótázva orgiáztak. Kik voltak ezek az elvetemült gonosztevők? Őrültek, szörnyszülöttek? Dehogyan! Épkézláb, erőből duzzadó férfiak és minden nőiességükből kivetkőzött némberek. Általánosan hangoztatott vélemény, hogy a magyarirtást Tito partizánjai követték el, azaz egy különleges kivégző osztag, mely felsőbb utasítást hajtott végre. Ennek az állításnak a háttérében, nyilván, az a megfontolás rejlik, nehogy másokat is terheljen felelősség a történelemért, vagyis a „békés együttélés” biztosítása. Ebből a beszámolóból azonban nyilvánvaló, hogy a helybeliek egy részének a keze is jócskán véres lett akkor... A szöveghez csatolt hivatalos irat pedig, mely 2010. június 9-én keltezett, hamis adatokat is tartalmaz. Így bízunk a levéltári adatok pontosságában!

Két könyvismertető teszi változatossá a 4. szám anyagát. Az egyik, mely A. Sajti Enikő: Bűntudat és győztes fölény; Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok címen jelent meg 2010-ben a Szegedi Tudományegyetem kiadványaként. A könyvismertetés tapasztalt újságíró munkája. Róla köztudott, hogy ezen a tájon úttörő munkát végzett az 1944-es magyarirtás föltárásában, tehát érthető, hogy nagy érdeklődéssel olvasta A. Sajti Enikő minden könyvét, mely vidékünk történelmével foglalkozik, mint ez a legutóbbi is. Eléggé szokatlan, hogy egy újságíró vitába szálljon tudósi véleménynyel. Most mégis ez történt, habár cikkében több a helyeslés, mint a kifogás. Azt hiszem, jól döntött, mert hát a tudós is tévedhet. Úgy rémlik azonban, hogy itt nemcsak tévedésről van szó, hanem némi elfogultságról is, hiszen a könyv szerzője arról ismert, hogy igyekszik a magyarirtást kicsinyíteni, a titói Jugoszlávia érdemeit viszont hangsúlyozni. Az

újságíró nem hallgatja el ugyan csalódását ezzel kapcsolatban, cikke mégis szép példája a tiszteltudó magatartásnak és igazmondásnak. Mindamelllett alig hiszem, hogy a témával kapcsolatos eddig közzétett munkák kritikai elemzése, józan mérlegelése, összehasonlítása kielégítő eredményt hozhat, mert ahogy mondani szokás: Sok szakács elsózta a levest, és Sok bába közt elvész a gyerek; sőt még a kétoldalú bizottságok tanácskozásaitól sem várható ez, hiszen életbevágóan fontos nemzeti érdekek ütköznek egymással. A Magyar Nemzeti Tanácsnak pedig meg van kötve a keze. Az igazi megoldásnak a bajmoki példa látszik, azaz ha minden település külön-külön elvégzi azt, amit csak ott és az ottaniak végezhetnek el hitelesen. Minél tovább halogatják, annál nehezebb lesz, és lassan feledésbe merül minden, mint ahogy a magyar tragédiák után szokott lenni...

A másik könyvismertetésben a szerző nem titkolja, hogy rokonszenvet érez Benedikty Horváth Tamás költő és író egyénisége iránt, műveit ugyanis nagy érdeklődéssel olvassa, mert azok igazi élményt jelentenek a számára – kivált A helytállás csöndje címűt, mely 25 esszét tartalmaz. Ebből hármát emel ki. Az első a Távol-Keletre kalauzol el bennünket, a jó kétezer évvel ezelőtti Kínai Birodalomba, ahol egy diktátor uralkodik. Örvendetes dolog, hogy a rengeteg nyugati témájú dömpingkiadvány közt ilyen jellegű tanulmánykötet is megjelenhetett, habár a Mennyei Birodalom egy sötét korszakába enged betekintést, miközben a szerző emlékeztet bennünket közelmúltunk hasonlóságára. A kötet második tanulmánya hozzánk közelebb álló eseményt dolgoz föl: a sokat vitatott kettős honfoglalást. Eszerint magyarok már jóval Árpádék megjelenése előtt is éltek a Kárpát-medencében. Erre nemcsak egy törökül írt forrásmunka utal, hanem a régészeti leletek egész sora. Az elmélet tehát megáll a lábán. A kérdés csak az, hogy milyen nyelven beszéltek azok a magyarok. Magyarul-e vagy törökül? A Magyar elnevezés ugyanis eredetileg csak a honfoglaló hét (vagy nyolc) törzs egyike volt, a többi főleg török nevű, mint ahogy a vezérek és főemberek többsége is: Álmos/Olmus, Ond, Tas, Jenő, Kerki, Bulcsú, Géza (Gyécse), Taksony, Vajk, Gyula, Ajtony (Ajdyn – mély í-vel), Szent István anyja: Sarolta (Saroldu) stb. Itt érdemes megemlíteni azt is, hogy a Képes Krónika a hunokat és a magyarokat egy népnek tartja, az

avarokról pedig hallgat, bár hosszú ideig uralkodtak a Kárpát-medencében. Mind a hun, mind az avar török nép volt, s mint ilyen, nyilván törökül beszéltek, mint ahogy Árpád magyarjai közül is sokan. Árpádék tehát a Kárpát-medencében talált avarokkal (vagy magyarokkal) mindenképpen szót tudtak érteni. Mi okozhatta hát, hogy a magyarok később nem beszéltek törökül, csak magyarul? Ennek a kérdésnek a megválaszolása még várat magára. A harmadik kiemelt tanulmány Tóth Ilonára emlékeztet, az 56-os mártírlányra. Ennek olvas-tán elgondolkodik az ember: nálunk is voltak Tóth Ilonák, mégsem emlékezünk meg róluk úgy, ahogy illik: érdemlegesen. Jó volna pótolni a hiányt, hogy valóban közelebb jussunk önmagunkhoz, mert azt sem tudjuk, kik vagyunk, noha a legrégebb magyar nyelvemlékünk így kezdődik: Látjátuk feleim szümtükkel, kik és mik vogymuk (Látjátok testvéreim, kik és mik vagyunk)? Rokonainkról pedig még ennyit sem tudunk De nem is akarunk tudni, mert elhitették velünk, hogy rokotalan nép vagyunk, tehát senkire sem számíthatunk. A hit szép dolog, a hiszékenység azonban káros. Igenis, vannak rokonaink, és mindig is voltak, csak ellenségeink összevesztettek bennünket egymással. Itt az ideje, hogy kibéküljünk velük!

Kissé részletesebben két tanulmány szól részint szomszédainkról, részint mirőlünk. Az egyik a Családellenes állam című, a szerbokról. Jó, hogy a szerző rendszeresen közöl ilyen jellegű szöveget, kétségtelen ugyanis, hogy kevés olyan szakértőnk van, aki ennyire otthonos, tájékozott lenne délszláv ügyekben, mint ő – nemcsak személyes kapcsolatai révén, hanem tudományos ismereteire támaszkodva is. Úgy érzem azonban, hogy olykor elveti a sulykot, mert indulatai elragadják, és nem marad a tárgyilagosság keretén belül. Kár. A szerbséget ugyanis veszendő népnek tartja, holott ez a nép viharos történelme során igen talpraesettnek, öntudatosnak bizonyult, mely a legnehezebb pillanatokban is úrrá szokott lenni a bajokon, és győzelemre fordította a vereséget. A mostani részleges kudarcból tehát baljóslatú végkövetkeztetést levonni aligha lehet. De nem is bölcs dolog. Már csak azért sem, mert az itteni szomszédos kis népek – akár tetszik ez valakinek, akár nem – versenyben állnak egymással, és aki a versenytársát lebecsüli, pórul járhat. A most érzékelhető, látható baljós jelek átmenetiek,

és csak a felszínt mutatják. A szerbségnek még nagy tartalékai vannak. Az utóbbi évtizedekben vezetői ugyanis arra törekedtek, hogy minél több szerb fiatal járjon egyetemre, s ezek jórészt diplomát szereztek, akik nemcsak kávéházi vendégek... A világ változik s benne az emberek is, de a hatalmasságok változásában döreség hinni. Viszont bizakodni ugyan jó, de ha valaki elbízta magát, még inkább ráfizethet. A szerző ugyanis ezek után a magyarságról kezd elmélkedni, s azt állítja, hogy a magyarokra szép jövő vár, mert befogadó nemzet, mégpedig természeténél fogva az. Úgy látszik, a szerző a magyarokat kevésbé ismeri, mint a szerbeket. A magyarság ugyanis semmivel sem befogadóbb más népeknél, csak befogadásra kényszerített, mint minden elnyomott, gyarmati nép. Az utóbbi ezeréves történelme során állandó visszahúzódnásra kényszerült még ún. államalkotó nemzetként is, a saját országhatárain belül is. Hát akkor most... A gazdasági érdek sohasem lesz erősebb, mint a nemzeti. De legyen a szerzőnek igaza. Hátha most az egyszer sikerül az, ami előbb nem sikerült, és az ábrándozásból valóság lesz. Próba: szerencse. Hátha most az egyszer nyugaton kel föl a nap. Az öregekre pedig valóban szükség van, mert jó az öreg a háznál, de fiatalok nélkül sivár az a ház. Azt hiszem, egyetértünk abban is, hogy a közélet minden területén szükség van a fiatalításra.

A másik írás A Duna-menti svábok kálváriája címet viseli, és az itteni németiség 300 éves történelmét dolgozza föl körültekintően, nagy alapos-sággal, adatokra, forrásmunkákra támaszkodva, néprajzi elemekkel bővítve. A kálvária szó használatát jogos, hiszen az itt maradt németiség, mely a háború utáni atrocitásokat elszenvedte, nem volt bűnös. Ennek a kálváriának a részleteit nehéz olvasni. Ez a szöveg, mely, mint ahogy a lábjegyzetben olvashatjuk, eredetileg a Szabadkai Rádió német nyelvű műsorában elhangzott sorozatnak a szerző által magyarra fordított, szerkesztett változata, példát mutat arra is, hogyan lehet valaki hűséges a nemzetiségéhez – az áldatlan körülmények között is. Tiszteletre méltó magatartás ez. A szerző ugyanis egy helyütt azt írja, hogy „mi németek megtanulhattuk...” – tehát németnek vallja és érzi magát, holott nyilván magyar iskolába is járt. Kár volna azonban elhallgatni, hogy egy-két magyar vonatkozású kifejezés zavaró a magyar

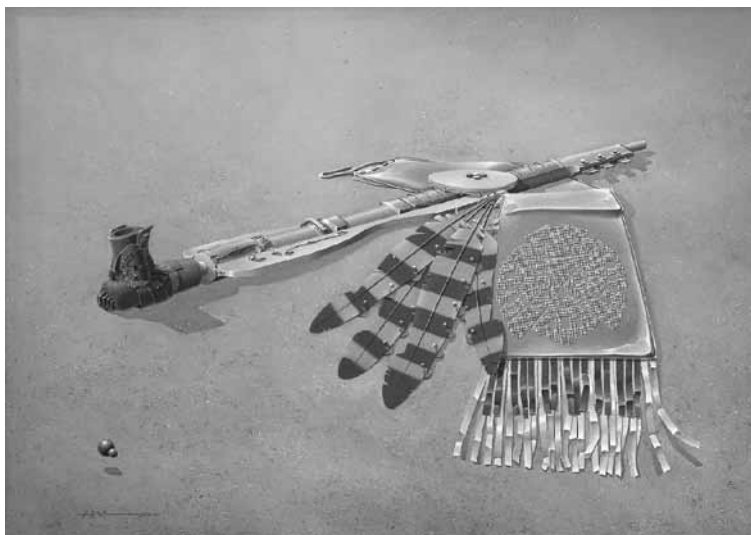
szövegben. Ilyen maga a sváb szó, erről ugyanis a szerző azt állítja, hogy pejoratív, és hogy a magyarok és a szláv népek nevezték el így a német telepeseket. A sorrenddel van a baj, hiszen ez azt sugallja, hogy a becsmérőnek, rosszállónak minősített sváb elnevezés elsősorban a magyaroktól ered, holott maga a német szó is szláv eredetű jövevényszó a magyarban. Aztán ezzel az alcímmel is baj van: Letelepedés a Pannon alföldön. Magyar szövegben ugyanis Pannon alföldről nem szokás beszélni, ilyen nincs, csak a német és szláv nyelvű szövegekben. A régi rómaiak a mai Dunántúlt nevezték Pannóniának. A letelepedés szó helyett a letelepítés vagy betelepítés a helyes, hiszen állami (osztrák) segédlettel történt, melyhez anyagi juttatás, kiváltság járt. Ilyesmiben az őslakos magyarság sohasem részesült. Aztán a Duna menti svábok történeti kronológiája úgy kezdődik, hogy 900 körül a magyarok nomád törzsei megjelentek Pannóniában, és uralmunk alá került a germán, román és szláv lakosság. Milyen román? A mai románok ősei? Milyen germán, és milyen szláv? Honnan veszi ezt a szerző? Aztán a kitelepítéssel, deportálással kapcsolatban ismét a magyarok az első helyen. A magyarokat ért atrocitásokról egy szó sem esik, holott ha valaki magyarírtást emleget, siet hozzátenni, hogy a németek is... Ennyire bűnösök volnánk mi magyarok? Jó lenne tudni, hogy ez a tanulmány megjelenhetne-e szerbül egy szerb folyóiratban, vagy egy magyar

szemmel megírt magyar történelmi szöveg németül egy német folyóiratban?

Több lírai jellegű, érzelemgazdag írás teszi változatossá e szám anyagát, mint amilyen, természetesen, a közölt versválogatás, melyek mindegyike a kisebbségi sors keserveit szólaltatja meg. De ilyen jellegű az Igézetben c. önéletrajzi elemeket tartalmazó vallomások visszaemlékezése a fiatalkori évek hőstetteire; ilyen a Gondolatok a horgosi Szent István-szobornál című, mely egy szobrász vallomása; ilyen A színház és a nyelv c., habár inkább beszámoló a kétszázhusz éves magyar színjátszásról, s végül ilyen jellegűek azok a szövegek is, melyek eredetileg az Aracs Társadalmi Szervezet 2010. évi díjkiosztó ünnepségén hangzottak el. Az ünnephez méltó, ünnepélyes hangvételű írások ezek – emlékeztetőül arra, hogy a nehéz kisebbségi sorsban is reménykedhetünk a jobb és szebb jövőben, a helytállásnak meggyőzően szép példáit sorakoztatva föl. Talán érdemes volna megfontolni annak a lehetőségét, hogy ne csak a minőségi munkát díjazzuk, hanem a megnyírást is azzal, hogy ezt a díjat és elismerést az a sokgyermekes családanya kapná, aki tisztességgel, gondosan neveli gyerekeit.

Az Aracs e száma, mint a többi is – szerkesztői gyakorlatához híven –, változatos anyagával, sokszínűségével tűnik ki folyóirataink közül. Képei jól illeszkednek a tartalom hangulatához.

Horgos, 2011. február 4.

Áldott

Hazugságok, féligazságok és hatalmi dölyf, és még az udvari bolond is megrázza csörgősipkáját

Dr. Gubás Jenő és Gubás Ágota 2011. január 19-én a Magyar Szóban nyilvánosságra hozták, miért mondanak le az Aracs Társadalmi Szervezet elnöki és alelnöki tisztségéről. A lap szerkesztősége kivonatossan közölte azt az elnöki beszámolót, amelyet Gubás Jenő a szervezet évi közgyűlésére készített. A beszámoló teljes szövege (http://www.magyarsozo.com/fex.page:2011-01-19_Az_Aracs_ellehetetlenitese.xhtml) a napilap internetes kiadásában, a Közös Íróasztalunk rovatban olvasható.

A lemondás kapcsán Németh Ernő készített interjút Gubás Ágotával, ami az MR1–Kossuth Rádió Határok nélkül c. műsorában hangzott el, 2011. január 25-én. Ugyanebben a műsorban, ugyanekkor megszólalt Lovas Ildikó, a Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatalának művelődési kérdésekkel foglalkozó tanácsosa, akit Gubásék mind az elnöki beszámolóban, mind az interjúban név szerint is megneveznek. Vele is Németh Ernő beszélgetett.

A két interjút, szerkesztői bevezetővel, átvette az Újvidéki Rádió Hangadó szerda című műsora, s ezeket Ternovác István a Vajdaság Ma – Délvidéki hírportálon írott változatban jelentette meg: Miért mondott le az Aracs elnöke és alelnöke? „Döntésünk tiltakozás”. Interjú Gubás Ágotával (<http://www.vajma.info/cikk/tukor/3926/Mert-mondott-le-az-Aracs-elnoke-es-alelnoke-Dontesunk-tiltakozas.html>), 2011. január 26.; valamint: Lovas Ildikó: Az Aracs nem kerülhet veszélybe (<http://www.vajma.info/cikk/tukor/3928/Lovas-Ildiko-Az-Aracs-nem-kerulhet-veszelybe.html>), 2011. január 27.

Gubásék lemondásuk okaként a következőkre hivatkoznak:

„Szervezetünk az elmúlt évben a legnehezebb időszakát élte át. Már a korábbi évek beszámolóiban is említést tettem arról a politikai nyomásról, amellyel a Vajdasági Magyar Szövetség a befolyása alá akarta vonni az Aracsot. Mivel ez eddig nem sikerült, a mellőzés, az elhallgatás taktikáját alkalmazta. Az Aracs-díjak átadására például min-

dig minden magyar párt vezetőségét meghívtuk, és e meghívásnak minden párt előjárói eleget is tettek, kivéve a VMSZ és a befolyása alatt álló Magyar Nemzeti Tanács vezetőségét, ők bojkottálták ezeket a rendezvényeket. Mind ez ideig ez különösebben nem gátolta a munkánkat. Az elmúlt évben viszont ezek a nyomásgyakorlások egyre erőteljesebbekké váltak.

Az első gáncsot a múlt évben a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség vetette, amikor a szervezésében az év elején minden délvidéki magyar folyóiratnak egy budapesti bemutatkozási lehetőséget biztosított, egyedül az Aracstól tagadta ezt meg. Amikor ezt írásban szóvá tettük, azt a valótlan magyarázatot kaptuk, hogy az Aracs nem irodalmi folyóirat. Közben mindenki előtt ismeretes, hogy a lap minden számában közöl verseket, folytatásban jelentettünk meg színdarabokat, és különösen a múlt évben, mivel Trianonra emlékeztünk, a magyar irodalom legismertebb íróitól idéztünk műveket. Ez a mellőzés hasonló módon megisméltódott a Magyarokanizsai Íróklub múlt évi rendezvényén, ahol a délvidéki magyar folyóiratok bemutatása volt a téma. Kezdetben meghívást kapott az Aracs is. Időközben azonban átalakult a szervezőbizottság, a nemzeti elkötelezettségűeket leváltották, és a jugo-liberális értelmiségi kör vette át az irányítást, akik közül „valaki” odaszólt a szervezőknek, ezután sajnálattal közölték velünk, hogy márpedig az Aracs nem lehet jelen a rendezvényen. A hazug indok hasonló volt, mint a budapestinél. A dologban az volt a legfurcsább, hogy a Létünk című folyóirat, amely soha semmilyen irodalmi szöveget nem jelentetett meg, minden nehézség nélkül bemutatkozhatott.

A következő támadás már a személyemet érte. A Magyar Szó ugyanis Szerbhórváth György hazugságokkal, csúsztatásokkal és gyanús utalásokkal teli jegyzetét közölte, többek közt azt, hogy a díjátadáskor a beszédemben elítéltem az itteni

magyar fiatalokat. Az igazság az, hogy épp a fiatalok érdekében emeltem föl a szavamat a Képes Ifjúság című hetilap (különben a M. Sz. melléklete) magyar szellemiségének a hiánya miatt, amit a Vajdasági Magyar Újságírók Egysülete első számú követelményként írt elő. Ennek ellenére a Magyar Szó főszerkesztője, a többi valótlanúsággal együtt, leközlte a cikket. Mindegy, hogy mit állít az írás, de ha bele lehet rúgni az Aracsba, akkor azt nem lehet elmulasztani.

Végezetül a kegyelemdőfést az MNT azzal a határozatával adta meg, hogy a délvidéki kiemelt kitüntetések közé nemhogy az Aracs-díjakat nem sorolta be, de még az ünnepséget mint rendezvényt sem. A számtalan régi, kommunista, főleg irodalmi díjak között, amit már a Magyar Szó szerint is csak egymásnak, te nekem, én neked elv alapján adományoznak, nincs helye az Aracs-díjaknak, mert az MNT szerint az egy életen át a magyarságért végzett tevékenységet nem kell megbecsülni. A dologban az a legbántóbb, hogy az MNT e bizottságának az elnöke az Aracs-érem egyik kitüntetettje, aki a díj átvételekor, a Délvidék legrangosabb kitüntetéseként értékelte ezt. Az Aracs folyóirat szerkesztőbizottságának a tagja pedig az MNT al-elnöke, és egy szóval sem tiltakozott az Aracs-díj és az ünnepség mellőzése miatt. Tápai Renáta a Lovas Ildikóval, az MNT Közigazgatási Hivatalának kultúrával megbízott tanácsosával készült interjújában az Aracs-díjakat meg sem merte említeni, csupán a kommunista időkből megmaradt Sinkó- és Szirmai-díjakat hiányolta, mivel azok a számtalan jugo-liberalista kiemelt irodalmi díj közül kimaradtak. Egy tapasztalt újságíró ugyanis nem követhet el olyan nagy baklövést, hogy az MNT vezető emberének az Aracs nevet meg merné említeni.

...

A gondot viszont nemcsak az jelenti, hogy szervezetünket, illetve az Aracs-díjat lebecsüléssel, nem a saját értékének, jelentőségének megfelelően kezelik, hanem anyagilag kívánják ellehetetleníteni. Pályázatainkat sorra elutasítják. Ebből egyértelműen az szűrhető le, hogy a szervezetünk működését anyagilag akarják megakadályozni, úgy vélekedve, hogy az Aracs munkájára semmi szükség sincs, ha azt nem ők befolyásolhatják. Még kevésbé a folyóiratot, amely minden politikai nyomásgyakorlástól mentesen mindig igyekszik kideríteni az igazságot. Amennyiben ez esetleg nem sikerült vagy tévedett

a lap, a bírálóknak mindig helyet adott. Pártpropagandát sohasem folytatott, és ez a vétke. Az igazság pedig sokszor fájdalmas.

...

Az Aracs Társadalmi Szervezet a megalakulása óta határozott nemzeti elkötelezettségű volt, mindig az egyetemes magyarság érdekében tevékenykedett, és egyértelműen visszautasította a gyurcsányi nemzetvesztő politikát. És amíg a délvidéki pozícionált értelmiség a Gyurcsány-kormány kegyeit kereste, addig az Aracs a kemény ellenzékét képviselte. Épp ezért tisztelték meg rendezvényünket a magyarság legrangosabb képviselői. Most, hogy a nemzeti erők hatalomra jutottak, azt reméltük, hogy a szervezetünk megfelelő támogatásban részesül majd. Ezért jelentkeztünk Magyarország szabadkai főkonzuljánál egy bemutatkozó látogatásra, hogy ismertessük a gondjainkat. A főkonzul úr azzal utasított vissza, hogy kerekesszékkal nehéz a konzulátusba bejutni, ezért inkább ő látogat el hozzánk. Azóta már majd egy év telt el, de a látogatásból semmi sem lett. Ezt a gesztust nevezik annak a módszernek, hogy úgy kell a jelentkezőt visszautasítani, hogy az meg is köszönje. Tehát itt is csődöt vallottunk, miközben a Gyurcsány-imádók továbbra is a magyarországi támogatásoknak és kitüntetéseknek a legfőbb élvezői.

A felsoroltakból látható, annak ellenére, hogy az eddig elvégzett munkánk szinte egy egész intézmény tevékenységével felér, mégis a vezető délvidéki magyar politikusok magatartásából ítélve, úgy vélik, hogy erre nincs szüksége az itt élő magyarságnak, s az ő döntésük a meghatározó. E döntésnek viszont vannak következményei és felelősei is. Mert eddig itthon mindig csak megalázásban, kemény akadályokban, elhallgatásban, gúnyos megbélyegzésben volt részünk, és ezekkel szemben éveken át harcolni nem érdemes. Ennyi gáncsokodás után végképp elfogyott az energiánk, illetve a tűrőképességünk, ezért a feleségem és én, megköszönve a tagság és a vezetőség értékes munkáját, valamint a hathatós támogatását, az elnöki, illetve az alelnöki tisztségünkről ezennel lemondunk. A 13 év során bebizonyítottuk, hogyha valaki tenni akar az egyetemes magyarság érdekében, az minimális támogatás mellett is cselekedni tud, mindaddig, amíg végképp el nem lehetetlenítik. Nekünk nem volt irodánk, szolgálati autónk, telefonunk, sem tisztviselői gárdánk, de amit az Aracs

köré tömörülőkkel közösen tettünk, és amit magunk után hagyunk, az meghatározó időszak lesz a délvidéki magyar kultúrának és a magyarságtudat megerősödésének. Tevékenységünk, Vörösmarty szavait idézve, »jó multság, férfi munka volt.« (Az Aracs ellehetetlenítése)

Az érintettek, a megszólítottak közül, mint ahogyan azt az írás elején már említettük, egyedül Lovas Ildikó nyilatkozatával, illetve a Németh Ernőnek adott interjújával találkozhattunk. Az alábbiakban a Vajdaság Mán megjelent szövegből fogok idézni:

„A Magyar Nemzeti Tanács döntött arról, hogy melyek a vajdasági magyar közösség kulturális életének kiemelt jelentőségű díjai. A kulturális bizottság ülésén nagyon komoly szakmai vita előzte meg ezen díjaknak a meghatározását, és olyan döntés született, hogy minden tevékenységi területen egy díjat határozzunk meg, és így valóban az Aracs-díj nem került be a kiemelt díjak közé. De ugyanez elmondható a Sinkó-díjról, vagy a Szirmai-díjról is. Ettől még ez nem azt jelenti, hogy ezek kevésbé fontos, vagy jelentős díjak. Az a munka, amit a MNT és azon belül a kulturális bizottság és a Közigazgatási Hivatalban én mint művelődési tanácsos közösen megkezdtünk, az értékrendeknek a meghatározását és az igazodási pontoknak a meghatározását jelenti. Azt gondolom, hogy most időt kell adni ahhoz, hogy látszódjék, hogy ez nem bárki ellen való tevékenység, hanem csak az értékrend meghatározásának bizonyos pontjairól van szó. Az, hogy meghatároztuk a kiemelkedő díjakat, nem azt jelenti, hogy majd az MNT fog ezen díjak mögött állni, hogy ő fogja meghatározni, ki kapja majd meg ezeket a díjakat, hanem valamilyen értékrendet jelöl a közösség kulturális életében.”

A Magyar Szó 2010. november 30-ai számában Véglegessé vált a kiemelt jelentőségű intézmények listája címmel tudósít a Magyar Nemzeti Tanács üléséről, amelyen döntöttek „a vajdasági magyar közösség szempontjából kiemelt jelentőségű hivatalos és amatőr rendezvényekről, valamint a művelődési-művészeti díjakról, ...továbbá bővült a kiemelt jelentőségű kulturális intézmények listája is”. A tudósítás szerzője P. E.

A Nemzeti Tanács döntése alapján a következő művelődési-művészeti díjak számítanak kiemelt jelentőségűnek: Híd Irodalmi Díj, Forum Képzőművészeti Díj, Vajdasági Magyar Művészeti Díj, Életfa Díj, Pataki-gyűrű Díj és Bazsalikom Műfordítói Díj.

A kiemelt hat díj közül négy az újvidéki Forumhoz köthető: a Híd, a Képzőművészeti, a Művészeti és a Bazsalikom.

A Híd Irodalmi Díjat 1959-ben alapította a Forum Lap és Könyvkiadó vállalat kiadói tanácsa, melyet évente ítélnék oda a kiadó által kinevezett zsűri döntése alapján jugoszláviai (!) magyar íróknak. Az eredeti elképzelés szerint, a testvériségegység szellemében, a Híd-díjas mű szerbhorvát (!) fordításban is megjelent volna, de erre egyetlen esetben sem került sor

A Forum Képzőművészeti Díjat a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet alapította 1969-ben. Művésztelepi díjként jött létre, az akkor létező négy művésztelep (a zentai, topolyai, óbecsei, écskai) egyik résztvevője kapta, merész, kezdeményező alkotómunkásságáért. Évente egy, esetleg két díjat ítélnék oda vajdasági képzőművészeknek, intézménynek, de esetenként egy rendezvényt is díjaztak (a pancsovai szobrászati kiállítást 1987-ben). A bírálóbizottság összetétele minden évben változik.

A Forum hagyományosnak mondható két díja mellett a legfiatalabb a Forum Könyvkiadó Intézet Igazgatóbizottsága által 2008-ban alapított Vajdasági Magyar Művészeti Díj. Ezzel a díjjal a vajdasági művészetek fejlesztésében (!), az előző évben elért legjobb eredményt jutalmazták.

A Forum negyedik díja a Bazsalikom Műfordítói Díj. A díjat 1972 óta ítélik oda és adják át annak a műfordítónak, vagy folyóiratnak, aki, ill. amely a Debreczeni József és Szentelky Kornél szerkesztésében és fordításában megjelent Bazsalikom című, 1928-as délszláv versantológia szellemében dolgozik, azaz, a délszláv irodalmakat fordítja magyar nyelvre, vagy a magyar irodalmat szerb nyelvre. A díj történetében egyetlen kivétel volt: 1991-ben én, ennek az írásnak a szerzője, az általában vett műfordítói munkásságomért nyertem el a díjat.

Az Életfa Díjat 2003-ban alapította a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség. Az Életfa Díj, amely Magyar Életfa Díj-ként is szerepel, de a Nemzeti Tanács által kiadott közleményben csakis jelző nélkül (!) olvasható, életműdíj, amelyet a délvidéki kultúrában végzett, legalább negyvenéves múltra visszatekintő, áldásos tevékenységért lehet adományozni.

A Pataki-gyűrű Díjat 2002-ben adományozták először annak a színésznek, aki az előző évadban

a legkiemelkedőbb színészi teljesítményt nyújtotta, tehát ez egy színházi, színészi díj.

Lovas Ildikó nyilatkozata alapján az MNT kulturális bizottsága nagyon komoly szakmai vita után döntött arról, hogy melyik legyen az a díj, amit kiemeltnek tekintenek, és döntöttek arról is, hogy minden tevékenységi területen egy díjat határozzanak meg. Így aztán „valóban az Aracs-díj nem került be a kiemelt díjak közé”. A hat díj közül kettő kimondottan irodalmi jellegű: Híd- és Bazsalikom Díj, tehát már itt sem áll meg Lovas azon állítása, miszerint minden tevékenységi területen egy díjat határoztak meg. Csúsztatás és a kevésbé tájékozott közönség szándékos félrevezetése arra hivatkozni, mint ahogyan azt Lovas teszi, hogy sem a Sinkó-díj, sem pedig a Szirmai-díj nem került a kiemelt díjak közé, mert az előzőt pályakezdő irodalmároknak adják, az utóbbit meg novellistáknak – évente váltakozva magyar és szerb irodalmároknak. (És mindkettő, természetesen, a Forumhoz köthető!) Lovas Ildikó adósunk marad annak a megválaszolásával is, hogy az Aracs-díjat vajon melyik díj szorította ki a kiemelt díjak közül, ugyanis az Aracs-díjat, pontosabban szólva: az Aracs-díjat a következő tevékenység elismerésére hozták létre:

„[Az Aracs Társadalmi Szervezet] 1998-ban díjat alapított azoknak az embereknek a megjutalmazására, akiknek szerepük volt a magyarság önazonossága megőrzésében. Egy-egy életművet, kiemelkedő tevékenységet díjaz a bírálóbizottság. Eddig számos pedagógus, művész, orvos és más szakember kapta meg ezt az elismerést. A díj nevében a Délvidék legnagyobb, legszebb és legtitokzatosabb középkori alkotásának, az egyetemes magyarság kultúrájába szervesen beilleszkedő, párját ritkító építészeti műremeknek, az aracsi pusztatemplomnak az emlékét idézi, amely romosságában is – mint a bánági tájból kiszakadó felkiáltójel – múltunk, anyagi és szellemi kincseink, valamint önismeretünk jelképe, a költő szavával maga a »rommá sűrűsödött csönd«.

Az Aracs–Főnix-díj (Kalmár Ferenc szabadkai szobrász alkotása) egyrészt az aracsi pusztatemplom emlékét idézi, másrészt nemzeti újjászületésünknek, megújulásunknak a példázata – nemzeti újraéledésünk reménye. A díjjal jutalmazottak az egyetemes magyarság olyan neves intézményei vagy személyiségei, amelyek, ill. akik munkájukkal,

példamutatásukkal és bátor kiállásukkal azt a hitet erősítik bennünk, hogy az elmúlt századok megpróbáltatásai ellenére is a mitológia főnixeként megújulhat a nemzet anyanyelvének és közösségtudatának egysége mint legfőbb megtartó kohéziónk.

Az Aracs-díj (Szervátiusz Tibor kisplasztikája) és az Aracs-érem (Kutas Ágnes budapesti szobrász alkotása) célja szorgalmazni, serkenteni azt a munkát, amely a délvidéki magyarság megmaradását, itt maradását, kulturális és gazdasági gyarapodását szolgálja, valamint kárpótolni azt a fáradozást, megaláztatást vagy nem ritkán akár az üldöztetést is, melyet e nemes munka sikeréért a díjazottaknak el kellett szenvedniük.

A cél, hogy a társadalom elismerje azoknak az embereknek tevékenységét, akik egész életükben a közösségükért tettek, és általában nemigen részesültek elismerésben. Ezáltal az újabb generációk előtt is példát tudunk felmutatni, s a fiataloknak lesz értékalapjuk, lesz, akikre felnéznek, s tanulnak tőlük.” (Az Aracs Társadalmi Szervezet honlapjáról)

Az idézetből mindenki számára világos és egyértelmű, az Aracs-díj egyetlen másik kiemelt díjhoz sem köthető. Arról sem tudunk, hogy az MNT kulturális bizottsága mi alapján határozta meg a kiemelt díjak számát, miért pont hat, és nem öt vagy hét? Lovas Ildikó pedig vagy szándékosan csúsztat, vagy művelődési tanácsosként annyi fáradságot sem vett magának, hogy tájékozódjon afelől, vajon milyen díj is az Aracs-díj? Mindkettő, közszereplést vállaló személytől, elfogadhatatlan és megengedhetetlen!

Mégha kissé nehezen is értelmezhető, de a következő idézetből kiolvasható, miért is nem volt sem az Aracs T. SZ., sem a folyóirat az MNT és annak művelődési tanácsosa szerint kiemelten támogatandó:

„Az a munka, amit a MNT és azon belül a kulturális bizottság és a Közigazgatási Hivatalban én mint művelődési tanácsos közösen megkezdtünk, az értékrendeknek a meghatározását és az igazodási pontoknak a meghatározását jelenti.” (Lovas Ildikó: Az Aracs nem kerülhet veszélybe)

Igen, az Aracs értékrendje az, ami nem felel meg sem az MNT-nek, sem a tanácsos asszonynak. Éppen ezt hangsúlyozták ki Gubás Jenőék, ami-

kor lemondó nyilatkozatukban a Nemzeti Tanács művelődési hivatalában eluralkodó jugo-liberális eszmeiségről beszéltek. A szerbiai Délvidék (másoknak, ha úgy tetszik: a Vajdaság) virágzó rétjén nem nyílhatnak a nemzeti színű virágok, csakis a vörös szegfűk, melyek fölött kékes színű madarak lebegnek! Lovasék megkezdték az értékrendek és az igazodási pontok meghatározását.

A következő idézetnek viszont már nincs semmi köze a valósághoz. A tanácsos asszony szerint:

„Ugyanakkor az összes többi olyan díjnak az alapítója, mely díj kiosztásra került Vajdaságban, a kulturális élet területén, eddig is fordult kérvénnyel az MNT-hez, hogy segítsük pl. kinyomtatni az okleveleket, vagy fizessük ki az egyéni képzőművészeti munkát. Ezt természetesen a jövőben is meg fogjuk tenni, mind a Szenteleky-díj, mind bármely díj vonatkozásában. Ez alól az Aracs sem lesz kivétel. Ha hozzánk fordulnak támogatásért, megkapják azt. A kiemelt díj nem a támogatás biztosítását, illetve a támogatás megvonását jelenti.” (Lovas Ildikó: Az Aracs...)

Hogy az összes többi díjnak az alapítója a Vajdaság területén valóban fordult-e az MNT-hez, s annak tanácsos asszonyához, azt én nem tudhatom, mint ahogyan azt sem, mit nyomtattak ki nekik, és mennyit fizettek nekik, azt viszont tudom, s azt nemcsak én tudom, hanem a Gubás házaspár ezzel kapcsolatban nyilatkozott, s nyilatkozatukat, természetesen tényekkel alá is tudják támasztani, hogy az Aracs T. Sz. (miután a Szülőföld Alaptól nem kapott támogatást) az MNT-hez fordult a díjkiosztó ünnepség költségeinek a megtérítéséért. A díjátadó után azért, mert a Nemzeti Tanács részéről elhangzott ígéret szerint utólagos (anyagi) támogatásban is részesítenek rendezvényeket, mint ahogyan ezt meg is tették, egyebek mellett, a zentai zEtna Irodalmi Fesztiváljával. Csakhogy az Aracs nem a zEtna, s a zEtna sem az Aracs, így az Aracs támogatás nélkül maradt, illetve nem egészen: Lovas Ildikó támogatja az Aracsot, hiszen mondta, ha hozzájuk fordulnak, majd kapnak – s hogy eddig miért nem, s a tanácsos asszony miért felejtette el azt, hogy már hozzájuk is fordultak...?

A Magyar Szó 2011. február 12–13-i számában olvashatjuk a következő hírt: „A vajdasági magyar művészeti-közművelődési intézmények működését, programtevékenységét, fejlesztését célzó 2010-es évi anyaországi támogatásokat, valamint a

Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség és a Magyar Nemzeti Tanács 2011-es évi együttműködését ismertették pénteken Szabadkán. Dudás Károly, a VMMSZ elnöke elmondta, a magyar kormány jelentősen támogatta a vajdasági intézményeket. A VMMSZ Intézöbizottsága javaslata alapján a következő intézmények részesültek támogatásban: 11 millió forintot kaptak a színházak (szabadkai Nép-színház, szabadkai Kosztolányi Dezső Színház és az Újvidéki Színház egyenként 2 millió 600 ezer Ft, Zentai Magyar Kamaraszínház 2 millió Ft, Tanya-színház 1 millió 200 ezer Ft), a szabadkai Városi Múzeum, a szabadkai Történelmi Levéltár, a zentai Városi Múzeum és a zentai Történelmi Levéltár 500-500 ezer forintban részesült, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet 1 millió 800 ezer forintot kapott, a szabadkai Városi Könyvtár 900 ezer, a topolyai Népkönyvtár pedig 700 ezer forintot, az újvidéki Forum Könyvkiadónak 1 millió 800 ezer forintot ítéltek.” (Kulturális kalauz júniustól, Támogatás a vajdasági művelődési, közművelődési intézményeknek, t.r.)

„A kiemelt díj nem a támogatás biztosítását, illetve a támogatás megvonását jelenti.” – nyilatkozta a fentiekben Lovas Ildikó, amire a napi sajtó azonnal rácáfolt, mivel a támogatott intézmények között egy se nincs, amit az MNT ne a kiemelt jelentőségű intézmények között tartana számon, illetve úgy is megfogalmazhatnánk: egyetlen olyan intézmény sem került be a támogatottak közé, amelyet az MNT ne tartana kiemeltnek. Nos, ezek alapján van-e értelme az Aracsnak a művelődési tanácsoshoz fordulni? – Aligha.

A Ternovác István által jegyzett Lovas interjúban eljutottunk addig a pontig, amikor kiderül, mi is a legnagyobb gond az Araccsal:

„Én úgy vélem, hogy két területről kell beszél-nünk. Az egyik az Aracs-díj, amely nem került be a kiemelt díjak közé, nagyon sok más díjjal egyetemben. De ez nem azt jelenti, hogy az MNT nem áll mögötte és nem támogatja. A kérdésnek azonban van egy másik összetevője is. Magának az Aracs társadalmi szervezetnek a működése és a hozzá kötődő folyóiratnak a léte nem lehet kérdéses, ha egy társadalmi szervezet olyan erős beágyazottsággal bír, mint az Aracs. Nem lehet kérdéses, hogy megmarad-e. Nem lehet kérdéses az, hogy részesül-e kellő mértékű támogatásban az MNT-től ahhoz, hogy folytathassa a tevékenységét. Én úgy

vélem, hogy részesülnie kell. És azt is gondolom, hogy vannak olyan nagyon komoly szakemberek az Aracs társadalmi szervezet és a folyóirat körül, akik méltán tudják folytatni a munkát. Az Aracs vezetőinek a döntése mögött – mint tudjuk – egy hosszú folyamat áll, hiszen az érintettek már nagyon régóta fontolgatják azt, hogy nem vezetik majd tovább ezt a szervezetet. Ők azt gondolom, hogy rengeteget tettek a magyar közösségért, ugyanakkor azt is gondolom, hogy kizárólagosak is voltak a nemzeti összetartozás fogalomkörének a meghatározásakor. Én mindig azt gondoltam, hogy a magyar közösséget építeni nem jelentheti azt, hogy meghatározzuk, ki a jó magyar és ki a rossz magyar. Erre bizony nem egy alkalommal sor került az Aracs részéről. De hát ez mindenkinek a joga. Én semmiféleképpen, soha nem képviseltem ilyen értékrendet. Mindig is azt gondoltam, hogy a közösség ügyét szolgálni kell, és most is így gondolom, hogy az Aracs társadalmi szervezet és az Aracs folyóirat nem kerülhet veszélybe! Az biztos, hogy kevesebb támogatást, mint amennyit eddig kapott a Magyar Nemzeti Tanácstól, nem fog kapni. Ellenkezőleg: úgy gondolom, hogy pl. olyan meghatározó egyéniségekkel, mint Mák Ferenc, a folyóirat létéről, az irányvonalról és egyáltalán magának a szervezetnek a működési struktúrájáról, elképzeléseiről, le fogunk ülni, és akár bizonyos együttműködési formákat is ki fogunk tudni alakítani. Az MNT részéről ehhez a nyitottság és az elszánás megvan.”

Azt már korábban letisztáztuk, a kiemelt díj (rendezvény, intézmény) éppen a támogatás biztosítását jelenti, azt viszont nem egészen értjük, hogy képzeli Lovas Ildikó az Aracs támogatását, ha akkor, amikor az kérelemmel fordult az MNT-hez, lásd: Aracs-díj és működési költség, nem támogatta. Hogyan áll mögötte, és miben támogatja? Szerinte nem lehet kérdéses, hogy az „olyan erős beágyazottsággal bíró” Aracs társadalmi szervezet és „a hozzá kötődő folyóiratnak a léte” megmarad-e. Szerinte „nem lehet kérdéses az, hogy részesül-e kellő mértékű támogatásban az MNT-től ahhoz, hogy folytathassa a tevékenységét. Én úgy vélem, hogy részesülnie kell.” – mondja a tanácsos aszszony. Azt már nem, mikor, hogyan és milyen támogatásban, pontosabban szólva, ezt is megmondja az interjú vége felé: „Az biztos, hogy kevesebb támogatást, mint amennyit eddig kapott a Magyar Nemzeti Tanácstól, nem fog kapni.” – Kevesebbet

nehéz is lenne, ugyanis a semminél talán a filozófusok tudnak kevesebbet alkotni, s abból még adni is annak, aki kér...

A Lovas-féle nyilatkozat legproblematisabb része, számomra legalább is, most következik: „És azt is gondolom, hogy vannak olyan nagyon komoly szakemberek az Aracs társadalmi szervezet és a folyóirat körül, akik méltán tudják folytatni a munkát. Az Aracs vezetőinek a döntése mögött – mint tudjuk – egy hosszú folyamat áll, hiszen az érintettek már nagyon régóta fontolgatják azt, hogy nem vezetik majd tovább ezt a szervezetet.” Lovas, egyelőre legalább is, adósunk marad abban, hogy megnevezze, kik azok az „olyan nagyon komoly szakemberek az Aracs társadalmi szervezet és a folyóirat körül, akik” – szerinte „méltán tudják folytatni a munkát”. A társadalmi szervezet munkájába Gubásék elbeszélése alapján van némi betekintésem, de ők soha nem mondták, Lovas Ildikó részt vett volna a szervezet életében. A lapnak egyik alapító szerkesztője vagyok, így, talán jogosan állíthatom, az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti lapja történetének minden egyes mozzanatában jelen voltam, s az elmúlt közel tizenegy esztendő során Lovas Ildikó soha nem kereste meg a szerkesztőséget sem közéleti szereplőként, sem szépíróként. Szerkesztőtársaimtól sem hallottam soha, hogy velük Lovas Ildikó akár csak magánjellegű kapcsolatot is ápolna. Vajon honnan tudja akkor, kik azok az „olyan nagyon komoly szakemberek”, akikkel még ő hajlandó is lenne leülni, hogy „a folyóirat létéről, az irányvonalról és egyáltalán magának a szervezetnek a működési struktúrájáról, elképzeléseiről” elbeszélgesse? És azt már csak halkan kérdezném meg, honnan veszi Lovas Ildikó magának a bátorságot, hogy elbeszélgesse egy olyan szervezetnek és egy olyan szerkesztőségnek az elképzeléseiről és működési struktúrájáról bárkivel is, amihez soha semmi köze nem volt! Jó lenne, ha a Magyar Nemzeti Tanács művelődési és bármilyen más tanácsosa, elnöke, titkára és bármelyik alkalmazotta tisztában lenne azzal: nem mi vagyunk értük, hanem ők vannak értünk, mindannyiunkért, akik a délvidéki magyarság szerbiai részeként létezőnk megnyomorított, megalázott, leköpdösött, megvert, megkínzott, félrelökött zselléreként, akiknek még az sem adatik meg, hogy anyakönyvi kivonatukat, a hatályos szerbiai törvény alapján, anyanyelvükön is megkaphassák!

Honnan tudja Lovas Ildikó, Gubásék mióta fontolgatják azt, hogy nem vezetik tovább az Aracs társadalmi szervezetet? Gubásék mondták neki? Valaki súgott, vagy besúgott? Valaki fülelt, vagy lehallgatott? Netán csak ő találta ki az egészet, hogy elmondhassa róluk: „Ők azt gondolom, hogy rengeteget tettek a magyar közösségért, ugyanakkor azt is gondolom, hogy kizárólagosak is voltak a nemzeti összetartozás fogalomkörének a meghatározásakor. Én mindig azt gondoltam, hogy a magyar közösséget építeni nem jelentheti azt, hogy meghatározzuk, ki a jó magyar és ki a rossz magyar. Erre bizony nem egy alkalommal sor került az Aracs részéről. De hát ez mindenkinek a joga. Én semmiféleképpen, soha nem képviseltem ilyen értékrendet. Mindig is azt gondoltam, hogy a közösség ügyét szolgálni kell, és most is így gondolom, hogy az Aracs társadalmi szervezet és az Aracs folyóirat nem kerülhet veszélybe!”

Miben nyilvánult meg Gubásék kizárólagossága? Lovas nem mondja meg, mert az ő liberális világában ezt meg sem kell mondani. Minek, hiszen a liberalizmus szellemiségében mindent szabad – addig, amíg az nekik tetszik! A szabadság az ő szabadsága, mert ő mondja meg, mit szabad: megmondja, mit szabad az Aracsnak, mit a lapnak (ezekről még az olyan nagyon komoly szakemberekkel le is ülne elbeszélgetni!), s mit Gubáséknak – hogy ne legyenek kizárólagosak! Meg antiszemita, meg rasszista, meg magyarkodók – mert ezek is mind kizárólagosak, csak ő (Lovas) nem, még akkor sem, ha az intézmény, amit képvisel, egyetlen dinárral sem támogatta sem a szervezetet, sem a lapot, s nem kizárólagos akkor sem, amikor sem ő, sem a pártja vezetői közül senki egyetlen alkalommal nem jelent meg az Aracs díjátadó műsorán! Ő soha nem képviselt ilyen értékrendet még akkor sem, ha a Bánság egyik központjának számító Muzslán egyetlen olyan civil szervezetet sem találtak, amelyet a kiemelt (tehát: támogatott) szervezetek közé föl lehetett volna venni, s ő akkor sem képviselt kirekesztő elvet, amikor a legrangosabbnak mondott délvidéki irodalmi díjat, a Híd-díjat a kiemelték közé helyezték, azt a Híd-díjat, amelynek megújított szabályzata szerint azt csak Szerbiában élő személy kaphatja meg, s így a díj bírálóbizottsága könnyedén lemond, a Magyar Nemzeti Tanács segítségével, mindazokról a nemzetársainkról, akik egykoron még földijeink is voltak!

Lovas Ildikó mindig is azt gondolta, hogy a közösség ügyét szolgálni kell, és most is így gondolja! Minden bizonnyal a közösség ügyét szolgálta akkor is, amikor a magyar himnusz hallatán, tüntetőleg ülve maradt, s a közösség ügyét szolgálta akkor is, amikor Szabadka művelődési tanácsosaként ellenozta a Turul-szobor visszahelyezését. És a közösség ügyét szolgálja most is, amikor a Magyar Nemzeti Tanács tanácsosaként Mák Ferencsel, és az Aracs más meghatározó egyéniségeivel el akar beszélgetni, hiszen az „MNT részéről ehhez a nyitottság és az elszánás megvan”. És a közösség ügyét szolgálja azzal is, ha ezen sorok szerzőjét nem engedi be a szabadkai Magyar Házba, hogy ott megnyissa Gyurkovics Hunor festőművész március 15-ei tárlatát!

Lovas Ildikó régi harcostársa, a Magyar Szó udvari bolondja, Szerbhorváth György is megrázta csörgősipkáját. Az a Szerbhorváth, aki hol dr. Várady Tiborba, hol dr. Egeresi Sándorba, hol dr. Nyilas Mihályba rúg egyet, egy kicsit megfricskázta dr. ifj. Korhecz Tamás orrát, s az Aracs-ügy kapcsán meg ismételt egy jó adag hazugsággal illeti a Gubás házaspárt. Ismételt, hiszen Gubás Jenő ünnepi beszédét is, amely az Aracs díjátadón hangzott el 2010 augusztusában, Szerbhorváth elferdítve tárta a Magyar Szó olvasói elé Már megint ezek a fiatalok... címmel. (2010. szeptember 1.) Mielőtt rátérnék A nemzet egyedüli élcsapata című Szerbhorváth-írás elemzésére, kezdjük ezzel a talalyival.

„...Persze lehettünk volna eredményesebbek is, ha lett volna egy egységes jövőképünk és egy kidolgozott kisebbségi stratégiánk. Ehelyett hódított és hódít a széthúzás, az egyéni érdekű politizálás, az egyetemes magyarsághoz való tartozás tagadása, a jugoszláviai, majd az ország felbomlása után a vajdasági magyarnak mint a magyar hazától különálló nemzetnek dicsekedő hangoztatása, és egyes hivatásos magyar intézményünkben még mindig jelenség a mindenkori hatalom túllihegett kiszolgálása. Ennek pedig számunkra nézve súlyos következményei lettek. A letragikusabb minden bizonnyal a délvidéki magyar ifjúság nemzettudatának a rombolása. Szinte hihetetlen és érthetetlen, hogy például olyan sajtóterméket működtetünk, mint amilyen a magyar fiatalok lapja, a Képes Ifjúság, amely élen jár a magyar nemzettudat elkorcsosításában. Egyértelmű, hogy magunk alatt vágjuk a fát,

így magunk is hozzájárulunk a pusztulásunkhoz...” (Dr. Gubás Jenő: Értelmet adni az életnek, Aracs, 2010. október 23.)

Az Aracs-díjátadón elhangzott elnöki köszöntőnek ez mintegy az egyötöde. Lehetne idézni a teljes szöveget, de Szerbhorváth hazugságait illetően annak most nincs jelentősége, viszont annak van, hogy ebből az összefüggő egységből Szerbhorváth csupán a következőt mutatja meg olvasóinak, amit ezzel a mondattal vezet be: „A minap Gubás Jenő az Aracs-díj átadásakor találta meg annak módját, hogy minden baj legfőbb okát a fiatalokban találja meg: »A legtragikusabb minden bizonnyal a délvidéki magyar ifjúság nemzettudatának a rombolása. Szinte hihetetlen és érthetetlen, hogy például olyan sajtóterméket működtetünk, mint amilyen a magyar fiatalok lapja, a Képes Ifjúság, amely élen jár a magyar nemzettudat elkorcsosításában.«” (Már megint ezek a fiatalok...)

Egyetlen napilapunkban heti rendszerességgel jelentkező, saját rovattal kitüntetett, a Magyar Rádió Statisztikai- és Elemző csoportjának a volt vezetője, tudós filozófus, médiaszociológus, meg ugye: udvari bolond és bukott, ökölrázós demokrata politikusjelölt fogalmazhatott volna, talán, kicsit szabatosabban is, de hát minek, ez így is jó, hogy egyetlen mondatban Gubás Jenő a díj átadásakor találta meg annak módját, hogy minden baj legfőbb okát a fiatalokban találja meg. Az idézett szövegből Szerbhorváthon kívül talán senkinek nem jutna eszébe, Gubás minden baj legfőbb okát a fiatalokban találja meg. Gubás nem a fiatalokat hibáztatja, hanem a védelmükre kelve, az érdekükben, értük emel szót a Képes Ifjúság szerkesztéspolitikája ellen, egy olyan szerkesztéspolitika ellen, amely Gubás értékrendje szerint nemzetellenes. S mivel nemzetellenes, ezért ifjúságellenes is!

Szerbhorváth írását így folytatja: „Ám Gubás Jenő itt megállt: egyetlen érv sem hangzott el, amivel megindokolta volna mondandóját. Bár, persze, ha nincs érv, elég egy jó nagyot odacsapni az asztalra – és ez az érv. Az erőé.”

Ez ismételten nem igaz, mert Gubás itt nem áll meg, hanem még azt is leírta: „Egyértelmű, hogy magunk alatt vágjuk a fát, így magunk is hozzájárulunk a pusztulásunkhoz.” Amellett döreség, vagy ismételten csak a szándékos félrevezetés a cél, egy ünnepi díjkiosztón részletes beszámolót várni a Képes Ifjúság nemzetromboló tevékenységéről,

amit egyébként Gubás Jenő korábban meg is tett, s utána lehetett volna nézni, csakhogy erre Szerbhorváthnak nincs igénye, s ha netalán lenne is, akkor nem írhatná meg a Gubás Jenőt támadó hazugságait.

„Nem tisztem megvédeni a Képes Ifjúságot, és az is bizonyos, hogy lehetne jobb, érdekesebb és nagyobb példányszámban is elkelhetne. Ha nem a napilap melléklete lenne, ugye. De a Képes Ifjúság a kilencvenes évektől a vajdmagy média mostoha-germeke volt, a politikai elit rá se bagózott – volt fontosabb dolga is, például a pártharcok. Ezek után egyenesen méltánytalanság és otrombaság ismét előszedni a fiatalokat és egyedüli vajdasági magyar lapjukat. A nemzeti identitás építését csak egy ifjúsági sajtóterméktől elvárni pedig elég avított koncepció – az ifjabbak effajta eszmei orientálása épp a totalitarizmusban volt jellemző. És számon is kérték. De ma ugyanezt megtenni – no comment.” (Már megint ezek a fiatalok...)

A szerbhorváthi pongyolaság, zagyvaság iskolapéldáin akár meg is ütközhetnénk, ha nem ismernénk már őt eléggé: „...és az is bizonyos, hogy lehetne jobb, érdekesebb és nagyobb példányszámban is elkelhetne. Ha nem a napilap melléklete lenne, ugye.” – Melyik napilap melléklete? Hogyan kelhetne el nagyobb példányszámban, ha a napilap melléklete? Egyáltalán hogyan kelhetne el, amikor a Magyar Szóval együtt adják, meg a legújabb változat szerint még anélkül is, ajándékba. A Képes Ifjúságot Szerbhorváth a vajdasági magyar fiatalok „egyedüli” lapjának nevezi. Nem tudom, zokon veszik-e ezt tőle a következő lapok szerkesztői, szerzői, vagy engem fognak megróni azért, mert lapjaikat a „vajdasági magyar fiatalok sajtótermékei” közé sorolom: Híd Kör, Sikoly, Jel-folyam, DNS, Symposion? Természetesen, Gubás soha nem írta azt, hogy a „nemzeti identitás építését csak egy ifjúsági sajtóterméktől” várná el. S hogy az ifjabbak nemzeti identitásának kialakítása és nevelése épp a totalitarizmusban volt jellemző – Szerbhorváthtól nem tudjuk meg, melyik totalitarizmusra gondolt, de nem is ez a fontos, hanem az, miszerint a szerbhorváthi liberális, kozmopolita világlátásban nincs helye semmilyen nemzeti identitásnak, a nemzeti nevelés, nemzeti érzület, nemzeti értékrend sárba-szarba taposható:

„Problémák azonban ott kezdődtek, hogy soha sem voltam patrióta, nem is leszek, nem is lehetek

úgy patrióta, ám annál inkább utálok hazámat, mi több, nemzetemet is. Ergo csakis a hazautálatról írhatnék, no de ennek meg mi köze a lányka iránt érzett szerelmemhez? Semmi, hiszen őt szeretem, vagy legalábbis szeretni szeretném, emezt – a hazát, meg a nemzetet vagy mit – pedig utálok, megvetem, lesajnálom, leszárom.

...

Úgy is mondhatnánk, hogy a patrióta egy pedofil.

Egy perverz disznó, éjjelente pornófilmekre maszturbáló, kielégületlen hímsoviniszta ringyó.

A patrióta méginkább egy strici, aki másokat is arra akar kényszeríteni, hogy basszanak. A hazával, a nemzettel.

A patrióta nem gyengéd szerelmes (mint én, ugye), hanem egy agresszív seggfej, akinek a nemi erőszak lételeme, parfümillat élvezése helyett a spermát kenegeti magára, és szagolgatja, ízlelgeti.

...

A múltkor pezsgőztem a lánykával, akit szeretek, de eszembe se jutott a nép, a nemzet, a haza. Dögöljenek meg, de még azt sem gondoltam, hogy dögöljenek meg, csináljanak, amit akarnak, felőlem. Felőlem dugják a fejüket egy kvással teli hordóba, a valagukba meg egy nagy retket, azt. Minden patriótáéba, lehetőség szerint. Retek mégiscsak több akad, mint kvász.” (Szerbhorváth György: Kvász és retkek, Ex Symposion, 1999, 26-27. szám)

„Ha már itt tartunk, a fiatalok megszólításánál, (ki)oktatásánál, talán előbb a tanügyet kéne megvakarni. Példának okáért a magyar- és történelemkönyveket. Hogy miért gondolják azt akár az Aracs folyóirat környékén irodalmárok, hogy a magyar irodalom megállt Vörösmartynál és Reményik Sándornál, merthogy mást nemigen ismernek, idézgetéseikből ez derül ki. Az irodalom (egyelőre s viszont) még nem halott dolog, és talán a fiatalokba éppen azért nem megy bele rendesen az a fránya magyarságtudat, mert irodalomból is a frissebbet szeretik.” (Már megint ezek a fiatalok...)

Ha már itt tartunk, Gubás Jenő a díjátadón elhangzott beszédében sem nem oktatta, sem nem kioktatta a fiatalokat, még csak meg sem szólította őket. Ő a díjátadó közönségét, s a díjazottakat szólította meg. Ha Szerbhorváth ismét nem Szerbhorváth lenne, akkor nem Gubásnak róná föl a magyar- és történelemkönyvek, valamint a tanügy

vakarászásának hiányát, mivel ezekkel a témákkal Gubás Jenő mind az Aracsban, mind más lapokban, folyóiratokban, valamint tanulmányköteteiben behatóan foglalkozott. Az Aracs folyóirat környékén irodalmárok (persze, mi csak irodalmárok vagyunk, a Híd, az Üzenet, a mindenféle Symposium, de az Élet és Irodalom, a Magyar Narancs, meg minden más, „komoly, európeér” lap környékén túszténkedők meg üzik és művelik az Irodalmat!), viszont egyáltalán nem gondolják, hogy az irodalom megállt volna Vörösmartynál és Reményik Sándornál, merthogy mást is szoktak idézgetni, mégha ez Szerbhorváthnak nem is jut el a tudatáig. De nem csak ez nem jutott el Szerbhorváth tudatáig, hanem az sem igaz, hogy Vörösmartyt és Reményiket az Aracs körül irodalmárok idézik. A két költőt Gubás Jenő idézte a díjátadón, az Aracs 2010. október 23-ai számában, ahol a díjátadó szövege is megjelent, Gubáson kívül még tizenkilenc (19!) irodalmárok neve olvasható. Szerbhorváth minden bizonnyal tudós kutatásai alapján állítja, azért nem megy bele rendesen a fiatalokba az a fránya magyarságtudat, mert nem az olyan avitt, ósdi kacsat-irodalommal kellene őket tömni, mint Vörösmarty és Reményik, hiszen ők, mondja Szerbhorváth, „irodalomból is a frissebbet szeretik”. Ebből ugye, az következik, ahol a friss irodalom jelen van, s gondolom én, ilyen lehet a Híd, az Üzenet, DNS, a Symposiumok, az Élet és Irodalom, a Magyar Narancs meg egyebek, ott a magyarságtudat lángol, nemcsak a fiatal olvasókban, hanem ezen fölöttébb komoly folyóiratok, lapok környékén (és bennük, a lapokban) a míves irodalmat mívelőkben is!

„A történelemtudományba és a kapcsolódó diszciplínákba most bele se akarok gondolni: a múltkutatás is mintha megállt volna valahol az előző század elején. Mintha nem a 21. században élnénk, hanem valahol egy Trianon előtti, isten háta mögötti, egynyelvű falucskában, ahol még a rádiót sem ismerik, a világgal az embereket kizárólagosan a pap köti össze, és a fiatalok sem internetezhetnek, csak a köcsögdudát tarthatják az ölükben.

Szóval megint itt tartunk: sehol. A fiatalok úgy általában megkapták, szégyelljék magukat, rossz magyarok, a nemzettudatuk sehol sincs. Még jó, hogy mindig akad a környezetükben pár önjelölt, aki a saját nemzettudatát csillagos ötössel jutalmazza. Gratulálunk!

A diákoknak meg sikeres iskolakezdést kívánunk!” (Már megint ezek a fiatalok...)

Hogyan jutott el Szerbhorváth György Gubás Jenő két idézett mondatától a múltkutatásig, az számunkra, közönséges halandók (legfőleg: irodalmárgörögök) számára fölfoghatatlan. Villám-eszű Szerbhorváth cikázó gondolatait követni nem tudjuk, csupán igyekszünk a nyomukban kullogni: „Mintha nem a 21. században élnénk, hanem valahol egy Trianon előtti, isten háta mögötti, egy nyelvű falucskában, ahol még a rádiót sem ismerik, a világgal az embereket kizárólagosan a pap köti össze, és a fiatalok sem internetezhetnek, csak a köcsögdudát tarthatják az ölükben.”

Szerbhorváth Trianon áldásának tekinti, hogy már itt, a 21. században nem kell többé egy Isten háta mögötti falucskában tengetni életünket, hiszen Trianon hozta meg nekünk a föllendülést, nyitott újabb perspektívákat, megismertük általa a rádiót és falucskánk sem egynyelvű többé. A fiatalok internetezhetnek, szörfölhetnek, lájkolhatnak, csetelhetnek, s hála legyen a globalizáció multikulturális kozmopolitizmusának, az embereket sem a pap köti össze kizárólagosan a világgal! Hogy ez Trianon előtt így volt? Hogy a pap kötötte össze az embereket a világgal? Talán inkább a túlvilággal, – de ez is mindegy! Mit nekünk, a 21. század kozmopolita gyermekeinek Trianon, egyház, hagyományok. A köcsögdudát sem szájával fölfelé tartjuk már az ölünkben...

Szóval: megint itt tartunk, illetve még itt sem, vagy inkább: már itt sem, ugyanis Szerbhorváth György, annak ellenére, hogy 2011. február 1-jei A nemzet egyedüli élcsapata című újabb, Gubásékát és az Aracsot támadó írását enyhe letargiával kezdi, zsidóságot legyűrve veszi magának a fáradtságot, s jó nagyot belerúg (vagy csak akar!) „a nemzet egyedüli élcsapatá”-ba:

„Már kezdem unni, s nem tud érdekelni, amikor Gubás Jenő és Ágota újabb összeesküvés-elméletükben engem például hazugsággal vádolnak, mert nem úgy értelmezem Gubás Jenő szavait, ahogyan ők. Mert értelmezni csak úgy lehet, ahogyan ők teszik, kizárólagosan, nemzeti szempontból. Aminek az a lényege, hogy ami nemzeti, az jó, amire meg ráfognak, hogy nem nemzeti, az nem jó. Hovatóvább megtisztelő, bár értelmetlen, hogy engem is azok sorába raknak, akik ellehetetlenítik az ő mun-

kájukat (VMSZ, MNT stb.). Elveszem előlük a kapát, a tollat?”

A tudós médiászociológus, filozófus, jegyzet-író udvari bolond, s nem utolsósorban: irodalmár (hiszen ő az Aracs környékére sem jön, ahol csak irodalmárgörögök vannak) stílusához híven ismét elfelejtette föltüntetni a legalapvetőbb adatokat is: Gubás Jenő és Ágota hol és mikor vádolta meg őt újabb összeesküvés-elméletükben, mire alapozza azt, hogy Gubásék szerint csak kizárólagosan, nemzeti szempontból lehet bármit is értelmezni, hol olvashatjuk, hallhatjuk azt, miszerint Gubásék azt mondják: ami nemzeti, az jó, s mire fogják rá, hogy az nem nemzeti, miáltal az már nem is jó, s mi alapján gondolja Szerbhorváth, Gubásék őt is azok sorába rakják, akik ellehetetlenítik az ő munkájukat? Arról nem is szólva, ha már kezdi unni, s érdekelni sem tudja ez az egész, akkor minek írta meg A nemzet egyedüli élcsapata c. jegyzetét? Talán nem ártana pszichiáterhez fordulnia Szerbhorváth Györgynek, hogy megtudja, s ezáltal bizonyára tisztábban is látná, a benne feszülő íráskényszer hogyan kerekedett fölül az úgyszintén benne leledző unalmon és érdektelenségen.

„A munka pedig az lenne, hogy magukról kinyilatkoztatásszerűen közlik: ők a nemzeti oldal, tehát a jó oldal. Mindenki más haza- és nemzetáruló. Közben lepereg róluk minden ellenérv. Ami különösen akkor dermesztő, amikor tudományos munkákról van szó, mert a tudománynak mégiscsak saját logikája, szabályai vannak. Amikor az általuk ünnepezt Vajda Gábor, az Aracs elhunyt főszerkesztője mindennek a mércéje. És akit úgymond elnyomtak. De attól, hogy a szerző elhunyt, életműve még nem bírálhatatlan. Ám nálunk, aki hozzányúl: az nemzetáruló. Közben Vajda a tudományban sohasem látott módszerrel élt: saját magát bírálta, elemezte vagy éppen dicsérte, egyes szám harmadik személyben írt önmagáról. És ő lenne a példakép.” (A nemzet egyedüli élcsapata)

Ismételten olyan dolgokat állít Szerbhorváth, amiről elképzelésünk sincs, honnan kerülnek elő. Honnan veszi Szerbhorváth, hogy Gubásék magukról azt tartják, ők a nemzeti oldal, tehát a jó oldal, s mindenki más haza- és nemzetáruló. Ha még azt állítaná, Gubásék kinyilatkoztatásszerűen közlik: ők a nemzeti oldalon állnak, tehát a jó oldalon, ezen még el lehetne gondolkodni, de hogy ők lennének a nemzeti oldal? S közben lepereg róluk min-

den ellenérv? Milyen ellenérv? Talán Szerbhorváth akarja megmondani Gubáséknak, hogy néz ki a nemzeti oldal? Mi a nemzeti elkötelezettség? Talán csak nem azt akarja ellenérveivel bebizonyítani, Gubásék nem is a „nemzeti oldal”? Ő, aki utálja hazáját, mi több: nemzetét? Ő, aki csak hazautálatról írhatna? Ő, aki a hazát, a nemzetet, vagy mit utálja, megveti, lesajnálja, leszarja? – Ellenérv, persze nincs, csak a szokásos hőzöngés.

S ezek után jön a dermesztő tudománytalanság, attól a tudományos számonkérés, aki annyit nem tud, hogy ha valakire, valamire hivatkozik, akkor azt tüntesse is föl, honnan, kit és mikor idéz! S előkerül szegény Vajda Gábor is, az általunk ünnepeelt Vajda Gábor! – Szegény Gábornak életében sem sok ünneplés jutott, nem hogy halálában, s amióta halott, azóta is mindössze kétszer emlékeztünk meg róla, egyszer szülőhelyén, Bácsfeketehegyen, halálának első évfordulóján, másodszer meg ezen a télen, Szabadkán. Ünneplés nem volt, csak megemlékezés. Vajda számomra, számunkra nem mindenek a mércéje, de a tisztességnek, a helytállásnak, a becsületességnek, a meg nem alkuvásnak, az alapos tudásnak, a kutatómunkának: igen! És őt nemcsak „úgymond elnyomták”, őt félreállították, mellőzték, kigúnyolták, és mindenek ellenére soha nem gondoltuk volna a szerkesztőségben, hogy ő és életműve bírálhatatlan. Életében sok kemény csatát vívott velünk is, mellettünk is, másokkal szemben, de soha nem alakoskodott, s nem számításból volt valaki mellett, vagy valaki ellen, hanem meggyőződésből, talán: hitből, ami Szerbhorváth világában elképzelhetetlen... S amit Szerbhorváth Vajdáról ír: „Közben Vajda a tudományban sohasem látott módszerrel élt: saját magát bírálta, elemezte vagy éppen dicsérte, egyes szám harmadik személyben írt önmagáról. És ő lenne a példakép.” – éppen olyan botorság, mint a többi, Szerbhorváth-féle légből kapott állítás.

„Gubás Ágota most egy másik határon ment túl. Az még, ahogyan mondani szokás, irodalmi munkásságának része, hogy az Újvidéki Rádióknak adott interjújában a VMSZ-t és az MNT-választásokon kétharmados többséget szerzett erőt jugo-liberálisként határozza meg, mert ez csak olyan pontatlanság, amely ugyan inszINUÁCIÓ, de reagáljon erre a VMSZ meg az MNT, ha akar. Viszont Gubás Ágota további okfejtése mélyen antidemokratikus. Egyfelől azt állítja, hogy „a nemzeti

beállítottságú személyeket háttérbe szorították”, de nem mondja meg, kik szorítottak háttérbe kiket és hogyan, implicite pedig az következik a mondatból, hogy mivel a nemzetiek, azaz ők maguk, háttérbe lettek szorítva, nemzetietlenek kerültek az MNT-be (egyébként meg a politika épp olyan harc, ahol a másik kiszorítása is a tét).” (A nemzet egyedüli él-csapata)

Ahogy az előzőekben, úgy most sem kapunk a föltett kérdésünkre választ, nevezetesen arra: Gubás Ágota melyik határon ment már túl, ha most egy másikon? S az sem egészen biztos, hogy ha az interjújában, amit az Újvidéki Rádióknak adott, a VMSZ-t és az MNT-választásokon kétharmados többséget szerzett erőt jugo-liberálisként határozza meg, ez Gubás Ágota „irodalmi munkásságának része”. Véleményem szerint inkább közéleti munkásságáé lenne, semmint az irodalmi munkásságáé. Lenne, mert, természetesen Szerbhorváth itt is csúsztat. Gubás Ágota nem a VMSZ-t és az MNT-választásokon kétharmados többséget szerző erőt határozta meg jugo-liberálisként, hanem egészen pontosan ezt mondta:

„Döntésünk tiltakozás. Mégpedig a nemzeti oldal tiltakozása amiatt, hogy a délvidéki magyarság vezető politikusi körében – konkrétan a Magyar Nemzeti Tanácsra és a legerősebb magyar pártra, a VMSZ-re gondolok, – eluralkodott az a paradox helyzet, hogy a magyarországi választásokat követően, miközben az anyaországban a nemzeti erők kerültek hatalomra, addig nálunk a nemzeti oldal háttérbe szorult. Nagy erőre kaptak a jugo-liberális erők. Ez már a nemzeti tanácsi választásokon is megmutatkozott. Ott taroltak. A nemzeti beállítottságú személyeket háttérbe szorították.” (Miért mondott le az Aracs elnöke és alelnöke? ...)

Azaz: Gubás Ágota szerint a pártban (VMSZ) és a Magyar Nemzeti Tanácsban „nagy erőre kaptak a jugo-liberális erők”. Szerbhorváth szerint Gubás Ágota azt állítja, „hogy »a nemzeti beállítottságú személyeket háttérbe szorították«, de nem mondja meg, kik szorítottak háttérbe kiket és hogyan...”. Dehogynem! Világosan megmondta: a délvidéki magyarság vezető politikusi körében, konkrétan a Magyar Nemzeti Tanácsban és a VMSZ-ben.

„Nem fogom itt az MNT-seket és a VMSZ-eseket megvédeni, de aki őket kizárja a nemzetből, mint közösségből, azt olyannyira antidemokratikusnak tartom, ami miatt tiltakozni kell. Persze, a vajdasági

magyarságnak csak a relatív többsége szavazott a győztes listára – ám a választásokon résztvevők többsége, s ezzel együtt legitim. Aki ezt vitatja, úgy viselkedik, akár anno a kommunisták: ők egyedül az arra jogosultak, az élcsapat tagjai, hogy megmondják, ki jogosult itt hatalmon lenni.” (A nemzet egyedüli élcsapata)

Szerbhorváthból előbújnak a nagy tanítómeseterek, az örökös tiltakozók, a fáradhatatlan jogvédők: a konrádgyörgyök, az imrekerteszek, a partinagyrajosok, a fischerivánok. Igaz, nem fogja itt az MNT-seket és a VMSZ-eseket megvédeni, de aki őket kizárja a nemzetből (Szerbhorváth és a nemzet!, Szerbhorváth a nemzetféltő! – mit meg nem kell élnünk ebben a világban?!), mint közönségből, azt olyannyira antidemokratikusnak tartja, ami miatt tiltakozni kell! (Arról nem beszélve, milyen egy mondat ez is – „de aki őket kizárja..., ami miatt...”) Nos, vajon ki az, aki az MNT-seket és a VMSZ-eseket kizárja a nemzetből, egyáltalán: ki akarja őket bárhonnán is kizárni. Gubás Ágota mindössze annyit állított: ebben a két szervezetben, ill. intézményben a jugo-liberális személyek vannak túlsúlyban, a nemzetiek meg háttérbe szorultak. Szerbhorváthnak még csak önálló gondolata sincs: amióta ismét az Orbán-kormány van hatalmon, naponta találkozunk az ellenzék kommunizálásával. Orbán is volt már, s minden bizonnyal lesz is még Sztálin, Kádár, a kormánya hol fasiszta színezetű, hol meg kommunista, de mindenképpen diktatórikus – mondják azok, akik maguk is kommunisták voltak, nem is szólva pufajkás, körömtépő, tömegbe lövető felmenőikről. Szerbhorváth is előkapja varázskalapjából a kommunista kártyát, kommunistának nevezve a Gubás házaspárt, akik annyira veszélyesek, hogy „tőlük... a szabad választás intézményét kell megóvni” (Szerbhorváth: A nemzet egyedüli élcsapata).

„Mert azzal nehéz mit kezdeni, ha valaki a megválasztottakat egy soha nem látott módon fosztaná meg elismertségüktől. Gubás Ágota úgy gondolja, hogy „a délvidéki magyarság vezető politikusi körében (...) eluralkodott az a paradox helyzet, hogy a magyarországi választásokat követően, miközben

az anyaországban a nemzeti erők kerültek hatalomra, addig nálunk a nemzeti oldal háttérbe szorult”. Azaz: ellentmondásos a helyzet, mert itt nem azok nyertek, akik Magyarországon. Gubás világában tehát az lenne az igazságos, ha a Vajdaságban is azok uralkodnának, akik Magyarországon. Függetlenül attól, hogy az itt élők kire szavaztak, tessék elfogadni, hogy ott a többség kire szavazott! Nekünk pedig azért kell hatalmon lennünk, mert amott azok vannak, akik nekünk tetszenek, akik úgy gondolkodnak, mint mi!” (A nemzet egyedüli élcsapata)

Szerbhorváth kifícamodott gondolkodásának újabb példája ez is, mert Gubás Ágota egyáltalán nem azt mondta ezzel, amit Szerbhorváth ebből ki akart hallani. Gubás azt tette világossá, hogy míg Magyarországon jobboldali kormány került hatalomra, addig a Nemzeti Tanácsban és a VMSZ-ben... de ezt már kívülről fújjuk! S ha Szerbhorváth tisztességesen idézne a továbbiakban, s nemcsak ezt a kiragadott mondattöredéket emelné ki, akkor láthatná és láttathatná, a paradox helyzettel Gubás Ágota azt akarja hangsúlyozni, hogy a jobboldali magyarországi kormány anyagi támogatásának ugyanazok a haszonélvezői, mint akik a korábbi, balliberális kormányok anyagi juttatásait élvezték. S ez tény: a magyar adófizetők pénzét a Délvidék szerbiai részén továbbra is azok a jugo-liberális politikusok osztják le (elsősorban haveri, brancsbéli, pártbéli) körökben, akiket a balliberális kormányok az előző években – évtizedekben kitüntetett figyelemben részesítettek. Szó sincs semmilyen szovjet, kommunista ideológia importálásáról – s ezt jól tudja Szerbhorváth György is – a pénzről, a lenyúlható támogatásokról van mindössze szó, s arról a dőlőfős felsőbbrendűségi kivagyiságról, ami annyira jellemző a balliberális kozmopolitákra, miszerint a művelt és kiművelt demokraták csakis ők lehetnek, a bugris, szarból jövő bőgatyások meg maradjanak meg ott, ahol vannak: az örökös vesztesek között. És ha közülük (közülünk) valaki ez ellen szót mer emelni, az antidemokrata, kirekesztő, kommunista náci!

Horgos, 2011. február 18.

Tari István

ÚTRAVALÓ*

„Sorsodzik a hátam”

régóta nézegetem tapogatom
tanulmányozom Bükkország térképét
rajzolom hasogatom dédelgetem
csomóit elágazásait sűrű
repedéseit színezem görcseit
Bukovina – Tamás Menyhért jött ott a
világra Hadikfalván – fáját a bükköt
fűtök vele

és elérzékenyülten
simogatom hamuszürke kérgét a
rovásírás tán első hordozóját
ó ahol

ekkorára nőnek a fák
ott a bánat sem lehet kisművésű
és a reménység is

néha az eget
verdesi ahogyan a madéfalvi
menekültek honkereső reményét
is égisz növeszthette az új haza
meglelése a meghonosodás oly
lélekemelően fiatalító
ereje kirobbanó formája
ahogyan bő másfél évszázaddal
később – a bükkfák simán megérik ezt
a kort – a világ legjobb földjére a
Bácskába való áttelepedés
az anyaországhoz tartozás az új
gyökeret eresztés szívdobogató
izgalma is szintén óriásira
növeszthette a reményt

a menekvés

újabb

huszadik században kóborló
iszonyata előtt a

földönfutás
hosszasan kígyózó hazátlanságba

honosuló keréknyikorgása
előtt
az ezredvégi Rigómezőn
megszületett legújabb mértékegység:

menekült/óra előtt

mekkora
szerencséje volt Tamás Menyhértnek hogy
egy bukovinai magyar családba
született melyben fecsegni szavakat
fecsérelni feleslegesen szólni
méltatlanságnak számított melyben még
figyelték egymásra egymás csöndjére
a föld szavára érteni akarták
a föld suttogását melyben még tudták
jól érezték: ha nem értjük a földet
akkor már semmit sem értünk

mekkora
szerencséje volt Tamás Menyhértnek hogy
átélhette megismerhette az
igazi közösséghez tartozás
fölszabadító érzését, amikor
sok száj rakja essze a történetet
amikor *tükre a dal a léleknek*
melyben ha *csillagos kedvvel dallammá*
áradok mintha ajándékot adnék
melyben az anyanyelv a valódi
kapaszkodó

az ínségeleddel
a papsajt a tölgymakkliszt a bükkmakk a
gondolkodást formáló bizonyosság

ahogy Tamás Menyhért szól magyarul úgy
már nem tudnak nem beszélnek nem írnak
magyarul a költők a bukovinai
magyarság *gondolkodása szerint*
formálódó mondatokkal nyelvújítás
előtről megőrzött átmenekített
tartást méltóságot adó jó ízű

nyelven nyilatkozik meg ő régebbi magyar szókkal észjárással melyben az érzelmi gazdagság az érzéletes megjelenítés a legfontosabb Tamás Menyhért jól tudja: az lehet a legértékesebb legizgalmasabb leg**korszerűbb** ami régebbi **korból** való ami túlélte túlélheti a *cseréléses, vakulásos üdőt* aminek a kimondását már nem lehet tovább halogatni nem lehet tovább visszafogni sokszorosan lesajnált szavaink is így kaphatják

vissza igazi jelentésüket a semmitmondás a parttalan fecsegés mellébeszélés korában mekkora szerencséje van a bukovinai magyarságnak a bácsországi porban sárban televényben járni látni beszélni tanuló Tamás Menyhérttel hogy általa hitelesen adhat hírt magáról szenvedéstörténetéről melyben a „*vigy magadval a szüvedben néhány erős fát, meglátod hasznát veszed még*” az éltető útravaló

(2011)

* Elhangzott Tamás Menyhért köszöntéseként a Balassi-emlékkard átadásakor Budán, Bálint napján

Garády Viktor

Az öreg halász és a magyar tenger

Dékány András, a népszerű ifjúsági író *Matrózok, hajók, kapitányok* című önéletrajzi ihletésű regényében lelkesen számolt be arról, hogy a fiumei Tengerészeti Akadémia, a Nautica növendékeként még hallgatta Garády Viktornak, a rajongva szeretett természetrajz tanárának az Adriai tenger csodáiról szóló előadásait. „Ő volt az Adriai-tenger krónikása, a tengerparti élet megfigyelt jelenségeinek színes leírója” – írta tanáráról, több évtizednyi messzeségből. A népszerű zoológus alapította a fiumei akváriumot, és hosszú éveken át igazgatóként irányította az intézetben folytatott tudományos kutatásokat. A tanítási órák után azonnal csónakba ült, és nekivágott a kék Adriának! Minden szabad percét a tenger titkainak fürkészésével töltötte. A Veglia (Krk) és Cherso (Cres) között lévő Gallon sziget volt egyik kedvelt megfigyelő területe. Teljesen kopár, kietlen hely volt ez, és mégis kedvelt tanyázó helye a Quarnero madarainak. „Úgy is hívják: halászkák szigete. Kedvelt tanyázó helye volt Fiume néhai biológus írójának Garády-Gauss Viktornak” – emlékezett regényében Dékány András.¹ Fiume népe és a hajósok társadalma a kitűnő tudóst nemes egyszerűséggel Signor Gallonnak hívják.² Maga Garády Viktor a *Tengeri halpiac* című elbeszélésének bevezetőjében így vallott a tenger iránti rajongásáról: „Szeretem a tengert. Hiszen már gyermekkoromban is annyira szerettem. Hamarjában azonban nem tudnám megmondani, hogy miért. Talán a színe, a hangja, vagy illata van olyan bűvös hatással rám. Bizony, nem tudom. Álmaim is tele vannak mindig az ő ragyogó képével. A világos, holdas éjszakák. A sötét éjben lángoló habok. A rózsaszínű hajnali felhőkkel tovaszálló fehér sirályok. Az alkonyati fényben izzó, aranyos vitorlák. A violaszínű hegyek a távolban. A naplementének bíbor fényében égő szigetek. És azok a

nagy, sárga, piros, fehér, pillangók amott a kéklő messzeségben. Azokat a szép, tarka pillangókat szeretem én legeslegjobban. Rendesen alkonyatkor bukkannak elő, mint az esti szürkület nagy, halálfejú lepkéi és mire az éjszaka szétteregeti sötét fátyolát, már ott szállonganak a partok mellett, a kikötő közelében, s csak akkor venni észre, hogy nem pillangók azok, hanem a chioggiai halászbárkák ékes vitorlái.”³

Egy pazar, elragadóan szép, tündöklő fényben úszó, színes világ tanúja volt ő, melynek csodáit egy életen át fürkészte – és soha sem tudott betelni velük. Garády Viktor volt az egyetlen magyar írónk, akinek a mindennapi érintkezés szintjén volt életélménye a tenger. Alakjára a 2004-ben Kiss Gy. Csaba által szerkesztett *Fiume és a magyar kultúra* című kötet hívta fel a figyelmet, ám a XIX. századvégi, XX. század eleji kikötőváros magyar, olasz és horvát kultúrája színes forgatagának „izgalmas” alakjáról, a Garády Viktor néven „magyar íróvá lett olasz a kvarista Vittorio Gaussról” (másutt Vittorio De Gauss-ként is említik őt), legfőképpen műveiről, irodalmi munkásságáról ma is alig tudunk valamit.

Garády Viktor – Vittorio Gauss – régi olasz patríciuscsalád gyermekeként 1858. július 27-én született távol a tengertől, Nagyváradon. Apja, a monarchia hivatalnokaként a „Pece-parti Párizs”-ban teljesített szolgálatot, de mivel nem tanulta meg a magyar nyelvet, 1867 után a családjával együtt haza kellett költöznie Fiumébe. Vittorio születésekor a kikötőváros az 1848–1849-es magyar szabadságharc bukását követően éppen első horvát korszakát élte, de a Bach-korszak kényszerei ugyanúgy sújtották lakóit, ahogyan a kilátástalanságot hozták el a Duna–Tisza vidékére is. Szigo-

¹ Dékány András: *Matrózok, hajók, kapitányok* – Kalandok az Adrián; Budapest – Móra Ferenc Könyvkiadó, 1958. 375. p.

² U. o. 149. p.

³ Garády Viktor: *Tengerparti képek*; Budapest – Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedése kiadása, [1910] 49. p.

rú hivatali fegyelem honolt az osztrák császárság legeldugottabb vidékén is – hogyan figyelt volna az udvar a mindig rebellis Zrínyiek és Frangepánok ősi vidékére, Fiume, Porto Ré, Zengg és Veglia környékére! S bár híre-hamva nem volt már akkor a lázadó magyar és horvát nemeseknek, árgus szemek fürkészték a régi kastélyok és várak bezárt spalettáit. Az ifjú Vittorio 1879-ben az adriai kikötővárosában végezte az olasz középiskolát, magyarul csak a budapesti egyetemi éve alatt tanult meg. Szinnyei József lexikona szerint – amelybe Gauss Viktor néven maga írta meg az életrajzát – „gyermekkor emlékei visszavonzották őt a magyar hazába”, s a bölcseletet 1883-ban a budapesti egyetemen végezte el. Ezt követően egyetlen esztendőre, 1883–1884-ben a fiumei leányiskolában volt tanár, 1884-ben azonban visszatért Budapestre s a Pesti Hírlap szerkesztőségében kezdte írói pályáját. Ekkoriban még sokat irt olaszul, olaszországi lapokban ismertette a magyar „társadalmi s kulturális viszonyokat”, és a kor neves magyar költőinek műveit fordított olaszra. „Jelenleg kizárólag az olasz nyelvvel és irodalommal foglalkozik” – írta önmagáról Szinnyei József összefoglaló művének. 1886-tól rövid ideig a magyar királyi pénzügyminisztériumban volt számtiszt. Igen termékeny évei voltak ezek, magyar nyelven megfogalmazott írásai a Fővárosi Lapokban, a Pesti Hírlapban, a Magyar Hírlapban, a Hétben, a Budapestben, a Magyar Géniusban és az Ország-Világban jelentek meg. Nem titkolta, nagy örömet okozott neki az írás, és nyíltan megvallotta: „Anyja költői lelkét örökölvén, folyton az irodalmi pályára kíváncszott és szorgalmasan tanulmányozta az olasz klaszikusokat; e mellett a magyar nyelvet igyekezett elsajátítani, hogy mint magyar író működhessék. 1879 óta beszéli a magyar nyelvet.” A Singer és Wolfner által kiadott Magyar Decameron külföldi novelláinak csaknem felét ő fordította; innen a jó kapcsolat a pesti kiadóval, mely a századforduló éveitől kezdve sorra jelentette meg Gauss, majd Garády Viktor ifjúságnak szánt műveit. 1897-ben Salvini olasz színtársulata számára ő fordította le az olasz nyelvre a Bánk bánt, amely 1899-ben ebben a fordításban került bemutatásra a Vígyszínházban majd a kecskeméti színházban, később pedig számtalan észak-olasz városban is.

Nincs adat arról, milyen érzéssel tért vissza a fővárosból Fiumébe, de annyi bizonyos, hogy

otthon érezte magát az 1880-as évek elején páratlan virágzásnak indult kereskedelmi és kikötővárosban. Szemben a hivatalnoki és tanítói-tanári kar népes seregletével – amelynek tagjai többségében kényszerként élték meg a „kihelyezést”, s minden igyekezetükkel azon voltak, hogy mihamarabb visszakerüljenek a fővárosba – Garády Viktor az egyre gyarapodó, minden tekintetben szépülő, csodáit leplezetlenül fölfedő városba tért meg. Övé volt az ősi belváros, a Gomila homályának titka, a halpiac kavargó illatának szédülete, a kiskocsmák, az osztériák lármájából kicsendülő tengerész-történetek legendája, a város fölött magasló Tersatto várának valamennyi mítosza – és mindenekelőtt, és mindenekelőtt a kéklő messzeség leírhatatlan, szavakba nem foglalható varázsa. Egy teljes írói életpálya során azért küzdött, hogy keretbe foglalja, megnevezze a körötte elterülő világ szépségét – miközben maga is úgy érezte, minden próbálkozása csak meddő kísérlet maradt – soha nem volt képes megnyugtató módon, néven nevezni a vidéken pompázó életet. Volt úgy, hogy a mítoszok és a legendák világában keresett eszközt az eléje táruuló látvány életre keltésére, máskor a történelem monumentális titkaitól remélt segítséget – hasztalan. Végül is az lett a jutalma, hogy termőre fordult férfi éveit a csodák beavatottjaként a szépség áhítatában tölthette el.

Budapestről hazatérve újságíróként és lapszerkesztőként folytatta a pályáját, 1903-ban megalapította a *Fiumei Szemle* című hetilapot, 1907-ben pedig *Fiumei Napló* címmel jelentetett meg napilapot. 1905-től a tervei alapján felállított halbiológiai kutatóállomás vezetője volt⁴, 1908-ban pedig a fiumei tengerészeti akadémia tanárává választották meg – ekkor azonban már népszerű tudós és országos hírű íróként tisztelte őt a város. Tudósi pályáját Fried Ilona mutatta be a magyar közönségnek.⁵ A tudományok iránti hitvallását ő maga *Tengerparti séták* című könyvének egy fejezetében így foglalta össze „Ha én milliomos volnék, minden nagy városban tengeri akváriumot állítanék

⁴ *A fiumei halbiológiai állomás; Fiumei Szemle, 1904. december 18., 4–5. p.*

⁵ *Fried Ilona: Egy kulturális identitás. Vittorio De Gauss – Garády Viktor; In Fiume és a magyar kultúra – Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerkesztette Kiss Gy. Csaba; Budapest – Az ELTE Btk. Művelődéstörténeti Tanszék, Kortárs Kiadó, 2004. 118–128. p.*

föl. Hadd járjanak oda az emberek, hadd bámulják a természet nagy titkait, hadd álmélkodjanak a gondviselő szeretet hatalmas voltán. Én az életem leghatalmasabb pillanatait az akváriumban töltöttem.”⁶ Garády Viktor fiumei tanár, a tengeri biológiai állomás megteremtőjének és vezetőjének tudományos kutatómunkájáról gyakran tudósítottak a budapesti lapok is. A Huszadik Század 1908-ban így mutatta be az intézetet: „Ezt a biológiai állomást néhány évvel ezelőtt létesítette kereskedelmi kormányunk, hogy tengerünk állatvilágát alaposan megismerjük, ami a tengeri halászatunkra is üdvös és hasznos. Sőt a jelenlegi kormány – felismerően a tengeri biológiának a halászat szolgálatában való fontosságát –, azzal az eszmével foglalkozik, hogy az intézetet, mely most a tengerészeti hatóság épületében van, legközelebb kibővíti és megfelelő új épületbe helyezi át.”⁷ Garády Viktor kutatói pályája során számtalan, a Quarnero állatvilágát bemutató tudományos dolgozatot jelentetett meg, ami országos ismertséget biztosított a számára.

A szülővidékére történt visszatérését követően Garády Viktor élete legtermékenyebb évtizedét élte meg. A Budapesten szerzett tapasztalatok birtokában 1903 őszén megalapította a *Fiumei Szemle* című hetilapot. Az eleinte nyolc – kivételes alkalmakkor 12 – oldalas lap első száma 1903. október 4-én, vasárnap jelent meg, s a fejléce alatt Garády Vikort nevezve meg felelős szerkesztőként, kiadója pedig maga a szerkesztőség volt. „Nyomatott” az akkor oly népszerű és a kiadványairól messze földön ismert Mochovich E.-féle nyomdában. Emidio Mochovich a magyar nyelvű iskolai értesítőknél Mochovich Imreként is szerepelt. A magyarul és olaszul is közölt, a szerkesztősége jegyezte *Beköszöntő* leszögezi: hangzatos programot nem fogalmaznak meg, ehelyett a legegyszerűbb szavakban adják tudtára „a város közönségének, hogy a Fiumei Szemle célja városunk érdekeinek közigazdasági és társadalmi úton való előmozdítása. Függetlenségünkkel nem kérkedünk. Erről közleményeink fognak tanúskodni.” A hetilap szerkesztőségében örömmel látnak minden fiumei polgárt, aki a város sorsát a szívé-

viseli, s aki írásaival támogatja a jobbitó törekvéseket. „A Fiumei Szemle a közönség lapja – áll a továbbiakban –, és éppen ezért helyet ad minden közérdekű munkának. Ki kell emelnünk, hogy különös gondot fordítunk a város idegenforgalmára, és célunk, hogy az *anyaországban Fiumét, a tengert és mindent, ami a tenger világába és a tengerészet körébe tartozik, megismerjék és megszeressék*. Bízunk abban, hogy a város és az ország közönsége támogatni fogja vállalkozásunkat.”⁸ Már az első megjelent szám arculatán látszik, hogy nagy szerkesztői tapasztalattal irányítják az újságcsinálók névtelen kis csapatát. A Fiumei Szemle élén a névvel soha nem jegyzett vezércikk állt, a vonal alatt pedig *A Fiumei Szemle tárczája* volt olvasható. (A tárcarovatban a kezdetben gyakran publikált Kenedi Géza is.) Ezután a jól megírt – a közönség érdeklődésére igényt tartó – publicisztikai írások következtek. Hírovata, az *Egyről-másról* közéleti, kereskedelmi, hajózási és művelődési témájú híreket közölt, vezető helyre azonban itt is a gazdaság és az idegenforgalom kérdése került. Ezt követte a hirdetések bőséges – olykor 3–4 oldalas – áradata. Minden számban egy olasz írás is megjelent, rendszerint valamelyik magyar nyelvű írás fordítása, olykor rövidebb változatban.

Garády Viktor a szépíró és a krónikás végre „kifuthatta” magát, megvolt hozzá a maga teremtette fóruma. 1903-ban minden megjelent számban több írással is szerepelt, cikkei és elbeszélései gyakran a tárca-rovatban jelentek meg, köztük nem egy olyan írásai is, amely később a kötetekben is olvasható volt. Szerepelt G. és G. V. szignóval is, Fiume és a Magyar Tengermellék múltjával foglalkozó írásai azonban Vén Krónikás és Vinkur aláírással jelentek meg, A szerzőjük érezhetően élvezte az írást, a papírra vetett sorokból a hazafiúi lelkesedés sugárzott. S ha már laptulajdonos volt, hát a hirdetések között rendre közölte a Fiumében is kapható Garády-könyvek jegyzékét. Mi több, karácsony tájékán A hirdetési rovatban több alkalommal is megjelent az *Olasz regények Garády Viktor fordításában* című közlemény⁹, mely hírül adta, hogy Fiumében is kapható Verga *D’Arce kapitány*, Tarchetti *A szív küzdelmei*, Contessa Lara *A komédiásné*, Mercedes Noemi, Rovetta Egy

⁶ Garády Viktor: *Tengerparti séták*; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalatának kiadása, MDCCCCI [1901] 91–92. p.

⁷ *Huszadik Század*, 1908. szeptember

⁸ *Beköszöntő*; *Fiumei Szemle*, 1903. október 4., 1. p.

⁹ Fried Ilona idézi; i. m., 119. p.

leány miatt, *Necra Kerüld az asszonyt* és *Serao Bűn és büntetés* című munkája.¹⁰ Valószínű, hogy az olasz irodalomról szóló összefoglaló művében ezekre a regényfordításokra is utalt Várady Imre, aki Garády Viktort a legjobb fordítóink sorában tartotta számon, és megjegyezte: „évtizedeken át a legfontosabb szerepet játszotta Radó mellett a kortárs olasz irodalom magyarországi megismerésében”. 1903 decemberének közepén a *Fiumei Szemle* közölte a hírt, miszerint megalakult a fiumei írók és újságírók köre. Az egyesületet Albertoni Azzo dr., Corradini Umberto, Degan Peter, Garády Viktor, Harmath Károly, Kemény Ödön, Solymásy Oszkát, Stupicich Péter és Supilo Ferencz alapították meg.¹¹

A lapszerkesztésben azonban hamarosan komoly változásokra került sor. Az 1904. január 3-án megjelent évi első szám fejléce alatt már ez állt: Szerkeszti Garády Viktor és Szegfy László. Fellelős szerkesztő Garády Viktor. Laptulajdonos a szerkesztőség. A közönséghez intézet üzenetében a szerkesztő rámutatott: az új esztendőben jelentős változásokon megy át a *Fiumei Szemle*. „A közgazdasági kérdések nyomultak előtérbe, s mindenki vallja városunkban, hogy Fiumének a mai helyzetében életszükséglete a kereskedelmi, hajózási, ipari és közlekedés terén való célirányos fejlődés. Életszükséglete volt ez a városunknak a múltban is, de az elmúlt esztendők közgazdasági pangása után a legsürgősebben várják kielégülését a közgazdasági érdekek. A reménnyel biztató új korszak kezdetén lapunk első és mindenekelőtt való feladatul tűzi ki a közgazdasági érdekek képviselését. A *Fiumei Szemle* irányításában és szerkesztésében bekövetkezett változás tehát a közgazdasági irányba való fejlesztést jelenti, anélkül, hogy a lap eddigi hazafias irányától eltérne.”¹² S már az első számban érezhető volt a gazdasági, kereskedelmi, hajózási, és minden ezekkel kapcsolatos pénzügyi és biztosítási ügyek hangsúlyos jelenléte. 1904. február 7-től a fellelős szerkesztői teendőket Szegfy László egyedül látta el, Garády Viktor neve lekerült a lap címlapjáról. 1904. febru-

ár 14-től a lap már *Fiumei Szemle – Rivista di Fiume* címmel jelent meg, nem sokkal ezután – 1904. február 21-től már 16 oldalon került az olvasók kezébe. 1904. március 6-tól a hetilap végleg kétnyelvűvé vált, az 1–8. oldal magyar nyelven, az utána következő 8–11. oldal pedig olasz nyelven közölte a híreket, az utolsó lap (vagy az utolsó 2–3 oldal) továbbra is hirdetéseket közölt. Az 1904. május 8-án megjelent lap volt az első, valóban csak gazdasági kérdésekkel foglalkozó szám, s ettől kezdve rendszeressé vált a nyolc oldalas megjelenése is. Garády Viktor neve már a tárcarovatban is csak alkalmanként fordult elő, az azonban kétségtelenül neki volt köszönhető, hogy sorra jelentek meg Arany János (Giovanni Arany) műveinek az olasz fordítása: a *Cecilia Rozgonyi* (1904. február 14.) és a *La madre di Mattia* (1904. február 28.) Francesco Sirola értő tolmácsolásában. 1904. március 20-a és június 12-e között pedig tizenkét folytatásban – a fordító nevének feltüntetése nélkül – közölték a *Toldi* olasz fordítását. Ám még ezzel együtt is a *Fiumei Szemle* messze eltávolodott alapító-főszerkesztőjének, Garády Viktornak az elképzeléseitől és az álmaitól. A hetilap mindössze néhány hónap alatt a magyar tengeri kereskedelem, a hajózás, a pénzügyek és a vámpolitika vezető és mérvadó hírforrásává vált. Történt mindez úgy, hogy a sorát alakító erők mindvégig láthatatlanok maradtak.

Garády Viktor még egy kísérletet tett a lapalapításra: még nagyobb fába vágta a fejszét, amikor napilapot jelentetett meg a városban. Az 1907. január első napjaiban napvilágot látott *Fiumei Napló* független politikai napilapként hirdette önmagát. A főszerkesztője Garády Viktor volt, s a négy oldalas lapot ugyanaz a Mochovich E. könyvnyomda állította elő, amelyik a *Fiumei Szemlé*t is készítette.¹³ Ez azonban igen rövid életűnek bizonyult, az utolsó fellelhető (117.) száma 1907. május 27-én, vasárnap látott napvilágot. Ez a sajtótermék már magán viselte a napi robot érezhető terhét. A főszerkesztő – az újságírókkal együtt – nem jelezte a maga szerzőiségét, ahhoz azonban kétség nem fér, hogy ő volt a szerzője *A fiumei sajtó* (1907. március 9.), *A fiumei magyar sajtó feladatai* (1907. március 10.) és a *Magyarok vagyunk* (1907. március 15.) című, igen művészi írásoknak. Fiume életét

¹⁰ *Olasz regények Garády Viktor fordításában; Fiumei Szemle, 1903. december 27., 7. p.*

¹¹ *Írók és újságírók köre; Fiumei Szemle, 1903. december 13., 4. p.*

¹² *A közönséghez; Fiumei Szemle, 1904. január 3., 1. p.*

¹³ *Az első fellelhető szám: 1907. január 30., I. évfolyam 24. szám*

azonban ekkor már a gazdaság könyörtelen vas-törvényei irányították, s aki a lélek és a szellem birodalmában érezte magát otthonosan, kénytelen volt visszavonulni az irodalom és a művészetek világába.

**Ami elmúlt: a magyar történelem
dícsőséges korszaka
(A lelkesítő emlékezés)**

Garády Viktor azon – jellegzetesen XIX. századi – tudósok sorába tartozott, akit a szülőföld szeretete tett őszinte hazafivá. S őszinte hazafiként a magyar tengerpartért olykor a Jókai-hősök hőfokán lelkesedett. Az ifjúságnak szánt műveit Kiss Gy. Csaba „kissé didaktikus”-nak vélte¹⁴, ám írónk javára legyen mondva: ezt ő maga sem igyekezett leplezni. Az 1910-ben megjelent és Szegfy Lászlónak igaz szeretettel ajánlott *Tengerparti képek* című kötete *A tengerparton* című bevezető írásában szinte rajongva szögezte le: „Vannak országok, melyek a tenger nyújtotta kincsekből élnek csupán. A tenger tette nagyvá és hatalmassá Görögországot, Karthagót, Rómát, Velencét, Hollandiát, Spanyolországot és végre Angliát. És amióta elhangzott Kossuth bölcs igéje: »Tengerhez, magyar!«, mi magyarok is mindjobban hajlunk a tenger felé. Hajóink öt világrészen hirdetik nevünket, és büszkén emlegetjük Fiumét, a mi nagyjövőjű, egyetlen kikötőnket.”¹⁵ Ebből a hazafias lelkesedésből született a magyar tenger csodáit ünneplő és a magyar történelem dícsőséges emlékeit megidéző ifjúsági könyveinek hosszú sora: telve a Benedek Eleki-i nemzeti heroizmus színeinek lelkesítő forrágával.

Első, a gyerekeknek szánt kötetét 1898-ban *Hegyen-völgyön* címmel még Gauss Viktor néven jelentette meg, s a „természetből vett képek”-et tartalmazó füzet Pósa Lajos Filléres Könyvtára 61. kiadványaként a Singer és Wolfner kiadónál látott napvilágot.¹⁶ Egy évekkel későbbi, jelentősen

átdolgozott változata első oldalán már egy ajánlás is szerepel: Rituskának és Magduskának apai szeretettel.¹⁷ Képes olvasókönyv volt ez az állatvilág csodáiról, ám *A tehén*, *A cápa*, *A pintyőke*, *Az oroszlán*, *A harkály*, *Az elefánt*, *A rák*, *Az ökörszem*, *Pillangók*, *A zsiráf*, *A víziló*, *Szajkó*, *A teknősbéka* és a *Csigák* gyermeki történetei mellett a *Jancsi*, a nagyon okos szarka történetében már a tragédia, a vasúti vendéglős beteg llonkájának szomorú sorsa elevenedik meg, ékes bizonyoságaként a szerző elbeszélő-tehetségének. A *Csonka*, a gyerekek kedvenc varjójának szép históriája pedig már Garády Viktor természetélményének titokzatos lényegéből is megcsillant valamit.

A vidéket, ahol Garády Viktor történetei lejátszódnak, az *Adria gyöngye* című ifjúságnak szánt könyvében mutatta be az olvasóinak. Berci, a szegedi iskolás fiú miután elolvasta Robinson Krusót, azzal állt édesapja elé, hogy öbelőle bizony tengerészember lesz. És hogy bebizonyítsa döntésének komolyságát, a nyári szünetet Dani nagybácsijánál Fiumében töltötte. A nagybácsi a vendég rokonfiúnak így mutatta be a vidéket: „A kéklő meszeségben hegyek tűntek elő. Az isztriai félsziget hegygerince. Úgy nyúlt bele a tengerbe, akár csak valami alvó kétpúpú teve. A púp a Monte-Maggiore kettős csúcsa. A hegyek alatt, lenn a tengerparton, fehér házak tűnnek elő, itt-ott kisebb-nagyobb csoportokban. Ezek az osztrák tengerpart fürdőhelyei, Lovrana, Ika, Abbázia és Voloszka. [...] Azok szigetek. Kerzó és Veglia szigetei. Ezek a szigetek választják el a fiumei öblöt vagy a Kvarnerót az Adriai tengertől. Azért hasonlít az öböl inkább valami nagy tóhoz. [...] A Fiumára túlsó partján fényes paloták emelkednek a tengertől egészen a hegy tetejéig. Ez a Susák, a horvát község, fölötte pedig Tersatto. A régi Frangepán vár csonka tornyai szomorú emlékeket idéztek föl.” – Látod azt a váromot, amott a hegy tetején? – kérdezte Dani bácsi a lelkes ifjút. – Ott lakott utoljára a költői lelkületű Frangepán Ferenc gróf, akit a bécsi ármány 1671. április 30-án Bécs-Újhelyen sógorával, Zrínyi Péterrel együtt lefejeztetett. – És folytatják a nagy

¹⁴ Kiss Gy. Csaba: *Egy fejezet a magyar irodalom Fiume-kultuszából*; In *Fiume és a magyar kultúra*; i. m. 133 p.

¹⁵ Garády Viktor: *Tengerparti képek*; Budapest – Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedése kiadása, é. n. [1910] 3. p.

¹⁶ Ennek lényegesen bővített és átdolgozott változata: *Derült világ* – Mesék és képek az állatvilágból. Írta Gauss Viktor; Budapest – Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat

kiadása, é. n. 195 p. [volt egy kiadása 1910-ben is: OSZK katalógus]

¹⁷ Garády Viktor *Mezei séták* című elbeszéléskötete élen közölte *Rita leányomnak* című eddig ismert egyetlen versét; Budapest – Reggeli Hírlap, 1905. 9–10. p.

utazást: Fiumétől Portoréig sorra számba vették a kis halászfalvakat. „Az a nagy sárga, kétemeletes épület, négy sarkán egy-egy toronnyal a Zrínyiek régi várkastélya. [...] Itt írta Zrínyi Miklós, a költő, a világhírű hadvezér az Adria Szirénáját. Itt tűnődött a szerencsétlen Zrínyi Péter szegény hazánk szomorú sorsán.”¹⁸ A bédekker nem haszontalan, az ifjúságnak szánt műveinek történetei nagyrészt ezen a vidéken játszódnak. Amikor Dani az Alföld szívéből útra kelt, az elképzelt gyermekolvasók egész sereglete követte őt az Adriára. Aki közülük az elkövetkező húsz esztendőben Garády Viktor könyveit a kezébe vette, lelkében és képzeletében ezt a vidéket járta be, itt szerezte a magyar tengerpart történelméről szóló élményeit is.

Hazafias szellemiségű ifjúsági könyveinek sorában az első, igazán figyelemreméltó műve az 1904-ben megjelent *Amit a tenger mesél* című elbeszéléskötete volt, benne számos, a magyar történelemből merített tengerparti eseménnyel. „A történetet valami régi kopott könyvben olvastam – kezdte a *Vinkur vitéz* történetét a szerző –, amit odalent a magyar tengerparton ősidőktől fogva jámbor szerzetesek őriznek egy kolostorban. Kálmán király fényes tetteiről esik benne szó, amikor diadalmas seregével hatalmába ejtette a tengerparti dalmát városokat, tiszteletet szerezve a magyar névnek és dicsőséget a magyar fegyvereknek. Csupa hősi bajnok, edzett daliás levante volt Kálmán király seregének mindenik harcosa. Hősi vitézek mindannyian. Volt azonban köztük egy, aki a vitézek vitéze volt. Vinkur a fejevári ispán heves vérű, de nemes, lángoló lelkű fia. Nem is volt neki párja széles e világon.” Ott volt Vinkur vitéz a magyar király minden győztes csatájában, mindig ott lovagolt annak főséges oldalán, a bevonuló harcosok élén, „tündöklő páncélos ruhájában, aranyos sisakjában, kardját villogtatva és fennen lobogtatva az ország címeres zászlaját”.¹⁹ Ám egyszer Kálmán király udvarában rettenetesen megbántották őt, ezért bánatában az öreg varázsló segítségével egy lakatlan szigetre menekült. Ott azonban – távol a nemzeti dicsőséget termő harc-

terektől – a daliás leventéből roszakag aggastyán lett, akit ráadásul Táltos lova is elhagyott. „Óh, régi szép idők!” – sóhajtozott szakadatlanul a magányában Vinkur vitéz. Egy éjszaka azután seregek élén meglátogatta őt a dicsőség tündére, és magával vitte abba az utolsó nagy csatába, ahol már a halál várt rá. Vinkur becsületesen küzdött, s a halálos tusa végén ezek voltak az utolsó szavai: „Csak így haljatok meg, mert azoké a dicsőség, akik szívük végső dobbanásáig harcolnak a hazáért!”

Magyar Balázs vitézi dolgai (*Magyarok kútja*) Mátyás király dicső uralkodása alatt, az 1480. év tavaszán történtek, amikor a török csapatok elfoglalták Otranto várát. Látva a veszélyt Aragóniai Ferdinánd nápolyi király vejétől, Mátyás királytól kért segítséget, aki – bízva vitézei erejében és ügyességében – Magyar Balázs seregét küldte apósa országának megmentésére. A győzelem után a nápolyi királyság Mátyás seregét ünnepelte szerte az országban. S a krónikás felsóhajt: „Hej, de szép idők is voltak azok, amikor a Tengermelék teljes szeretettel, ujjongó örömmel fogadta a magyar nemzet vitéz katonáit.” Bajnai Both András vitézünk – akinek „őseit ott látjuk már Árpád apánk honfoglaló seregében” – 1508 tavaszán, nem kevesebb dicsőséggel, a velenceiek rettenetes hadától foglalta vissza Fiume városát. „Egyik őse Kálmán királynak volt meghitt embere. Bánk bán is a Both család ivadéka volt. Both András pedig előbb Kálmán királynak, utóbb meg II. Ulászlónak volt hadvezére, aki a törökök ellen vívott véres csatákban mindenkor dicsőséget szerzett a magyar névnek. Érdemeiért II. Ulászló király a horvát báni méltóságra emelte a hős hadvezért.”²⁰

A *Frangepán Beatrix* elbeszélés azonban már a régi nagy nemzeti tragédiáinkat is megmutatja. A Frangepánok – akik előkelő szerepet játszottak Magyarország történetében – valamikor Olaszországból jöttek a Magyar Királyság területére, és már III. Béla uralkodása alatt mint hatalmas magyar birtokok urai tűntek föl az ország déli részén. Frangepán Bertalan Veglia grófja 1193-ban III. Béla magyar királytól Modrus vármegyét kapta adományul, s ezzel ő lett a Frangepánok magyar

¹⁸ Gauss Viktor: *Adria gyöngye – Magyar fiú a magyar tengeren*; Budapest – Singer és Wolfner kiadása, [1904] 21–22. p. és 41–43. p.

¹⁹ Garády Viktor: *Vinkur vitéz*; In: *Amit a tenger mesél. Elbeszélések*; Budapest – Singer és Wolfner, 1904. 5. p.

²⁰ *Both András*; u. o. 31. p.

ágának őse. Utódai valamennyien nagy szolgálatakat tettek az országnak: a tatárjárás idején IV. Béla királyunk Frangepán Bertalanhoz és Frigyeshez Veglia szigetére menekült az őket üldözők elől. Frangepán Miklós bán 1412-ben Cirkvenicán a pálosoknak építtetett kolostort. Frangepán Kristófnak, a jajcai vár védőjének leánytestvére, Frangepán Beátrix – aki 1472-ben ama Modrusban született – 1488-ban, alig 16 évesen Mátyás feleségének, Beátrix királynének az udvarába került, ahol Mátyás fia, Korvin János a menyasszonyát látta meg benne. A bölcs király váratlan halála után azonban menekülniük kellett a királyi udvarból. A megüresedett trón körül kirobbant viszály elől az após, Frangepán Bernárdin sürgetésére Korvin János az erős Modrus várába ment, ahol 1496. március elején megtartották a fényes menyegzőt, majd a nagyobb biztonságot adó Bihács várába költöztek. Korvin János tett ugyan néhány bátortalan kísérletet atyja trónjának megszerzésére, helyzete azonban egyre reménytelenebbé vált, a trónon II. Ulászló látszólag biztosan ült. 1504. október 12-én éjjel azután meghalt Korvin János, holttestét a közeli, lepoglavai kolostor templomában helyezték örök nyugalomra. Fia Korvin Kristóf, a Hunyadiak utolsó férfi sarja, néhány hónappal később, 1505. május 17-én követte őt a halálba. Az ifjút is a kolostorban atyja mellé temették el. Lánya, Erzsébet tizenhárom éves korában, 1508 elején halt meg Gyulán. Beátrix királyné férjhez ment a brutalitásáról hírhedt Brandenburgi Frigyes örgrófhhoz, de az őt ért megpróbáltatások következtében nem sokkal azután – 1510-ben – 38 éves korában ő is meghalt. Hat év alatt szállt sírba Hunyadi Mátyás vér szerinti örökösének egész családja. És e történet végén még tanulság sem kínálkozik az olvasónak; legfeljebb a nemzeti tragédiából sejthet meg valamit.

A *Régi dicsőségünk a tengermelléken* címmel 1907-ben megjelent (talán legszínesebb) kötetében a középkori Magyarország birodalomteremtő szándékának közel fél évezredes történetét tekintette át. Garády Viktor hosszú éveken át foglalkozott a magyar tengerpart történelmének kutatásával. Egy, a *Huszadik Században* megjelent tudósítás szerint a Fiumében 1903. július 5-én és 6-án megtartott Polgári Iskolai Tanáregyesület országos közgyűlésén a magyar tengerpart kiváló

ismerője *Régi magyar dicsőség a tengerparton* címen megtartott előadásában azt fejtegette, hogy már Szent László és Kálmán királyok, majd az Anjou-házbeli királyok „mily erős uralmat biztosítottak” valamikor az akkor már horvát, dalmát és osztrák tengerparti városokban.²¹ A könyv szerint a magyar hadak 1097-ben jelentek meg az Adriai-tenger keleti partján, akkor, amikor a normannok és a „velencések” legelkeseredettebb háborújukat vívták egymással. Mindkét tábor arra törekedett, hogy Kálmánt, „a hatalmas magyar királyt szövetséges társul” megnyerje. E vetélkedésben Rogernek, a normann fejedelemnek hatalmas előnye volt: az éppen eladósorba cseperedett Buzilla királyleány, akiért hamarosan Vinkur fejevári ispán ötezer főnyi fegyveres kísérettel vonult az apai udvarába. A leánykérés megtörtént, s Zárában – pontosabban Zaravecchiában – akkor esett az a fényes menyegző, amelyet Tarczay Erzsébet 1929-ben megjelent *Kálmán király* című, ugyancsak az ifjúságnak szánt történelmi elbeszélésében²² oly páratlan szépséggel írt le, de megidézte a történelmi látomást Herczeg Ferenc is *Szelek szárnyán* című könyvében²³ is, amikor vitorlásával Zára falai alatt haladt el.

²¹ Huszár Béla: *Magyar tanárok a tengerparton; Huszadik Század, 1903. augusztus*

²² 1097-ban ama nevezetes esküvő Hartvig pécsi püspök jelenlétében zajlott le. Busilla „a díszes gályáról kíváncsian nézte, mint tünedeznek fel Zára palotái, a szép karsú tornyok, a fehér házfalak. Csillog a napfényben az egész város. Olyan fehér minden! Nem hiába mondták Tengerfehérvárnak. [...] Kihirdették az örömhírt széles e hazában, hadd örvendjen mindenki (...), házasodik immár a magyarok királya, az országot védő, új országot szerző, s a tengert uraló Könyves Kálmán király.” Egyre-másra jöttek a követek és hozták az ajándékaikat, jött oda német, bajor, szász, bolgár, lengyel és a cseh követ is. Hartvig püspök a saját könyvét hozta ajándékba, királyának maga írta meg a magyarok történetét. – Tarczay Erzsébet: *Kálmán király. Történelmi elbeszélés. Madáchy István rajaival; Miskolc – Ifj. Ludwig István könyvnyomdája, 1929. 98. p. és 101. p.*

²³ „Zaravecchiát a régi időkben Tenger-Fejérvárnak nevezték a magyarok. Valaha fővárosa volt Dalmátországnak és Kálmán király itt koronáztatta magát a partok és szigetek királyává. Itt fogadta szép jegyesét is, a normán Busilát, szicíliai l. Roger úr leányát. Szép kép lehetett, amikor a sárkányorrú normán gályák Tenger-Fejérvár alá érkeztek, melynek tornyain az Árpádok standárjait lobogtatta a tramontana. Látom a sárgahajú, piros arcú nemes normán kalózkodót, a mint első ízben farkasszemét néznek a barna arcú turániai lovas urakkal. A normánok szürke szemében a szicíliai nap, a magyarok dióbarna szemében az alföldi nap tüze szikrázott.” – Herczeg Ferenc: *Szelek szárnyán; Budapest – Athenaeum, 1905. 32. p.*

1105-ben „az igen kegyes Kálmán király diadalmi menetben” visszatért Zárába. Ekkor „a tenger-melléki dalmata városok falain már magyar lobogó lengett, a magyar nemzet vitéz katonái védelmeztek” ott a lakosságot a velencei hadaktól. „A kikötővárosok szabad polgárai lassankint beletörődtek az új rendbe, amely nekik jólétet és hatalmat biztosított.” Kálmán hadjárata során leelőször Veglia szigetét hódította meg a magyar koronának. Innen Cherso szigete ellen vezette győztes hajóhadát, s amikor ezt is elfoglaltam, Ossera (Lossin) szigete is meghódolt a magyar hadvezérnek. Veglia, Cherso és Ossera szigetek után Arbe szigete is a korona főnnhatósága alá került. „Legerősebb volt az ellenállás a hatalmas Spalatóban, a dalmaták egyházi metropolisában, ahol az istenfélő és világi dolgokhoz értő Crescentius érseknek nagy befolyása volt a város polgárságára.”²⁴ Előbb tehát őt kellett meggyőzni a magyar király jóindulatáról.

Kálmán király azonban 1115. február 3-án meghalt, és ekkor Velence elérkezettnek látta a pillanatot, hogy a magyar Tenger-mellék kikötővárosait ismét birtokba vegye, és ezzel kezdetét vette a szakadatlan tenger-melléki háború, mely sok évszázadon át, egészen a középkori Magyar Királyság Mohácsnál történt összeomlásáig tartott. Megívta a maga háborúját II. István (1117), III. Béla (1180), II. Endre (1217) is, IV. Béla királyunk pedig 1242-ban Klissa, Spalato és Trau erődítményeiben lelt menedéket. Háborút vívott a Tenger-mellékért Károly Róbert (1333) és Nagy Lajos (1345–1350) király is, aki százezer fős fényes seregével vonult Visegrádtól Salernóig! „Most már édes álom csupán” a magyar történelem ama dicsőséges hadjáratának emléke. „Ötszázötvenhárom esztendő múlt el azóta. Nagyot fordult a világ – mereng el a történeteken Garády Viktor, s igazi hazafiként hozzászól –: Hát nem is tetszik többé valónak.”²⁵

Majd egy újabb fényes menyegző következett, ezúttal a portoréi kastélyban, abban a háromemeletes, négytoronyú, hatalmas épületben, amely ott magasodik a kikötő előtt elnyúló sziklás földnyel-

ven. „Valamikor a nemzet színe-java, az ország legelőkelőbb családjai adtak egymásnak találkozt, hogy részt vegyenek a házigazda, a hős Zrínyi Péter családi ünnepén. A Wesselényiek, Nádasdyak, Perényiek, Báthoryak, Széchenyiek, Rákóczyak és Frangepánok meghívott vendégei voltak a fejedelmi fényvel berendezett portoréi várkastélynak. Nagy és jelentőséggel teljes ünnepe volt ez a Zrínyi háznak. Ilona, a Zrínyiek legékesebb rózsabimbója kézfogóját tartotta a leghatalmasabb magyar főúrral, az ifjú Rákóczy Ferencsel”, Erdélyország választott fejedelmével.²⁶ Ebben a várkastélyban, ezen a családi ünnepen érlelődtek meg az elégedetlen magyar főurak lelkében a haza felszabadítása iránt való titkos szándékok. Amikor a fiatal menyasszony elindult a Rákóczyak otthonába, ezt a főúri elszántságot vitte magával, hogy évekkel később minden anyai szeretetével együtt továbbadja fiának, a legnagyobb magyar szabadsághősök egyikének, az ifjú Rákóczy Ferencznek.

Aztán a császári udvar leleplezte a magyar főúri összesküvést, és véres bosszút állt: 1671. április 30-án Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet Bécsújhelyen lefejezték, ezzel a két horvát és magyar nemesi család végleg eltűnt a történelem porondjáról. A hatalmas birtokokat, várakat, kastélyokat és erődítményeket osztrák martalócok dúlták föl. A Fiume fölötti Tersatto várában egy ifjú hölgy, Frangepán Ferencz Flóra lánya kézipoggyászába a megmaradt ruháit csomagolta össze. Ő volt akkor a legárvább teremtménye a világnak. „Végző pillantást vetett a tengerre, aztán hátat fordított neki, kétségbeejtő sejtelmével annak, hogy soha többé nem látja viszont. És megeredt, gyors szapora lépésekkel törve előre, mintha valami szörnyű látomány elől menekülne. Gyöngye, fiatal leányka volt, bájos és szép. Sugár és karcsú a termete, s az arca olyan, mint a bíboros hajnalban nyíló liliom virága. A vonásai azonban komolyak, kemények voltak, valami nagy és mélységes búnak, gyötrelmeknek a kifejezői.” És elment Nagy-Magyarországba oltalmat keresni a nagy pusztulásban. Maga sem számolt vele, hogy a pártütők ivadékának senki sem fog otthont adni. Csak a pozsonyi Szent Klára rendű apácák fogadták be őt, ahol azután megvált atyja és az ősök dicső ne-

²⁴ Garády Viktor: *Régi dicsőségünk a tenger-melléken*; Budapest – Lampel R. könyvkereskedése (Wodianer F. és Fiai) részvénytársaság, 1907. 5–11. p.

²⁵ U. o. 41. p. – Nagy Lajos király 1350. április 18-án volt Zengg várában, május 8-án pedig Salerno falai alá érkezett. Garády Viktor 1903-ban írta e sorokat.

²⁶ U. o. 61–62. p.

vétől, és Ozolyi Flóra néven az irodalomnak és a fordításnak szentelte életét. Azért választotta ezt a nevet, mert a horvátországi Ozály vagy Ozoly várában született. A kolostorban élete végéig valláserkölcsi műveket olvasott és írt ő maga is. Utolsó fordított műve: „Jó reménységnek bújócskája” Budán jelent meg 1743-ban. Az író, Garády Viktor megjegyezte: „Ozolyi Flóra műveit erős magyar zamatú nyelv jellemzi”. Halála után Pozsonyban temették el a kolostor templomában. Vele kihalt az utolsó magyar Frangepán.²⁷

Garády Viktor *Amit a tenger mesél* és *Régi dicsőségünk a tengermelléken* című ifjúsági művében nemzeti történelmünk Adria-parti fejezetének legszebb történeteit írta meg. Királyok, fejedelmek, hadvezérek, lovagok és vitézek, főurak és püspökök. A családjukért aggódó nemes hölgyek vonulnak fel a „Velencésekkel”, majd a törökkel és a bécsi udvarral vívott sok évszázados küzdelmekben, miközben zárai, tengerfejevári zenggi, vegliai és spalatói patrícusokkal kötnek békét, hogy a nép is nyugalmat leljen egy ideig, s a következő háborúig békés adófizetőkké váljanak. Garády Viktor kiválóan ismerte a magyar történelmet, mélyen belátott a Tengermellék múltjának egyre sötétedő titkaiba is. Hazafi volt ő a javából, egy gyarapodó világ őszinte gyermeke, aki szülőföldje múltjára emlékezve így sóhajtott föl: „Hej, de szép idők voltak azok, amikor még odalent a tengerparton magyar vitézek sisakján ragyogott föl a nap, magyar lobogókat lengetett a szellő, magyar ének szállt szájról-szájra.”²⁸

Ő volt az, aki a millenniumi nagy-nagy lelkesedésben megírta mindazon történeteket, melyekkel a modern kori nemzeti történetírásunk máig adó-sunk maradt.

Amikor író társa, pesti évei idején atyai jóbarátja, Tóth Béla halálának hírére vette, Garády a *Fiumei Napló* 1907. április 5-i számában aláírás nélküli cikkben búcsúzott el a pályatárstól, a következő, április 6-i lapszámban pedig idézte annak reá vonatkozó sorait. Tóth Béla, a néhány évvel korábban megjelent *A piros köpönyeg* című ifjúsági regénye

²⁷ U. o. 63–64. p.

²⁸ Garády Viktor: *A tenger menyasszonya*; In: *Amit a tenger mesél. Elbeszélések*; Budapest – Singer és Wolfner, 1904. 33. p.

kapcsán *Esti levél* című írásában így fogalmazott: „Micsoda erő, amely megtette azt, hogy Gauss Viktort ma a legöntudatosabb magyar nyelv művészek egyikének lehet mondani? Bizony a legnagyobb erő, ami van: a szeretet. [...] nincs senki, mert nem is lehet senki a tüneményes nagyságú szerelmes akarata nélkül, aki embernem ember korában avatta magát nemcsak magyarrá, hanem legyőzve az elképzelhetetlen nehézségek hadseregét, a magyar nyelv művészevé is. [...] Gauss Viktor neve bele van a szívembe írva. Az ő kedves, vörösszakállú alakja reménységem nekem.”²⁹

Ami megtart: az univerzum diadala (Az isteni gondviselés)

Garády Viktor káprázatos invencióval beszél a magyar tengerpart fényes történelméről. Történetei lelkesek, s megcsillan bennük az a szeretet, amely rendre akkor izzik föl az emberben, ha a hazájáról, a családjáról, vagy a szülőföldjéről ejt szót. Fried Ilona idézett tanulmányában ízig-vérig fiúmei magyarnak³⁰ érzi őt, aki büszke a kötődéseire, és lelkes, ha a szellemi hagyományokról beszél. Csak egy-egy vétlen elszólása árulja el, hogy a nemzeti dicsőséget elmúlt eseményként éli meg, s csak az emlékezésben leli meg nyomát a régi nagyságnak. „Hej, de szép idők voltak azok, amikor még odalent a tengerparton magyar vitézek sisakján ragyogott föl a nap, magyar lobogókat lengetett a szellő, magyar ének szállt szájról-szájra”³¹ – sóhajt föl olykor-olykor, mintha tisztában lenne azzal is, hogy a maga korának valósága bizony ennél jóval törekényebb. Ezért is jelentkezik írásában az eszményítés szándéka: mintha régi nagyságokhoz, magasztos történetekhez kötné a maga világát, mely esendő és bizonytalan. Ezt persze véletlenül sem mondja ki, ám azzal, hogy a saját korát ábrázoló írásaiban ő maga mint a társadalmon kívüli ember jelenik meg – arccal a tenger felé fordulva, szemben a mindenséggel – az ember magára maradottságát mutatja meg és leplezi le. Távoli elődeinket a magyar tengerparton a történelem tette naggyá, s

²⁹ Tóth Béla *lapunk főszerkesztőjéről* [*Esti levél*]; *Fiumei Napló*; 1907. április 6., 1–2. p.

³⁰ Fried Ilona: *Egy kulturális identitás. Vittorio de Gauss – Garády Viktor*; In: *Fiume és a magyar kultúra*; i. m. 120. p.

³¹ Garády Viktor: *A tenger menyasszonya*; In: *Amit a tenger mesél. Elbeszélések*; Budapest – Singer és Wolfner, 1904. 33. p.

a dicsőség avatta tetteiket feledhetetlenné. Maga Garády Viktor azonban elbeszéléseiben soha nem – vagy csak elvétve – lép az elődök járta városokba, a legendás várakba, vagy titokzatos szigetekre. Számára a múlt lezárult azzal, hogy emlékké vált. Az ember esendő lett, akit immár nem a maga körül látott világ fog nagyra tenni – amit akkoriban éppen Ady Endre a publicisztikájában fogalmazott meg a legtisztább formában.

Így történhetett meg, hogy amíg Garády Viktor ifjúsági regényeinek eseményei a külső, történelmi tereken játszódnak le, addig a felnőtteknek szánt elbeszéléseiben egészen más a helyzet. A mediterrán ihletésű látvány írásaiban minden esetben bensővé, a lélek tájain kibomló élménnyé változik. A természettudós egyedül van az élet tapintható és érzékelhető erőterein, minden pillanatban hatalmas küzdelemnek és erőpróbának lesz a szemtanúja, ám éppen azért, mert Garády Viktor a természettudományok beavatottja, az eseményekben felismeri a rendet, az életet alakító erőforrások béketeremtő egyensúlyát. Ami tehát elfordítja őt kora társadalmi valóságától, arra vigaszt lel a természet világának rejtett színterein. A tenger élet-eseményeinek láttán megnyugtatja őt a felismerés: minden elszántság felett ott van a Törvény – a Gondviselés –, amely eligazítja a világ menetét. Csakhogy ezt a törvényt valami módon le kell írni, valamilyen formában a maga drámaiságában kell megjeleníteni. Ez a törekvés jelenti Garády Viktor novellisztikájának lényegét. A polip rettenetes állkapcsával egyetlen pillanat alatt összeroppantja a kagylót, a sirály apró halakat ragad ki a vízből, a delfinek tízezerrel falják a makrelát – és mégsem törik ketté a világ gyémánttengelye. Mi több: éppen azért marad egyensúlyban a világ, mert erők feszítik a pólusait. Ha ez lenne az akkoriban oly népszerű szociál-darwinizmus irodalmi megjelenítése, akkor a magyar irodalomban Garády Viktor ezt tökéletesen megvalósította. Két egészen kiváló elbeszélés-gyűjteményében, az 1901-ben megjelent *Tengerparti séták* és az 1910-ben közzétett *Tengerparti képek* című kötetében tehát nem a társadalomról és nem is a közösségi emberről szól; ő egyszerűen az univerzum és benne az élet rejtelmes titkait kutatja, mintha arra keresné a választ, mi az, ami nagyra teszi a lelket, és bátorsággal tölti el a szellemet.

Aki szembe néz a tengerrel, önkéntelenül is annak titkát fürkészi. Mi zajlik a felszín alatt, mi igazgatja a roppant nagy erőket? Írónk a *Tengerparti séták* című kötete élén így köszöntötte az olvasót: „Lemegyünk a tengerpartra télen, hogy a napon sütkérezzünk; hogy a friss habokban megfürdjünk. A pihenés csendes óráiban, ha végigsétálunk a parton és álmélkodva nézzük a végtelen nagy vizet, valami különös érzés fog el bennünket. Önkénytelenül azt kérdezzük: ugyan milyen a világ, milyen az élet odalenn a vizek mélyén? Az én könyvem ezt a világot tárja föl neked, nyájas olvasóm. Fogadd olyan szeretettel, amilyen szeretettel írtam azt meg én, az én édes tengerparti szülővidékemről. Fiume, 1901. június.”³² A háttérben egy pillanatra most is ott feszül az események történelmi dimenziója, ezúttal azonban csak a személyes kötődés igazolását szolgálja. Élményei időbeli eredőjéről *A halásztanyán* című novellájában a következőképpen vallott: „Valahányszor a létrán gunnyasztó tinnhalászt nézem, mindig eszembe jutnak a tenger kék tükre fölött keringő sirályok. [...] Nekem régi ismerősem ezek a sirályszemű halászok. Valamikor mindig köztük lebzseltem. Diákkoromban Buccariban töltöttem a szünidőt. Innen aztán gyakran ellátogattam a szomszéd Buccarizzóba. Akkortájt ebben a szép fekvésű kis faluban volt a környék legnevezetesebb tinhalásztelepe. Tömérdek sok halat fogdostak itt össze minden esztendőben. S ha valaki véres csatáknak akart a szemtanúja lenni, az bizonyosan erre a halásztanyára ment. Itt sokkal idegrázóbb dolgokat látott, mint látni szokott az ember bármely spanyolországi bikaviadalon.”³³ Rettenetes mézárás az, ami ilyenkor az öbölben zajlik, s bár az író több alkalommal is megkísérli leírni a történeteket, minden egyes alkalommal visszariad a fenyegető naturalizmus borzalmaitól. De minden kín és szenvedés fölött ott magasodik az élet megmásíthatatlan törvénye. Amikor a tengeri sün a rák ollói közt vergődik, összeszedi minden erejét. Nem akar alul maradni a küzdelemben. „Csodálatos – mondja a természettudós –, hogy a legnyomorultabb teremtmény is mennyire ragaszkodik az élethez. A

³² Garády Viktor: *Az olvasóhoz*; In: *Tengerparti séták*; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalatának kiadása, MDCCCCI [1901] 9. p.

³³ Garády Viktor: *A halásztanyán*; In: *Tengerparti képek*; Budapest – Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedése kiadása, [1910] 60–61. p.

természet nem engedi elpusztulni könnyűszerrel tulajdon magzatját. Belelehel a leghitványabb teremtménybe is azt a megfoghatatlan erőt, amit mi majd ösztönnek, majd léleknek szoktunk nevezni, de amely voltaképpen nem egyéb, mint a faj örökkévaló, véghetetlen fenntartó ereje.”³⁴ Ezeket a mondatokat az országos hírű tengerbiológus vetette papírra, aki életének jelentős részét az élővilág titkainak fűrkészésével töltötte.

Garády Viktor meglátása szerint az élet lényege nem a tragédiából ered, és nem is a tragédiát hordozza magában. A fájdalom és a szenvedés csupán alakítja az életet, ami egyszerűségében is része a rendnek, amely természetesen örök. Hogy mi békíti meg mégis az embert a tragédiából fakadó rémületében? Az, hogy a világ önmagában mégis csak csodálatos. Csodálatos, mert a szépségből, a csoda misztériumából ered. Garády Viktor szemében a tengeri rák sem a véletlen alkotása, sorsa a gondviselésben fogant, ezért neki is feladata van az élők sorában. Ez a feladat pedig egyszeri, szép és nemes. „Valami Hamlet-féle sápadt skandináv herceg – írja a *Rákok fejedelme* című elbeszélése bevezetőjében – megunt a vala fjordos hazájának szürke egét, ködös szemhatárát, siralmas egyhangúságát, és szíve-lelke mosolygó kék, tiszta égbolt, virágos partok, örökzöld ligetek után sóvárgott. Oda, ahol úgy rémlik minden, mintha csupa fény, csupa illat volna az egész világ, ahol öröm, boldogság az élet, és olyan édes, olyan üdvözítő a földi létel, hogy az ember megdöbbenve, remegve gondol a halálra. És eljött vala mihozzánk, a mi zsályailatos, rozmarinos tengerpartunkra. Ide, a mi szép, derült egünk alá. Hadd álmélkodjék violaszínű szigeteinken, a mi szelíd, verőfényes tengerünkön, hadd pihenjen meg babérligetünk balzsamos árnyékában, hadd gyönyörködjék a holdsugaras, csöndes éjszakákon nyíló jázminvirág édes illatában. [...] Eljött mihozzánk és elhozta magával azt a szép, rózsaszínű rákot, amit Aegir, a hatalmas tengeristen teremtett vala Freja, a szerelmes istenasszony, és az egész emberiség gyönyörűségére. Elhozta magával, mert tudta, hogy akárhányszor abból a szép, rózsaszínű rákból eszik, annyi csókot kap a másvilágon a szép

Wanadis istenasszonytól. És ezt a szép, rózsaszínű rákot beledobta vala a mi verőfényes tengerünk kék vizébe, s rövid, néhány pillanat alatt annyira elszaporodott, hogy a rengeteg sok ráktól egyszerre rózsaszínű lett a tenger feneké. Igen régen volt ez, és azóta a sápadt skandináv herceg is meghalt. Bizonyosan valahol a Walhallóban csókolózik most a szép Wanadis istenasszonnyal. Eltűnt örökre a mi tengerpartunkról, de a szép rózsaszínű rákot itt hagyta nekünk emlékül.”³⁵ Belőlük lettek a Veglia és Cherso szigetek környékén élő kvarnerói scampók. Lám, az édes tengerparti szülővidéket most is királyok, királyfiak és hercegek járják, ám ők már nem a történelemből léptek elő, hanem a mítoszok világából. Ők is nemesek és szépek, és amerre járnak nemessé és széppé teszik a valóságot.

Érthető immár, hogy a tengerkutató a zoológiai állomás kis gőzhajója korlátjának dőlve szelíd őszi verőfényt, sápadt lombú erdőt, ezüstösen csillogó levelű olajfákat, a partot szegélyező babérligeteket lát maga körül, elbódul a rózsaberkek és a tenger átható illatától, és élvezi a langyos levegőben kerengő sirályok lármáját. És mindez együttvéve olyan „fenségesen szép és andalító”, hogy valósággal elbűvöli a lelkeket. Pedig mindez a delphinadászatról szóló *Vérnyomok a tengeren* című beszámolóban olvasható. *A tenger tündérei*ben is minden csupa ragyogás. Mégis, mintha a mindenség belülről, a lélek mélyéről fénylene: „A déli sárga fény, amely a nyájas, tiszta égről alátör, ropogva omlik szét a tenger sima tükrén, s folyó arannyá lesz tőle a víz. Csónakom meg nem moccan rajta. Fölöttem fehér sirályok karikáznak a tavaszi verőfényben. Alattam a tenger mélységes vizem ezernyi ezer csodával telerakva. Vágyódó lelkem belemerül a szent hangulatba, s úgy rémlik ekkor, mintha álmodnám, mintha lent bolyonganék a kék vizek mélyében, valami titokzatos véghetetlen nagy világban. Csodálnám a korallok ékes palotáját, sétálnék virágos, szép kertekben, fantasztikus tarka erdőkben, amiket nem ringat a szellő, nem korbácsol a vihar, hanem örök nyugalom, néma csönd borul rájuk.”³⁶

³⁴ Garády Viktor: *A mostoha*; In: *Tengerparti séták*; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalatának kiadása, MDCCCCI [1901] 22. p.

³⁵ Garády Viktor: *Rákok fejedelme*; In: *Tengerparti séták*; i. m. 175–176. p.

³⁶ Garády Viktor: *A tenger tündérei*; In: *Tengerparti séták*; i. m. 75. p.

Garády Viktor a mediterrán tájban egyedül van a természet közepén. A világnak ott van a közép-pontja, ahol ő áll, és körültekint a tündérien békés tájakon. Nehéz eldönteni, azért van-e csönd, mert a mítoszokba öltözve jóságos tekintetével bejárja a messzeséget, vagy azért állt oda, mert ott kezdődik a csönd birodalma. Nála minden zaj és lárma – a hullámok parthoz simulása, a sirályok vijjogása és a kabócák ciripelése is – csak a csönd szelíd változata. A világban elfoglalt helyét a *Tavasza a tengeren* című helyzetjelentésében így határozta meg: „Déli nap sárga fénye reszket a langyos tavaszi levegőben. Fenn a hegyoldalban üldögélek, egy szürke kőkerítés tövében, valami faragatlan sziklakő hátán. Körülöttem a porhanyós, piros földben, zöldellő levelek alján virágok nyílnak. A tavasz első hírmondói. Mennyi szép, tisztafejű, kék és ibolyaszínű szem, melyre szinte ráfogja az ember, hogy sóvár álmélkodással néz a magasba, a ragyogó napba. A kőkerítés fölött vén almafa görbe ágai terpeszkednek és lehajolnak csaknem a fejemre, a vállamra. Ezrivel ül rajta a szép rózsaszínű virág. Ha olykor föltekintek rája és az ágak ékes fonadékai, gyöngye koszorúi között szemembe ötlök a magas ég az ő kéklő fényességében, úgy rémlik nekem, mintha ez a sok szép virág csupa bájos leányarcz volna, mely szelíden, jóakarólag mosolyog felém, az angyalok boldog országából. [...] Szép a mi tengerünk! Különösen ilyenkor, mikor a tükre sima és egyenletes, végestelen végig, ameddig a szem ellát, a tavaszi nap pedig ragyogó fényt, éltető meleget áraszt reá. Amikor partjai kizöldülnek, a tölgyek, a gesztenyefák nekilombosodnak, s a gyümölcsös kertek fehér és rózsaszínű virágözönben úsznak. Mikor a violaszínű szigetek fölött fehér vitorlák tűnnek elő, és első pillantásra azt hiszed, hogy költöző kócsagsereg közeleg feléd, szétterjesztett, hófehér szárnyakkal vándorolva kéklő messzeségen által.”³⁷ Garády Viktor körül azért lesz csönd, mert az általa látott természetben – az Adria kékjének végtelenében – minden a helyére került.³⁸ Ő még mindig azt

a csodás világot látja a tengerben, ahol istenek és istenasszonyok egész serege lakik, fényes paloták és kastélyok vonulnak a kékség mélységeiben. A sziklák közötti barlangokban „bájos dalú szirének ütöttek tanyát”, odébb pedig nerediák, tritonok és egyéb félistenek bukdácsolnak a tajtékzó habokban. A mélység misztikus sejtelmet áraszt, amely megszállja a tengerparti ember lelkét, és magas-tos csodává formálja körülötte a világot. Papp Dániel magyarországi tündérvilága ez, igaz, nem a bácskai rétek harsány zöldjébe rejtve, ezúttal az Adria azúrja rejti magában a valóság álomszerű mását. Igaz, néha megjelenik a Nirvána is. „Világjáró hajósok azt beszélnek, hogy ők igenis látták. Látták pedig viharos sötét éjszakákban, amikor megzendül a haragos ég, és tompa dörgéssel kíséri a háborgó tenger morajló hangját. Ilyenkor ez a névtelen szörnyeteg mindig ott ólálkodik a hajó körül. A hajósok látják a lángoló, nagy szemét, hűledezve veszik észre hatalmas karjait, amint a hullámok között fölágaskodnak, s úgy rémlenek, mintha minden pillanatban a hajóra zúdulnának, és le akarnák rántani a feneketlen mélységbe.”³⁹ Ám ez is csak a polip és a tengeri pók rettenetes harcának a mitológiai mögöttése. A halászembernek a polip egyébiránt ugyanaz, mint a szárazföldi embernek a Lidérc: tart tőle, hogy fürdés közben az ember melléhez tapad, és kiszívja a szívéből a vért.

Pogány derű és mélységes mély istenszeretet él Garády Viktor könyveiben. Mindkettőnek béke-teremtő ereje és hatalma van, ezért nem zárják ki egymást. Az viszont különös, hogy a természettudós a bölcsélet e két meridiánjában lel magyarázatot és fogódzót. Ő, aki tisztán látja, hogy a világ eleven erői az eledelszerzés nehéz harcában török-marják magukat, s az élet lényegének tartotta e küzdelmet, nem ebben látta a sors hatalmának érvényesülését. „Engem sem Darwin, sem Haeckel nem tudtak istentagadóvá tenni – írta az *Ördög a hálóban* című tudósításában, amelyben a

³⁷ Garády Viktor: *Tavasza a tengeren*; In: *Tengerparti képek*; i. m. 10–11. p.

³⁸ Garády Viktor a haldokló természetről alig néhányszor, akkor is csak a magyar róna képeivel szólt. *A föld alatt* című, a vakondról szóló írásában olvasható: „Hideg, deres volt az éjszaka, s mire kivirradt, fehér színt öltött a mező. A dér, a haldokló természet megfagyott könnye megütötte, elhervasztotta a nyárutó csenevész maradványait, ami

még üde és zöld volt idekűnn. Minden fű, minden virág lehorgasztott fejjel, nekibúsulva borult a földre, mintha a haldokló természet fájdalma áthatotta volna. Köröskörül sűrű köd zárja el a szemhatárt. – Garády Viktor: *A föld alatt*; In: *Mezei séták. Elbeszélések*; Budapest – Reggeli Hírlap, 1905. 27–28. p.

³⁹ Garády Viktor: *Nirvána a tengerben*; In: *Tengerparti séták*; i. m. 164–165. p.

gyilkos hal vadászatáról számolt be. – Mély megilletődés fogott el akkor, s valami misztikus érzés hatotta át álmétkodó lelkemet. Úgy tűnt föl nekem, mintha hirtelen lehullott volna rólam a hitetlenség málékony köntöse, és szent áhítattal gondoltam amaz örökkévaló, végtelen szeretetre, amelynek isteni gondviselés a neve, s amely épp úgy gondolzza, oktatja, vezeti a leghitványabb férget, mint az én szőkehajú kis fiamat.⁴⁰ Őszinte és fenséges odalént az élet, nincs semmi tettetés, nincs hamis érzelem és nincs képmutatás. Szemben a magát kultúráltnak valló világgal – folytatható a gondolatmenet, ezt azonban Garády Viktor már az olvasóira bízta. Ő még az okfejtés formájában sem lépte át a csodák birodalmának határát.

Volt a magyar irodalomnak egy kiváló mestere, aki úgy élt együtt az Adriával, ahogyan éppen akkortájt Móra Ferenc a saját lelkéből látta az Alföld búzatábláinak aranyló terítékét, ahogyan Gárdonyi Géza végigballagott a szegényes faluszélen, és ahogyan valamivel később Tamási Áron ápolta lelkében a Hargita misztériumát. Ők voltak a „tündéri realizmus” utolérhetetlen bajnokai. Tömörkény István pedig mintha Garádynak válaszolt volna, amikor a *Tiszai legenda* című elbeszélésével versenyre kelt vízenjáró társának színes leírásával: „Mert ami a nagy hajókat illeti, azok valamennyien egyformán fekszenek a lomha nagy vízen, amelynek sárga, homokos tetejéből apró halak ütögetik ki a fejüket a napra. A hajók széles aljukkal ráfekszenek a Tiszára, mind végtől-végig: a László király, a Szent Péter, a Mihály arkangyal, a vastag Borbála, a hosszú Hunyadi János – de mindezek között elsőnek említendő a Szent István király, ha végtől-végig egybevetjük az ezeken kívül valókkal is. a Szent István királynak olyan szabatos állása van, olyan vakmerő szép feje, remek kormányja és előkelő állású domentátumja, hogy azt valóságos gyönyörűség nézni és ez bizonyos, határozott fokú tekintély a vízenjáró embereknek, ha az Istvánnal jár hol Bosznia felé, hol Győr alá, hol meg Galacba.”⁴¹ Hozzájuk hasonlóan Garády is meglelte a realitás és a misztikum között a maga egyéni útját, a boldogság átjáróját. A realista valóságglátást úgy

hatotta át a láttatott világ bukolikája, hogy a külső és belső történések közti kapcsolat egyszerre lelki és szellemi jelentőséget nyert. Birtokában volt annak a ritka írói képességnek, amely a világról való látomást a lélek tájain személyes realitássá tudta varázsolni. Fekete Istvánnal kapcsolatban szokás emlegetni, hogy írásaiban a konstruktív istenhit és a gondosan fölépített múlttisztelet teremti meg az idilli béke sérthetetlen és kikezdhetetlen egészét. Ebben Garády Viktor mindenképpen előtte járt. Hogy műveit mégis át- meg átjárja egyféle misztikum? Igen, hiszen amit mi az ő misztikumának vélünk, az voltaképpen maga a *mediterrán világ realizmusa* – s hogy ezt felismerte, s hogy műveiben képes volt megörökíteni, abban ő egyedülálló alakja a magyar irodalomnak. Minden műve a létező valóságban gyökerezik, mégsem olyannak látja a világot, amilyen az valóban, hanem amilyennek lennie kellene. Ő a magyar mediterráneum egyetlen írója, aki a lélek tájain egységbe tudta szervezni az olajligetek békéjét a magyar királyaink diadalmas hadjáratainak történetével, a bazsalikom illatában pedig megsejtette, hogy az isteneknek is tetszik ez a találkozás. Garády Viktor ott lelte meg a boldogságot, ahol a történelem terített asztalánál együtt látta a nemzeti királyainkat a mediterráneum mitikus lényeivel. Számára ez volt az ember által birtokolható teljes univerzum.

Az öreg Garády Viktor

Garády Viktor a mélységek felett, a Quarnero vizén hajózva, a Klotild gőzhajó fedélzetén állva – egészen közélről, szinte beavatottként látva a természetben zajló kegyetlen küzdelmet – fölismerte ama örök igazságot, miszerint az élőlény elpusztítható ugyan, de az élet nem győzhető le. Hemingway öreg halásza, Santiago évtizedekkel később ezt a maga igazságának vélte, s amikor a hosszú tengeri hanyódás után deszkapriccsén elnyúlva, vérző kezét a feje alá tette, kimondta: az ember elpusztítható, de nem győzhető le. Volt tehát nekünk is egy öreg halásznunk, akit okossá és bölccsé tett a tenger.

Garády Viktor írói pályája 1918-ban megropant, a világháború utolsó évében egyszerre eltűnt körülötte az a világ, amelybe oly otthonosan mozgott, s amely őt éltette. A lexikonok szerint 1917-

⁴⁰ Garády Viktor: *Ördög a hálóban*; In: *Tengerparti séták*; i. m. 91. p.

⁴¹ Tömörkény István: *Tiszai legenda*; In: *Jegenyék alatt*; Budapest – Franklin-Társulat é. n. 173. p.

ben Budapesten még megjelent az *És mégis szép ez a világ* című kötete, utána azonban elhallgatott. 1918-ban az általa alapított biológiai kutatóintézet is megszűnt. Két évig ugyan még dolgozott a rovinji Halbiológiai Intézetben, utána azonban nyugdíjba vonult. Tanulmányában Fried Ilona tudni véli, hogy 1920 után a Fiumében berendezkedő olasz hatalom nem fogadta kegyeibe a természettudóst. A nemzetárulás vádját ugyan a feljelentések ellenére sem vette komolyan, de az ötszáz lírás nyugdíj megítélésével végérvényesen napirendre tért a Garády-kérdés felett.

Budapest sem tett érte sokat. A húszas évek elején az ő fordításában jelent meg Miguel de Unamuno két munkája, az *Ez aztán a férfi!* (Genius, 1923) és a *Köd* (Franklin Társulat, 1924) című regénye, de nagyobb odafigyelést már nem kapott. A magára maradt tudós alkalmanként ismeretterjesztő cikkeket jelentetett meg a budapesti lapokban – a Tenger című folyóiratokban *A tengericsillag mint ragadozó* (1927), *A tenger pillangói* (1928), *Világítással való halászat az Adrián* (1929) és *Tavasza a tengeren* (1930), a Természet című lapban pedig *Egy mérges kis rák* (1931) és az *Egy mérges kis hal* (1931) című rövid írásai láttak napvilágot. 1932. május 27-én Fiumében bekövetkezett halálakor itt búcsúztatta őt a lap főszerkesztője, a Budapesti Állatkert igazgatója, Nadler Herbert, aki még tudta, hogy Garády Viktor mekkora szolgálatot tett a hazának a magyar tengerkutatás terén. Hogy kiváló író is vesztett a nemzet – arról megfeledezett az ország.

„E sok szép mind igaz”

Egyszer végre magunknak kellene újraépíteni a magyar nemzeti irodalmunkról alkotott képet, hogy a saját életünk törvényei szerint kerüljön minden a helyére. A belátható történelmi messzeségben adódott rá bőségesen példa, hogy egy-egy nemzedék a léptei nyomán beomló partok mentén elveszettek érezte magát, s a mérhetetlen kilátástalanságában egyetlen menedékként újraépítette a maga nemzetképét, amelyben azután meglelte hitének a támaszát is. Így volt ez az öregedő Arany János korában, amikor a leverett forradalom és szabadságharc után Kemény Zsigmond és Eötvös József határozott hangú bírálata mentén az új nem-

zedék megtalálta a szellemi kibontakozás széles ösvényét. Az első világháború és a Trianon okozta katasztrófa után a megmaradt tenyérnyi hazában ismét egy új nemzedék kereste a maga magyarságának értelmét, és a Nyugat legkiválóbbjai, s mellettük a népi írók serege a remekművek hosszú sorában tett kísérletet magyar sorsunk értelmezésére. Ma is hozzájuk menekül a lélek, ha lanyhul a hit, és megkörményékez bennünket a csüggedés. Egy Kosztolányi-novella, egy Juhász Gyula-vers, egy Németh László-i tanulmány ma is biztos útmutató a számunkra. Az igazi öröm azonban az, ha ismeretlen alkotó elfeledett művében csendül meg az a harangzúgás, amely megmutatja a haza-vezető útjaink rendjét. Azért jó a régi háborúk obisitoisaival beszélgetni, mert történeteikben a nagy vereségek mellett a túlélés reménye és az újbóli nekifeszülés csodája is benne van. Az azonban nem mellékes tény, hogy Kemény Zsigmondék, majd Németh Lászlóék nemzedéke határozott társadalomkritikai elképzelések mentén építette föl a maga magyarságképét: a nemzeti katedrálisát. Ha tehát valaki végre érez majd magában annyi elszántságot, hogy a rendteremtő igyekezetével újrarajzolja a magyar irodalom örökölhető tájképét, széles kritikai körütekintése nyomán soha nem látott értékekre fog lelni – egy föltétellel: ha elevenen él benne a szuverén kritikai ösztön. Hiszen a ma érvényes kánonok a megvertség élményére hangszereltek, éppen ezért használhatatlanok.

Irodalom

- Adriai képek – Magyar útirajzok.** A kötetet válogatta és összeállította Kiss Gy Csaba; Budapest – Új Palatinus Könyvesház Kft. 2008. 434 p.
- Dékány András: *Matrózok, hajók, kapitányok*** – *Kalandok az Adrián*; Budapest – Móra Ferenc Könyvkiadó, 1958. 406 [2] p.
- Fest Aladár: *Fiume a XV. században***; Budapest – Az Athenaeum Részvénytársaság nyomása, 1912. 113 p.
- Fiume és a magyar kultúra** – *Művelődéstörténeti tanulmányok.* Szerkesztette Kiss Gy. Csaba; Budapest – Az ELTE Btk. Művelődéstörténeti Tanszék, Kortárs Kiadó, 2004. 196 p.
- Fried Ilona: *Emlékek városa Fiume***; Budapest – Ponte Alapítvány, 2001. 422 p.

- Gonda Béla: **A magyar tengerészet és a fiumei kikötő**; Budapest – Pátria irod. vállalat és társ. nyomása, 1906. 145 p.
- Jakab Elek: **Magyar Fiume**; Budapest – nyomtatt a Magyar Kir. Egyetem könyvnyomdájában, 1881. 36 p.
- Jászay Magda: **Velence és Magyarország – Egy szomszédság küzdelmes története**; Budapest – Gondolat Könyvkiadó, 1990. 413 p.
- Kenedi Géza, dr.: **A Qarnero, Fiume és Abbázia**; Budapest – Légrády Testvérek könyvnyomdájából, 1884. 185 p.
- Walkó László: **Budapesttől Velencéig**; Budapest – Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, é. n. [1907]. 440 + [22] p.
- Fiumei Szemle** (hetilap 1903–1906) és a **Fiumei Napló** (napilap 1907)
- Garády Viktor: **Régi dicsőségünk a tengermelléken**; Budapest – Lampel R. könyvkereskedése (Wodianer F. és Fiai) részvénytársaság, 1907. 64 p.
- Garády Viktor: **Tengerparti képek**; Budapest – Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedése kiadása, é. n. [1910] 66 p.
- [Garády Viktor]: **Képek a természet világából, különös tekintettel Magyarországra**. Természetrajzi olvasmányok gyermekek részére. Írta Garády Viktor; Budapest – Athenaeum Irod. és Nyomdai R.-T. kiadása, 1917. 258 [3] p.

Garády Viktor fontosabb művei

- Hegyen-völgyön**. Képek a természetből. Írta Gauss Viktor; Budapest – Singer és Wolfner, 1898. 47 p. – Pósa Lajos Filléres Könyvtára 61. – Ennek bővített és átdolgozott változata: **Derült világ** – Mesék és képek az állatvilágból. Írta Gauss Viktor; Budapest – Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat kiadása, é. n. 195 p.
- Sárga violák** – Elbeszélések. Írta Gauss Viktor; Budapest – Singer és Wolfner, é. n. [1900] 48 p.
- Gauss Viktor: **Adria gyöngye** – Magyar fiú a magyar tengeren; Budapest – Singer és Wolfner kiadása, [?] 45 [2] p.; Garády Viktor: **Adria gyöngye** – Magyar fiú a magyar tengeren; Budapest – Singer és Wolfner kiadása, [1909] 45 p. + 1 t. (második kiadás) Filléres Könyvtár
- Garády Viktor: **Tengerparti séták**; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalatának kiadása, MDCCCCI [1901] 239 p. – Ifjúsági Könyvtár
- Garády Viktor: **Mi van a tengerben?**; Budapest – Singer és Wolfner kiadás, 1902. 47 [1] p.
- Garády Viktor: **Amit a tenger mesél**. Elbeszélések; Budapest – Singer és Wolfner, 1904. 124 p. – Filléres Könyvtár
- Garády Viktor: **Mezei séták**; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap újságvállalata, MDCCCV [1905] 201 [1] p.

Garády Viktor

Hangok a tengeren (részlet)

Kis gőzösünk egész nap a kvarnerói szigetek között barangolt. Vízi szárnyasokra vadásztunk, s a tenger olyan csöndes volt, az áprilisi levegő pedig olyan kellemesen meleg, hogy akár az éjszakát is édesörömet ott töltöttük volna a gőzhajó fődélzetén. Azért hát úgy határoztuk, hogy csak esteli harangszó után térünk vissza a fiumei kikötőbe. Már lemenőben volt a nap, amikor hajónk a Veglia szigetét elhagyva a fiumei öbölbe ért. Egy darabig vagy száz méternyire a szigettől parthoszszat haladtunk, és székünkön hátradülleszkedve, gyönyörködtünk a ragyogó színpompában, amely az isztriai hegyek felől elébünk tárult. Alig hogy a hegyek mögé szállt, a nyugati égaljon izzó felhők úgy tűntek föl, mintha rózsalevelekből szőtt fátyol borult volna rájuk, s alóla káprázatosan ragyogott ki tündéri fényük. A felhők fölött nefelejcskék volt

az ég, s csaknem átlátszó, mint a sima tó kristálytiszta vize, alattuk pedig, le egészen a hegy ormáig, halványzöld fényben égett. És ott, ahol a nap alábukott, olyan izzó pirosnak tetszett az ég, mint-ha a hegyek mögött valami rengeteg erdő égne, s a tűzvész gomolygó sziporkái elárasztották volna az ég boltozatját.

És micsoda mesés színpompa a tenger! A hamvaskék hegyek alatt három óriási sáv támadt, megannyi virágos mező, amelyek lángoló fényvel árasztották el a tenger sima tükrét. Mindeniknek más-más volt a színe. Az egyik zöld, a másik piros, a harmadik meg kék színben ragyogott. A mezők függőleges irányban húzódtak felénk, csaknem az öböl közepéig, ahol már violaszínű fényben csillogott a tenger. Itt aztán lassankint elenyészett. Mifelénk a víz egyre melegebb színt öltött, míg végre vérpirossá lett, néhány száz lépésnyire a hajótól pedig sötétkék színbe ment át.

Sokáig néztem a káprázatos szép képet, némán álmélkodva, szinte ámuldozva, s aztán eltűnődtem, hogy ugyan miért olyan ékes, miért olyan tündöklő az alkonyati ég? Talán bizony odafönn a mennyégben fényes lakodalmat ülnek a csillagok! [...] Mélységes csönd és derült nyugalom ömlött el körülöttünk, s a tenger üde lehelete illatozva suhant el fölöttünk. A szigeten tündéri fényben égtek a sziklák, a fák, a bokrok, a halásztanyák maroknyi házai. S a tinhalász horihorgas, ferde létrája úgy rémlett a lenyugvó nap végső sugarában, mint a bíborszínű márványból faragott, karcsú emlékoszlop. [...] Amint közelebb jutottunk a szárazföldre, madárének szállt felénk az esti szellő szárnyán. Hol vígan trillázva, hol mélán, panaszosan hangzott föl a dal. A tengerparti ligetek édesszavú remetéje: a fülemüle énekelt. Esti imáját zengte a rozmarinfák illatos ölében. [...] Hajónk most már egyenest a portoréi partok felé tartott. Már látni is lehetett a Zrínyiek ódon várkastélyát, árván, elhagyottan a tar sziklák között. Sárga falait, kerek tornyait visszatükrözte a tenger sima, kék vize. A vár ablakain az alkonyati égbolt piros sugara égett, és villogó fénye messze elragyogott hozzánk.

Garády Viktor: *Hangok a tengeren*; In: *Tengerparti séták*; Budapest – Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalatának kiadása, MDCCCCI [1901] 125–128. p.

Garády Viktor

Rita leányomnak

Édes leányom, fogadd könyvemet,
A legszebb tájkép, szülőfölded az.
Sokszor bejártuk együtt teveled,
Tanúm te légy: e sok szép, mind igaz.

Mikor tavasszal a pacsirta szólt,
S aranybogár ült gyöngye levelen,
A fátyolos égbolt körben ránk hajolt:
Ámuló gyermek, ott voltál velem.

Mikor a nyári esték bíborát
Nyilamló fecskék rajban szegdelték,
S az ég fölvolta csillag-sátorát –
Reszketve nézted, óh, be szép! be szép!

Ha szelíd őszi délutánokon
A hóban a czinke édes hangja szólt,
Ott voltál, földerítéd homlokom,
S felejtéd a hervadást, a sírt.

Mikor havas, fehér mezőkön át
A kósza varjú, úszva csendesen,
Tar jegenyére megpihenni szállt:
A néma tájon át jöttél velem.

Együtt csodáltuk a természetet,
Mely együtt élt, s változott velünk;
Ajukunk ezernyi kérdést rebegett,
A mikre választ soha nem lelénk.

(Garády Viktor: *Mezei séták*. Elbeszélések; Budapest – Reggeli Hírlap, 1905. 9–10. p.)

Cívistörténetek*

Az alábbi történeteknek nem szerzője, csupán szerkesztője vagyok. A valódi szerző dr. Szabó Pál ügyvéd, aki Kecskeméten született 1890-ben, és 1981-ben hunyt el az Egyesült Államokban. A hetvenes években, élete utolsó évtizedében írta meg a távoli Amerikában a régi kecskeméti cívisteletra, családtagjaira és azok barátaira vonatkozó visszaemlékezéseit. Ezek a visszaemlékezések jelentős kerülővel jutottak el Magyarországra, ugyanis eredetileg az Ausztráliába szakadt unokahúg (és családja) biztatására születtek meg, és egymásután postázott levelek formájában oda is érkeztek. A magyarországi rokonság csak később, a szerző elhunyt után kapta meg Ausztráliából a levelek másolatát. A visszaemlékezések csaknem félszáz sűrűn gépelt oldalt tesznek ki, és – meglehetősen rapszodikus sorrendben – időben az 1890-es évek gyermekkori történeteitől az I. világháborús harc-téri (és esetenként még későbbi) élményekig terjednek. Ezt a szöveget sok valódi levél egészíti ki, amelyeket írójuk a világ különböző tájain (így Magyarországon is) élő rokonainak és ismerőseinek írt, és amelyekben szintén sok önéletrajzi, család-történeti elem található, s amelyek közül néhány ugyancsak eljutott hozzám.

Az alábbiakban egy viszonylag szűk válogatást teszek közzé ezekből a jó megfigyelőkészségről és kiváló memóriáról tanúskodó írásokból. Terjedelmi korlátok, valamint speciális tematikájuk miatt mellőzöm a kolozsvári és németországi diákévek, valamint a katonáskodás történeteit, és inkább Kecskemét (és a környező tanyavilág) hétköznapi (vagy éppen rendkívüli: lásd földrengés!) eseményeire koncentrálok. Talán néha túlságosan is egyszerűek és hétköznapiak az itt következő történetek, de úgy vélem, bepillantást engednek egy

alföldi mezőváros gazdálkodó, esetenként városi és egyházi tisztségeket is betöltő polgárságának életébe, e réteg életmódjába, mentalitásába, etikájába. Ennek az életnek a színterületei, mikro-eseményei – a nagy időbeli és térbeli távolságok miatt – nyilván felértékelődtek a visszatekintő és az őt inspiráló rokonok számára, és növelte az apró részletek jelentőségét az a tény is, hogy egy olyan világ emlékei voltak, amelyet könnyörtelenül szétzúzott és maga alá temetett a történelem.

A történetek szereplői, beleértve a szerzőt is, nem történelmi személyiségek. Dr. Szabó Pál még csak nem is emigráns: az ötvenes évek végén (miután megözvegyült) nyugdíjas kivándorlóként ment ki Amerikába, ott élő fia hívására (aki viszont emigráns volt). A felbukkanó alakok általában a múlt századforduló évtizedeinek tekintélyes polgárai, akik az akkori helyi társadalom gazdasági-egyházi-társasági fórumain jelentős szerepeket vittek. A visszaemlékezések fókuszában álló család főalakja, Szabó József (1854–1909) jogvégzett városi tisztségviselő, a kecskeméti református egyház főgondnoka, akit – a családi legendárium szerint (s erről szó is esik az alábbiakban) – a 20. század első évtizedében nem sok választott el attól, hogy Kecskemét város polgármestere legyen. Ez a férfiú – s itt kell említést tennem a témához és a szereplőkhöz való személyes kötődésemről – a dédapám volt. A visszaemlékezések szerzője pedig az ő fia, s egyúttal apai nagyanyának, néhai Szabó Erzsébetnek a fivére.

Dr. Szabó Pál szövegét nem vettem alá kritikai szigorúnak (leszámítva egy-két okmányilag igazolható évszám apró korrekcióját); esetleges tévedéseivel együtt is forrásértékűnek tartom. Ennek megfelelően szöveghűen közlöm írásait, csak a nyilvánvaló gépelési és helyesírási hibákat javítottam. Az eredeti szöveg folyamatosságát megtörő kisebb-nagyobb kihagyásokat (...) jellel jelöltem; a jobb megértést elősegítő rövid betoldásokat

* *Cívistörténetek (Kibővített változat) Megjelent: „Mert a szívnek teljességéből szól a száj” Könyvtörténeti tanulmányok Hajdu Géza 80. születésnapjára. Szerkesztette Barátné Hajdu Ágnes, Szeged, 2007. 124–159. p.*

gömbölyű zárójelbe tettem; a szöveg eredeti zárójeleinél az egyenes típust alkalmaztam. A szöveg szövetébe (a kihagyások mellett) leginkább az egyes részek sorrendjét illetően avatkoztam be: a meglehetősen örvénylő, egy-egy témára (akár a családtagok újabb kérdéseire válaszolva) többször visszatérő előadásmódot - a jobb befogadhatóság érdekében - valamelyest egységesítettem, tematikus fejezetekbe szerkesztettem. (A fejezetcímek is tőlem származnak.)

Következzék tehát a régi magyar világ egy kis szeletének felidézése, ahogy azt egy Amerikába szakadt, gyökereit fontosnak tekintő idős ember a világ másik végén élő rokonai számára megfogalmazta. (G. F.)

„Előhang”

(...) Ne várj tőlem egy összefüggő, értelmes írást, amire már előrehaladott koromnál fogva képtelen vagyok (...). Írom, ahogy a dolgok eszembe jutnak, Te pedig majd összerakod őket. (...) Előre bocsátom, hogy azt hiszem, hogy több rátában fogom a leveleket is küldeni, de megszámozom a lapokat, és folytatásosan írom meg, amit kértél: emlékeimet a (kecskeméti) Szabó család általam ismert tagjairól.

A nagyszülők

A Szabó család legöregebb tagja nagyapám, József és felesége, Baracs Lída volt. Mindketen túl voltak már a 70. életévükön, amikor megismertem őket, és mindkettő még 80 éves kora előtt meghalt.

Nagyapám molnár iparos volt. Amikor megismertem, még aktív volt, három malma volt akkor még, de korábban több. Ezek a malmok ún. szárazmalmok voltak. Maga a malom két részből, de összeépítve állt. A kőépületben volt a garat, ahova a megőrleendő gabonát ömlesztették, és amiből a gabona a malomkövek közé került, amik azután megőrölték lisztté, vagy esetleg darává, vagy pedig csak meghántolták pl. a köleskását. A fából készült része a malomnak kör alakú volt. Itt volt a mai motorja a malomnak. Egy nagy fogaskerék, aminek fogai egy kis kerek részbe kapcsolódtak, ami a köveket hozta körforgásba. A nagy kerékbe keresztgerendák voltak, és az egyik ilyen ke-

resztgerendában két-három ló részére volt hámfa, amibe az őrlőtető a lovait befogta, és azok jártak körbe-körbe, nem gyorsan, mert óriási különbség volt a nagy kerék és a kiskerék között, ha a lovak lassan mentek is, a kis kerék gyors forgásba hozta a köveket. Unokatestvéreimmel sokat jártunk ki a malomba játszani. Abban az időben már Kecskeméten 3 gőzmalom is volt, és így a szárazmalmoknak kevesebb munkájuk akadt.

Nagyapám elmesélte, hogy amikor ő felszabadult az inaskodásból, akkor vándorútra ment, egy évig vándorolt, járt Németországban, Hollandiában és Belgiumban. A vándorló molnárségeket útközben mindig a szakmabeliek istápolták, és lehetővé tették, hogy a különböző újításokat megtanulhassák.

Abban az időben még nem volt ipartörvény, hanem minden iparnak önkormányzati testülete volt, úgy mint nálunk ügyvédeknel is az ügyvédi kamarák, és az iparosok ügyeiben azok bírászkodtak, ők vezettek anyakönyveket a mesterekről, legényekről és az inasokról. Ezeket az önkormányzati testületeket céheknek nevezték. A kecskeméti molnár iparosok céhének utolsó elnöke nagyapám volt. Ott állt a szobájában a céhláda, amiben benne voltak az anyakönyvek és a pecsét. Az iratokat külön ládában őrizték. Ezek a ládák ma is láthatók a kecskeméti múzeumban.

Nagyapáék mintaszerű családi életet éltek. Nagyapám a nagyanyámat „Rúzsám”-nak szólította, az viszont őt Józsinak, vagy „öreg”-nek. (...) Az érdekes volt, hogy nagyapám tegezte a nagyanyámat, míg nagyanyám magázta. És ugyanez volt a helyzet nálunk is otthon (a szüleimnél).

(...) Nagyanyám (...) hangoztatta, hogy „nemes vér” folyik az ő ereiben. Ezt többször is hangoztatta, és ha nagyapánk otthon volt, mindig rászólt, hogy annak már elmúlt az ideje, 1848 óta polgárok vagyunk. (...) Szabó nagyapámék 1900 és 1910 között haltak el.

Anyám apja Papp Ferenc, anyja pedig Dékány Judit volt. A Papp családról annyit tudok, hogy nagyapám még Nagykőrösön született és pedig földbirtokos családból. Az apja gazda volt. Anyjának neve Darányi Mária volt. A földbirtokuk Tetélen pusztán volt. (...)

(Papp) nagyapámnak egy férfi testvére volt: Imre. Ők mindketten tanítóképezdét végeztek,

ezt az apjuk kívánsága szerint tették. De egyik sem lett tanító soha. Életük végéig gazdák voltak. Nagyapám elvette Dékány Mihály gazda Judit nevű lányát Kecskeméten, és ott is maradt egész életén át, az apja vagyona „gavallér-váltó” miatt ment tönkre. De az anyja vagyona megmaradt, azon négyen osztoztak. A férfi testvére Imre volt, akinek a földje Hangács pusztán volt Nagykőrösön, ahova gyerekkoromban sokszor elvitt engem és Piri húgomat is. Ott lehetett mezítláb járni a tanyán és élveztük a sok állatot. Sok tehén volt, amiket nappal a gulyás legeltetett, a sok disznót pedig a kanász. Imre bátyám és felesége nem értek rá nappal velünk foglalkozni, túrték, hogy magunk keressünk foglalkozást. Piri leginkább bent maradt Mari néni mellett, de én hol a gulyáshoz, hol a kanászhoz csatlakoztam. És mivel a tehenekkel bika is jár, a sertések között pedig szintén volt apaállat, a gulyás és a kanász ábrándítottak ki engem a gólyameséből. (...)

Papp nagyapám igen fess, jóarcú, kissé sasos orra volt. Legénykorában az anyai birtokon gazdálkodott, majd mikor megnősült, elvette nagyanyámat, akkor pedig Kecskeméten kezdett el gazdálkodni. Amikor már én megismertem, akkor a gazdaságában inkább csak felügyelt, és György fia, aki akkor már a 30-as éveit taposta, gazdálkodott, illetve folytatta apja foglalkozását. Noha jogvégzett volt, soha a tanulmányainak hasznát nem vette. Nagyapám országos hírvő lótenyésztő volt. Ezt Muraközy Imre bácsitól tudom, aki nagyapámnak nagyon jó barátja volt, és apja volt az én legjobb fiatalkori barátomnak, Muraközy Jancsinak, akivel iskolába együtt jártam, jogászok együtt voltunk. Kolozsváron együtt laktunk, mikor a szigorlatra készültünk. Majd egy napon vonultunk be a Mollináry gyalogezredbe. Ott váltunk el, amikor én az orosz frontra, ő pedig az olasz frontra ment, ahol mint arany vitézségi érmes főhadnagy halt hősi halált. (...)

Mindannyian jártunk ki Muraközyékhez a szikrai birtokukra. Majdnem mindig volt náluk vendég. Igen népszerű ember volt Imre bácsi. Egy alkalommal nekem azt mesélte, hogy „nagyapád az ország egyik legjobb lótenyésztője volt. Volt neki állandóan nagy ménese. És ha a katonaság részére remondákat assentáltak, akkor a kiküldött assentáló bizottság első útja nagyapádhoz vezetett, és a bevált csikókért darabonként 1.000 pengő forintot

fizettek.” Ez nagy dolog volt ám az 1800-as években, amikor városi lakóházat is lehetett a fele áron is vásárolni!

Én már arra az időre emlékezem nagyapámra, amikor ő csak néha-néha járt ki a földjeikre, mindent a fia intézett, aki engem nagyon szeretett, én voltam a családban egyetlen fiú unoka, és ha ment a tanyára vagy szőlőbe, sokszor eljött értem, hogy van-e kedvem vele menni. Nekem mindig volt kedvem, de nem mindig mehettem, mert iskola is volt a világon. (...)

1895-ben Kajetán napján óriási vihar vonult keresztül Kecskeméten és nagy károkat okozott. Egész nap és egész éjjel folyton villámlott és dörgött. A délelőtti órákban a szomszédék házának a kéményébe beütött a villám, a kéményt a mi udvarunkba szórta. A házból nem lehetett kimozdulni sem. Mindannyian otthon voltunk. Csak másnap reggel állt meg a vihar. Már utána egy óra múlva ott állt Gyurka bácsi kocsija a ház előtt, és elkért anyánktól, hogy kivisz arra a földre, amelyiket anyánk halála után az Elschléger- és Gerber-gyerekek örökölték. (...)

Visszatérve a Papp-nagyszüleimhez. Amikor én őket megismertem, nagyapám a hetvenes éveikhez volt közel, nagyanyám pedig a hatvanas éveikhez. Nagyanyámnak még élt az apja, az öreg Dékány Mihály. Őrá is jól emlékszem. Róla hallottam, hogy 18 éves korában nősült, mert a szülei elhaltak, és ő gazdálkodott és kellett mellé a gazdaszöny. Buza Kiss Judit volt a felesége. Egyetlen lányuk volt, nagyanyám. Szép családi életet éltek. Ő volt korosabb korában a ref. egyház vagyonának a gondnoka, amit azután tőle nagyapám vett át. (...)

Dédapánkkal kapcsolatban még emlékszem arra, hogy vasárnaponként a városi házánál házi isteni tiszteletet tartott. Ami abból állt, hogy ingatlanairól berendelte minden alkalmazottját, kivéve azokat, akik a jószágok mellett kellett, hogy maradjanak. Dédapánk háza a mostani postahivatal tözsomszédtségében, szemben az ókollégium Csongrádi utca sarkával, a piactér és a Vörösmarty utca sarkán volt. Két nagy udvarral. A nagyobbik udvaron vasárnap padok voltak, ahol az alkalmazottak foglaltak helyet, míg dédapám és a család a szabad fedett folyosón. Amikor már senkit sem vártak, akkor dédapám felállt és megmondta, hogy melyik zsolttárt fogják énekelni, és ezzel megkez-

dődött az isteni tisztelet. A zsoltár eléneklése után dédapánk felállt, kezében a bibliával, és bejelentette, hogy a biblia melyik részéből fog felolvasni. Erre, akinek volt bibliája, az is rálapozott a mondott helyre, és figyelemmel kísért a szöveget. Amikor véget ért a felolvasni kívánt rész, akkor dédapánk még kis magyarázatot is fűzött hozzá. Majd ezek után ismét zsoltárt énekeltek, és annak befejezése után pedig mindenki megkapta a rendelkezést, hogy a gazdaságban mit kell elvégezniük.

Az édesapa

(...) Apám (Szabó József) születési éve 1854. Anyámé (Papp Mária) 1865. Házasságot 1885-ben kötöttek. (...) Apám mindig színjeles tanuló volt. Akkor ugyan más volt az osztályozás. Én csak az érettségi bizonyítványát láttam, abban minden tárgyból: laudabilis volt. A bizonyítvány ugyanis latinul volt kiállítva. Jogi tanulmányait szintén kitüntetéssel végezte. Papp György nagybátyámtól tudom, hogy még Kerkápolynál is kitüntetéssel vizsgázott a jogtudományi államvizsgáján, pedig ennek a cenzornak, noha már idős is volt, a két kézen nyilvántarthaták a kitüntetéssel végzett vizsgázóit. (...)

Apám a kötelező egyéves katonai szolgálatot a 38. közös gyalogezredben szolgált, ahol én is szolgáltam. (...) Itt közbevetőleg megemlítem, hogy nagyapám az 1848-as háborúban vett részt. Apám az 1878-as boszniai okkupációban, én magam az első világháborúban, míg Tamás fiam pedig mint civil ugyan, de nem kevésbé veszélyes helyen a második világháborúban vettünk részt. Apám kadétörmester volt, a kardbojtvát lőtték meg, és a puskafáját vitte el egy golyó.

Apám is ügyvédnek készült, de nagyanyám azt mondta, hogy Józsi azért nem lett ügyvéd, mert beleszeretett az anyánkba, és állásba ment a közigazgatáshoz, ahol először városi jegyző lett, majd tanácsnok és azután pedig, 1895-ben, amikor behozták az állami anyakönyvvezetői állást, akkor a polgármester őt kérte fel, hogy fogadja el, mert ő olyan műkedvelő szavaló és szereplő volt. (...) Apánk fiatalon lett először iskolaszéki elnök. Az iskolaszék gyakorolta az összes kecskeméti népiskolák felett a felügyeletet. És amikor megürült a ref. egyház főgondnoki tiszte, főgondnoknak is őt választották meg.(1909-ben). (...)

Apámnak hatalmas hangja volt. Szavalásnál, beszéd tartásánál kiválóan érvényesült. Fiatalabb korában színházban jótékony előadásokon mindig szerepeltették, szavalatokkal. Én csak egy beszédre emlékszem, amit ő tartott. 1908-ban, halála előtti évben volt a boszniai okkupáció 30. éves jubileuma. Ezt nagy ünnep keretében ülték meg. Apám volt az ünnepi szónok. A rom. kat. Nagytemplom frontján volt egy nagy márványtábla, ahol az elesettek neve volt felsorolva. Ez előtt az emléktábla előtt beszélt apám. Az ünnepélyre kivonult a Kecskeméten állomásozó 38. közös gyalogezred zászlóalja és a nagytemplom előtti téren állították fel őket. Azonkívül nemcsak a kecskeméti volt Mollináry-bakák, hanem vidékről is nagyon sokan voltak. Papp Imre bátyám, anyámnak az apai nagybátyja Nagykőrösről jött át, ő is részt vett az okkupációban, de a vonatja csak féltizenkettőkor érkezett, és ő mondta, hogy apám hangját már a Beretvás kávéháznál is úgy hallották, mintha ott beszélt volna. (...)

(...) Ami pedig az édesanyád által emlegetett polgármesterséget illeti, az a következőképpen volt. Amikor Kada Elek polgármester meghalt, akkor került először szóba apánk polgármestersége. De mivel a helyettes polgármesternek a teljes nyugdíjhoz már csak két éve hiányzott, akkor megegyezés jött létre, hogy Baghi László lesz a polgármester, és a helyettese Dömötör Lajos. Két év után Baghi nyugalomba vonult, és akkor jöttek el apámhoz a függetlenségi párt vezető tagjai közül öten, én is ott voltam akkor, és emlékszem még a két Szappanos Elekre a küldöttség tagjai közül. Apám akkor a szabadelvű pártnak volt a tagja, tehát nem azoknak a pártjának, akik felkérték, azok voltak abban az időben az országgyűlésen az ellenzéki pártiak. Apám pedig a kormánypártnak volt a tagja. Ekkor én már 17-18 éves voltam, és nagyon is érdekelt a dolog. Az öreg Szappanos Elek bácsi volt a küldöttség szónoka, ő kérte fel apámat, hogy vállalja el a jelöltséget. Apám megköszönte a bizalmukat és ígéretet tett, hogy a pályázati kérvényét benyújtja, de fenntartotta magának a jogot ahhoz, hogy ha nem egyedüli pályázó lesz, és saját megítélése szerint nem látja biztosnak a választás eredményét, a kérvényét bármikor visszavehesse. Az történt azután, hogy több pályázó volt. Többek között Sándor István, akinek úgy az ellenzéken, mint a kormánypárton is voltak hívei. Amikor a jelölés

megtörtént és Sándor Istvánval került apám szembe, visszavette a kérvényét. Így lett Sándor István a polgármester. Ez volt 1908-ban.

Amikor az ügyvédi irodámat 1920-ban megnyitottam, első ügyfélként Wéber Ede bácsi jelent meg az irodámban. (...) Attól kezdve Ede bácsi ügyfelem lett fiával, Aladárral együtt. Ede bácsi mesélte azután el nekem, hogy mi volt a polgármester-választás háttere. Azt mondta nekem, hogy tulajdonképpen érdem szerint apámnak kellett volna a polgármesternek lenni, de abban az időben a szabadkőművesek dirigáltak mindenfelé, és apámnak volt a szabadkőművesek szemében egy nagy bűne. És pedig az, hogy amikor őt személy szerint felhívták arra, hogy lépjen be a szabadkőművesek páholyába, levelet írt neki, melyben megírta, hogy nem kíván olyan társaságnak a tagja lenni, amelyiknek a működése nem bírja el a nyilvánosságot, tagjai titoktartásra vannak kötelezve, különleges esküt kell tenniük stb. Ez a levél volt az oka, hogy a polgármester-választás előtt a páholy tagjai mindent elkövettek, hogy apám ne lehessen polgármester.

Kisgyermekkor, iskoláskor

(...) Még meg kell emlékezniem (...) koragyermekségem (egyik) történetéről. (...) Még jóval iskoláskorom előtt szüleim kimentek a szőlőbe, testvéreim sem voltak otthon, én egyedül voltam a cselédlánnyal, aki mosott, majd a kimosott ruhákat felvitte a padlásra a kifeszített kötélre száradni. A padlás már sötét volt és lámpával ment fel, és letette valami olyan helyen, ahol a lámpa lángja az egyik gerendához közel volt, és a gerenda tüzet fogott úgy, hogy a lány már csak akkor vette észre, amikor nagy lánggal égett. Ő lerohant, próbált vizet felvinni, de nem tudta a tüzet eloltani, én az udvaron álltam és láttam, hogy a tető ég, majd hallottam, hogy a harangot félreverték, ezzel jelezték a tüzet. A harangon annyit ütöttek, ahányadik kerületben, akkor még tizednek nevezték a kerületeket, a tűz volt. Tehát a harang hármat kongott. Szüleim a szőlőben hallották a harang félreverését és azt, hogy abban a tizedben van a tűz, ahol az ő házuk is volt, azonnal indultak haza. Amikor a tűzoltók kijöttek, sok ember betódult az utcáról az udvarba, és az egyik szomszéd engem átvitt az ő udvarukba. Nem minden égett le, csak egy aránylag kis

része a háznak, amit azután rövidesen meg is építettek újra. Ez kb. 1895-ben lehetett. (...)

(...) Még nem voltam 5 éves, amikor apám kézen fogott és elvitt az első kerületi népiskolába és beíratott Szappanos Sándorné Szalontay Jolán osztályába. A szabály az volt, hogy a gyerekeket a hat éves koruk betöltése után kellett iskolába adni. De apám iskolaszéki elnök volt és hát kivélt tettek velem. Otthon pedig még mindig maradt gyerek, akikre anyáknak vigyázni kellett. Otthon maradt Piri és Miska nevű öcsém. Ez utóbbi egy éves korában meghalt.

Az első elemi osztály impresszionált a legjobban. Jó magaviseletű, csendes gyerek voltam. Osztályunk vegyes osztály volt. Két sor padban voltak a fiúk a lányoktól elválasztva, de a tanítás egyszerre folyt. Ehhez az osztályhoz fűződik egy soha el nem felejtendő élményem. Első padban egyik szélén én, másik szélén pedig a kis Szalkai ültünk. Szalkai neve mellett azért volt „kis” jelző, mert mindenki úgy hívta, ő volt természetesen a legkisebb, mert gerincferdesége volt, illetve a hátán nagy púp volt.

A tanítónőnk „tejsasszonynak” kellett szólítanunk, az ő helye a dobogón, az asztal melletti széken volt. Ott ült és onnan tanított. Egyik napon a tanító néni, amikor leült a helyére, egy piros nyelű ún. bugylibicskát mutatott fel, és kijelentette, hogy aki aznap délelőtt a legjobb magaviseletet fogja tanúsítani, azé lesz a bugylibicska. Abban a korban óriási ajándéknak tűnt ez fel, mert minden kiskölknek a vágya, hogy saját bicskája legyen. Egész délelőtt olyan csend volt a teremben, hogy a légy repülését is hallani lehetett, mert mindenki pályázott a bicskára. Magam is egész idő alatt karba tett kézzel ültem, meg nem moccantam, és azt hiszem, hogy a többiek is hasonlóan viselkedtek. Nekem mindig az asztalon, a bicskán volt a szemem és biztosra vettem, hogy csak az enyém lehet a bicska, mert egyrészt meg sem moccantam, másrészt pedig az apám iskolaszéki elnök volt, és gondoltam, hogy az is számít valamit. Ilyen ideg feszültségben telt el az egész délelőtt. A tanítás vége felé a tejsasszony kezébe vette és felmutatta a piros nyelű bugylibicskát, majd sorra nézte a tanítványait egyenként, és amikor már mindenkit megnézett, azt mondta, hogy gyere ide hozzám Szalkai.. Szalkai felment a dobogóra, és akkor a tejsasszony azt mondta, hogy te voltál az osztályban a legjobb

magaviseletű, te érdemelted meg a bicskát, szépen tedd el, és csak otthon vedd ki a zsebedből. Ez nekem nagyon rosszul esett, mert tudtam, hogy nálamnál jobban senki sem viselkedhetett és mégsem én lettem a nyertes. Rövid idő múlva Szalkai nem jött iskolába, a tanító néni az arra lakó tanulók közül valakit elküldött hozzájuk, hogy miért nem jön Szalkai az iskolába. Azt mondta az illető, hogy beteg, ezért nem jöhet. Nem sokkal ezután a tanító néni az osztálynak bejelentette, hogy a kis Szalkai meghalt, és akinek cipője és rendes ruhája van, az eljöhet az iskolával a temetésre. Testületileg mentünk el a temetésre. Jól emlékszem még, hogy hol laktak. Az Aradi utca és a Vörösmarty utca sarkán volt egy nagy sárga épület, abban laktak. A koporsó már ki volt téve az udvarra, és nekem mindig azon járt az eszem, hogy vajon a bugylibicskát is beletették-e a koporsóba. Azt a bugylibicskát, amit a kis Szalkai azért nyert el a többi tanuló előtt, mert a tanító néni nagyon jól tudta, hogy már csak rövid ideje van ennek a kis nyomorult gyerekek az életben, és valami jót, kedveset akart neki tenni a még hátralévő életére. (...)

Cseregyerekként Lieblingben

(...) Otthon mindig két német lány volt a háztartási alkalmazott, akik a Délvidékről jöttek, nem annyira kenyérkereset, mint inkább magyarul tanulás végett. Ezekből szedtük magunkba az első német leckéket. Mi igyekeztünk velük németül, ők meg velünk magyarul beszélgetni. Anyám sokat emlegette, hogy úgy ő, mint a testvérei Budafokra mentek cserébe német szót tanulni, vagyis ez annyit jelentett, hogy ő elment Budafokra és Toncsi pedig Budafokról hozzájuk ment magyarul tanulni. (...)

Most visszakanyarodok negyedik elemista koromhoz. Még nem voltam 9 éves, amikor a negyediket elvégeztem. A gimnáziumba pedig 10 éveseket vettek fel. Apámék anyámmal úgy határoztak, hogy én lemegyek cserébe a (bánsági) Lieblingre. Az evangélikus papnak, Zvarinyi Emilnek volt (ott) egy leánya, Olga, aki Erzsébet testvéremmel volt egyidős, és akit cserébe akartak adni Kecskemétre, mert már több lieblingi gyerek is volt Kecskeméten magyarul tanulni. Lelevelezték, és még szeptember előtt egy napon megjelent Olga. (...). Másnap én már vonaton ültem Zvarinyinéval és utaztunk

Lieblingre. A vonat Temesváron át Zsebelyig vitt. Ez egy román község volt, honnan azonban lófogattal rövidesen megékeztünk Lieblingre.. (...)

Lieblingről még meg kell írnom egyet s mást. És pedig azt, hogy ez egy igen gazdag sváb község volt. Az egész falu modernül volt építve, nagyon széles utcái voltak. A házak előtt mindenütt téglából gyalogút. Középen pedig makadám út. Egy temploma volt, mert az egyetlen zsidóboltost kivéve mindenki lutheránus volt. Az egyes házaknak óriási telkük volt. Nem ismerték a tanyarendszert. Naponta mentek ki kocsival, lóval a földet művelni, és este mindig otthon voltak. Kiváló bánáti őstajlon termeltek, a trágyázást nem ismerték, mert felesleges volt. A gabona szalmájából annyit vittek haza a házukhoz, amennyi az állatok aljzására és a fűtésre, kenyérsütésre elegendő volt. A többit ottan a helyszínen felgyújtották és elégették. A papnak nagy illetményföldje volt. Tavasszal ide mentünk ki gyalogsétázni az egész család, megnézni, hogy milyen a gabona. Még zöld volta búzavetés és engem a bácsim beküldött a búza közé jó távokra 10-20 lépésnyire, és akkor odakiáltott nekem, hogy látsz-e minket? Nem láttam senkit a magas búzától. Amikor hazamentünk, a bácsim odaállított az ajtófélféhez, ceruzával megjelölte, hogy milyen magas vagyok, majd centiméterrel lemérte, és azt mondta, hogy 150 centi vagy. Ha írsz haza, írd meg, hogy kint voltunk a búzaföldön és bemenne a búza közé nem látszottam ki belőle, és 150 cm vagyok. Otthon Kecskeméten a búza olyan 50-80 cm magasra nőtt csak fel. (...)

A paplak a templom mellett volt, nagy sarokház. 10-12 szoba is volt benne. Ezt a házat már a bácsim építtette az egyházzal, és az ő kívánsága szerint építették. Bácsim legénykorában nevelő volt a Nozdrovitzky családban. Addig nevelősködött, míg a Bianka nevű széplányt megszerette és az is őt, és házasságot kötöttek. Földbirtokos család volt a lány családja, nagy életet éltek, és hát ezt akarta a bácsi a feleségének Lieblingen is biztosítani. A hívek megszerették és minden kívánságát teljesítették, így az építkezést is.

Nagy gazdasági udvar volt. A bácsinak négyes fogata volt. Egy szegény falusi pap megengedhetette magának ezt a luxust. Tehenet is tartottak, a gazdasági udvarban mindenféle baromfit megtalálhatott az ember. Ezek a gazdag svábok nemcsak a saját születés- és névnapjaikat, hanem a papi

család minden ilyen napját is nyilvántartották, és ilyenkor hozták az ajándékokat. Ennivaló ajándékot akkor is hoztak, ha saját maguknál tartottak név- vagy születésnapot, vagy nagy ünnepnap volt, esetleg esküvő. Bőven fedezte az ajándék a ház szükségletét. Volt az udvarban jégverem is, amit télen hordtak tele jéggel. Ezen tartották el a sok ajándék ennivalót. (...)

Amint az iskola elkezdődött, engem a bácsim vitt el és íratott be Klein Gyula tanítóhoz, aki apja volt annak a Klein Gyulának, aki Kecskeméten a kollégiumban tanított. Klein tanító úr egyszerre 4 osztályt tanított, és pedig a 3., 4., 5. és 6. elemi osztályokat. Ezek mind fiúk voltak. Abban az iskolában, de más-más helyiségben tanított a Grasser és a Kurz tanító úr is, egyik lányokat, a másik pedig az első két osztályt vegyesen. Én az ötödik osztályba lettem beírva, mert Kecskeméten a négy elemi elvégeztem. Lieblingen a tanítás nyelve német volt, de kötelező magyarnyelvi órák is voltak. (...)

Én anyyira be voltam fogva, hogy akarva, nem akarva is meg kellett tanulnom németül. Klein tanító úr szigorú ember volt, fő segédeszköze a tanításban a nád-pálca volt, mivel a sváb gyerekek nadrágját porolta ki, amikor azok is benne voltak. A kölykök a keze között üvöltöttek, és én mindig megsajnáltam őket. Én jó tanuló voltam, mert a bácsim mindig kikérdezett és tanított. Úgyhogy év végén én az V. és VI. osztályról is kaptam bizonyítványt. (...)

Télen voltak a nagy házi mulatságok, a környék földbirtokosai akkor adtak vacsorákat, ahol bácsi-ék a négyes fogattal szintén jelen voltak az előkelő társaságban. Sőt, Temesvárra is voltak meghívva társaságba. Ők tavasszal hívták meg a társaságot, amikor már zöld volt a természet. Volt a vendégek között olyan is, aki három napig maradt, mely idő alatt állandóan folyt a vendégeskedés. (...)

Amikor az iskolai év végén apám hazahozta Olgit és engem meg visszavitt Kecskemétre, nagyon megkönnyeztem a búcsúzkodást.

Testvérek, rokonság, társasélet

(...) Még azt kell megemlítenem, hogy Mária testvérem férjhezmenetele előtt – éppen úgy, mint a többi testvére is – elvégezte a kecskeméti elemi iskolán kívül a négy polgári iskolát, majd annak

elvégezése után pedig női ipariskolába járt. A jobb családok leányai ide kerültek a polgári iskola után, ahol kötést, horgolást, varrást, valamint sütést-főzést tanultak.

Erzsi néném volt közöttünk a legjobb tanuló és neki az volt a kívánsága, hogy tanítónő lehessen. Így a polgári után ő Szabadkára került az ottani rom. kat. preparandiára, ahol mindig ferde szemmel néztek az „eretnek” ref. leányra. De mert jól tanult, tanítónői képesítőt kapott, úgy emlékszem, hogy 5 évi tanulás után. Haza került és a legelső üresedés után megválasztották. A kerületi igazgató Kerekes József a Hegedüs-köz kezdeténél volt új iskolába osztotta be, és pedig az első elemi iskolások tanítására. Szerette a foglalkozását, és sokat beszélt róla. (...) Erzsi tanítónőként ment férjhez és megtartotta továbbra is az állását. (...) Nem sokáig élt, mert a spanyol náthában 1918-ban elhalt. (...)

(...) Angyal Vidor (városi tiszti főügyész) egy hatalmas, erős, kövér ember volt, jól a 120 kg-on felül. Néhányszor megfordult a mi házunknál is még apánk életében, és legidősebb nénémet szeretete volna megkapni feleségül. Vidor bár nem volt vallásos, de katolikus volt. Apám ref. főgondnok volt, és akkor még elképzelhetetlen volt a családkban egy katolikus tag, akit csak mindig úgy emlegettek a családban, hogy a „pápista”, és ezzel a legrosszabb véleményt mondták az illetőről, mert úgy apánk, mint anyánk családjában a reformáció óta más vallás, mint ref. nem fordult elő. (...)

Két év alatt azután minden nagy változáson ment át. Mária nővérem lutheránushoz ment férjhez, majd Erzsi katolikushoz, Piri menyasszonya lett a lutheránus Édesapádnak, és évekkel később pedig Jolán ment katolikushoz, és én pedig lutheránus leányt vettem feleségül. Vagyis a régi elv, hogy csak ref. családtag lehet a családban, anyyira megváltozott, hogy egyik gyerek házastársa sem volt református. (...)

(Papp) nagyapámék háza központi fekvésű volt. (...) Gyakori vendég volt a ref. kántor, Mihó Laci bácsi. (...) Nagyapáméknál a boroskancsó állandóan az asztalon volt. Nagyapám, azt hiszem, soha vizet nem ivott, de soha be nem csípett. Szerette a társaságot, és mulatni is szeretett, de be nem csípett. Három helyen is volt szőlőjük, nagy pincéjük, és a bor arravaló volt, hogy megigják, eladásra nem került sor.

Már írtam Papp nagyapám Imre nevű öccséről, aki a nagykőrösi határban volt Hangács dűlőbeli földjén gazdálkodott Szigethy Mária nevű feleségével. Gyerektelenek voltak, és állandóan ott volt és dolgozott náluk Mari nénénk Szigethy József nevű fivére, aki szintén tanítói okleveles volt és tanított is jó ideig, de legényember lévén, Imre bácsiékhoz ment elég korán nyugalomba, és ott igen nagy tevékenységet fejtett ki a gazdaságban. Imre bácsiék a kecskeméti atyafiak születés- és névnapjait nyilván tartották, és olyankor lófogattal érkeztek meg Kecskemétre. Mindig hoztak nekünk tejet, tejfölt, sok túrót, amit legyúrva hosszú ideig el lehetett tartani, sajtot és hízott libát, esetleg vágnivaló csirkéket. Imre bácsiék a nagyapáméknál szálltak meg, ahol szintén voltak lovak, lovasz, aki a lovakra felügyelt és ellátta azokat. Ilyenkor anyánk legfiatalabb testvére, a gyerektelen Ilona, Buza Kiss Lajosné, aki abban a házban lakott, ahol nagyapámék is laktak, rendszeresen hívott össze baráti társaságot, és volt nagy vígság, dal, tánc, aminek mindig Imre bácsi volt a lelke, igen víg kedélyű volt. Még öregségében is járta a csárdást, éspedig a „kopogóst” meg a „mártogatóst”. A kopogós volt a gyorscsárdás, amikor is közben-közben a csizmaszárára csapott tenyérrel, a mártogatós pedig olyan figura volt ugyancsak a csárdásban, hogy tánc közben hirtelen leguggoltak, majd felugrottak.(...)

A legkisebb testvére (Papp) nagyapámnak Eszter volt. Erről bővebben kell írni. Eszter igazi szépség volt. Amikor a magyarokat nagyon szerető Erzsébet királyné udvarhölgyeit válogatta, a főispánoknak volt kötelességük, hogy a megyéjükben volt művelt és szép leányokat a királynőnek bemutatassák, akik közül ő választotta ki azt, akit udvarhölgyéül kívánt. Eszter is bemutatásra került. Majd amikor a királynő kiválogatta azokat, akiket akart, értesítették őket, hogy mikor kell ismét megjelenniük a királynő előtt. Ekkor alaposan kikérdezték őket, hogy minden előírt kellelkel rendelkeznek-e ez illető. Eszter minden tekintetben megfelelt és elsőként lett kiválasztva. Mégis volt egy dolog, amin változtatni kellett volna, és pedig az, hogy Eszter ref. vallású volt és az udvarhölgyeknek pedig kat. vallásúaknak kellett lenniük, mint a királyné volt, hogy templomba is együtt járassanak. Ezért megmondták neki, hogy az illetékes nagykőrösi ref. egyháznál jelentkezék ki

és a rom. kat. egyházba való áttérést igazoltassa a rom. kat. pappal. Erre Eszter kijelentette, hogy ő nem hajlandó a vallását leahagyni, ha így nem kell, akkor nem tud rendelkezésre állni. De rábeszéltek, hogy csak menjen haza és beszélje meg a családjával is, hiszen nagyon nagy dologról van szó. Eszter hazament, elmondta a történeteket, és a szülei is helyesnek tartották az álláspontját, és így nem lett Eszterből udvarhölgy. Helyette a kecskeméti származású Ferenczy Ida lett udvarhölgy, a későbbi csillagkeresztes hölgy. (...)

Kecskeméti földrengések

Még nem jártam iskolába, amikor egy alkalommal játszottunk otthon a szobában és én minden szándék nélkül a fenekemre tottyantam és ugyanakkor az ebédlőkredencben csörömpöltek az edények. Anyánk a következő pillanatban ott volt a szobában, beszaladt a konyhából és megnézett bennünket, hogy nem történt-e valamelyikünknek baja, de azon kívül, hogy én a fenekemet kissé megütöttem, senkinek semmi baja sem történt.

A második földrengést kisdíák koromban a ref. templomban éltem át. Mészáros nagytiszteletű úr prédikált, és egyszer csak kezdett mozogni a templom és benne minden, hullott a fehér falról a mész. A nagytiszteletű fent prédikált a szószékben és mikor látta, hogy sokan felugráltak helyeikről, intett, hogy maradjon mindenki a helyén: ez egy földrengés volt, de már el is múlt, Isten akarata elől úgysem bujkálhatunk. És utána folytatta a félbehagyott prédikációt.

A harmadik földrengést mint jogász éltem át 1911-ben. Nyáron Barackérés idején volt. Vacsora után mi a barátainkkal együtt kint voltunk a vasút melletti sétatéri vígadónak nevezett vendéglőben, ahol tarokkjátékot kártyáztunk. Éjfél tájban abba hagytuk, és még jóval 1 óra előtt haza is értem. Az én szobám az udvar hátsó részén, a mosókonyha mellett volt. Két ajtó volt rajta, a külső tömött, míg a belső ablakos. Kellemes nyári éjszaka volt, én mindkét ajtót nyitva hagyva feküdtem le úgy 1 óra tájt, és már félálomban voltam, mikor nagy robajjal és csörömpöléssel kezdett mozogni minden. Kiugrottam, hogy kiszaladok az ágyból a nyitott ajtókon keresztül az udvarra, de a küszöbig értem csak el, mert a külső ajtó az orrom előtt becsapódott. Nagyon erős fiatal voltam, és a külső ajtót a sarok-

vasról hirtelen felemeltem és kint voltam máris az udvaron, és hallottam, amint Jolán húgom a kapu alatt a cselédlánnyal sivalkodik. Ők éppen indulóban voltak a piacra, hogy barackot adjanak el. Abban az időben éjfélkor kezdődött a gyümölcs piac, amikor is a kereskedők összevásárolták a szükséges mennyiségű gyümölcsöt, hogy még hajnalban be is pakolják, hogy reggel már vasútra kerülhessen a gyümölcs. (...)

Amikor már egy kicsit megnyugodtak a kedélyek, én is visszamentem a ruháimért és felöltöztem, majd kimentem a városba szétnézni. Mindenki az utcán volt, nem mertek bemenni a lakásba, féltek az újabb rengéstől. Voltak, akik pokrócot, vánkost és takarót vittek a hónuk alatt, és a sétatereken feküdtek le, hogy majd kialusszák magukat, de akkor éjszaka nemigen tudott senki sem aludni.

Ez volt a legnagyobb földrengés Kecskemét történetében. Nagyon sok kárt okozott épületekben, úgy, hogy az állam kamatmentes kölcsönrel sietett a károsokat segíteni. Ellentétben a két korábbi földrengéssel, amelyek hullámosak voltak, ez nem hullámos, hanem, ahogy akkor mondták, torziós, vagyis csavar alakban rázta meg a földet. Amelyik kémény nem esett le, és fent maradt a helyén, vagy negyed-, vagy félfordulatot tett az épület feletti részében. Emberéletben közvetlenül nem esett kár. Akik már a gyümölcs piacon kint voltak – ez a piac akkor a Széchenyi téren volt – beszéltek, hogy a nagytemplom felső része nagy kilengést mutatott, és a rajta őrt álló tűzoltó ijedtében majd megőrült.

A zsidótemplomnak a nagy hagymája teljesen féloldalra dőlt, és várni lehetett, hogy bármely pillanatban lezuhan. Ezért a környékét lezárták. Majd kerestek valakit, aki hajlandó felmenni és lebontani az egész hagymát, hogy újat építsenek rá. De nem akadt rá vállalkozó, végre egy ácslegény hatalmas összegért elvállalta a lebontást, és sikeresen be is végezte.

Reggel azután kezdődtek az utóregések, amik szintén nagy riadalmat okoztak, mert senki sem tudta, hogy mi lesz belőle, de több ilyen utóregés után megnyugodott a föld alattunk és helyreállt a nyugalom.

A mi kéményünket is előbb leszedte, majd újból rakta egy ismerős kőműves. Ezeknek akkor jól ment a dolguk, kerestek, amennyi a zsebükbe fért. De jókedvvel is dolgoztak. Nagyon sajnálom, hogy már elfelejtettem azt a nótát, amit a kőmű-

ves dalolt fent a tetőn, amikor rakta a kéményt. Ezek jutnak a dalból az eszembe: „...végigme-
gyek udvarodon, bekoppintok ablakodon, ébren
vagy-e gyönyörű szép galambom.” (...)

Találkozás Sinkó Ervinnel

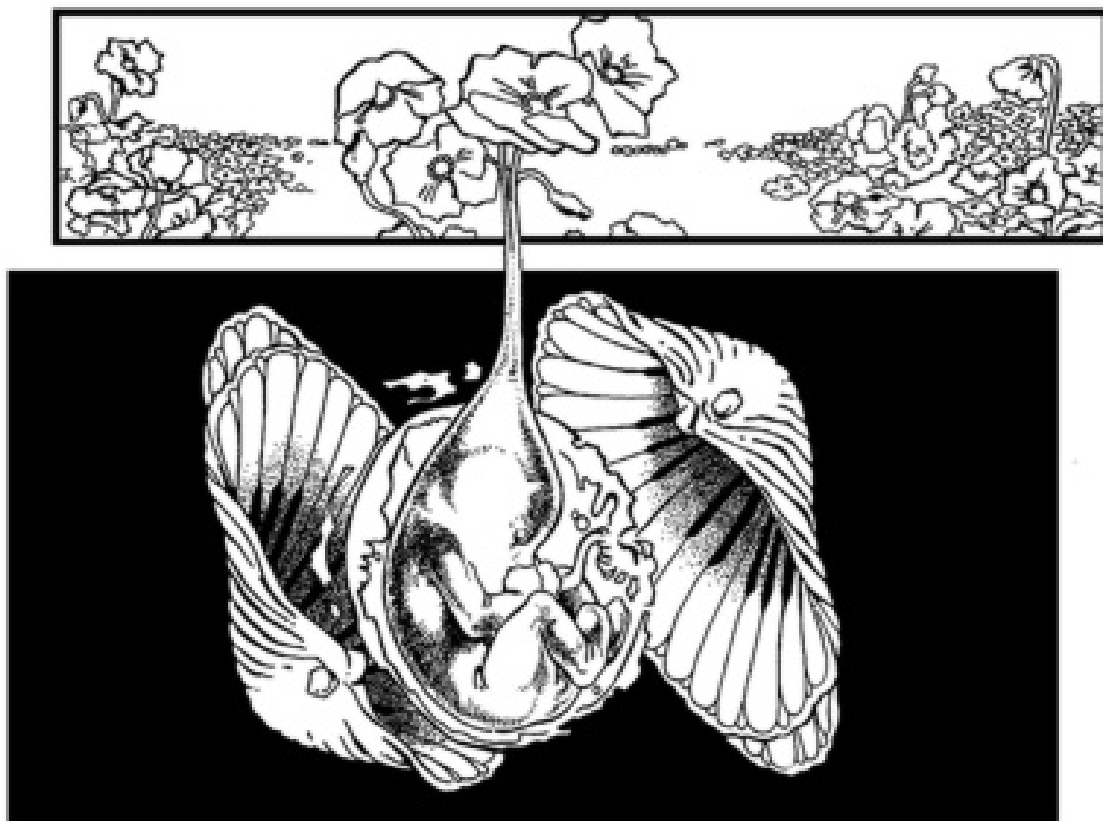
(...) Most még várok Újvidékről is könyveket. Kíváncsi vagyok azokra is. Vannak köztük régi írók, amiket rendeltem. És rendeltem két könyvet egy Sinkó Ervin nevű, állítólag jó nevű írótól is. Ezzel az emberrel volt nekem 1919-ben hivatalos érintkezésem. Ez akkor (a Kommün idején) Kecskemét város városparancsnoka volt, én pedig a közéleti hívtalban voltam alkalmazásban Fejér Lalival és Máté Jóskával együtt. Mi hárman voltunk abban az időben ügyvédjelöltek. És akkor a /párt!/ kijelentette, hogy mindenki lehet ügyvéd, az ügyvédi foglalkozás tehát nem foglalkozás, munkanélkülinek tekintendők az ügyvédek. És történt egy alkalommal, hogy a Beretvás Kávéházból délután Papp Dezsőt, Magyar Jóskát, Bábiczky Kálmánt és még másokat kirendelték utcát söpreni, és a kezükbe nyomták a nyírfa seprűt és söpörniük kellett. Hát hogy ez ne történjen velünk, bementünk a Bartha Kálmán barátunk vezetése alatt működő közéleti hívtalba. Egy szép napon Bartha Kálmán hivatott, hogy átirat érkezett a városparancsnokságtól, hogy Muraközy Ferenc ellenforradalmár tanyáján (Szikra) nagymennyiségű élelmiszer van felhalmozva, elkobzandó. Kálmán azt mondta, hogy ki kell menni a helyszínre és megállapítani, mennyi az az élelmiszer, mennyi az a föld, amit M. F. művel, és aszerint vagy elkobozni kell valamit, vagy nem. Vegyél magadhoz két megbízható fegyveres embert. Rögtön átmentem a fogházba, ahol Ferkó bácsi vejével együtt be volt zárva, beszélgetési engedélyt kértem és Ferkó bácsit kikérdeztem minden szükséges dologról. Megkérdeztem, hogy ki van a tanyában, mire azt mondta, hogy csak a diák: Imre fia van ott. (...) Utána pedig a város fogatján mentünk a helyszínre. Akkor a harcok a Tiszánál folytak, úgyhogy a helyszín a tűzvonalon belül volt. A tanyán vörös katonák voltak. Kértem a parancsnokukat. Egy szakaszvezető volt a parancsnok. Megmondtam, mi járatban vagyok kiküldve a város részéről, és elkértem tőle a kamrakulcsot. Felmértük a szalonnákat, zsírt és

füstölt húsokat. Kiszámítottam, ha jól emlékezem, hogy 180 hold /ennyi volt Ferkó bácsi művelése alatt/ föld megműveléséhez mennyi élelemre van szükség. Nem érte el a szükséges mennyiséget, miért is a szakaszvezetőnek megmondtam, hogy feloldom az élelmiszert és a kamra kulcsát átadom a tulajdonos fiának. Ez az ő jelenlétében azonnal meg is történt. Természetesen én Imrét tegeztem, mint a másik két testvérét is. Másnap reggel, amikor bementem a hivatalba, Bartha Kálmán már várt, mert a városparancsnok átüzent, hogy szóbeli jelentést kér. Én akkorra már elkészítettem az írásbeli jelentést is, de Bartha átküldött, hogy szóbelileg is magyarázzam meg a városparancsnoknak, hogy miről van szó.

Egy katonaruhás, nálamnál is fiatalabb embert találtam a hivatalban és azt mondta, hogy ő Sinkó Ervin városparancsnok, kéri a jelentést.

Kezemben volt az írásbeli jelentés, de ő szóbelihez ragaszkodott, mivel aznap írtam, szó szerint emlékeztem rá és elreferáltam neki. Figyelmesen végighallgatott, és utána felállt, megköszönte, hogy személyesen mentem át, ez annyival is inkább jó volt, mondta ő, hogy látott is engem. Mert a szakaszvezető, még előtte való napon belovagolt hozzám és engem is feljelentett, hogy összejátszottam az ellenforradalmárral, mert annak a tanyában volt fiával tegeződő viszonyban voltam. Látja, hogy alaptalan volt a feljelentés.

Hát ez az ember egy olyan fiatal rajongó párt-ember volt, mint akkor a már régen meghalt Tóth Laci barátunk is, így került a városparancsnoki helyre is. No és most itten egy Újvidékről való újságírótól megtudtam, hogy egyik legjobb mostani magyar író és a rajongásából is kigyógyult. (...)

Embíró 2

Kettős kisebbségben

A szlovéniai magyar irodalom identitáskeresési kísérletei

A sors azzal a kegyvel ajándékozott meg, hogy részt vehettem egy nagyszerű, akkor még csak a kaland lehetőségével kecsegtető „felvállalásban”, amelyet később egyre sűrűbben muravidéki, illetőleg szlovéniai magyar irodalomnak nevezünk. Az elmúlt fél évszázadban a muravidéki szellemi mozgás olyan csodákat produkált, amilyenekre nincs, vagy csak elvétve van példa a Kárpát-medencében: új irodalmi ág született, az illyési öt-, később hatágúnak mondott sípnek újabb ága.

Nem tudjuk másnak, mint a véletlen művének tulajdonítani, amolyan „eleve elrendeltnek” azt a tényt, hogy a szlovéniai magyar irodalom előtörténetének egy csodálatos fejezetében, a 16. században olyan művek születtek Alsólendván, amelyek a régi magyar irodalomnak is reprezentáns alkotásaivá váltak. Illusztrációnak csak két szerzőt említsünk, Ráskai Gáspárt és Tőke Ferencet. A reformációval a három részre szakadt ország Mura menti szögletében az első nyomtatott könyvek is megjelentek, Kulcsár György prédikátor művei, melyek a magyar prédikációs irodalomnak a csúcspontját jelentik. Hogy aztán nagyon sokáig újra ne történjen semmi, legfeljebb a 19. század végének gyorssajtó-termékei között bukkanjon fel ismét egy-egy, a romantikából és a szentimentalizmusból kinövő alkotás. Az újabb csoda – paradox módon – arra az időszakra esik, amikor a szocializmus és a szocialista realizmus munkára fogta a pedagógusból lett újságíró, csasztuska-irodalmat szaporítandó kezdő tollforgatót, hasznos társadalmi tevékenységet várva el tőlük, az új rend megszilárdítása és a tanuló ifjúság (Tito „ifjúsága”), valamint a soha ki nem hajtó „szocialista erkölcs” kivirágoztatása ügyében.

Közhelynek számít, hogy irodalmi hagyományt teremteni egy vidéken sem volt könnyű feladat, különösképpen a peremvidéken nem, ahonnan a „szellem vendégei” csakhamar elkívánczoltak, mert a szóródás itt nagyobb volt, mint másutt. A

múzsák földjének számított valaha ez a vidék is, főleg a középkorban, akárcsak a Murán túli Muraköz, vagy a Délvidéknél maradvá Baranya, ahol a szellem emberei szívesen tartózkodtak. A Mura vidéke is ilyen volt; bizonyítékul következék itt néhány olyan emlék, melyek a fönt elmondottakat kétségtelenül bizonyítják. Kezdődjék a felsorolás az itt talált legrégebbi írásos dokumentummal, amely *Bagonyai ráolvasások* címen ismert a középkori szövegemlékek sorában. A profán tárgyú nyelvemlék 1488-ból való, s mint címéből is kiderül, sámáni „gyógyító szöveget” tartalmaz. Építészeti emlékeink is, a nagyszámú gótikus emlék, a Szent László királyt ábrázoló freskók, Aquila János művei a fönt elmondottakat támasztják alá. Irodalom- és nyomdatörténeti szempontból azonban kétségtelen, hogy a 16. századi lendvai nyomdászat és ennek termékei bírnak a legnagyobb jelentőséggel a Lendva-vidék kultúrtájára való minősítése szempontjából. Azt is mondhatnánk, hogy a 16. századi lendvai irodalmi megnyilvánulások nemcsak a Zala megyéhez tartozó Alsólendvának, hanem a régi magyar irodalomnak is egyik figyelemre méltó periódusát képezik.

A második kezdés, az ötvenes évek végének kedvezőbbnek tűnő politikai konjunktúráját kihasználva, már némi tudatosnak is mondható „irodalomteremtő szándék” jegyeit is magán viselte. Vljaj Lajos *Verseik* címmel megjelentetett válogatása a II. világháború utáni könyvnyomtatás első termékeként az időközben elnémult költőnek a 30-as évekből származó zsengeit tartalmazza, néhány sikerültebb verse pedig a háború embert próbáló idejének szorongatott helyzetét idézi meg. Posztumusz kötetét (*Szelíd intés*, 1968), melyben a versek zömét az 50-es években írta, már áthatja a szocialista realizmus, a legtöbb esetben semmitmondó, a sztálini érát és a Szovjetuniót dicsőítő prózavers. Egyetlen felcsillanása ennek a korszaknak Illyés Gyulához írott verse, melyben egyfajta új, népies

hangot próbálgat. A 70-es évek elején jelentkezett az a csoport, amelyet Tavaszvárás-nemzedékként szokott emlegetni a hazai irodalomtörténet-írás és a kritika. Napvilágot látott egy közös antológia, melyben három alkotó, Szúnyogh Sándor, Varga József és Szomi Pál, az akkorra már más publikációk révén is ismert „derékhad” írói-költői jelentkeztek. A 70-es évek irodalmi termését, immár önálló szerzői jelentkezéssel, az ő műveik jelentik (Varga József: *Naphívogató*, Szúnyogh Sándor: *Halicánumi üzenet*, Szomi Pál: *Őszirózsa*).

A csodaváró hangulatra ránehezedett a „légtüres tér” nyomasztó hangulata, a visszhangtalanság, nem utolsósorban pedig az, hogy segítséget sem az anyanemzettől, sem a távoli Vajdaságból nem várhattak az írók. Segítség, ha jött is, annak „kénkö szaga” volt, letarolva a friss termést, a zsenge növényt. Természetesen a kritikára gondolunk itt: a „kritikaínség” következtében minden bíráló szó „robbant”, minden elmarasztaló kinyilvánítás gyanakvást és ellenséges légkört szül. Politikai cselekvésnek könyvelték el az írók, saját belső ügyeikbe való beavatkozásként vették. Az is az igazsághoz tartozott, hogy az irodalmat nagyban felügyelő nemzetiségi politika sem állt a helyzet magaslatán, amikor ennek az irodalomnak az útjait jól-rosszul egyengetni kezdte. Nem volt cenzúra, helyette valamiféle lojalitásból eredő öncenzúra működött, amely nem volt értékorientált. A cenzúra pedig nem törődött a magyar könyvekkel, hiszen az ezek feletti örökösödést a magyar kisebbségpolitikusokra bízta. (A formális szerepet ellátó „szerkesztői bizottságokban” pedig politikai részről olyanok ültek, akik azt sem tudták, mit kell támogatni, s mit nem.) Talán éppen ennek tudható be, hogy e sorok írójának egyik igen szerencsétlen elszólása egy kötet kapcsán, melyben „a kiadói politika önkényéről” beszélt, nagy vihart kavart a politika berkeiben. Elevenjébe vágott azoknak, akik magukat a „tudatos” nemzetiségi politika képviselőinek kiáltották ki.

Igaz, hogy a pártalapon létrejövő, amolyan „népfrontos”, szakszervezeti védettséget élvező szelárnyék úgyszemint használt volna. Az írók, kezdve a *Tavaszvárás* íróival, igen szabad légkörben alkothattak. A cenzúra nem, de az öncenzúra, mint azt már fönt kifejtettük, igen keményen működött. Szomi Pál első regénykísérletét (*Szeretni kell*) tönkre is tették a kétnyelvű oktatás „pedagó-

giai gyakorlatából” beemelt, annak pozitívumait váltig hangoztató politikai doktrína szócsöveként szerepeltetett szaktanácsos-tanár monológjai, intelmei, a betüremkedő aktuálpolitikai „beáramlások”, a szocialista-kommunista „eszményi ember” mintapéldája. A regény részleteiben, például az „osztályozó konferencia” részben, hemzsegnek az éppen aktuális ideológia hamis frázisai.

Az elszigeteltségben létező, de az európai avantgárd új áramlataira is figyelő muravidéki magyar költők (főleg Szúnyogh Sándor) a jugoszláviai magyar avantgárd fővárosára, Újvidékre figyeltek. A kirekesztettség érzése azonban így sem szűnt meg, s bár a Vajdaság később „közelebb került” az ottani írókkal kötött barátság, szellemi összehang révén, a Tartomány nem szűnt meg – Arany Jánossal szólva – „távoli tartomány” lenni. Bori Imre a 60-as és 70-es években az itteni irodalmi kísérletezést találóan, ugyanakkor szűkszavúan a „könyvekben létezés” kifejezéssel jellemezte. S bár az ifjú tehetségek számára a szlovéniai magyarok egyetlen hetilapja (Népújtság), illetve ennek irodalmi rovata mellett a Lendvai Füzetek és a később folyóiratpótló funkciókat is felvállaló Naptár (A muravidéki magyarok szemléje) is nyitva állt, a hangsúly mégiscsak a szerzői, önálló kiadványokon volt. Az évenkénti egy-két magyar könyv kiadását országos-szlovéniai viszonylatban a Muravidéki Kiadó (Pomurska Založba) vállalta fel. Legtöbb esetben a Naptáron kívül még egy könyv jelentette az éves könyvkiadási kontingenst. Ezért a 70-es évek végén ők maguk döntöttek a nyitás mellett. Akkor született az az antológia, egy addig is működő sorozat új darabjaként, amely *Sozvočje – Összhang* címen vált ismertté.

Az 1979-ben megjelent *Összhang* antológiával olyan kultúrtörténeti „misszió” vált valóra, amelynek keretein belül a határon túli írók először szerepeltek együtt az anyaország szomszédos megyéinek (Vas és Zala) íróival-költőivel két közös Muravidéken szervezett irodalmi esten, közönségtoborzó bemutatkozáson. Az első, a Kárpát-medencében is egyedülálló vállalkozást a határ mindkét oldalán kitörő lelkesedéssel fogadták a szerkesztők, illetve a szerzők. „Az *Összhang* egy újfajta irodalmi akció első lépése. Mintha láthatatlan kezek felszedték volna a szellemi határkarókat: két ország költői találkoznak a könyvben” – áll a kiadvány fülszövegében. A nagy vállalkozás, illetve „újfajta irodal-

mi akció” azonban felemásra sikeredett, hiszen a szerkesztők szeme előtt – az eredeti elképzelés szerint – egy kétévente váltakozó helyszínen megjelenő antológia-sorozat lebegett. *Visszhang* címmel meg is jelent egy kötet a nyolcvanas évek közepén Zalában, de ebbe a muravidéki írók – vélt, illetve valós esztétikai hiányosságokra hivatkozva – már „nem fértek be”. A nyolcvanas évek elején folytatódott a sorozat; előbb a karintiai szlovén költőket láttuk vendégül az *Összhang* második, a kézfogás jegyében született kiadványában, később a muravidéki szlovén írókkal készült még egy antológia. S ezzel – a máig hiányolt – kapcsolatépítési szándékkal készült antológiáknak, közös kiadványoknak is vége szakadt.

A muravidéki magyar irodalom nagy eredményének kell elkönyvelnünk az 1988-ban megjelent Muratáj irodalmi, művészeti és társadalomtudományi, kritikai folyóirat első számát. A folyóirat – küldetésének megfelelően – a „szűrő” szerepét igyekezett felvállalni, a „gyűjtsd a termést kalangyába” jelleget meghaladva, a kritikai számadásjellegnek is teret adva. Művelődéspolitikai szempontból azonban a könyvkiadás teljes autonómiájának kezdetét is jelentette a folyóirat megjelenése. Egy új, az irodalmi élet minden szegmensét felölelő intézményesedés kezdetét jelentette az írói összefogással létrejött, írók, kiadók és olvasók toborzását is magában foglaló formula. Az anyanemzet irodalmi szerveivel való szorosabb kapcsolatépítés mellett, mely a 80-as években vált intenzívebbé, a határon túli magyar irodalmak felé való orientálódás a rendszerváltás tájékán programmá vált a Kárpát-medencei magyar kisebbségek számára.

A szlovéniai magyar irodalom „intézményesítése” szempontjából azoknak a törekvéseknek is nagy szerepet kell tulajdonítanunk, amelyek az írószövetségek felé irányultak. Előbb a szövetségként működő Szlovén Íróegyesület felé fordultak az itteni írók, hogy a nemzetiségi politika szempontjából is előnyösnek, amolyan „legalizálnak” tűnjön az egész eddigi könyvkiadás és az erre „pazarolt” pénz. Minekutána tudomásukra jutott, hogy a Szlovén Íróegyesület tagjai között olyan, hazájukban disszidensnek számító írók is vannak, mint a szerb Miodrag Bulatovič (*Ötödik ujj stb.*), mi is tagfölvételhez folyamodtunk. Szerencsétlenségünkre a végső elbírálást végző szerv – nyelvi problémákra hivatkozva – éppen azoknak a szerbimádaturkról

híres, a Forum holdudvarába tartozó, abszolút lojális magyar íróknak-irodalomtörténészeknek adta recenzióra a műveinket, akik különböző esztétikai-ideológiai „éretlenségre” való hivatkozással nemleges véleményt adtak a felvételi kérelemre.

A Magyar Írószövetségbe való bejutásunkat a rendszerváltásig a tagság állampolgársághoz való kötése akadályozta. Erről a problémáról többször tárgyaltunk Cseres Tibor akkori elnökkel; a jég akkor tört meg, amikor a rendszerváltás tájékán Jókai Anna vette át az akkor még egységes író-társadalom vezetését. A magyar írók – nyilatkozta később – ekkor (előtte, de utána sem volt példa erre) szinte közfelkiáltással döntöttek a határon túli írók felvételéről. A „külhoni” tagsági könyvecskét postán továbbították az írókhoz.

A 90-es évek végén tovább folytatódott az intézményesülés, hiszen a Pomurska Založba végül is felmondta a magyar könyvekkel való törődést, bár egyértelmű haszna származott belőle. A válás tényét egy, az 1987-es könyvkiadási programban megjelent, nyelvi és tipográfiai-szerkesztési hibáktól hemzsegő, lektorálatlan Szomi Pál-novelláskötet váltotta ki. Az írók felháborodását Varga József fogalmazta meg, aki egy irodalmi társaság tervével is előhozakodott. A magyar könyvek kiadását a Muravidéki Nemzetiségi Művelődési Intézet, illetve a Szlovéniai Magyar Írócsoport jegyezte. A Muravidéki Magyar Írók Társasága pedig még az 1997-es évben megalakult, elnöke Bence Lajos lett. Azóta a magyar irodalmi termékek kiadását az MNMI keretében működő könyvkiadási kuratórium végzi, évi 5–6 könyvet támogatva a Szlovén Kulturális Minisztérium költségvetéséből erre a célra garantált pénzből.

A Szlovén Íróegyesülettel a 2000-es évben háromoldalú megállapodás született, Veno Taufer elnök, a Magyar Írószövetség (Pomogáts Béla) és a Muravidéki Magyar Írók Társasága (Bence Lajos) aláírásával. Ennek azonban az egyszeri protokolláris eseményen kívül nem lett hozadéka.

Az elmúlt fél évszázad muravidéki irodalmi termését átnézve megállapíthatjuk: lehet tapasztalni esztétikai hiányosságokat a szlovéniai magyar irodalom alkotásai között, a műfaji egyoldalúságon sem sikerült változtatni. A 90-es évek termésében azonban akad néhány olyan újdonság, amely az új évezred elején is meghatározó irányt szabhatna a szlovéniai magyar irodalom fejlődésének. Az élő

irodalmi hagyományra, a népművészetre való támaszkodás adva volt az indulásnál, Vljaj Lajos és a Tavaszvárás-nemzedék íróinál. Adva volt a szülőföld, mely a szűkebb hazát, a muravidéki magyarság lakóhelyét jelentette, azt a tájat, ahol a zárt közösség, a paraszti világ még őrizte a Hetés és Göcsej népköltészetének kincseit. Ennek az irodalomnak az első kritikusa, Palkó István is ezt a jelleget emelte ki, összekötve annak funkciójával, a jelleg diktálta szerepvállalás lehetőségére is utalva. Ez szükségszerűnek is tűnt ekkor, hiszen a szerző, felmérve a muravidéki ember nyelvének állapotát, úgy ítélte meg, hogy a „kényelvűség” hatására az olvasóközönség nyelvét olyan nagyfokú károsodás érte, hogy az már egyenlő a teljes közösségi nyelvi sorvadással, nyelvének elvesztésével.

Közhelyszámba megy, hogy a szlovéniai magyar irodalom a vasfüggöny utáni években a nehezen induló önszerveződésnek is az egyik fontos segítőjévé vált. Nem utolsósorban a mára valószínűsággá vált kulturális autonómia megteremtésében is fontos szerepet kell tulajdonítanunk ennek az irodalomnak. De igen erőteljesen, kevés áttétellel, szinte programszerűen, legtöbb esetben erőteljesen patetikus hangon szólal meg (Varga J.: *Meddig magyar a magyar?*, Szunyogh S: *Rendületlenül* stb.), mintha ezzel kívánta volna ellensúlyozni a nyelvi erőtlenséget, összetartani a „laza” szerkezetet, a kényszerből „minimalista” eszközhasználatot a téma felszínes megközelítését illetően.

A 90-es évek elején jelentkező nemzedék (Halász Albert, C. Toplák János, Zágorec-Csuka Judit, Balazsek Dániel) már jóval burkoltabb formában nyilvánul meg (Zágorec Csuka Judit: *Viharverten*, Halász Albert: *A gólyák még nem* stb.). Hogy nem csupán költői-írói eltávolodásról van szó, felvett pózról, azt az is bizonyítja, hogy az induló Balazsek Dánielnél is igen erőteljesen jelen van a szerepvállalás effajta igénye. Ez a tendencia figyelhető meg az *Igét őrizve* antológia verseinek túlnyomó többségében. Hogy ez mennyire tekinthető „maradi szemléletnek”, s mennyivel volt több felvett póznál, arra bizonyítékul elég az irodalmi hagyományteremtés sehol sem könnyű, sőt kálváriaszerű vállalkozására utalni. A muravidékihez hasonló kis közösségek esetében – ilyen pl. Burgenland vagy a horvátországi Drávaszög, ahol számaránybeli egybeesés tapasztalható az őslakos magyarokat illetően – alig lehetett olyan

szellemi közösséget kitermelni, ahol az egyéni kezdeményezésekből kiindulva a magányos szerzői próbálkozások „társadalmisítását” is célul tűzték volna ki. Lassanként mégis kialakult egy közös írói-olvasói-művészeti közvélemény, a szükséges intézményrendszerrel (folyóirat, írói társaság, kiadó stb.). A kisebbségi-nemzetiségi magyar irodalmak kialakulásánál a „nemzet napszámosa”-attitűd szükségképpen mindenütt jelen volt. Itt is úgy volt, mint a Felvidéken vagy a Vajdaságban: a tanárból lett az író-irodalomtörténész, a könyvtárosból az irodalomszervező, az előadóművész, az újságíróból a kritikus. Lényegében ugyanez mondható el a kapcsolatépítésről és kapcsolatteremtésről is. Vajon átértékelendő fogalmakról van-e szó, vagy csupán az irodalomtudományon belül zajló, az objektivitás és az egzakt tudományos kor mindent determináló, a művészetekkel szemben a hermeneutikai eljárást abszolutizáló törekvéséről, amely figyelmen kívül szeretné hagyni az előbb elmondottakat?

A 80-as évek közepe táján az egyetemes magyar irodalom, a nemzeti-anyaországi irodalom és a nemzetiségi irodalom fogalomrendszere körül kialakult elméleti viták a határon túli közösségek által létrehozott irodalmak identitásának, kötődési rendszerének a vizsgálatára is kitértek (pl. Görömbei András, Pomogáts Béla, Láng Gusztáv, Kántor Lajos). Ezek a fejtegetések a rendszer-váltást követő években a kisebbségi irodalmak irodalomtörténeteinek megírása után még fel is erősödtek. Öröndetesnek mondható, hogy mára – ahol az irodalom ismérvei egyáltalán kialakultak – a határon túli nagyobb tömbök (Erdély, Felvidék, a Vajdaság) és a szórvány (Kárpátalja, Szlovénia, a nyugati szórvány) magyar irodalmáról egyaránt születtek monográfia értékű tanulmányok, szintézisek, irodalomtörténeti összefoglalók.

Ezeknek a szintéziseknek közös jellemzője, hogy – függetlenül attól, hogy szerzőjük bennfentesként vagy „a külső szem perspektívájából” szemléli-e tárgyát – a recepciókritika jegyében íródtak. Inkább a népszerűsítés, mint az értékelés igényével, így a számvetés is elmaradt. Ezért egy-egy kisebb régió esetében az irodalmi öneszmélésre nem voltak kihatással.

A terminológiai hiányosságokat már több alkalommal is szóvá tettük, e tekintetben az autonóm törekvések, a táj és a hagyomány, valamint a helyi

színek, a hely „szellemének” hangoztatása mindennél fontosabb princípiumoknak bizonyultak, az irodalmi egység megteremtése és a regionális törekvések jelenlétének, egymást kölcsönösen kiegészítő „természetes” egymásra hatásának, egymással párbeszédet folytató kölcsönhatásainak hangsúlyozásával. Leszögezhetjük azonban, s ez a fenti fejtegetésből is következik, hogy amennyiben mozgó-mozgósító erővel bír egy irodalom, akkor a közösségteremtésben és az önszervezésben is szerepet tud vállalni, akár az írott művek által, akár úgy, hogy az írók maguk is felvállalnak bizonyos szerepeket.

Visszatérve a dolgozat elején említett 90-es évekre: a kiadványok és könyvek számában háromszoros, s a műfaji változatosságban is nagy előrelépés történt. Főleg a prózai művek tekintetében észlelhető jelentős elmozdulás a hagyományos elbeszéléstől (Szomi Pál, Varga József) a novellairodalom felé (Bence Utrosa Gabriella), a gyermekverstől (Varga József) a modern mese felé (Bence Utrosa Gabriella).

A valóságirodalom területén is változatos műfajú és színvonalú művek láttak napvilágot, a frontnaplótól (Vida István) a néprajzi hitelességű

szociográfiáig (Göncz János, Szabó Mária). A helytörténeti kutatások terén is bővülés észlelhető a tipikus „mindenes” falumonográfiától az egyházi életnek és a szőlőművelési kultúra Lendva-vidéki meghonosodásának nyomon követéséig (Varga Sándor, Pivar Ella, Göntér János). Zágorec-Csuka Judit, Göncz László, Kovács Attila néprajzi, Hagymás István képzőművészeti fejtegetései és film-elemzései egy-egy alkotás asztrálmítoszi jegyeinek felkutatásáig (lásd Fellini-könyvei) szintén figyelemre érdemesek. A történelem- és néprajztudomány monográfiai igényű eredményei szerzői művekben láttak napvilágot: Göncz László a két világháború közötti, majd újabb történelmünk egy igen ellentmondásos fejezetét, az 1941-es, a szlovén történészek szerint egyértelműen „megszállásnak” minősített hadi cselekmény tényét vizsgálja felül a Muravidék őslakossága s hungarus-tudatú szlovén lakossága véleményének tükrében, Halász Albert pedig a jeles napok, népi ünnepek tárgykörben tett közzé figyelemre méltó tanulmányt. Így a leltár egy cseppet sem lehangoló, hiszen immár száznál több önálló kiadvány jelzi ennek az irodalomnak a létjogosultságát.

Új genezis

Szabadka szellemi öröksége formálta

Salamon Árpád

A nagy múltú szülőváros bölcsőjében

Az ember a születésével elindul egy úton, amelynek különböző szakaszai a kezdetkor ismeretlenek. Az életcél általában bizonytalan, tudatos cselekményként alig fogható fel, mert egyrészt az adott mikrokörnyezet függvénye, másrészt számos külső körülmény és különböző társadalmi tényező befolyásolja azt. Sok embert – utólag – mégis erőteljesen foglalkoztatja a kérdés, hogy életútja miért alakult úgy, ahogy annak szürke hétköznapjait, tragikus pillanatait vagy éppen fenséges ünnepnapjait élte, éli. Ha valaki elkerült a szülőföldjéről, befolyásolta-e az a pályaválasztását, életminőségét, jellemét? Bizonyára, azonban ahány ilyen jellegű kérdés felvetődik, arra annyi válasz is adható.

Az emberek többsége, a legutóbbi évtizedekig, életének jelentős részét szűkebb pátriája közelében élte. Voltak azonban a múltban is a szülőföldről távolra kerülő életpályák bőségesen. Szűkebb környezetünkben, a Kárpát-medencében is hasonló volt a helyzet. Az emberek szociális állapotuk miatt, nemzeti kisebbségi és ideológiai jellegű elnyomások révén költöztek el szülőföldjükről (vagy üzték el őket), azonban nem kevés azoknak a száma sem, akik egyéb, például jobb életkörülmények és érvényesülés reményében indultak útnak. Az első világháborút követő nemzeti tragédia után, az országhatárokkal bőségesen szabdalta magyar nemzeti közösségen belül jelentős migrációs folyamat tapasztalható; akár kényszerből vagy megaláztatásból, akár a szülőföld ellehetetlenítéséből fakadó pesszimizmusból kényszerültek emberek erre. Hasonló volt ez 1919, illetve 1945 után a délszláv államhoz tartozó magyar nemzetrészes esetében is. Főképpen a II. világháború után költöztek szakértett személyek a Vajdaságból a kis lélekszám miatt szakemberhiánnyal küszködő Muravidékre.

Az ellenkező irányban jelentősen kisebb mozgás észlelhető. Említésre méltó azonban a 20. század ötvenes és hatvanas éveiben a vajdasági középiskolákban, főiskolákon és egyetemeken tanuló muravidéki fiatalok száma. A Muravidékre, illetve Szlovéniába érkező bácskai, illetve vajdasági magyarok egyik meghatározó egyénisége, az új hazájában – a szlovénok körében is – közkedvelt képzőművész és pedagógus, a ma Slovenske Konjicén élő Salamon Árpád.

A nyolcvanadik életévét jó egészségben, rendíthetetlen alkotási kedvvel betöltő művészegéniség általános elismertségét és megbecsülését családi neveltetésének és a szülőföldnek, továbbá sikeres életútjának és magyarságának, valamint széles európai látókörének egyaránt köszönheti. Salamon Árpád 1930. szeptember 7-én született Szabadkán, a nagy múltú, gazdag magyar kulturális örökséggel rendelkező észak-bácskai városban. A művészet iránti érdeklődését, adottságait, véleménye szerint a családban örökölte, hiszen ízig-veéig kultúrát pártoló közegben született. Édesapja ugyan foglalkozását illetően vasmunkás volt, azonban kiváló zenei képességét sokan elismerték. Amikor a hat elemi osztály sikeres befejezése után Szegeden ösztöndíjat kapott, az édesapja – Árpád nagyapja – nem engedte továbbtanulni a fiát azzal a magyarázattal, hogy nem kíván urat nevelni belőle. Azonban kiváló orgánnummal áldotta meg a Teremető, így a neves szabadkai Népkörben, a város magyar kulturális centrumában, számos operettet, és feltehetően operaszámot is énekelt.

A Salamon család, amely nemesi címmel rendelkezett, Mélykút vidékéről származott, míg Árpád édesanyjának vagyonos családja Tompa környékéről. Édesanyja az egyik leggazdagabb, ötgyermekes szabadkai családnak volt a legidősebb lánya. Valamennyien a testvérek közül középiskolát végeztek. Árpád édesanyját főképpen

a festészet és a zene vonzotta, de a nyelvek iránt is nagyszerű érzéke volt.

A Salamon családra jellemző, akárcsak a korabeli Szabadka társadalmi elitjének felső rétegére általában, hogy „nagy magyarok” voltak. Az ilyen magatartásformát véleménye szerint főképpen a magyar közösség elnyomása idézte elő. A két világháború között a magyarelles megnyilvánulások számos területen rendszeresen jelentkeztek. Árpád példaként említette, hogy a 20. század harmincas éveiben két magyar a városházán egymással nem beszélhetett az anyanyelvén. A hatóság részéről folyton azt sulykolták az emberekbe, hogy „beszélj az állam nyelvén”. A magyar közösség az adott körülmények közepette, veszélyeztetett helyzetben, azonban annál inkább magyar érzelművé vált. A magyar családok erőteljes magyar kötődését, szilárd nemzettudatát bizonyítja, hogy gyermekeiket általában olyan névre keresztelték, hogy azt nem lehetett szerbre fordítani. Ezért lett ő Árpád, az öccse Zoltán, a barátai gyermekei pedig Levente, Emőke és Szilárd. Amennyiben például Jánosnak kereszteltek egy magyar gyermeket, azt a hivatali szervek Jovan-nak írták be, anélkül, hogy ahhoz szülői hozzájárulást kértek volna.

Árpád már nagyon fiatalon érezte és felismerte a szerb asszimilációs politikát, hiszen azt a családja esetében közvetlenül tapasztalta. Édesanyját 1939-ben annak ürügyén bezárták, hogy magyar irredenta nótákat énekel (például a közkedvelt „Szabadka, Zombor, Újvidék...” című dalt). A Népkörben tevékenykedők nagyon gyakran egy próba vagy szereplés után náluk kötöttek ki, ahol édesanyja lelkesen hegedült és énekelt a barátoknak. Ez a hatóság szemében szöveget szűrt. A városháza tetőterében volt a rendőrség fogdája, ahol az édesanyja be volt zárva.

Szabadka mindössze néhány kilométerre van a magyar határtól, ezért ott a magyarok a 20. század harmincas éveiben különösképpen tragikusan élték meg a Magyarországtól való elcsatolás tényét. Árpád jól emlékszik arra, bár a gyerekek előtt nem mindenről szóltak és számos dolgot eltitkoltak a szülők, hogy a beszédtema akkoriban nagyon sokszor az igazságtalan trianoni döntésről szólt. Az édesapja gyakorta nyilvánosan kifejezte ellenszenvét az új állam, az új hatalom iránt. Árpád utólag is úgy értékeli, hogy az átlagosnál jobban benne volt a magyar sérelem „csak azért is” han-

goztatása, bármilyen következményekkel járt is az. Adódott is belőle gondja, hiszen emiatt többször fizikailag is bántalmazták. Az aktív politikai jellegű teendőkbe közvetlenül nem kapcsolódott be, a magyar nemzet tragédiája főképpen egyénre szabottan nyilvánult meg benne. Szakszervezeti téren azonban rendkívül tevékeny volt, egyebek mellett 1941 előtt egyik főszerzője volt a szabadkai munkássztrájknak.

A két világháború között Szabadka belvárosában leginkább csak magyar szót lehetett hallani. Egy gyermek akkoriban az utca hangulatából ítélve alig érezhette, hogy nem Magyarországon él. A közvetlen utcai beszéd mellett a különböző intézmények, főképpen a neves magyar nyelvű iskolák, jelentős mértékben meghatározták és befolyásolták a magyar nyelvhasználat tényét. A mintegy százhuszezres lélekszámmal bíró városban, amely tizenkét kerületből állt, a lakosság túlnyomó többsége akkoriban magyar, illetve magyar kötődésű volt. Árpád emlékezete szerint egy-két kerületben voltak többségben a bunyevácok, azaz a horvátok, valamint Szabadka déli részén, az ún. Sándor városrészben a szerbek. A többire a magyar jelleg és számaránybeli többség volt jellemző.

A gyerekek körében nem volt jelentősebb ellentét a nemzeti hovatartozás miatt, és az őshonosnak tekinthető, szláv származású lakossággal sem volt a magyar közösségnek problémája. A feszültség főképpen abból származott, hogy a hivatalnokréteg, a rendőrség és a csendőrség kizárólag szerb volt, többségében más szerb vidékről oda telepítettek, akik a nagy magyar közösség nemzeti érdekeihez, nyelvéhez idegenkedve, rosszabb esetben meglehetősen ellenségesen viszonyultak. Ők, alaptervekenységük végzése mellett, a szerb érdekek érvényesítése miatt voltak a városba helyezve, és a magyar közösség a kezdettől, tehát az elcsatolástól szálla volt a szemükben. Ennek köszönhető, hogy a Vajdaság politikai központja nem az akkor sokkal jelentősebb és népesebb Szabadka, hanem Újvidék lett, ahol a magyar lakosság számaránya jóval kevesebb volt, mint az észak-bácskai városban.

Árpád 1935-ben kezdett iskolába járni. Az első tanévben az ún. előkészítőt látogatta, amely afféle óvoda jellegű intézmény volt, amelyben még nem tanulták az ábécét, hanem énekeltek, rajzoltak és társalogtak. Az iskoláról, amely teljes mértékben

magyar volt, szép emlékei vannak. Ez volt az ún. Kakas-iskola. Arra nem emlékszik, hogy a tanítás során szláv nyelven bármikor is beszéltek volna. Árpád már otthon jól megtanult szavalni és énekelni, ami az iskolában a hasznára volt, és előnyt jelentett számára. Ennek eredményeként gyakran szerepelt különböző rendezvényeken. Az elemi iskola négy osztályát 1940-ben fejezte be, és tanulmányait a gimnáziumban folytatta, amely úgyszintén magyar nyelvű intézmény volt. A tanintézményben párhuzamos szerb osztályok is voltak, azonban konfliktus a fiatalok körében ott sem volt. Magyarorságra nevelték őket a családban, de arra nem, hogy bárki iránt ellenszenvet tápláljanak. Édesapját néhányszor fizikailag is bántalmazták, mégis mindig azt mondta, hogy „a magyarok körében is vannak olyanok, akik nem érdemlik meg, hogy magyarnak nevezzük őket, és a szerbek és cigányok között sem csupán olyanokkal találkozunk, akik csak lopnak”. Az álláspontja az volt, hogy becsületes és becsstelen emberek vannak, nemzeti hovatartozástól függetlenül.

Az első gimnáziumi osztályt, számos pajtásához hasonlóan, Árpádnak is ismételnie kellett, mivel időközben ismét magyar fennhatóságú terület lett Szabadka, és mivel 1941 áprilisában még nem volt vége a tanévnek, a következő ősztől ismét az első osztályt kellett látogatnia. Mindvégig kiváló tanárai voltak, akiktől sokat tanult és megalapozták értékrendjét.

A visszatért Délvidéken

Amikor a politikai körülmények az 1930-as évek végén úgy alakultak, hogy bizonyos magyarlakta területek visszakerültek Magyarországhoz, annak Szabadkán is nagyon örült a lakosság. Már 1938 végétől, az első bécsi döntés utáni időszakból, a Délvidéken nagyon várták a magyarokat. Abból az időszakból Árpád főképpen arra emlékszik, hogy édesanyja a náluk rendszeresen találkozó baráti társasággal énekelte a székely himnuszt, aztán később valamilyen kárpátaljai éneket is, amelyet hetven évtized után már pontosan nem tud felidézni. Azon a húsvéthétfőn, amikor bevonult a magyar hadsereg Bácskába, az édesapjával elébük indultak. Jól emlékszik arra, hogy az ún. csetnikek, akkor már nem szervezett katonai alakulatként, a halasi út déli oldalán fekvő kaszárnyaépületekből

lövöldöztek az érkező magyar katonákra. Árpád öt éves öccse is velük volt, ezért édesapja félt, hogy valamelyiküket találat érheti. Annak megelőzése céljából egy jól ismert ösvényen, a nagypapa szőlőparcelláján húzódtak meg. A visszacsatolás idején számos alkalmi ünnepségre és rendezvényre került sor, amelyek elsősorban úgy maradtak meg emlékezetében, hogy mindig óriási tömeg volt azokon jelen.

Árpád a cserkészszervezetben is tevékeny volt. A református cserkészszervezetnek volt a tagja, mivel őt a református vallás szerint nevelték. A későbbiek során a kántori teendőket is ellátta, mivel a tanítóképző idején az orgonavizsga követelményeinek sikeresen eleget tett. Édesapja római katolikus volt, azonban őt az édesanyja vallása szerint nevelték.

Édesanyját buzgó magyarsága miatt 1942-ben a magyar állam kitüntetésben részesítette, amit azonban ő nem volt hajlandó átvenni. Azt üzenté Budapestre, hogy amennyiben tisztelik a helytállását és a munkáját, akkor inkább pénzt adjanak neki. Küldtek is neki annyi pénzt, hogy azon egy zongorát vásárolhattak. Salamon Árpád büszkén jegyezte meg, hogy a zongora még mindig megvan Velenjében. Néhány esztendeje a „Šaleški likovniki” művészársaságnak ajándékozta azt, mivel a Gorenje gyár segítségével szállították annak idején Szabadkáról Szlovéniába.

Az impériumváltás 1941-ben Szabadkán is azal járt, hogy a hivatalnokréteg és a tanítóság bizonyos része kicserélődött. A szerbek általában állás nélkül maradtak, és távoztak a városból, helyükbe részben helyi, részben Magyarország különböző vidékeiről érkező hivatalnokok kerültek. Az 1942-es vérengzésekre, amelyeket a magyar hatóság követett el, Szabadka vonatkozásában nem emlékszik, illetve arról közvetlenül nem tud. Arra azonban emlékszik, hogy egyszer a nagybátyjával a Városháza környékén sétáltak, és ott sorba volt fektetve néhány hulla. Azt mondták nekik, hogy azoknak a csetnikeknek a teteme van ott, akik a Népszínház közelében ma is álló épületből lövöldöztek a magyarokra. A későbbi, szerb megtorlásként számon tartott eseményről pedig olyan emléke van, hogy már az újonnan létrejött második jugoszláv fennhatóság idején egy alkalommal édesapjával az egyik bekerített temető mellett sétáltak, és a sírkert téglafalán nagyon sok lövedék

nyomát lehetett látni. Édesapja azt mondta neki, hogy ott legalább ezer magyart végeztek ki.

Árpád jól emlékszik arra is, hogy a lakosság hangulata és véleménye a háborúról fokozatosan változott. A visszacsatolás időszakában, azt felszabadulásként megélve, egy-két évig euforikus légkör uralkodott, majd amikor 1943–44-től kukoricakenyeret ettek a kiváló termőföldjéről híres Bácskában, és minden portékáért sorba kellett állni, a közömbösség, majd a csalódottság is erőt vett az embereken. Ő is rendszeresen sorban állott, és annyi ételmezt kapott, amennyi egy családra ki volt szabva. A kukoricamálét „nyögve nyelőnek” nevezték, mert általában kemény és szinte ehetetlen volt, és csak akkor tudták elfogyasztani, ha szilvalekvárral megkenhették.

A II. világháború idején Szabadkán a társadalmi élet elége pezsgett. Az emberek szívesen látogatták a Palicsi-tó gyönyörű környezetét. Akkoriban a városban villamosközlekedés volt, amely egészen a tóig szállította a polgárokat, de nemegyszer kerékpárral is közlekedtek, hiszen a néhány kilométernyi távolság nem jelentett különösebb nehézséget. A Népkörben akkoriban különösképpen gazdag kulturális élet folyt. A nótaestek igencsak kedveltek voltak. Árpád édesapja ezek közkedvelt szereplője volt. Jól emlékszik az ún. batyubárra is, amelyet úgyszintén a Népkörben szerveztek. Az volt rá a jellemző, hogy a szórakozni vágyó emberek magukkal vitték az ételmezt, amelyet a rendezvény alatt elfogyasztottak. Interjúalanyunk szerint „mindenki azt evett, amit hozott”, bár a legtöbbször mások finomságait is megkóstolták. A színházi élet akkor is említésre méltó volt, és a város kulturális életének egyik legfontosabb részét képezte.

A visszacsatolás időszakában a Salamon családra nem volt jellemző, hogy a határ megszűnésével gyakorta járt volna az ún. trianoni Magyarország területén. Kivételt az édesanyja családi fészkeinek számító Tompavidéke jelentett, valamint Mélykút, ahol az édesapja nagyapjának a keresztlevelét megtalálták, valamint a család nemességét bizonyító kutyabőr. A nemesi oklevélen, amelyet később, Árpád nem kis csalódására, az édesapja elveszített vagy elhagyott, a Hollósy Salamon Antal név szerepelt. Emlékszik arra, hogy akkor, a háború idején kerékpárral közlekedtek Mélykútra, majd a nemesi oklevéllel a zsebében az édesapja a szabadkai városházán bizonyította, hogy a csa-

lád nem zsidó származású. Ez az esemény is véleménye szerint utal a korabeli magyar társadalmi valóság egyik tragikus összetevőjére. Szabadkán rendkívül sok, több ezer zsidó származású polgár élt. A Salamon család több zsidó családdal és személyvel közvetlen baráti kapcsolatot ápolt, ami a két világháború között természetes jelenség volt. A gyerekek is jól ismerték egymást, barátok voltak. Az orvosaik zsidó származásúak voltak, az édesanyja pedig az egyik, úgyszintén zsidó származású, német nyelvet tanító tanár gyermekének a keresztanyja volt. A családban 1944-ben nagy aggodalommal kísérték közvetlen ismerőseik elhurcolását, bár akkor még nem sejtették, hogy milyen sors vár legtöbbszörükre. Titokban hallgatták a magyar rádiót - mint ahogy később is -, azonban a zsidósággal kapcsolatos eseményekről nem tudósítottak. Árpád máig megrázó emlékként idézte fel azt az eseményt, amikor több ezer embert a gettóból elszállítottak. Neki is mint „református cserkésznek”, rakosgatni kellett az elhagyott helyiségekben maradt lepedőket, párnákat és egyéb holmit. A tragikus emlék azért is megmaradt benne, mert mintegy két esztendővel később, akkor már a „szocialista rendszer tanuló ifjúságának” egyik diákjaként, hasonlóan lélegzetfojtó munkát kellett végezni a partizánok által elűzött vagy előlük megszökött svábok kiüresedett házaiban.

Többszörösen felszabadítva...

A német hatalomátvétel, amely a zsidók elhurcolását is magában foglalta, megmaradt Salamon Árpád emlékezetében, a Szálasi-féle korszakra nem emlékszik, mivel annak 1944 őszén a Bácskában már alig volt/lehetett közvetlen hatása. A háborús események időközben jelentősen megváltoztak. Az azonban máig előtte van, hogy valamikor az említett év októberében a magyar katonák visszavonulásra kényszerültek, így Szabadkát is elhagyták. Azt követően körülbelül egy hónapos pangásra került sor, majd novemberben megérkeztek az oroszok. Ezzel kapcsolatban, bár tragikus korszakról van szó, Árpád ironikusan megjegyzi, hogy a 20. században „Szabadka a legfelszabadítottabb városnak tekinthető, mert azt az elmúlt bő kilencven esztendőben legalább nyolcféle hadsereg vagy alakulat felszabadította”. Az október-novemberi pangás alatt teljes interregnum volt a

városban. Senki nem tudta, hogy mi lesz velük, és a közbiztonsággal sem törődött senki. Tizenéves kamaszkorú legénykék, köztük Árpád is, járták az utcákat és azt tapasztalták, hogy a boltok, hivatalok, nyomdák és más létesítmények gazdátlanul vannak. A városban betört üzleteket és elhagyott hivatalokat láttak, nyitva hagyott ajtókkal. Bárki be-mehetett kénye-kedve szerint azokba. A nyomdában is minden fel volt dűlva, amire Árpád azért figyelt fel, mert a nagybátyja is nyomdász volt, akitől sokat hallott e mesterség fortélyairól. Tőle hallott először Alsólendváról is, mivel a rokon a második világháború előtt bizonyos ideig az alsólendvai Balkányi-féle nyomdában dolgozott. A sajátos, fennhatóság nélküli állapot néhány hétig tartott.

Az oroszok bejövetelére Árpád jól emlékszik. Az ő házukat is igénybe vették, mivel egykor a családnak nagy udvara volt, amelyen öt teherautó parkolhatott. Anyai nagyapjának 1944-ben megvolt még a nagy műhelye, ami az oroszoknak kapóra jött. Sem az oroszok, sem később a bolgárok nem bántalmazták őket, mégis Salamon Árpád emlékezetében megmaradt néhány emlékezetes esemény abból az időszakból. Az első orosz alakulat legénysége, amely hozzájuk került, megitta édesanyja kölnivizét. A pincéből felhozták az egész boroshordót, és annak tartalmát rövid idő alatt elfogyasztották. Egy másik alkalommal az egyik orosz azt parancsolta édesanyjának, hogy főzzön nekik krumplit. Szegény asszony megjegyezte, hogy nincs akkora edénye, amiben a mintegy tizenöt fős legénységnek főzhetne, mire az orosz fogta a „piszkos vödört”, amelyet – egyebek mellett – alkalmakként szükségletre is használtak, és utasította, hogy főzzön abban.

Árpád édesapja nagyon irtózott az oroszoktól, aminek több oka volt. Egyrészt még azok érkezése előtt a magyar és a német propaganda elrettentő híreket terjesztett róluk. Számtalanszor elmondták, hogy mi vár majd a lakosságra egy esetleges bolsevista győzelem esetén, és erőteljesen ösztönözték őket arra, hogy mindent tegyenek annak megakadályozása érdekében. Másrészt, saját apjától, Árpád nagyapjától, aki megjárta az orosz frontot is, olyasmit hallott róluk, hogy az első világháborúban két eltöltött hét az orosz frontvonalon rettenetesebb volt, mint Doberdónál, azaz az olasz fronton eltöltött két esztendő összesen. Árpád édesapjára nagyon lesújtóan hatott az

is, hogy Szabadkán és a vidéken 1944 őszén a magyar fennhatóság megszűnt, a hadsereg visszavonult, és elrettentő lehetőségként ismételtlen előrevetődött a kisebbségi sors bekövetkezése. Mindez nagyon befolyásolta, hogy rövid idő alatt összeomlott benne minden. Mindemellett alkoholt is gyakran fogyasztott, így egy sajátos esemény történt, ami majdnem tragédiába torkolt. Az oroszok egy régi tükörszerkezeten üres üvegeket találtak, amelyeket Árpád édesapja öngyújtókészítés céljából tartott a lakásban. Valamilyen félreértés keletkezett ebből, ami annyira kihatott a kétségbeesett emberre, hogy a végében öngyilkossági kísérlethez folyamodott. Tizennégyszer szúrta meg magát, azonban szerencsére a szívét nem találta el. A család és a gyermekek számára az esemény szörnyű megrázkódtatással járt.

A családban akkoriban az átlagosnál is jobban titkolták a gyerekek és a fiatalabb családtagok körében a politikai jellegű híreket, így Árpádnak az új jugoszláv hatalom által elkövetett bácskai vérengzésekről – azonkívül, amit már említettünk – nincs tudomása. Családi környezete eléggé sajátos módon élte túl a következő hónapokat. A Vajdaság területén akkoriban már aktívabb szerepe volt a Petőfi brigádnak, amely magyar alakulatként a jugoszláv „felszabadító” mozgalomhoz tartozott. Árpád két anyai nagybátyja, Andor és Károly is annak keretében aktívak voltak, mégpedig a közismert Kosta Nagy (vagy Nađ) sofőrjeiként szolgáltak. Ennek köszönhető, hogy a későbbiek során a hírhedt OZNA, a jugoszláv nemzetvédelmi szolgálat keretében is hasonló tevékenységet folytattak, amíg azt el nem hagyták. Nagybátyjaival folytatott beszélgetésekből tudja, hogy Kosta Nagy bírta a magyar nyelvet is, hiszen az édesapja magyar volt, azonban tudatosan nem beszélt magyarul. Velük is szerb nyelven társalgott.

Arról, hogy nagybátyjai miként kerültek kapcsolatba a Petőfi brigáddal, Árpád elmondta, hogy az adott helyzetben nem volt más választásuk. Ők hívó református vallásúak voltak, Károly a presbitériumnak is tagja volt, azonban egy helyzetben dönteniük kellett, hogy csatlakoznak az említett alakulathoz vagy „kinyírják” őket. Később, amikor már az OZNA keretében voltak, Andor hamar felismerte, hogy ténylegesen milyen szervezettel van dolguk. Amikor egy bécsi német nőt kínoztak, és ő látta azt, azt mondta, hogy neki abból elég, ő

azonnal távozik a szervezetből, és a Katalin nevű nőt feleségül veszi. Akkor Károly is bejelentette távozását az egyébként jól megfizetett munkahelyről. Bármennyire is furcsának tűnik, a körülményekhez képest szerencsés módon mindnyájan megszabadultak a hírhedt szervezettől.

Az interjú során többször elhangzott az a szó, hogy felszabadulás, akár 1941 vagy 1945 kapcsán, ezért Árpád utalt annak értelmezésére. A magyar emberek az új délszláv fennhatóságot nemzeti szempontból semmiképpen nem fogadták felszabadulásként, hiszen számukra 1941 volt az. Azonban maga a fogalom, az egypártrendszer ideje alatt, az 1945-ös eseményekre a magyarok körében is valamennyire meghonosodott. Azt semmiképpen sem nemzeti szempontból kell értelmezni, hanem a háború megszűnésével kapcsolatos esemény magyarozatáaként. Más lapra tartozik, állította Árpád, hogy generációk nőttek fel annak egyoldalú értelmezésében mellett.

Salamon Árpád a gimnázium hatodik osztálya után nem látta értelmét, hogy a megkezdett tanulmányokat befejezze, mert nem akart sem orvos, sem mérnök lenni, ezért átiratkozott a tanítóképzőbe. A döntés fontos indítéka volt, hogy a megboldogult szabadkai református lelkész leánya kiválóan festett, aki Árpádra nagy hatással volt. Tőle kapta az első olajfestéket, amivel első festményét megfestette. A kedves hölgyet afféle példaképének tekintette. Ahogy édesanyjától nagyon sokat tanult a magyar és a német nyelv, valamint a zene terén, édesapjától számos hasznos gyakorlati foglalatosságot sajátított el, a református lelkész leányától pedig művészetet, valamint a művészet iránti tiszteletet sajátított el. A tanítóképzőben, amelynek keretében a magyarral párhuzamosan voltak szerb tannyelvű osztályok is, Árpád végig csak magyar nyelven tanult.

Amikor Árpád az említett intézményt látogatta, amely szakmai szempontból jó alapot biztosított a pedagógusjelölteknek, a térségben sajátos események zajlottak. Akkor vette kezdetét az ún. informbiro, azaz a „Tito láncos kutya”-féle időszak, amikor a magyar és a jugoszláv állam közötti viszony teljesen elmérgesedett. Olyasmire is sor került, hogy a tanítóképzőből, minden előzetes bejelentés vagy tárgyilagos érv nélkül, elvittek diákokat ismeretlen helyre, például a hírhedt börtönnek számító Goli otok szigetre is. A legmagyarabb ér-

zelműeket érte az említett „megtiszteltetés”. Közvetlen osztálytársai közül is vittek el néhányat, valamint a bábszínház tagságából is, amelyet – diákként – 1948 és 1960 között Árpád igazgatott. Utólagos véleménye szerint ideológiai és politikai szempontból egyaránt rendkívül nehéz esztendőök voltak a II. világháború utáni évek. Ő valószínűleg azért menekült meg a legszörnyűbb megpróbáltatások elől, mert semmilyen pártpolitika vagy ahhoz kapcsolódó ideológiai elkötelezettség nem vonzotta. Bölcsen megfogadta édesapja tanácsát, aki többször arra intette, hogy legyen ő csak „haspárti”. A kommunista ifjúsági szervezetbe sem próbálták meg közvetlenül bevonni, bár a fiatalok teendőiből, egyesületek keretében, mindig becsületesen kivette a részét. Elsősorban fényképezett és különböző iratokat, ábrákat sokszorosított. Bármennyire volt is akkoriban erős az ideológiai nyomás, neki sikerült előle kitérni. Furcsán hangzik, de amint már közvetve utaltunk arra, ő éppen abban az időszakban tett sikeres orgonavizsgát a szabadkai Barátok-templomában. Nagyon kellemes emlékek fűzik az említett templom korabeli orgonistájához, Kadek bácsihoz, aki sokszor a segítségére volt, és akivel sikeresen együtt tudott működni.

Új hazakeresés

A négyéves tanítóképzőt, amely középiskolának számított, Árpád 1950-ben fejezte be. Még az említett év szeptemberében sikeresen felvételizett a belgrádi akadémián, azonban amikor október elsején elment beiratkozni, akkor azzal küldték őt vissza Szabadkára, hogy tanítóhiány van, menjen vissza tanítani. Később felvetődött benne, hogy talán azért döntöttek így, mert ő akkor még igen hiányosan beszélt a szerb nyelvet. A visszautasítás nagy megrázkódtatást jelentett számára, majd azt követően jelentős változás következett be az életében. Bizonytalanságában nem tudta, hogy mihez kezdjen, mert Szabadkán a tanítói munkahelyek be voltak töltve. Akkor a segítségére volt a család egyik kedves ismerőse, Tóth Lajos tiszteletes úr. A református lelkész rendszeresen látogatta a szlovéniai Muravidéken Szentlászló települést és a többi környékbeli református közösséget, mivel az említett térségben magyar lelkész nem volt. Árpád tőle tudta meg, hogy Szlovéniában is élnek magyarok. A tiszteletes úr írta meg a kérvényét is,

amelyben tanítói állás után érdeklődött a Muravidéken. Nagyon hamar, egy jó hét múlva pozitív válasz érkezett. A családban a körülmények ellenére sem nézték jó szemmel, hogy Árpád a bizonytalanban próbál szerencsét, azonban ő eldöntötte, hogy él a lehetőséggel. A válasz értelmében 1950. november 9-én Muraszombatba érkezett, valamint még aznap este az Őrség tájegységben fekvő Hódosra, ahol tanítói állást kapott. Az első esztendő, amelyet a kellemes településen töltött, nehéz volt, mivel önálló életformát addig nem próbált ki. Az új környezetben pedig magára volt utalva. Kedves tanítókollégák ugyan voltak, mégsem volt könnyű a beilleszkedés.

A következő esztendőben beiratkozott a ljubljainai tanárképző főiskolára, amelyet sikeresen befejezett. A fő szakja a rajz volt. Azt követően, mint ahogy akkoriban szokás volt, bevonult a jugoszláv hadseregbe, kötelező katonaidejének letöltésére. A véletlen műve volt, hogy a macedóniai Bitoljban (Bitola) ugyanabban a kaszárnyában szolgált, amelyben édesapja is a két világháború közötti időszakban.

Leszerelése után Alsólendvára került, ahol 1954-től tanított az elemi iskolában. A rajz mellett egyéb tantárgyakat is oktatott. A lendvai időszak szép emlékei mellett máig maradt benne néhány kellemetlen élmény, amely – amint fogalmazott – megpecsételte a városban eltöltött életszakaszát. Az említett időszakban több, a magyar közösség számára kedvezőtlen jelenségre figyelt fel. Mivel jelentősen nagyobb, szinte színmagyar közegeből érkezett a Muravidékre, egyes intézkedésekre az átlagosnál jobban figyelte, és esetenként a helyieknél érzékenyebben reagált rájuk. Akadt belőle gondja is. Tekintettel arra, hogy hosszabb ideig nem rendeződött a lakásügye, pedig időközben épültek az új lakótömbök, nehézségét az akkori városi tanácselnöknek is elpanaszolta. A város, azaz a járás korabeli első embere nem mutatott kellő érdeklődést a magyar tanító problémája iránt, amire Árpád meg is jegyezte, hogy ő nem miatta, hanem az ott élő magyarok miatt vállalta a lendvai küldetést. Erre az elnök lehorthystázta, és megjegyezte, hogy amíg ő a városban fontos tisztséget tölt be, ne reménykedjen lakásról.

Akkoriban a lendvai iskola élére új igazgató került, aki elrendelte, hogy minden magyar könyvet az iskola könyvtárából ki kell dobni. Árpád rendki-

vül nehéz helyzetben volt, mert az iskolai könyvtárosi teendőket is ő látta el. Több rendkívül értékes magyar könyv volt az állományban, amelyeket nem volt szíve eltávolítani. Nagyon sokat titokban megmentett, ideiglenesen magánál tartott, nyilvánosan pedig azt mondta, hogy a könyveket elvitték a szemétdombra.

Salamon Árpád az 1956-os magyar forradalom idején is Alsólendván tartózkodott. Horváth Józseffel, az egyik lelkes helyi tanárral többször említették, hogy ők ketten szükség esetén elmennek a magyar ügy megsegítésére, Budapestre. Ez az OZNA tudomására jutott, így ő is a hírhedt titkosszolgálat „listájára” került. A helyi pártvezető beidézte őket, azonban hála istennek nagyobb gondjuk nem keletkezett belőle. Amennyire teheték, a menekülteket is segítették, főképpen néhány gyereket, akik meghatározott ideig a lendvai elemi iskolát látogatták.

Árpádnak akkor sem volt, és ma sincs jó véleménye az 1959/60-as tanévben a Muravidéken bevezetésre került kétnyelvű oktatási modellről. Szerinte, a viszonylag kis lélekszámú magyar közösség ellenére, nem lett volna rá szükség. Véleménye szerint többet kellett volna tenni a magyar oktatási intézményrendszer megőrzése érdekében, hasonlóan, ahogy a szlovéniai tengermentésben élő olaszok esetében történt. Egyetért azzal, hogy a korabeli társadalmi helyzet a „vasfüggöny” időszakát követően rendkívül kedvezőtlen volt, azonban egyes személyek a magyarság körében – véleménye szerint – hamar beadták a derekukat.

Árpád Lendvát, amelyhez máig szép emlékek is kötik, 1961-ben hagyta el akkori feleségével, aki szlovén nő volt. Mivel korábban többször megfordultak Velenje környékén, ahonnan a felesége származott, úgy határoztak, hogy – kedvező feltételek mellett – a rohamosan épülő szlovén városba költöznek. Arra az is kihatással lehetett, hogy egykori felesége nem igen kedvelte a magyar nyelvet, nem is tanult meg szinte semmit magyarul.

Amikor arról kérdeztem Salamon Árpádot, hogy milyen volt Bácskából, egy nagy közösségből származó magyarként beilleszkedni a Muravidéken, és hogyan éli meg a magyar nemzeti kötődést az utóbbi években szín szlovén vidéken, a rokonszenves művészember meglepő választ adott. Én azt feltételeztem, hogy a kezdeti fázis-

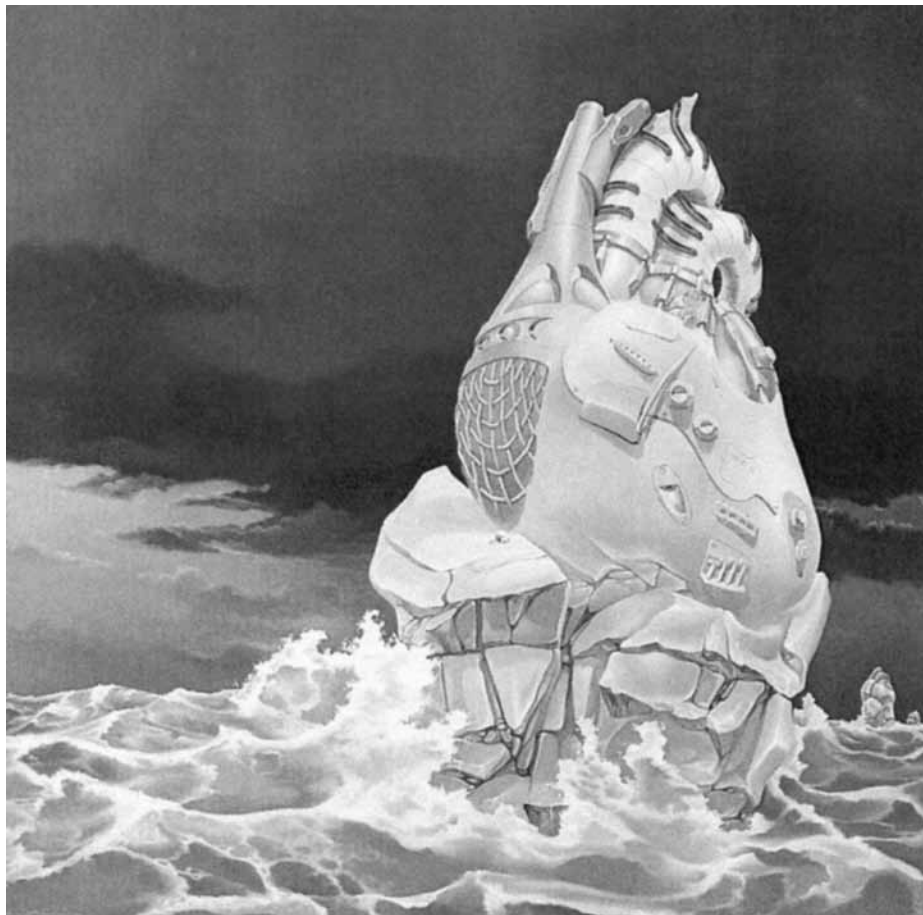
ban kiváló nyelvismere és jártassága miatt a muravidékiek feltekintettek rá, és hogy manapság kevésbé érez különbséget muravidéki és vajdasági magyar között. A következő választ adta: „Van egy bizonyos különbség közöttünk, amit nem volna rossz megváltoztatni. Bánt az, hogy csak az a jó magyar, aki a Muravidéken született”. Ez – sajátos módon – az utóbbi húsz-harminc évben még jobban érződik benne, mint korábban, bár ettől függetlenül ma is erőteljesen kötődik Alsólendvához és a Muravidékhez.

Salamon Árpád ma is szívesen látogat el szülővárosába, azonban Szabadka ma már számára csak az emlékek városa. Ő 1950-ben elkerült onnan, és azt követően csak látogatóként járt vissza. A huszadik század közepére jellemző észak-bácskai nagyvárosi hangulat, jelleg és mindenekelőtt etnikai összetétel az elmúlt fél évszázad során gyökeresen megváltozott. Az elmúlt évszázad

utolsó évtizedében zajló délszláv háborút követően különösképpen nagy számban telepítettek a városba szerb nemzetiségűeket.

A Muravidéket, akárcsak Magyarországot is, rendszeresen és szeretettel látogatja. Élete őszén egy kiváló társsal, Heda feleségével áldotta meg a Teremtő, akivel teljes harmóniában élnek Slovenske Konjicén. Együtt élvezik a művészet és természet szépségeit, szűkebb otthonuk, valamint Szlovénia, a Kárpát-medence és a Föld minden hozzájuk közel álló értékét. Külön kell azonban hangsúlyozni, hogy a magyar művészeti és általános emberi értékek tisztelete, gyarapítása Árpád életfilozófiájának a vezérfonala, aminek gyökerei a korabeli szabadkai családi környezetbe vezethetők vissza.

* A *szociográfiai jellemzés a 2008. március 25-én Salamon Árpáddal készített mélyinterjú alapján íródott.*

Sziklaszív

Kék Bagoly

Egy délvidéki magyar indián Kanadában: Fujkin István

1. Bevezetőül

Ha a modernkori művészetről kezdünk beszélni, a bőség zavarával és első hallásra – bármily furcsa - egyúttal egyfajta *rendértékű káosszal* is találkozunk, amely fogalmat ellentmondásossága miatt bővebben is érdemes kifejteni. A modernségnek ugyanis mai szemmel nézve nem egy széteső közösségi állapotot mutató, hanem egy logikus gondolat felépített rejtett struktúrának kell lennie. Semmi sem született a véletlen folytán a modern művészeti irányzatok közül. *Újító szándékkal* mind-mind logikusan gondolkozó egyéniségek kreálták és állították össze őket, sajátos ötletekből, „ésszerűsítésekből”, újszerű egyéni és közösségi gondolatokból összegyúrta, a világot egyéni szemszögből vizsgálás és a *láttatás* igényével. A modern korszak látszólagos káosza ezért egyfajta rendezési elv: csak az emberek eltérő és sokszor nehézkes vagy nemtörődöm felfogási hajlama ezt nem érzékeli egyszerre és azonnal. Mégis a rend(ezettség) történéseinek tárházában szakszerűen elraktározva leljük meg a huszadik és huszonegyedik század civilizált emberének istápolására szolgáló új „képiségeket”...

A modern művészet címke alatt általában a XX. század ama kísérletező korszakát gondoljuk, amelyet avantgarde-nak is nevezhetünk, és amely teljesen szakított a művészet avítnak, konzervatívnak mondott hagyományaival: ám be nem vallottan, mégiscsak azok részelemeiből építkezett és született újjá. A korrallal haladás hajtóerejeként állította be, vágta különös pózba magát és a haladás eszméjét tűzte ki elsődleges „szent” céljául.

A modern avantgarde művészet helyzete azért volt a kezdet kezdetén is lelket felkavaróan bonyolult, mert az emberiség történetében talán először vetette fel, „felvilágosultságának teljes tudatában” a szubjektív látásmód korlátozhatóság nélküli szabadságeszméjét (eszményét). A „mindent szabad”

jelmondatával ekkor már a „vad anarchiáig hajló művészeti irányvonalak” tobzódásának lehettünk szemtanúi, amelyeket „izmusoknak” neveztek, és gátlástalan sodró vonulataikkal alaposan megrémítették a „nobilis” konzervativizmus jó erkölcsű polgárainak, a szépművészeti hagyományok akadémista emlőin felnevelkedett rétegeinek a legjavát.

A régi hagyományokat tisztelő műpártoló, műélvező közönség riadtan szemlélte az elfajzott „új vadakat”, akik nyomán összedőlni látszott a hagyományos, érinthetetlennek tűnő művészi Parnaszuszus. A modernizmus *ikono-klasszikusnak* minősíthető „rombolást” végző és egy új Bábelt felépítő kora így nagyrészt nyilván a XX. századba lépés nemes és ünnepléses élményének, euforikus hangulatának a lángoszlopa volt. Ám a legújabb stíluskorszak izgága lóugrásban haladva, egyszersmind sutba vágta az addig fellebbezhetetlenül tiszta és becses művészi kánonokat és értékrendet. (Legalábbis nagyrészt.) A forradalmi hangulat megte-remtését ezúttal a durvának tűnő új irányvonalakat kereső szorgalmas, ám „elfajzott” művészek követték el. És akkor még csak a zászlórúdjaikra feltűzött „izmusok” magasba emelt lobogóját valottuk be.

Eme „izmusok” lázban égő művelői egyre bátrabban, gátlástalanul és fesztelenül váltották valóra vadul dúló álmaikat. A két világháború kataklizmája során pedig, irányvonalai sorra megcsontosodtak, megtörttek, majd poraikból is, rövid időn belül erős módosulásokkal, torzulásokkal születtek újjá. Ilyen volt a *szürrealizmusnak* elnevezett álombéli, vagy álomszerű látványosságok tárházát felvonultató és nagyrészt metafizikai felhangokból megszületett stílusegyveleg, amelynek egyénített válfajai még a középkori vagy az újkori misztikumokból eredtek: Bosch, Breugel, William Blake vagy Goya látnok-ságából... A szürrealizmus „előfutársága” a kezdetekben, babonás borzongásokkal terhelt kísér-

letező műfaj volt: az emberi pszichológia nemes és nemtelen fegyvertárát egyaránt mozgósította, hasznosította. És mivel az emberi gondolatok, álmok, vágyak, meglátások sokfélék, sokfélék lettek a szürrealista típusú művészek irányelvei is...

2. Egy horgosi festő elindul...

Szándékunk volt e bevezetővel elmondani, hogy *Fujkin István* zenei ihletettséggű metafizikai festészete is a szürrealizmusból ered. De még keveset mondtunk ezzel. Művészete, ahogy még ifjúkorában, a hetvenes évek legvégén, romantikus módon megfogalmazta: *tükörképe a világ ablakának*. Ez a költői gondolat általánosít, ennek ellenére azonban éppenséggel feljogosít a tolmácsolására: *Fujkin* festészete szokatlanul kifinomult és talányos, ráadásul *egyedi* a szó legnemesebb értelmében.

Fujkin István 1953. július 29-én született, illusztrátor, festő, képregényrajzoló. A délvidéki Horgoson nevelkedett. Autodidakta festőként indult, ám rövidesen átszellemült, tiszta világlátása és a festők világában ritka precizitása, valamint irigylésre méltó technikai tudása révén zárkózott fel a nála szerencsésebb főiskolás társai mellé. *Fujkin*nek sohasem volt választott vagy ráosztott mestere. Jobb híján önképzése, folyamatos virtuális harca jellemezték, és a maga teljesen egyedülálló iskoláját teremtette meg. Vásznait például a reneszánsz típusú mesterekhez hasonlatosan a kezdetektől fogva maga készítette elő, hagyományos módon maga feszítette ki és alapozta le. Ezt a bevezető vagy előmunkálatot rituális előjátéknak, műveletnek is tekinthetjük, hiszen *Fujkin István* az alkotás folyamatát a mai napig változatlanul révülésnek, vallomásnak, fohásznak tartja, ami rituális tevékenységhez hasonlatos. Ezért aprólékos gonddal, hosszú ideig, a fehér sámánok aggódó, aprólékos gondosságával készül elő a „viharsarokban” megvívandó küzdelmeire...

Egészen a délszláv háború kitöréséig a horgosi Kastély épületében lévő műterem jelentette *Fujkin* számára azt a talpalatnyi földet, amelyről egykor az újjászületés kitörő örömeivel elrugaszkodhatott. Szürrealisztikus jegyeket viselő festői stílusa miatt pályája lehetséges ívét sokan rövid életűnek vélték, és a neoavantgárd vagy a transzavantgárd búvőkörében élők lekicsinylésével túlhaladottnak

tartották és *idegenkedtek* tőle. (Azt hitték talán, hogy minden szürrealista festő egy újjászületett Salvadore Dali, aki csupán a saját fantáziájában él, és ötletes vágyálmait ismételteti). *Fujkin* azonban mit sem érdekelt, hogy ki hová kategorizálná őt. E választott irányvonala, csapása, egyrészt önálló kifejezőmódjaként, másrészt elkülönülési vágyaként fogalmazódott meg. El kellett határolódnia attól a társadalomtól, amely elvetette a spiritualizmus fennköltségét, és csupán a materializmusra, a kisstílúságra és a jugoszláv típusú szocializmus által „preferált” falkába verődés sztereotípiájára alapozott. Akkoriban az éteri tisztaságú világszemlélet, valamiféle olcsó romantizmusnak tűnt: meg is kapta érte a leszólásokat, a rosszindulatú hátbadöféseket, a lekezelő kritikát és egyéb gáncsoskodást. *Fujkin István* azonban gyorsan felnőtt önként vállalt szerepéhez: már indulásakor a befolyásolhatóság ármánya ellen felvértezett, egy különálló és különleges világvég megálmodójaként vált ismertté a Vajdaságban. Mesebeli hősként, a legkisebb fiú szerepét felvállalva indult a világ meghódítására. Életfilozófiája szerint elkerülte és nélkülözni tudta a művészeti szférában izgó-mozgó, a befolyásosak felemelő, ám egyúttal megmértelyező *segítségét*, és a teljes ismeretlenségből küzdötte fel magát irigylésre méltó magasságig... Csakis eképpen maradhatott önmaga.

Vidékünkön a szürrealizmusnak és különösen a metafizikai megéléseknek hazai ízekkel megfűszerezett, fellazított és jócskán egyénített változatait, durván a hatvanas évektől mindmáig, olyan markáns alkotók jelentették/jelentik, mint Wanyek Tivadar, Dudás Antal, Kossuth Tivadar, Török István, Szalma László, Zsáki István, Skrabány Viktor...

Fujkin István festészetében is megtaláljuk a helyhez kötöttség különleges ízeit, ám mint már jeleztük, gyökérzete elsősorban a zene világába kapaszkodik, ő maga pedig nem igazán törődik művészetének kategorizálásával, alkalmi jellegű besorolásával vagy rangsorolásával. A kritikák a mai napig kevésbé befolyásolják, mint saját hangulatvilága, életérzése, amely belső sugallatként hatja át festészetét. Emiatt különlegesnek, vagy urambocsá! különcnek is tartják.

Első olajképei óta (*Kék rapszódia, Mi mindannyian meghalni úgyis téves csatatéren, Lévy testvérek – Rapszódia, Oltár, Anonymus*), *Fujkin* festészeti eszköztárát maximálisan latba vetette,

hogy a lazúrosra finomított árnyalt ábrázolásmódja hibátlan technikai bravúrrá sikeredjen. Idealizált álmokképei idők feletti uralmának tobzódását *akadálymentessé téve*, precíz, hihető, hiperrealisztikus pontossággal képes ábrázolni. Így a zenei motívumokból megszülető szimbolikus zenei/hangszer-ötvozeti oltárként előtűnő fantáziafestményei valóssággal izzanak...

Fujkin nehezen utánozható bravúrja, hogy csak is hibátlanul, mondhatnánk így is, haláli precízséggel fest immár évtizedek óta. Első festőéveiben csak ecsettel, ám a későbbiek során már légecsettel is festett. Az „*amerikai retus*” szórópisztolyával, amely első pillanatra idegenszerűnek, kedélyborzoló technikai kintornának tűnik, gyorsan megbárátkozott. Észrevette, hogy ily módon elejét veheti az egyébként igen fárasztó hosszasan festegethető többrétegű kép „megfáradásának”, hisz ezzel a technikával a monokróm felületek lágy átfedését, finoman hintett árnyaltságát jóval egyszerűbben érheti el. Ma már az amerikai retust alaposan megfontolandó, ritka alkalmakkor használja. Ám festői módszereit mára meg sem mutatja. Talán jobb is, hogy festői bravúrait csak szent pillanataiban, alkotói magányban gyakorolja: az alkotás folyamata „nem publikus”, csak órá tartozik.

3. Zenével behintett álmok

Indulásakor Fujkin már *tudta*, hogy szürreálisnak mondott képi világát elsősorban az ihletét segítő modern zenei forrásokból fogja kitermelni. Egyedi hitvallása, amire indulásakor felesküdt, azóta sem szenvedett csorbát, sokkal inkább diadalmasan beleivódott a köztudatba: otthon, a Délvidéken, és immár Magyarországon és Kanadában is. Mai megfogalmazásban *techno-szürrealista* festőként ismerik, zenei opusának megfellebbezhetetlen karakteres vonulata miatt.

Fujkin István szellemi gyökerei mélyre nyúlnak. Magát *spirituális* embernek tartja, akinek közvetítő szerep jut a dolgok titkos dimenziója és az emberi közösségek térben kibontakozó tárgyasult valósága között. Festészetének egyik alappillére az őt megérintő hangulatforrás, a ZENE, mely az éteri élményvilágból kibontakozva képes vizualizálódni. Ennek személyére szabott mivolta, a hagyományos és a rock-zene kettős sodrony-ötvozete, mely a képi világának megvalósulását, gondosan

csomózgatott indián *kipu*-ként, meditálásai révén nyeri el. A zenei élményekből táplálkozó romantikus metafizikát a világon, nemcsak ő ismerte fel, ám e meditatív hangulatvilág délföldi, azaz délvidéki magyar, és a maga nemében egyedülálló: nem sokan észlelik magukban, vagy alkalmazzák tudatosan és következetesen az önálló életre kelt belső zenét. Talán csak a szülőföld ízére és hangulatvilágára fogékonyak: a legérzékenyebbek és a lélekben leghűségesebbek...

Kezdetben a rock és a szimfonikus rock jelentette számára alkotásainak táptalaját, nyersanyagát. Különösen a magyar rockzene hetvenes és nyolcvanas évekre jellemző rebellis hangulata segítette abban, hogy Fujkin az általa *egyfolytában hallgatott* magyarországi zenei előadók és együttesek zenéjére, dalaira illusztrációkat készítsen vagy fessen. A nyolcvanas évek elején végre fogta magát és a budapesti zenei világ eminens képviselőit személyesen is megkereste. Talán az idáig egyetlen délvidéki képzőművész sem kockáztatta meg e gesztust. Szenvedélyesen szerette a zenéjüket: ők teremtették meg akkor Fujkin számára azt a zenei közeget, amelyben jól érezte magát. Zenéjük illusztrálása „nekem is jó próbatétel, és egyfajta tisztelet azokkal szemben, akiknek a dalait szeretem” – mondta Fujkin nemrég. A dalakra tehát festményeivel „válaszolt”.

Máig Balázs Ferenc, Zorán, Török Ádám, valamint az LGT, az Edda Művek, a Kormorán, a Skorpió, a Benkó Dixieland Band, a Dallas, valamint Papp Gyula és a Prédikátor zenéit illusztrálta. Így kerülhettek egy-egy lemezalbumjuk címlapjára a festményeiben lakozó jelképek, mint például a zenevonat, a sziklaszív, és korai opuszának első valóságos totemállatai: a kormorán, a skorpió...

Fujkin ekkor, párhuzamban a zenei illusztrációkkal, az Interpress magazinban (IPM) és a Galaktikában is publikálja munkáit.

4. A képregény

Magam ugyan nem foglalok állást a mai képregény meglétét, létjogosultságát illetően, hiszen ez nem a tisztem. Középkori gyökereit, az irodalmi illusztrációból való születését nem vitathatjuk, és el kell ismernünk, hogy a képregény illusztratív volta a huszadik század egyik legfontosabb népszerű és szórakoztató vizuális műfaja volt. A

modern amerikai és európai, dinamikusan fejlődő képregényvonulat az igényesen szórakozni vágyó emberek millióit hozta lázba. A képregény mára talán már egy kifutó termék képzetét kelti, de legalább annyi létjogosultsága van megmaradásának, mint például a klasszikus zenének. És ha közönsége is van, kár lenne foglalkoznunk azzal, hogy öregedő műfajként mikor kellene eltemetni végleg... Az animációs film (rajzfilm) gyors térhódításával ugyanis a képregényt idejétmúlttá nyilvánították, és grafikai műfaji örökségként néha lenézetté vált, és jóindulattal mondva is a képzőművészet perifériájára szorult.

A vérbeli képregényrajzoló a legutóbbi évtizedekben, a képzőművészet periférikus részeiben valahogy másodrangú alkotóvá vált: kivétel, ha egy képzőművész csak imitálta a képregény műfaját (*pszeudo-képregény*, amely egy műfaj szabadon összeollózott, kollázsolt és az irodalmi tartalmától megfosztott képregényelemek *szétroncsolását* mintegy forradalmi tettként értékelte, tolmácsolta). (Lásd Szombathy vagy Slavko Matković nyolcvanas évekbeli munkáit, amelyekkel megújuló életérzést provokáltak.) A képregény layout-beállítási rajzszerű képkockáinak *animációs filmbé* való átültetése pedig a Vajdaságban ekkor még laza utópisztikus gondolat volt és szinte lehetetlenség. Az animációs műfajról akkoriban odahaza jószerevével alig lehetett hallani. A Zágrábi Animációs Iskola (Zagrebačka Škola Animiranog Filma) kivételesen jól teljesített és nemzetközileg elismertté vált, ám a Délvidék alatti Belgrádban (mondhatnánk így is, a mai Szerbiában) csak 1980 körül honosodott meg. Talán az első sikeres animáció 1980 körül, a szerb Rastko Ćirić: „Búcsúzik a cirkusz” c. rövid animációs film...

De a történetet hadd kezdjük még előbből.

Fujkin István munkásságában a legfontosabb és a legnagyobb volumenű a festészete, ám fontos éltető tevékenysége a könyvillusztrálás és a képregényrajzolás is. Ő maga is úgy fogalmaz, hogy „a vizuális művészetek terén” dolgozik. Minden, amit művészünk megalkot, számára valahol egyaránt fontos, vagy egyenrangú fontossággal bír. Talán a vizuális kifejezés különféle módozatait azért sajátította el és tartotta is meg, mert alapvetően hűséges típus, így a saját eszméit, meggyőződéseit soha nem adná fel. A más műfajokban való gondolkodás egyrészt odahaza, még

a beszűkülő körülmények között is, friss levegőhöz juttatta. A megmutatkozáshoz, a megméretetéshez és a megjelenéshez azonban ennél jóval több kellett, hiszen odahaza leelőbb éppen az elhanyagoltság rémével kellett szembesülnie. Éppen ezért a megjelenés, a *megmutatkozás* ritka lehetőségeit kellett megtalálnia.

Hogy hogyan jutott el Fujkin a képregény műfajáig, azt nem tudjuk, de vállalásait minden körülmények között kellő alaposággal, programszerűen és következetesen ütemezte be és vitte végig. Már a nyolcvanas évek második felében a volt Jugoszláviában is foglalkozott vele. A *Rock Magazine* nevű hetilapban például John Lennon, Tina Turner, és jugoszláv együttesek dalaillusztrálta. Elsősorban a műfaj mesterségbeli háttere érdekelte, ám maga a rövid, poétikus tartalmú irodalmi, valamivel később a rövid és frappáns egy-, illetve többoldalas szöveg nélküli képregény egyik szószólója lett. A zágrábi képregény iskolájának Igor Kordelj-i, Joško Marušić-i (sokszor utópisztikus témájú) változatát ültette át vajdasági közegbe. Fujkin István mellett ekkor meg kell említenünk néhai Barta József muzslyai képzőművészt, karikaturistát, képregényrajzoló sorstársát is (Petőfi Sándor: A helység kalapácsa). Barta ugyancsak jelentős erőfeszítéseket tett, hogy tájunkon meghonosítsa a rajzolt képregényt délvidéki magyar életérzés szerint. Ebből a hőskorszakból való Fujkinnak az Arany János balladisztikus verse után megrajzolt Vörös Rébék c. szürrealista képregénye, amely számos viszontagság közepette, megalkotása után majd két évtizeddel jelent meg.

A művészi igénnyel készült képregényt roszszallóan kritizálták az olcsó ponyva szintjén működő társaságok. Nagyjából Rejtő Jenő-i szintű munkának tartották, és figyelmen kívül hagyták, holott nemcsak a Korcsmáros György által rajzolt ponyvaregényt, hanem a magyar irodalom klasszikus gyöngyszemeit is kiválóan tolmácsolták a képregény segítségével. Zórád Ernő példának okáért egyik legjobb illusztrátorunk és akvarellista képzőművészünk volt (lásd például „A régi budapesti Tabán” c. könyvben is megjelentetett virtuóz akvarellisorozatát). Sok esetben a képregényt *kommersz vonulata* miatt bélyegezték meg, és perifériális jelenségként, idegen testként kivették, tehát „számúzték”.

Fujkin képregényei a kalandra vágyás szenvedélyével is jellemezhetőek. A képregény valaha a ponyva és a kalandregény erejével uralkodott mindannyiunk felett - a felcseperedő ifjúságon. Épp a vadnyugati, indiános témájú *strip*-ek voltak a múlt század utolsó negyedének talán legsikeresebb kommersz termékei. Remekbe szabott vadromantikus történetek Cooper és Karl May regényvilágából, mely történeteknek valóságalapja csekély volt ugyan, mégis képes volt megteremteni közegeinkben a préri-indiánok iránti végtelen szimpátiánkat.

5. Vízválasztó

Az 1990-es évek elején Fujkin a háborús délvidéki valóság elől menekült el sok honfitársával. A még szürke Budapestre költözött, hogy újra megtalálja zavartalan lelki nyugalmát, amely a háború előretörésével végképp elveszni látszott. Együttal magával hozta rajzciklusait, festményeit, terveit és a képregényeit is. Az újrakezdés lehetőségeit latolgatva, lassacskán újraépítette önmagát. Erről az időszakról, a helykereséseiről sokat beszélhetnénk. Fujkin szemszögéből nézve, a környezetváltás mindenképpen bizonyos műfaji és ugyanakkor minőségi ugrásra is készítette őt. A Lézer Színház látványtervezőjeként „debütált” Budapesten. Találkozása a technikai művészetekkel komoly változásokat eredményezett animációs fényrajzolóként a színház műsorainak arculatában. Kidolgozta a multi-víziós panorámavetítés új módszerét.

1993-ban tagja lett a Magyarországi Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE), de szinte ugyanebben az időben a tokaji és a nyíregyházi országos képregény-találkozókra is részt vett. Képregény-alkotóként Nyíregyházán, 1994-ben Fujkin Istvánt választották meg az ország legjobb képregényrajzolójának. Mint mondtuk, Fujkin az ébredő magyarországi képregénymozgalom egyik fő szószólójává vált, Kiss Ferenc képregénygyűjtő, képregény-történetkutató, forgatókönyvíró kollégájával, akivel együtt dolgozva rajzolta meg Szekfű Sanya, a puszták réme hihetetlen kalandjait.

A honi élvonalbeli képregényalkotók névsora, természetesen jóval hosszabb...

A „Kretén” című képregény-folyóirat 1994-es megalapításánál bábáskodva, alkotóinak művészi, szórakoztató, utopisztikus és karikatúrisztikus jel-

legű vonulatait egyaránt megfigyelhetjük. A képregény rajzolóit és a műfaj segítőit természetesen nem adták fel. Kertész Sándor kiadóvezető, a Kertész Nyomda és Kiadó tulajdonosa nemcsak a kiadással, hanem Kiss Ferenchez hasonlóan képregénytörténettel is foglalkozik. E tevékenységéről árulkodnak a Comics szocialista álruhában és a Szuperhősök Magyarországon című könyvei is.

A műfaj, immár két évtizede, a rajzi animáció árnyékába vonultan, szinte lappangva éli utóéletét. Ezért most elégedjünk meg azzal a ténnyel, hogy Fujkin István részesévé és egyik szószólójává vált a magyar képregény újjáélesztésének, új utakra terelésének, és foglalkozzunk elsősorban legújabb képzőművészeti projektjeivel.

6. A magyar indiánok

Említettük, hogy a huszadik század Európája mekkora szimpátiával viseltetett a megsemmisülés peremére taszított amerikai őshonos lakosság iránt. Az indián származású értelmiségiek mellett, az amerikai bennszülöttekkel mélységesen együttérző fehér indiánregény-írók jelentek erősen ingadozó minőségű irodalmi alkotásokkal, novellákkal és regényekkel, amelyek között szép számban voltak igazán értékesnek mondható irodalmi művek is. (Egykor legfőként ifjúsági regények, ám mostanság novellák és versek is.)

Voltak tehát olyan szimpatizánsok, akik az indián életmód tényleges tanulmányozói lettek. Ilyen izgalmas indiántörténeteken nőttek fel én is, Fujkin István is és még sokan mások. Most is ki tudjuk mondani: *én egy magyar indián vagyok*. Ám voltak Magyarországon fiatal indián-követők, akik a nyári szabadságuk alatt nem a Balaton-parton süttették magukat a nappal, hanem hetekre a magyar vadonba rejtőzve, indiánokká, nemes lelkű vadakká váltak. Így léptek elő a Bakony erdőrengetegéből a magyar indiánok (Cseh Tamásék), akik harci színeik felfestésével, a szabadság vágyának ékes tolldíszével, harci jelvényeik és az indiánok fegyverzetének, ruházatának, lakhelyének hajszálpontos másolataival jelezték másod-hovatartozásukat.

Magyar indiánként a közép-európai vörös elnyomatás és a kádárizmus iránti tiltakozásuk egyik lehetséges, romantikus és titkos, elvont és ezáltal megtámadhatatlan, lefülelhetetlen ellenállás for-

máját találták meg. Az elvonulás: menekülés volt a kommunizmus kesernyés valósága elől. A gulyás-kommunizmus lapos és szürke hétköznapjai elől. Az ágyékkötőkbe, mokaszinokba, tipikbe bújtatott íjas-nyilas, csatabárdos rebellis megnyilatkozásaik jelképes tiltakozásuk formájává vált. És immár nemcsak ezt a töretlen szimpátiát és szeretetet kellett elhinni a Nagy Vízen túli rézbőrű testvérek irányában, hanem a *szabadságvágyást* is...

7. És Kanada...

1997-ben Fujkin újabb kalandot vállalt fel: kívándorolt Kanadába. Véletlenek azonban nincsenek. Tehát nem csupán a vak-véletlen folytán került át. Akárcsak a *Szürke Bagoly* c. film főhőseinek, a vérbeli indiánná vált angol kalandor Archie Belaneynek – aki annyira rajongott az indiánokért, hogy elhatározta, indián lesz... Fujkin Istvánnak is el kellett jutnia a síksági indián törzsek közé. Talán azért, mert míg Jugoszláviában *magyarként volt indián*, Magyarországon a legtöbbször *délvidéki magyar indiánnak* nézték...

Döntésének okát nem is boncolgatjuk tovább, ám a kalandos, nagy volumenű utazásán töprengve hosszasan elidőzhetünk: legfőképpen az azóta megvalósuló új tervein, a hajszálpontos léptékekben beütemezett alkotói programjain és új alkotásain. A teljesen ismeretlen új világban véletlen, ám felettébb szerencsés ismeretségekre, későbbi barátságokra lelt, és így tudott fokozatosan felülkerekedni az otthontalanság érzetén. A kanadai magyarsággal fokozatosan ismerkedett meg. Előbb Rófusz Ferencsel hozta össze a sors, és hamarosan már az Oscar-díjas rajzfilmrendezőnk, *Super Fly Films* nevű animációs stúdiójánál dolgozott karaktertervezőként. Megismerkedett többek között Simándi Ágnes költőnővel, akinek később a verseit is illusztrálta. Eközben a torontói Magyar Élet nevű hetilap karikatúrarovatába is rajzolni kezdett, majd a magyar nyelvű Pythagoras Füzetek című irodalmi magazin művészeti vezetőjeként dolgozott. És legvégül, magyar indiánsága újabb térhódításaként, az indián valóság és a hagyományos indián zene búvőkörébe is bekerült, ami újabb terveket szült...

A rockzenével való szoros rokonságérzetét Kanadában a félvér indián rockzenész, Robbie Robertson frenetikus szerzeményei erősítették meg

benne olyannyira, hogy a kortárs indián zene világát hatalmas volumenű festménysorozatba öntötte. Így készült el a „Kék Bagoly” festménysorozata, amely hidat, avagy járható utat képez az indián világ, a kortárs indián zene és a „modern fehér világ” között. Fujkin festménysorozata immár több mint egy évtizede készül. Az elkészültére szánt nagy idő azonban, a szándék komolyságánál többet jelez: a teljes azonosulás vonzalmával, kellő tisztelettel és körültekintő, alapos tanulmányozással közelítette meg a hagyományos indián kultúra témakörét. Robbie Robertson zenei kompozícióinak hagyományos spirituális lelkületének segítő elemeivel, a révülésig ható indián táncok, gyógyítási szertartások, az indián szimbólumok, kultikus tárgyak „leképezésével”, mára maga is részesévé vált az indiánságnak...

Kanadai munkásságát elsősorban a „Fujkin's Music Vision” programtervezete jelenti, amely munkásságának fő irányvonalait emeli ki, és tartja *hadirendben* folyamatosan... Másik nagy projektje: a Kanadai Metronom Zenei Múzeum Kreatív Csoportjának oszlopos tagjaként ő tervezte meg a leendő zenei múzeum külső és belső arculat-tervének képző- és iparművészeti elemeit. Kezdeve a leendő modern kultikus helyszínre tervezett hatalmas méretű zenei totemoszloppal, melynek makettjét két ízben is elkészítette. E totemoszlop a múzeum központi részében áll majd: három emeletnyi magasságú, és fölötte két emeletnyi magasságban függő szobrot tervezett. Számos zenei ihletésű szoboralkotása áll majd a múzeumban, amelyek alapvetően meghatározzák az épület-együttes arculatát. Az épület bejáratnál a két méter magasra tervezett „Árgus” zenei szobor fehérmárvány és bronz ötvözetű. Kivételesen kapcsolódik a régi és az új zenei képciklusához is: a zene lovagjaként ismert hangszerelemekkel ötvözött emberszerű ülő vitézi figura őrzi a zene szent lelkületét... A *Metronom Kanada* a világon egyedülálló létesítmény lesz, melyben otthont kap egy Nemzeti Zeneoktatási Központ és Múzeum is.

8. Hazavágyás és előadásorozatok

Fujkin István indián neve: *Kék Bagoly*...

Mára képzőművészként tanulmányrajzok és festmények egész sorozatát szentelte az indiánoknak, előadásai során pedig nem csupán egy

autentikus kultúra sokszínűségét mutatta be, hanem saját munkáin keresztül kifejezte rokoni együttérzését és vonzódását az indiánokhoz. 2008-ban és 2009-ben Kanadából hazalátogatása során, elérkezettnek látta a pillanatot, hogy az észak-amerikai indiánok (préri-indiánok) kultúrájával és szokásaival megismertesse a magyar közönséget. Mivel évekig a közelükben élt, elvegyült közöttük, rendezvényeikre járt, megfigyelte és tanulmányozta kultúrájukat, nagyon sokat tud róluk. Célja azonban mégis az, hogy archaikus, romokban álló kultúrájuk elemeit rekonstruálva elsősorban zeneileg is felhangolt művein keresztül tolmácsolja a világ felé. És még valami: Fujkin észlelte, hogy az indiánok sorsa hasonlít a kisebbségi sorban élő magyarokéhoz: legyőzött kisebbségként, a szétcincált közösségű, *megtűrt népek módján élnek*. A kisebbségiek hányatott sorsában, hátrányos helyzetében. A természeti népek archaikus kultúráját keresők kétségbe-

esetten kapaszkodnak múltjukba: az indiánok életformája és életfilozófiája a miénktől sokban eltér ugyan, ám az elmúlt évszázadban tragikus és traumatikus élményekben részesültek... Így életérzésükben a mai indiánok nagyon is közel állnak hozzánk.

Fujkin eddig megtartott előadásaival, Magyarországon és a Délvidéken is, számos, a romantikus hőskort idéző, és a fehér emberek köreiben sokadszorra csökönnyösen visszatérő tévhitet oszlatott el az indiánokról szóló előadásokkal. A még élő indián kolóniák mai valós helyzetét és szerepét egyaránt láttatni akarja. Robbie Robertson hagyományos indián alapokból táplálkozó rockzenéjével és saját festménysorozatának élményvilágával, ikonszerű képeinek levetítésével ajándékozza meg a közönséget. Így elsősorban önmagát mutatja meg: művészetében, festményeinek értelmezésével hűen tolmácsolja az indián kultúrát. Saját művészi gondolatvilágával.

Péter László

Indián

(Fujkin Istvánnak / Kék Bagolynak)

*Jó napot, indián! Jó nap ez már a halálra?
Úszik a szél a levegőben. (Gondolj a múltra, s a
mára.)*

*Egyszer azt mondtad, hogy a halálra mindig is jó
kilátásaink voltak.*

*És a kilátás: puszta kiáltás a csendbe. (A jelen é,
vagy a múlt é?)*

*Lehetek bárha: látó, orvosságos ember, varázsló,
vagy patikus!*

(Itt már csak a meghalás technikája a problematikus)

Könnyen lehetnék mégis, már a múlté...

Súlya-tollú festőtötem, kékmadár –

Álom-látó, indiánnak elszegődve már!

*Mára megint, újra állunk, mint a cövek - ott, meg
itt is -*

*A Nagy Víz partján. S képzeletben a kiskuvikkal
Elrévedvén a Nagy Medvén... Egyre, sűrűn, na-
gyon gyakran...*

*Állunk - pengén! Kifeszített szárnyainkkal, az ab-
lakban.*

Mi a jövő? Ennyi tán.

Hogy jelöljük meg az utunk, ha még tovább futunk.

Ditzendy Orsolya

Horvátországi magyar egyetemisták identitása - a Drávaszögben, illetve Magyarországon készített interjúk alapján

*„Ha belülről nézem, akkor az extra Hungariam is érthető és megbocsátható.
Ha kívülről nézem, akkor a Szózatunk... is talány és vétkes finitismus.
Minden nemzetnek megvannak a titkai, amik egyszerre teszik erejét és gyengeségét.
A hibák rendszerint azonosak az erényekkel. Csak a nézőpont más.”*

Babits Mihály

Tudományos munkában ugyan nem beszélhetünk a nemzeti öntudat „hibáiról” vagy „erényeiről”, az idézetet ennek ellenére, vagy inkább ezzel együtt nagyon kifejezőnek tartom, ha a nemzeti identitás kérdését tesszük vizsgálat tárgyává. Egyrészt ugyanis beszélhetünk tudományos nézőpontról is – milyen filozófia, paradigma szerint tekintünk a nemzetre, illetve ehhez kapcsolódóan a nemzettudatra. Másrészt, a nézőpont vonatkozhat a hétköznapi ember világára is, tehát kikkel vállal közösséget az ember, kiket ért a *mi*, és kiket az *ők* fogalmán, s ezt a közösséget belülről hogy látja, hogy ismeri meg, milyen jellemzőket tart általánosnak a csoportra nézve, amibe saját magát is beleérti. Felmerült bennem a kérdés, mit jelent, vagy egyáltalán jelent-e valamit egy fiatal számára a magyarságtudat, kiváltképp, ha nem magyar állampolgár. Lehet-e arra következtetni, hogy a nemzettudat társadalmi tőke is lehet? Egyáltalán gondolkoznak-e jelen esetben a horvátországi magyar kisebbség fiataljai a durkheimi szolidaritás dimenziójában? A kisebbségi társadalom vajon fontosnak tartja-e integrációját a többségi vagy az összmagyar kulturális nemzetbe?

Célom a horvátországi magyar fiatalokon keresztül bemutatni az identitás dimenzióit és azok hatásait vizsgálni. A kutatás empirikus része témacentrikus interjúkon alapul, mivel úgy gondolom, hogy a kvalitatív módszerek segítségével inkább megragadható és leírható ez a nehezen körülhatárolható tudattartalom, amit a nemzeti identitás jelent. Bruner elmélete is ezt támasztja alá, aki a narratív funkciót a megismerési móddal azonosította, hiszen a narratív pszichológia szerint másokat és magunkat elbeszélések segítségével ismerjük meg. Szerinte a kultúra, magukban a szövegekben lévő jelentések alapján,

kijelöli az ember helyét, értékeit és stratégiáit.¹ Ez utólag az interjúalany narratíváiból fölfejtendő.

A mélyinterjúk során az irányított kérdésekre válaszolva tárták fel interjúalanyaim életüket, többékevésbé tudatosan beleágyazva vagy a nemzetről alkotott felfogásukat, vagy azokat a fordulópontokat, eseményeket az életükben, amelyek komoly hatással voltak identitásuk alakulására. Az elemzés során a fő kérdés számomra az volt, hogy a nemzeti identitás egyáltalán befolyásolja-e, és ha igen, mennyiben és hogyan az interjúalanyok mindennapi döntéseit, illetve ebből következően azt, hogy a nemzeti identitás vajon mi: egyfajta „lebegő háttér”, egyszerű politikai attitűd, ami szorosan kapcsolható a nacionalizmushoz, esetleg magában hordoz-e az ember számára valami többletet, amit akár az egyén vilásképe részeként lehet tekinteni, ami cselekvéseit, illetve szociológiai értelemben vett lelkiállapotát befolyásolja. Kirajzolódik-e egyfajta közösségi felfogás a nemzettudatról?

Nemzeti kisebbség, nemzeti identitás

A nemzet fogalma körül kialakult elméleti sokszínűség miatt a nemzetiség, etnicitás témakörében sincs megegyezés vagy két azonos nézőpont. Így a nemzetiség vagy nemzeti kisebbség meghatározásaihoz több magyar történész, szociológus² sem ad teljes, a tudományos konszenzus által elfogadott definíciót. Szarka László meghatározásait találtam

¹ Keszei, 2008

² A nemzetiségek témakörében azért ragaszkodtam a magyar tudományos élet fogalmi meghatározásaihoz, mert a magyar kisebbségek helyzete egyedülálló az egész világon, az angolszász vagy francia szociológia, illetve történettudomány csak részben foglalkozik a kelet-közép-európai régióval.

a legteljesebbeknek, mert ő megállapítja, hogy a kisebbségeket egyrészt történeti, nyelvi és tudati jellemzők alapján lehet kategorizálni, ugyanakkor felveti az ezek közti átjárhatóság lehetőségét is, hogy ezek a kritériumok nem alkotnak egymást kizáró elméleti csoportokat.

Először is megállapítja, hogy bármely kisebbség rendelkezik egyedi nemzettudattal, bármely elméleti csoportba is soroljuk az érintett kisebbséget. Tehát három elméleti kategóriát hoz létre, ahol az egyik az etnikai kisebbség, melyet „*az eredeti vagy anyanemzeti közösségtől tartósan különfejlődő, ahhoz elsősorban a származás, valamint a beszélt nyelv alapján kötődő*” csoportnak írja le, a második a regionális kisebbség, amely ezzel szemben olyan csoport, melynek tagjai egy adott térséghez kötik identitásukat, illetve a harmadik pedig az a csoport, amely önálló nemzettudattal rendelkezik, s azt beépíti a közösségi identitásába. Ezt a csoportot nemzeti kisebbségnek nevezi el.³ A dolgozatban ennek alapján *nemzeti kisebbségként* kívánom megragadni a horvátországi magyar kisebbséget, de nemzettudatuk regionális rétegét is ki kívánom mutatni, amely felfogás hozzásegíthet fiataljaik identitásának feltárásához.

Láthatjuk, hogy a világlátásunk, gondolati logikánk befolyásolja a nemzetről alkotott elképzeléseinket, ami alapvetően meghatározza az identitásunk formáját, mibenlétét. Sok vita tárgya a nemzettudat mibenléte, de ha a szociológus megkérdezi az embereket, azt tapasztalja, hogy a nemzeti tudat a „fejekben van”, létezik. Hétköznapi értelemben az identitás olyan dolog, ami döntéseink háttérben meghúzódik, változatlan és a személyiség magját alkotja. Azonban tudományos szempontból az identitás fogalmát érdemes az *azonosság* szinonimájával visszaadni, kérdés, kifejez-e állandóságot az élet folyamatos változásai közben? A kérdés fontosságára először Erikson mutatott rá az 1960-as években, azóta a tudományos életben többféle szempontból tárgyalták, s tárgyalják ma is a témát. Erikson eredeti öt kategóriáját Brubaker és Cooper osztotta két csoportba: az elsőt „kemény” vagy „erős” felfogásnak nevezték el. Eszerint identitása van mindenkinek, ha mégsem lenne, akkor az ember keresi, hiszen az identitás megléte elemi szükség. Erős csoportkötelékeket és egyfajta cso-

porton belüli homogenitást eredményez. A második a „puha” vagy „gyöngye” felfogás, miszerint az identitás többféle lehet, s ezeket az ember tudatosan konstruálja magának, ezért az identitás képlékeny, esetleges. Annyiban viszont már egyetértésre jutott a társadalomtudomány, hogy az identitás az önértelmezésen, illetve mindig az adott szituációhoz igazodó azonosuláson alapszik.⁴

Mégis, hogy működik az identitás a gyakorlatban? Pataki és Gereben a nemzettudat tudati tényezője mellett az erős érzelmi kötődést emelik ki. Szerintük az identitás egy összetett, több rétegű *tudati kapcsolatháló*, ami különböző, kisebb-nagyobb társadalmi csoportokhoz köti az embert bizonyos kulturális normák, értékek alapján.⁵ Ez az erős érzelmi kötődés, határozott identitásforma bizonyos helyzetekben az önértékelés egyik leghatékonyabb tényezője lehet.

Somers megjegyzi, hogy az identifikáció olyan folyamat, amelyet egy adott kultúra történetei mint értelmezési lehetőségek alakítanak. Ezért a csoporttudatnak van szimbolikus-narratív funkciója, tehát bizonyos jelképekhez való viszonyulás az ember elbeszéléséből kiderül, hiszen ez az ember önbecsülése, biztonságérzete iránti alapvető igényét tükrözi.⁶ Nézetem szerint az identitás nem a kollektív múlt struktúrája, bár a nemzeti múlt része annak, értelmezni anélkül nem is lehet, illetve őseink példája - a szocializációs folyamat miatt - befolyásolja identitásunk jellegét, de mivel a saját tudatos énünkön keresztül reflektálunk a külvilágra⁷, ezért az identitásunk képe elsősorban tőlünk függ, mi alakítjuk ki saját magunknak, s nem egy kész struktúra, melyet pusztán el kell fogadnunk, vagy interiorizálnunk. Tehát az egyén önmeghatározásának szerves része nemzeti hovatartozásának önreflektálása, amit viszont az adott kor szellemisége, politikai helyzete is jelentősen befolyásol, hiszen a nemzettudat kifejeződési formájának megítélése mindig az adott kor politikai hagyományának függvénye.⁸ Összességében tehát a nemzettudat komoly integráló erő lehet egy társadalomban, hiszen posztmaterialista értékek is hozzátartoznak a társadalmi valóság megfogalmazáshoz.

⁴ Keszei, 2008

⁵ Gereben, 2005/b.: 206-207

⁶ Keszei, 2008

⁷ Keszei, 2008

⁸ Csepeli, 1998:10

³ Szarka, 2004:123

A nemzetfelfogást mind a szociológia, mind a pszichológia kutatja, hívószavaik a nemzetkarakterológia, sztereotípiák, a nemzet szerepe az egyéni tudatban, s hogy az emberek kiket gondolnak nemzetük tagjainak. A kutatóban tehát felmerül a kérdés, hogy tulajdonképpen mit is jelent a magyar nemzeti identitás a határon túli magyarok számára napjainkban. A kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni, főleg nem a magyar-magyar viszonylatokban, hiszen Trianon, illetve az azóta eltelt idő, az azt követő politikai rendszerek értelmezései igencsak megosztják a társadalom felfogását a kérdésről.

A társadalomkutató feladata, hogy egy jelenséget a maga társadalmi kontextusában, illetve annak történelmi idejében értelmezzen, az ezekkel kapcsolatos implicit összefüggéseket feltárja.⁹ Összességében ebben a tömör, a teljesség igénye nélküli kitekintésben is egyértelműen látszik, hogy a nemzet historicista felfogása sok mindenre nem ad választ, pl. A. D. Smith kérdésére sem, miszerint „*az emberek miért térnek vissza a múlthoz, miért érznek etnikai folytonosságot a múlttal?*”¹⁰, s ez felborítja a kontinuitás-diszkontinuitás egyensúlyát, tehát a kollektív identitás modern keresésével nem tudunk mit kezdeni. Miért éppen a nemzethez akar az ember tartozni, miért nem máshoz?¹¹

A vizsgálatról

A vizsgálat során 27 témacentrikus interjú elemzését végeztem el, melyek közül három olyan oktatókkal készült, akik az interjúalanyaim többségét tanították a gimnáziumban (Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ), illetve az eszéki egyetemen (J.J. Stroßmayer Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék). Interjúalanyaim életkora heterogén: a többség ugyan 18 és 22 év közötti, de vannak közöttük idősebbek, 27-31 évesek is. Közös bennük, hogy mindegyikük vagy eszéki vagy magyarországi egyetemi hallgató volt. Interjúalanyaimat a hólabda módszer segítségével, Magyarországon vagy a Drávaszögben sikerült elérnem.

Az interjúk során kérdéseimet hipotéziseim alapján fogalmaztam meg, célom volt tesztelésük, il-

letve értelmük esetleges elmélyítése. A hipotéziseket – melyek az identitást befolyásoló tényezőkre vonatkoznak – öt nagyobb csoportra lehet osztani.

A feltevések vonatkoznak:

1. a származásra mint elsődleges és másodlagos szocializációs közegre
2. az egyetemi életre, sokaknak a Magyarországon való tartózkodás körülményeire
3. a diplomaszerezés utáni távlati terveikre
4. kulturális tőkájükre (olvasottság, vallásosság)
5. a haza, hazaszeretet fogalmainak tartalmára.

A dolgozat további részében az általam megállapított identitástípusok szerint tárgyalom az elemzett interjúkat.

Identitástípusok

Interjúalanyaim megválasztásakor elsősorban hallgatókat kerestem, de épp az iskolának mint másodlagos szocializációs közegnek a szerepvizsgálata miatt kerestem fel azokat a felnőtteket is, akik komolyabb hatással lehetnek a hallgatók identitásának alakításában. Két olyan tanárt¹² sikerült elérnem, akik az összes, a HMOMK-ban¹³ tanult interjúalanyom nevelésében fontos szerepet játszottak. Végül felkerestem az eszéki egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékét, ahol sikerült a tanszékvezető professzorral, Lábadi Károllyal is beszélgetnem.

Mindhárom oktatónak van gyermeke is, ami azért is nagyon szerencsés, mert nemcsak az iskolai, de a családon belüli nevelésre vonatkozó kérdések révén közelebb kerülhettem a nevelés egésze és az egyéni nemzettudat közötti összefüggésekhez, illetve az esetleges gondolkodási, szellemiségbeli kontinuitáshoz is.

A két HMOMK-ban dolgozó tanár erős identitással rendelkezik, amely mindennapi gondolkodásuknak kiindulópontja, cselekvésüknek meghatározója. Feladatuknak tekintik, mondhatni küldetészerűen élik meg nemcsak a tanítást, hanem a diákok magyarságtudatra való nevelését is. Arra törekszenek, hogy szilárd, nemzetben gondolkodó, hagyományos értékrend felé tereljék a gyerekeket. Fontosnak tartják a pozitív, nem kizáró értelemben vett nemzeti

⁹ Keszei, 2008:311-319

¹⁰ Kántor, 2004: 38

¹¹ Kántor, 2004

¹² A választásom azért ezekre a tanárookra esett, mert az interjúalanyok őket vallották egységesen a legkedveltebb tanáraiknak.

¹³ Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ, amely az óvodától az érettségiig biztosítja a gyerekeknek a magyar nyelvű oktatást.

büszkeséget is, mindenképp azt akarják átadni a diákoknak, hogy őrizték meg magukat magyarnak. Ezt leginkább Magyarország történelmének, irodalmának ismerete, értékeinek felismerése révén tartják elképzelhetőnek.

Ezek mellett kiütözik, hogy számukra elsődleges fontosságú, hogy a HMOMK-ból kikerülő fiatalok az életben megállják a helyüket, bárhova kerüljenek is, melyhez két dolgot tartanak elengedhetetlennek: az egyik az erőteljes közösségi identitás, a másik pedig a horvát állam irányában való nyitottság. Többször hangsúlyozták a horvát nyelv jó ismeretének szükségességét, ebből a szempontból kulcsfontosságúnak tartják, hogy a drávaszögiek ne záródjanak be, *tudomásul kell venniük* a kisebbségi létet, így a horvát állammal való együttműködést tartják előnyösnek a magyar kisebbség számára.

Ehhez kapcsolódik a *hivatástudatuk* a szó weberi értelmében: egyrészt közéleti tevékenységük révén, mintegy szócső legyenek a magyarság számára a horvát állam felé, tényleges képviselőket akarnak, mivel a Drávaszögben él a magyarok 72%-a, s van szavuk a horvát államigazgatásban, politikában, másrészt pedig a már említett küldetészerűen megélt oktatás – nevelés révén.

A magyartanár nő számára a magyarságtudatra való nevelés egyet jelent a magyar nyelv átadásával, szerinte ezekből tud az ember identitása a leginkább táplálkozni. Ez olyannyira fontos számára, hogy mindhárom gyerekét megtanította magyarul, annak ellenére, hogy vegyes házasságban¹⁴ él. Beszámolt a vegyes házasságban lévő nehézségekről, mind a házastársi, mind a gyereknevelési oldalról, viszont pozitív értelemben kihasználta anyaságát, elvégezte azt a plusz munkát, hogy minden szót, minden mesét két nyelven, horvátul és magyarul is elmondott, megtanított a gyerekeinek. Elmondása alapján az, hogy a gyerekei (akik mára már fiatal felnőttek) épp melyik nyelvet használják gyakrabban, a családi ciklusok során változik, mérlegszerűen kell elképzelni a jelenséget: bizonyos időben a magyar nyelv felé, bizonyos időben pedig a horvát felé billen a mérleg nyelve.

Új jelenség a HMOMK általános iskolájában, hogy egyre több horvát gyereket íratnak be ide a szülők, akiket viszont a tanári kar nem akar magyarnak nevelni, hiszen nem azok, viszont az inter-

jú készültekor még nem találtak kielégítő megoldást az új problémára.

Az alacsony gyereklétszám aggasztja mindketőt, de a jövőt tekintve kifejezetten bizakodók, hisznek abban, hogy a folyamat megfordítható és megfordítandó, feladatuknak tekintik, hogy ezt a reményt továbbadják a következő generációk számára is.

Lábadai Károly¹⁵ arról számolt be, hogy a tanszék megalapításának célja részben a magyar identitás erősítése (a tárgyak döntő többsége magyarul folyik). Mint mondja, a szak „*önismereti kurzusnak is felfogható*”, hiszen a legtöbben saját magyarságtudatuk megerősítése érdekében tanulnak itt. Legnagyobb problémának a demográfiai csökkenést látja, amit nem tart megállíthatónak vagy visszafordíthatónak, ezzel együtt a folyamat késleltetése szerinte elsődleges fontosságú. Számára az a magyar, aki a magyar kultúrához tartozónak vallja magát, sőt egyenlőségjelet tesz a haza és a hagyományos értelemben vett kultúra közé. A haza számára valahol hivatás is, s tudja, hogy a magyar kisebbségeknek elsősorban az anyaország szellemi, erkölcsi támogatására van szükségük. Ennek kritériumait az élő kapcsolatban, egy folyamatos odafigyelésben látja, hogy határon túliak és az anyaországiak egymást családtagnak tekintsek. Mivel a gödöllői Szent István Egyetemen is tanít, vállalva az ingázó életmóddal járó plusz fáradságot, a magyarországi diákok számára képviseli a határon túliakat.

Mindhárom tanár esetében megfogalmazható a vállalásos identitás a szó weberi-etikai értelmében: a haza, a magyarságuk számukra politikai-közéleti cselekvésük kiindulópontja és célja is egyben. Identitásuk komplex, tudatosan felépített, ami számukra egyfajta eltökéltséget is jelent.

Fontos része a tapasztalat, s a jövő generációjába vetett hit, hogy a magyar kisebbség megerősíthető és megerősítendő, képviselőre, hallható szóra van szükségük, melyet nem éreznek „pusztába kiáltónak”. Nevelésük alapelvei közé tartozik a magyar hagyományok átadása is, ami valamilyen szinten küzdelem a nemzeti tudat fontosságát tagadó, sőt csak felesleges konfliktusforrásnak tekintő globalizációs felfogás ellen. Ehhez tartozik, amit mindkét nevelő kiemelt az interjú során, hogy a gyerekeknek ne legyen *kisebbségi érzésük* a többségi

¹⁴ Az interjúalany férje szerb származású.

¹⁵ Az eszéki J. J. Strossmayer Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom tanszék vezetője

nemzettel szemben, hiszen magukat, a saját nemzetüket ugyanolyan értékűnek kell tekinteniük, mint másokat.

A dolgozat további részében azt is elemzem, hogy kimutatható-e, hogy ez a felfogás mennyiben hatott az HMOMK volt diákjaira, illetve az eszéki magyar szakos hallgatók nemzetfelfogása mennyiben tükrözi a Lábadi tanszékvezető professzor által megfogalmazott szellemiséget.

A HMOMK-ban végzett diákok

A következőkben a HMOMK-ban végzett diákokkal, a „*tanítványok mint az identitás biztos továbbvivői*” csoporttal szeretnék behatóbban foglalkozni. Tulajdonképpen két osztályról, összesen 12 főről lehet beszélni, akiket sikerült elérnem az interjúzás során: az idősebbik osztály 2007-ben végzett, a fiatalabb egy évvel később, 2008-ban.

Interjúalanyaim szülei magyarnak vallják magukat, mindegyikük családja otthon magyarul beszél. A szülők döntésére választották a HMOMK-t a középiskola helyszínéül, melynek elsődleges oka az volt, hogy a szülők azt akarták, gyerekük megtanuljon magyarul helyesen beszélni, illetve tényleges anyanyelvüknek vallják a magyart, hiszen identitásuk zálogának tartják a magyar nyelv ismeretét.

Az iskolában a magyar nyelvet elsősorban szellemi közegként, a gondolkodás tereként¹⁶ kezelik, mely képes megalapozni a magyar hagyományok, illetve a nemzeti ünnepek, jelképek megértését és interiorizálását, ami az identitásuk komplexitásának, szilárdságának feltételének bizonyult. A nemzeti büszkeség megőrzését pedig a kisebbségi magyarok megmaradásához szükségesnek tekintik, mert nem tartják magukat úgymond alábbvalónak a horvátoknál abban az értelemben, hogy magukat olyan kultúra, olyan különös értékek hordozóinak tekintik, amelyekkel a horvát nemzet nem rendelkezik, vagy nem úgy, ahogyan ők. Erre említették elsősorban a magyar nyelv gazdagságát¹⁷ szemben a horvátéval. Mindez arra utal, hogy magyarázatot, kapaszkodót ad számukra ahhoz, hogy elszámolja-

nak maguk felé azzal, hogy vállalják azt a többlet-energiát, fáradságot, amit a kisebbségi lét jelent.

A hallgatók közül ketten választottak horvát egyetemet, mindketten Eszéken tanulnak, egyikük jogot, másikuk agrárgazdaságot, ahol másodévesek. A többiek első, illetve másodévesek a Pécsi Tudományegyetem vagy a budapesti ELTE, a Corvinus Egyetem valamely szakán. Ők egy évet a Balassi Intézetben töltöttek. A felkészítő év lényege, hogy bizonyos tárgyakból, melyek megalapozzák az egyetemi tanulmányaikat, a magyar oktatási rendszer követelményeinek megfeleltessék a hallgatók tudását. Az ott elért eredmény alapján veszik fel őket, s miniszteri ösztöndíjjal tanulnak aztán a választott egyetemen.

A Márton Áron Szakkollégiumon (MÁSZ)¹⁸ belül nem nagyon szövődtek új barátságok, inkább a klikkesedés a jellemző: egyfelől ragaszkodás a régi barátokhoz, másfelől pedig – elmondásuk szerint – a horvátországiak inkább a vajdaságiak felé nyitnak, míg pl. a kárpátaljaiak az erdélyiekkel és a felvidékiekkel barátkoznak. A jelenség talán jobban megérthető, ha látjuk, hogy a határon túlról érkezettek kifele zártak, mivel csak azok felé tudnak nyitni, akik empátiával vagy érdeklődéssel fordulnak feléjük, de ők maguk nem kezdeményeznek. Egy közösség belső integrációs erejét a közösen átélt múlt, a hasonló nehézségek elszívása, illetve a hasonló értékrend érzése, illetve ismerete is képezi. Az, hogy tudom a másiról, alapjaiban ugyanazt gondolja, vallja, mint én, mivel ugyanazt élte meg, ugyanazok a gyökerei. A fent említett tényezők alapjaiban meghatározzák az így kialakult közös nyelvet¹⁹ és ezáltal az ember mindennapi cselekvéseit. Ezt támasztja alá az is, hogy magyarországiakkal alig kötnek barátságokat, ami főként ennek a közös *jelentésuniverzum* hiányának tudható be, amit mindegyik interjúalany megerősített, hogy a magyarországiak úgymond „*buták*”, „*nem értik meg*” őket, sőt komoly sérelemként élik meg, hogy a legtöbben tényleg nem is hallottak róla, hogy Horvátországban vannak kisebbségi magyarok, ezért először horvátoknak tekintik őket.

¹⁶ A fenomenológiai iskola Hétköznapi Élet Valósága vagy életvilág értelmében, melynek köze van a későbbiekben kifejtett Mead-féle (közösségi) jelentésuniverzumhoz.

¹⁷ Az ilyen jellegű gondolkodásuk –mivel ez teljesen egységesnek bizonyult – valószínűleg a magyartanárnőjük tanításának az eredménye is.

¹⁸ Elsősorban határon túliak számára fenntartott bentlakásos intézmény.

¹⁹ A Mead-féle jelentésuniverzum értelmében, amely az Én, a közös nyelv, társadalom alapján jön létre egy csoporton belül, illetve két személy között.

Összességében a folyamatot vizsgálva elmondható, hogy ezek a fiatalok eredetileg egy rendkívül zárt mikroközösségben szocializálódtak, ahonnan az egyetemmel nyílt makroközegbe kerültek, ahol a személyes kapcsolatok már eleve nehezebben alakulnak ki, s mivel az új közösségbe való integráció az új légkörrel való azonosulással járt volna - de a közös jelentésvilág, jelentőségek hiánya olyan akadály, amely számukra legyőzhetetlennek tűnik. Nem tudnak tartós, mély kapcsolatokat kialakítani, csak a kollégiumon belül (MÁSZ), ami egy belülről integrált, kívülről szegregált közösséget képez. Tehát a közösségi szintű zártság érzelmi biztonságuk és cselekvésük - maguk számára megfogalmazott - legitimációjának feltétele is.

Interjúalanyaim mindegyike nagyon jó emlékekkel gondol vissza a HMOMK-ra. A 2008-ban végzetek megszervezték – amihez igazgatói támogatást is kaptak – hogy fogadjanak Magyarországról egy drámapedagógust, akivel elsősorban magyar írók drámáit dolgozták föl és adták elő kisebb, illetve szélesebb közönség előtt is. Ez összerázta a csapatot, éppen az eszéki tartózkodásom idején szerveztek maguknak osztálytalálkozót, amit egyébként elég gyakran, félévente hívnak össze. Középisikolás éveik alatt mindannyiuk tanult néptáncolni, akinek van lehetősége, a mai napig gyakorolja.²⁰ Mindezek arra mutatnak rá, mennyire fontos az identitás felépítése és erősítése szempontjából a *kis* közösségek építése, mert elsődlegesen ezekhez a csoportokhoz, közösségekhez tartozónak vallják aztán magukat az egyének. Ahhoz a közösséghez, ahol biztonságban van, ahol otthonosan érzi magát, *akik között jó lenni*. A közösségben tud ugyanis kialakulni a már említett közös jelentésvilág, ami közös sorsot is jelent valahol, azonos véleményeket, nézőpontokat életük történéseiről. Úgy gondolom, ez lesz – ha kivetítem - egy kisebbség társadalmi cselekvésének mozgatórugója, az együttműködés örömeinek alapja, amit a (társadalmi) integráció előfeltételének is tartok.

Ezt az eredményt támasztja alá a hazatudatra vonatkozó válaszadás is, hiszen *hazának* szinte mindegyikük azt a környezetet tartotta, ahol azok vannak, akiket szeret. A haza az otthon, ahová egy kisebb közösséggel kapcsolatos emlékek, el-

²⁰ *Akik nem, azért mert többnyire Magyarországon tanulnak tovább, s nem tudják vállalni a rendszeres próbákat és fellépéseket.*

sősorban pozitív emlékek (de akár negatív is – lásd délszláv háború) kötik. Egyik lány fogalmazta meg, hogy a haza számára nemcsak az otthona, az emberi környezete, de a magyar nyelv is. Úgy gondolom, a nyelv mint közeg, mint gondolkodásmód, amely közös azokkal, akikkel *egy nyelvet beszélünk*, markáns eleme, forrása az identitásnak, a személyiség stabilitásának. A haza tehát az is, ami „az enyém belőle”, ezért sem gondolják hazájuk részének Magyarországot, hiszen az számukra – a tapasztalataik alapján – idegen. Ez az idegenség-érzés vezeti őket arra, hogy távlati terveikben ne szerepeljen az, hogy Magyarországon telepedjenek le. Egy másik interjúalany fogalmazott úgy, hogy csak vendégként élnek egyetemi éveik alatt Magyarországon, de amint lehet, mennek haza.

Ezenfelül úgy érzik, a magyarországi magyarok többségének teljesen más mentalitása van, mint nekik. Ez a benyomás kevésbé erős azoknál, akik vidéken, jelen esetben Pécsen tanulnak, az ELTE-s hallgatók panaszkodtak a leginkább arra, hogy nem érzik jól magukat az egyetemen, amit egyébként kivetítenek az egész magyarországi magyarságra, s messzemenő következtetéseket vonnak le az ELTE-s hallgatók attitűdjéből. Amit mentalitásbeli különbségeknek érzékelnek az interjúalanyok, annak gyökerei a kulturális, szocializációs különbségekben keresendők (pl. ide tartozik a nagyvárosi magatartásmód, ami távolságtartóbb, ridegebb a falusi-vidékihez képest). Ez az idegenségérzés nemcsak a HMOMK-ban végzett hallgatókról mondható el, hanem bárkiről, aki Budapesten tanul, akár vidéki, akár fővárosi születésű hallgató.

Hipotézisem, miszerint legkedvesebb nevelőik felfogása nagyban hatott az övékére, beigazolódni látszik a fentebb leírtak, illetve azáltal, hogy többükben kezd kialakulni a vállalásos, hivatásszerű identitás, mely szerint magyarnak lenni feladat, felelősséggel tartoznak saját kisebbségük iránt. Ezt úgy tudják a leginkább betölteni, hogy nem hagyják el Horvátországot, hanem ott állnak munkába, és igyekeznek továbbadni, ápolni a magyar nyelvet és kultúrát.

Akik máshol végeztek

Az ide tartozó 11 főből további három csoportot lehet alkotni: az egyik alcsoportba azokat vettem, akik valamely horvát középisikolásban fejezték be kö-

zépiskolai tanulmányaikat. A másik alcsoportba azt a három hallgatót osztottam, akik Magyarországra kerültek, ahol is érettségiztek, majd magyarországi egyetemet választottak. A harmadik alcsoportba pedig három olyan női interjúalanyt soroltam, akik 26 és 30 év közöttiek, s akik pályáját, tanulási lehetőségeiket igencsak korlátozta a háború.

a./ Akik horvát középiskolában végeztek

Összesen négy hallgatóról van szó, akik az eszéki egyetem valamely szakán folytatják tanulmányaikat. Hárman közülük '88-'90-es születésűek, egyikük idősebb, '82-es születésű. Kettő informatika szakosok az eszéki egyetemen, kettő pedig ugyanott magyar szakosok.

A két informatika szakos fiú mindig épp azon a nyelven gondolkodnak, amelyiken beszélnek, ma már szókincsük is bővebb horvát nyelven, szívesebben is olvasnak horvátul. Inkább horvát fiatalokat ismernek, bár legjobb barátaik magyar nemzetiségűek. Családjaikkal egyáltalán nem tartják a magyar nemzeti ünnepeket. Magyar identitásuk annyiban nyilvánul meg, hogy magyarnak tartják anyanyelvüket, s hogy majd gyermeküket meg szeretnék tanítani magyarul, mert a nyelvtudás előnyt jelent a munkaerőpiacon. Identitásuk teljesen reflektálatlan, az interjú készítése előtt tulajdonképp nem is foglalkoztak soha a kérdéssel, hogy számukra mit jelent magyarnak lenni. Az interjú során beszéd módjuk végig rendkívül pongyola, feltűnően gyakori a töltelék szavak használata, több mondatuk egyszerűen értelmetlen volt.

Egy olyan interjúalanyom²¹ volt, akihez szülei – bár azok magyar származásúak – inkább horvátul beszéltek, mint magyarul, sőt mindig horvát intézményekben tanult, nevelődött, ezért erősen töri a magyart, nehezen tudta csak magát kifejezni, szívesebben beszélt volna horvátul az interjú során, bár tökéletesen értett mindent, amit mondtam, vagy kérdeztem tőle. 2007-ben felvették magyar-angol szakra az eszéki egyetemre. Ő maga teljes mértékben elhatárolja magát mindenféle „nacionalizmustól”, ennek ellenére ha lesz, gyermekét szeretné megtanítani magyarra, mert fontosnak tartja a magyar hagyományok átörökítését (amit, miután ő sem ismer, kérdéses, hogyan gondolta megvalósítani). Ennek az interjúalanynak az esetében egy inkább a horvát államhoz, a horvátokhoz kötődő mentalitás alakult

ki, amit nem neveznék nemzeti identitásnak, inkább a „globalizáció gyermeke” címkéjét lehetne rátenni, mivel felfogása eklektikus, rendszerezetlen: ugyan magyarnak tartja magát, de ez nem jelent nála semmilyen szintű vállalást, még olyan szinten sem, hogy keresné kisebbségi magyarokkal a kapcsolatot. *Hazatudata* Horvátországhoz kötődik, horvát közösségekhez. Magyarsága számára illyenszerűen közömbös, nem jelenti cselekvésének nemhogy alapját, de valamilyen szintű gondolkodásbeli viszonyítási pontját sem.

A horvát középiskolában végzett csoportban utolsó interjúalanyom *kivételes* eset. Az 1990-ben Eszéken született lány, aki szintén a magyar szakot választotta továbbtanulása céljának, tökéletesen beszél magyarul, a többi interjúalanyommal ellentétben választékosan fejezte ki magát végig az interjú során. Szülei magyarok, még a háború kitörése előtt pár évig Magyarországra költöztek, ahol szülei munkát vállaltak. Mára már bánja, hogy akkor vissza kellett jönniük Horvátországba, mert az egész család anyagilag is jobban járt volna, ha Magyarországon marad, illetve a tanulási lehetőségei is bővebbek lettek volna, mint Horvátországban. Az egyetlen interjúalany, aki megfogalmazza, hogy Magyarországon magasabb a képzési színvonal, mint Horvátországban. *Hazájának* Magyarországot tekinti elsősorban, Magyarországhoz, a magyarokhoz áll közelebb érzelmileg. Baráti köre is jórészt magyarokból kerül ki, a magyar kisebbséggel szoros kapcsolata van. Összességében egy erőteljes, magyarsághoz kötődő identitása alakult ki, ami jórészt a magyarországi tartózkodása alatti pozitív élményeknek köszönhető, illetve annak, hogy inkább magyar barátokat keresett magának (számára adott volt a mérlegelés lehetősége is a horvát középiskola miatt), így a horvát középiskolai hatás nála nem tudott olyan erősen megjelenni, mint azoknál az interjúalanyaimnál, akiknek (a helyzet felmérése híján) inkább horvátokból kerül ki a baráti köre. Úgy gondolom, interjúalanyom – életkorából adódóan – még kiforratlan személyiség, egyelőre nem lehet nála a vállalásos, hivatásszerű identitásról beszélni, de már egyértelműen látszik az is, hogy gondolkodásának középpontjában áll magyarsága, mely a későbbiek során jó eséllyel lehet cselekvése viszonyítási alapja. Mentalitásban így inkább azokhoz lehetne sorolni, akik az „*identitás biztos továbbvivői*”, viszont életkörülményei teljes mértékben eltérnek a

²¹ 9. számú interjúalany (C.J.) 27 éves férfi

HMOMK-ban végzetekétől, ezért soroltam ebbe a csoportba.

b./ Akik Magyarországon érettségiztek

Két olyan hallgatóval beszéltem, akik a délszláv háború idején Magyarországra vagy egyszerűen külföldre (ld. Németország) kerültek, s családjuk részben ugyan visszatért később a Drávaszögbe, iskoláikat Magyarországon fejezték be.

L. E.²² 1987-ben született Eszéken, Vörösmarton él családjával. A háború kitörésekor Németországba költöztek, ahol az elemi osztályait végezte. Később gimnáziumba Pécsre járt, ahol kollégista volt. Az érettségi után rögtön fölvtették az ELTE német-horvát szakára, ahol az interjú készülőkor másodéves volt. Magyarországot a második otthonának nevezi, elsősorban azért, mert számára több lehetőséget érez, intellektuálisan jobban megérteti magát a magyarországiakkal, mint a drávaszögiekkel. Ennek ellenére mindenképp külföldön, Németországban vagy Hollandiában akar munkát vállalni, letelepedni, az interjú során kiderül, két okból: egyrészt a nyugat-európaiakról idealizált képpel rendelkezik, miszerint ők kedvesebbek, rendesebbek, nyitottabbak, mint a magyarok vagy horvátok. Másrészt pedig egyszerűen nem találja önmagát, helyét az általa ismert (horvátországi és magyarországi) közösségekben, ezért bármi mást el tud képzelni, csak ne kelljen ebben a közegben maradnia, legszívesebben elmenekülne otthonról és a magyarországi (egyetemi) közegből. Ezért úgy gondolom, az identitása az interjú készülőkor erősen megkérdőjeleződött számára, nem érzett erős kötelekeket, melyek a magyarsághoz fűzték volna. Úgy érzi, nem tud azonosulni a számára túlhangsúlyozott magyarságtudattal, ami a Drávaszögben jellemző, ugyanakkor nem lát más alternatívát, ezért is menne nyugatra. Ez annak az eredménye is lehet, hogy gimnazista éveit során a kapcsolata megszakadt a horvátországiakkal, ezért baráti kapcsolatai nem tudtak olyan szorossá válni, mintha ott maradt volna. Ugyanakkor a magyarországiak egyáltalán nem foglalkoznak a határon túli kérdéssel, vagy azzal, hogy mit jelent számukra a magyarságuk, s mint a HMOMK-ban tanult diákoknál, a közös múlt, a közösen áltelt emlékek tulajdonképpen mindkét oldalról hiányoznak, ezért érez gyökértelenséget az interjúalany. Kérdés, hogy a későbbiek során milyen mó-

²² 12. számú interjúalany (L.E.) 22 éves férfi

don igyekszik majd kitölteni az értékválság okozta űrt: kijárja, hogy elmeheessen nyugatra, vagy szembenéz identitása jelentette problémáival és megkeresi a maga válaszait. Befog-e abba az intellektuális munkába, amit a nemzeti identitás felépítése, életben tartása jelent?

S.T. interjúalany²³ szintén Eszéken született 1990-ben. Szülei magyarok, édesapja vajdasági, édesanyja drávaszögi. A háború kitörésekor édesapját behívták szerb oldalra, de nem akart harcolni a horvátok ellen, ezért Magyarországra menekültek. A háború befejeztével sem mentek vissza Horvátországba, mert szülei úgy látták, neki és testvérének jobb, több lehetősége van Magyarországon. Rendszeresen átjárnak, már csak azért is, mert édesanyja katolikus hitoktató, s a drávaszögi falvak²⁴ hittanoktatását ő látja el teljes egészében. A haza számára az anyaország és a Drávaszög, otthon úgy szoktak fogalmazni, hogy *otthonról* (Bajáról) *mennek haza* (Vörösmarra). Identitása az elvont értelemben vett magyarsághoz köti, nagyrészt felmenői magyarságért folytatott küzdelmeire²⁵ épül, amire nagyon büszke. Ennek ellenére nem fogalmazta azt meg, hogy tovább szeretné vinni ősei örökét. Összességében nemzeti identitása erős, felépített, többször átgondolt része személyiségének, azonban nála erősebbnek mutatkozik a művészetek iránti elkötelezettsége (az interjúalany ugyanis hegedűművésznak készül), ami az élete rendezésének vezérfonalát adja. Ez természetesen még változhat, az interjúalany ugyanis nagyon fiatal.

A „harcosok” – akik hosszú utat jártak be

Ezt a címkét adtam azon három interjúalanyomnak, akiknek a háború teremtette helyzet miatt saját küzdelmüket kellett megvívniuk, hogy identitásuk teljes legyen. Ugyan komoly érzelmeket mutattak, amikor emlékeikről, vagy magyarságukról kérdeztem őket, összességében azonban az érzelmeken túlmenő tudatossággal közelítettek

²³ 13. számú interjúalany (S.T.) 19 éves nő

²⁴ Csúza, Vörösmart, Laskó, Sepse és Újbezdán

²⁵ Az interjúalany anyai nagyapja Vörösmart polgármestere volt, aki a háború alatt is a falubeliakkal maradt, nagy hangsúlyt fektetett rá, hogy összefogja a magyarokat, s pap hiányában a katolikusokat, akiknek imaközösséget, szentségimádást szervezett. A háború idején horvátok megverték, nem sokkal később behalt sérüléseibe. A háború és a kisebbségi magyarság mártírjává vált.

identitásukhoz. Sokkal inkább kívülről szemlélték önmagukat, saját érzéseiket, úgy is fogalmazhatom, tudatosabban élik meg az identitást abból a szemszögből, hogy elvontabb fogalmakat, absztraktabb képeket használtak magyarságtudatuk bemutatásánál, mint azok, akik olyan környezetben nőttek fel, hogy számukra sosem kérdőjeleződött meg a hovatarozásuk.

Először a korban egymáshoz közelebb állókkal szeretnék foglalkozni, akik egyébként jó barátok is. Annak ellenére, mindketten 1981-'82-es születésűek, ami azt jelenti, hogy tanulmányi lehetőségeiket igencsak korlátozta a háború, családjaik keresték a módját annak, hogy magyarul taníttassák gyerekeiket. Igaz, ez végül csak Magyarországon volt elképzelhető. Mégis így látták helyesnek a nehézségek ellenére, – hiszen jócskán meghosszabbodott így a tanulási idejük – mivel mindkettőjük szülei fontosnak tartják a magyarság fennmaradását. Ez számukra kizárólag a nemzeti öntudat átadásán keresztül volt elképzelhető, ami magában foglalja az anyanyelven történő oktatást is. Úgy gondolják, „nyelvében él a nemzet”, el kell sajátítani a magyar nyelvet, nem csak hétköznapi szinten, hanem neveltetésük során megfogalmazódott bennük, hogy értelmiségivé is magyarul kell válniuk. Mindkét interjúalanyom a tanári szakma révén tekinti megvalósíthatónak életcélját: az otthoni, szórványmagyarság segítségét. Az interjú elkészülte óta mindketten tanárok lettek. Érdekeségük, hogy annak ellenére tanultak tovább a budapesti egyetemen, hogy korábban szakmát tanultak Magyarországon (egyikük fodrásznak, másikuk kereskedelmi szakmunkásnak tanult), amivel rögtön munkába állhattak volna. Így mire végeztek, már 26-27 évesek lettek.

Harmadik interjúalanyom²⁶ a fentiekhez képest megintcsak merőben más életúttal rendelkezik, egyértelmű lesz a következőkben, milyen folytonos küzdelmet jelentett neki az, hogy a magyar identitását rendezze, felépítse önmagában. Eszéken született 1979-ben, 1980-ban családjával Ausztráliába utaztak jobb munkalehetőség reményében. Általános iskoláit így ott kezdte angolul, azonban szüleivel otthon mindig magyarul beszélt. Ausztráliában a Délvidéki Magyarok Szövetsége összetartja a magyarságot, s heti találkozókat tartottak.

²⁶ 15. számú interjúalany (A.M.) 30 éves nő

Interjúalanyom hagyományörző tevékenységet végzett, ott tanult néptáncolni, sőt a magyar nemzeti ünnepeket is közösen tartották. Végül 12 éves korában hazamentek Eszékre, épp a háború kitörése előtt pár hónappal. Horvátul folytatta az iskoláit, mire megépült a HMOMK, már leérettségizett. Érettségi után több egyetemre próbált felvételt nyerni, sikertelenül. Végül úgy döntött, megpróbálja a magyar szakot az eszéki egyetemen, ahol azóta másodéves hallgató. Úgy érzi, tudatosan kell fejleszteni a magyar nyelvtudását, mert még mindig nem beszél tökéletesen, főleg a szókincsét érzi szegényesnek. Párja horvát nemzetiségű, de úgy döntöttek, hogy gyerekük mindenképp meg fog tanulni magyarul is, mert számára előnyt fog jelenteni az életben, ha két nyelven tud beszélni. Azonban semmiképp nem akarják a HMOMK-ba íratni, mert mivel horvát államban élnek, elsősorban a horvátot kell elsajátítani a következő generációnak. Ez arra enged következtetni, hogy nem akarja gyermekét a (magyar, de azt hiszem, inkább semmilyen) kisebbséghez tartozónak vallani, „legyen inkább horvát”(többségi társadalomhoz tartozó). A gyerek esetleges „magyarsága” csak mint kulturális tőke (nyelvtudás) legyen számára adott, ami – mint azt Bourdieu óta tudjuk – nagyban befolyásolja az egyén társadalmi és anyagi tőkét is (pl. munkavállalás).

Identitása rendkívül különleges, ugyanis a soknyelvűségnek köszönhetően igazán egyik nemzethez sem kötődik igazán, mint ahogy mondta, bármely országban otthon érzi magát, sőt akármelyik himnuszt meghallja, „dobban benne valami”. Magát magyarnak vallja, s fontosnak tartja a magyar tradíciók ápolását, többek között identitása kiteljesítésének lehetőségét látja a magyar szakon töltött tanulói időben. Mindez arról beszél – kiemelten a gyermekével kapcsolatos terveivel összevetve, melynek alapján egyébként ennek az ellenkezőjét gondolná az ember – hogy szeretne egy határozottan körvonalazott identitást a magáénak tudni, nem ilyen képlékenyt, melyben jelenleg él. Úgy gondolom, ez az ember természetes pszichés igénye, mert ez az egyén számára belső bizonytalanságot, szellemi értelemben vett hontalanságot jelent, ami azért lehet problémás, mert a viszonyítási alap így nem szilárd, nem tudni ugyanis, milyen gondolkodási forma adjon keretet cselekvési motivációinak.

Egyházi, gyülekezeti élet

Az egyházi, gyülekezeti életre vonatkozó hipotéziseim között szerepelt a katolikus, illetve református egyházak megtartó szerepe a kisebbségek életében. Korábbi empirikus kutatások beigazolni látszanak, miszerint a Kárpát-medence magyarságának vallási és nemzeti identitása között komoly összefüggés van: a vallásosság és a vallásgyakorlás különösen alkalmas a nemzeti sajátosságok kinyilvánítására és az identitás megerősítésére.²⁷ A horvátországi magyarság esetében – az interjúk alapján – azonban nem beszélhetünk egyik egyház esetében sem aktív gyülekezeti életéről, tulajdonképpen formalitássá, „szép szokássá vált”²⁸ az egyház szerepköre, hitéletéről azonban szinte egyáltalán nem beszélhetünk. Azzal együtt, hogy természetesen itt is vannak úgymond vallásosabbak, de összességében az egyházak, akár csak a falvak, elöregedtek, a fiatalok istentiszteletre vagy misére kevéssé járnak, ha mégis, inkább tisztességből teszik. Az egyházak tehát a horvátországi magyarság esetében nem játszanak integratív erőt, annak ellenére, hogy még a fiatalok is igényelnék, hogy legyen gyülekezeti élet, azonban az interjúalanyok döntő többsége alkalmatlannak ítélte erre a feladatra a lelkészeiket. Kérdés, lesz-e utánpótlás, vagy teljesen kiveszik az igény is az egyházhoz kötődő vallásos életre.

A 2004-es népszavazás

Sokat vitatott téma a kettős állampolgárság megadásáról szóló 2004. december 5-i népszavazás a horvátországi magyar kisebbség körében is. A mai napig minden év december 5-én a helyi újságokban (pl. Új Magyar Képes Újság) egy-egy cikk rendszeresen megjelenik, amely e témával foglalkozik. Valószínű, ennek köszönhető az, hogy az interjúk során egységes képet kaptam a népszavazásról alkotott véleményekről. Kifejezetten jól tájékozottak a témában, tehát sokat foglalkoztak vele, akár a kisebb-nagyobb közösségeken belül is vitára bocsátották a kérdést, s végül is közös nevezőre jutottak, hiszen szinte mindegyik interjúalany ugyanazokról az érzésekről, gondolatokról, esetleges megoldási stratégiákról beszélt.

Az identitásuk emocionális részére hatott leginkább, a büszkeségérzésüket visszavetette a szavazás eredménytelensége. Emellett a hazatudatukat befolyásolta erősen, tehát a magyarországiakat a legtöbben (leszámítva azokat, akik itt nőttek fel) outgroup csoportnak tekintik, akikhez nekik nem sok közük van. Relatívává vált számukra, hogy ők magyarok vagy nem abban az értelemben, hogy a környezet minek értékeli őket. Megjelenik a hatalmi viszonylatban lévő kiszolgáltatottságuk is, ami még erősebben tör elő a kettős állampolgárságról döntő népszavazás kérdésénél. Határozottan úgy érzik, Magyarországon nem fogadják el őket magyaroknak, s a népszavazás is azt érezte velük, hogy ők idegenek, betolakodók, akik el akarják venni a munkát, a tanulási lehetőséget a magyarországiaktól, és mivel sokak számára bevándorlóknak számítanak, már létükkel versenyhelyzetet teremtenek, ami alapvetően meghatározza a viszonyokat.

A 2004-es szavazás végeredménye miatt mélysegesen sértettnek, cserbenhagyottnak érzik magukat. Bevallásuk szerint őszintén nem értik, hogy lehetett, hogy történhetett ez meg, s hogy ők *miért nem kellene* az anyaországiaknak. A szavazás kapcsán elutasítottságot kellett megélniük, ami egy ember, vagy társadalmi csoport számára a legelviselhetetlenebb, a legnehezebben feldolgozható élmény. Ezzel együtt arra lehet következtetni, hogy felmentik a magyarországiakat az ítélet alól, mert csak a *hazugságok miatt* nem ismerték el őket magyar állampolgároknak. Ennek kapcsán egy negatív autosztereotípiá²⁹ (amely a magyarországi magyarokkal számolva bizonyos értelemben vett heterosztereotípiá is) mindegyik interjúban megjelent: miszerint a magyarság nem összetartó.

Két típust lehet megkülönböztetni: az egyik, akik végeredményben elfogadták a helyzetet, az interjú készítésekor különösebb haraggal sem voltak a magyarországiak iránt. Ezzel szembemegy a másik típus, akik vagy tartják a haragot, vagy erősen hárítanak, Magyarországot külföldnek tekintik. Összességében azonban mindenkire elmondható, hogy leginkább az akkori kormánypárti politikát, politikai magatartást okolják az eseményekért.

A kutatás során tehát bebizonyosodott, hogy a kettős állampolgárság kérdését eldöntő népszavazás - hipotézisemet cáfolva - nem gyengítette az

²⁷ Gereben-Tomka, 2001:76

²⁸ 5. számú interjúalany (K.K.) 21 éves férfi

²⁹ Az autosztereotípiá a saját csoportra (ingroup) vonatkozó sztereotípiá. (Hunyadi, 1996:3)

identitás jelentőségét az alanyok életében, és nem eredményezett a többségi, jelen esetben horvát társadalomhoz közelítő magatartásmódot. Azonban az anyaországtól még inkább függetlenítették magukat, ezért az identitásuk alapjait a szűkebb hazájukban, illetve a tradicionális kulturális értékekben és a magyar történelemben gyökereztetik. Tehát az identitásuk még inkább lokalizálódott: a magyarországiakat *outgroup csoportnak*³⁰ tekintik, amit két érzelmi alapú reakcióval tudnék magyarázni: egyrészt, ami a legtöbb interjúban megjelent, az anyaországiak ellen érzett haraggal. Másrészt pedig az ezt részben ellensúlyozó háritással, ami azt jelenti, hogy az interjúalanyok nem a magyar átlag szavazópolgárt tartották „bűnösnek” az eredményért, hanem a politikai propagandát okolták inkább. Ehhez járult legtöbbjükben a tehetetlenség érzése, ami a harag érzésének alapját adta, illetve két interjúalany esetében a teljes nemtörődömség mutatása, aminek ellentmond a témával kapcsolatos feltűnő jól tájékozottságuk, illetve az, hogy többen mennyire nehezen akartak nyilatkozni az erre vonatkozó kérdésekről.

Összefoglalás

A horvátországi, ezen belül a drávaszögi magyarság szórványkisebbségnek számít, több, eddig magyarnak mondható faluban mára helyi kisebbséget alkot a magyarság.³¹ Ezért főként a délszláv háború okolható, ami a háború befejeztével horvát betelepítésekkel járt, így a magyarok új helyzet elé kerültek: már nem tehetik meg, hogy nem nyitnak legalább nyelvi szinten a horvát társadalom felé, mivel már a Drávaszögben sem tudják több helyen megértetni magukat, ha nem beszélnek az ország nyelvét. Ez a szórványhelyzet a fenti okok miatt kétirányú helyzetet eredményezett: egyrészt a kisebbségi iskoláztatás, ezáltal a kisebbségi anyanyelv visszaszorulását, másrészt viszont sokaknál - az identitás fokozott veszélyeztetettsége miatt - bizonyos szintű *lelki védekező mechanizmus* mozgósítását is.³²

³⁰ Az „outgroup” csoportba tartozik mindenki, akit az egyén nem érez a saját csoportjához tartozónak. Hunyady, 1996:5

³¹ Andócsi, 2007:106

³² Gereben, 2007: 36

A kutatás során az interjúkból határozott identitástípusok rajzolódtak ki, melyek két nagy csoportba oszthatók: az első – ez tűnik számosabbnak – az „identitás mint hivatás”, a második pedig a közömbösség felé hajló identitástípus.

Az identitást olyan tudati tevékenységnek tekinthetjük, amelyet mindenki saját maga épít fel és szilárdít meg. A megszilárdulás folyamata már azt fejezi ki, hogy a fiatalkorban kialakult belső jelentésmező vagy horizont olyan gondolkodási keretet ad minden ember számára, amely később lényegét tekintve nem változik, azaz a mindennapos cselekvések (pl. munkavállalás, párválasztás, gyermeknevelés módja vagy a letelepedés szándéka) viszonyítási alapját képezi. Ezt nem determinálják az egyén életkörülményei vagy az őt körülvevő társadalom, csak hatást gyakorolnak rá, de hogy ezek milyen irányba mozgatják az egyén gondolkodásmódját, mentalitását, az az egyén személyiségétől függ (a személyiség itt részben veleszületett képességeket jelent – pl. az egyén intellektuális ereje). Így az identitás a közösségi együttműködés, tágabb értelemben véve a (belső) társadalmi integráció alapja és feltétele, ugyanis az egyén cselekvési motivációinak önmaga számára megfogalmazott legitimitását adja.

Ha a vizsgálati csoportot tekintem, akkor ez úgy jelenik meg, hogy az első alcsoport, tehát a „hivatásos nemzet tudatúak” önértelmezésének összetett részét képezi a magyar nemzeti kultúra ismerete is. Ők azok, akik minden nemzeti kulturális elemet különös fontosságúnak ítélik meg, művelésük, gyakorlásuk által személyiségükbe épültek (pl. színjátszó kör, néptánc). Az identitás számukra *közösségiséget* jelent. Ez annyit tesz, hogy akik a kisebbségi magyarokkal élnek együtt, azok sokkal markánsabb identitást fogalmaztak meg, így feltehetően biztosabb továbbvivői a nemzeti identitásnak, mint azok, akiknek nincsenek szorosabb emberi kapcsolatai (nemcsak kisebbségi magyarokkal, másokkal sem igazán, épp ez teszi olyan izgalmassá a kérdést). Az identitás szilárdságának tulajdonképpen záloga a magyar közösséghez tartozás átélése. Nézetem szerint ez az elsődleges táptalaja a tudatosság szintjének. Azokért érdemes tenni, harcolni, akiket ismernek, szeretnek, akikhez kötődnek az interjúalanyok. Az elszántság másik fontos eleme, hogy ezen interjúalanyok meggyőződése, hogy valami többletet

akarnak átadni az utódoknak, ami nélkül azok sze-
gényebbek lennének. A közösségi cselekvés belső
örömeire is rá szeretnék mutatni, mint ahogy arra
már korábban is utaltam: a társadalmi tőke akkor
lehet igazán az, ami, ha a birtokosai közötti köte-
lékek annyira erősek, hogy megtartják az egyént.
Ennek azonban előfeltétele, hogy a magunk alakít-
totta életvilágunknak (amely magában foglalja az
azonos értékrenden alapuló azonos jelentéseket)
legyen középpontja, amihez a cselekvők a min-
dennapos cselekvéseiket viszonyítani tudják, ami
egyfajta megértési vezérfonalat ad a tegnaphoz és
motivációs zsinórmértéket a holnaphoz.

A kutatott csoport egészére nézve mindez a ha-
gyományos magyar kultúra ápolását, annak meg-
őrzését jelenti, illetve kiemelten a *magyar nyelvhez
való ragaszkodást*, ami a felsőoktatási intézmény
megválasztásában is megjelenik. Ők tehát a kultu-
rális javakhoz való fordulást tekintik a megmaradás
kulcsának, ami más kisebbségek esetében is döntő
helyet foglal el a nemzeti identitás megőrzésének
szándékában.³³ Kulturális kompenzáció történik,
mint például ragaszkodás a magyar anyanyelven
történő oktatáshoz, még akkor is, ha esetleg nem
érezik magukat jól a választott szakon vagy helyen;
illetve közösségi szinten a nemzeti és vallási ün-
nepek (pl. búcsú vagy március 15-e) megtartása,
természetesen magyar nyelven. Ezért is tartom
mindenképp szomorú eredménynek elsősorban a
horvátországi református egyház állapotát, melyről
egyértelműen kiderült, hogy ott megosztottság ural-
kodik ahelyett, hogy a gyülekezet mint közösség az
összefogást tenné a középpontba. Egy kisebbség
erejét ugyanis az egyház azért is segíthetné, mert
az egyetlen hely, ahol a tagok biztosan számíthat-
nak egymásra, mert a közösen élt hit rendkívül erős
köteleket biztosít tagjai számára.

Viszont egyértelműen látszik az iskolának mint
másodlagos szocializációs közegnek a szerepe a
család mellett, hiszen a magyarul gondolkodás, a
nevelők, akik jelen esetben olyan felnőttek, akikre
valamilyen szinten felnéznek volt tanulóik, illetve az
itt kialakuló baráti kör mind olyan hatások a sze-
mélyiségfejlődésben, amelyeknek akár döntő sze-
repük is lehet az identitás alakulásában. Ez legin-
kább azoknál ütközik ki, akik horvát középiskolában
végeztek, mert számukra a magyarul gondolkodás

lehetősége csak alapszinten volt adott, illetve a ma-
gyarokhoz kötődő baráti kör - mint korosztályos ha-
tás lenne itt fontos – eleve nehezebben volt megte-
remthető számukra. Ezért náluk a magyar identitás
elkötelezettebb formáinak kialakulása nehezebben
képzeltető el, mert az elsődleges kötődéseik nem a
magyarokhoz, hanem a többségi nemzethez, jelen
esetben a horváthoz kötik őket.

A felsőoktatási intézmény megválasztásáról szó-
ló hipotézisem lényegét tekintve nem igazolódott
be. Az interjúalanyok nem azért választják Magyar-
országot, mert jobbak lennének a magyarországi
feltételek, vagy magasabb színvonalú lenne az ok-
tatás, hanem azért, mert egyrészt sokan nem jól be-
szélnék horvátul, másrészt pedig számukra nagyon
kedvező ösztöndíj-lehetőséget biztosít a mindenkori
magyar állam, amit Horvátországban nem kapná-
nak meg. A karrierre vonatkozó elképzeléseket az
interjúalanyok döntő többségénél két tényező moz-
gathatja: elsődlegesen – és ez meglepő eredmény
– a Drávaszögre vonatkozó hazatudat, a kisebbségi
magyarságért végzett munka, és csak másodlago-
san a tényleges munkalehetőségek.

Ebből is kitűnik, a hazatudatuk lokalizálódott, az
interjúalanyok zöme szinte csak a Drávaszögre vo-
natkoztatja a haza fogalmát, tehát a korábbi kutatási
eredményekre alapozott hipotézisem beigazolódni
látszik azzal a kiegészítéssel, hogy a hazaszeretet
fogalmát viszont már inkább az egész magyarságra
kiterjesztve gondolják el. Néhány interjúalanynál a
dél-szláv háború is színesítette az összképet, mert
ők magukat már inkább a horvát államhoz kötődő-
nek mondták. Ez annak is köszönhető, hogy többük
szülei a horvát államért harcoltak, illetve a háború
befejeztével a horvát állam kiemelt megbecsülést
tulajdonított a „hazafiaknak” és családjuknak.

Ehhez – sajnos – a magyar állampolgárság meg-
adásáról szóló népszavazás negatív értelemben
járult hozzá, az interjúalanyok abszolút többsége
magárahagyottságot, erkölcsi hátbatámadást élt át
a kérdés felvetése, a viták lezajlásának módja miatt
is. Ez a magyarországiakkal szembeni elutasító at-
titűdöt eredményezett, illetve azt a fajta gyanakvást,
amit néhány esetben az interjúzás során is tapaszt-
altam, hogy minden magyarországi vetélytársat lát
bennük, akik lenézik, megvetik őket. Összességé-
ben a magyarországiakkal való rokonszenvet min-
denképp gyengítette a népszavazás.

³³ Gereben, 2005/b.: 24-25

Mindezekkel számolva elmondható, hogy interjúalanyaim túlnyomó többségében megfogalmazódott valamilyen szinten a magyarságukhoz való ragaszkodás, amit semmiképp nem akarnak elveszíteni, s ez többnyire a hivatásszerűen felfogott identitást jelenti. Értékrendjük zsinórmértéke a magyarság fennmaradásának segítése volt. Beszámolnak róla, hogy annak ellenére, hogy magyarnak maradni egyre nehezebb, mert egyre erősebb asszimilációs tendenciát mutat e szórványmagyar terület, hisznek abban, hogy e folyamat megfordítható és megfordítandó, melynek feladata rajtuk áll vagy bukik.

Mi tehát az identitás? Mit is jelent annak a fényében, ha felmerül a kérdés, hogy ki vagyok? Lábadi Károly szép szavaival élve az identitás annak felmérése, hogy milyen értékeknek vagyunk az örökösei. Ha pedig az ember örököl, akkor kötelessége őrizni és gyarapítani, amit az elődei rábízta. A családon belül is így van ez, s a drávaszögi magyarok családtagként tekintenek egymásra, s szeretnék, ha az anyaországtól rendszeres törődést, odafigyelést kapnának, hogy élő kapcsolatot tartsunk egymással a mesterségesen húzott határok felett.

Többnyire erős, pozitív jövőképpel rendelkeznek tehát interjúalanyaim, amiből erőt merítenek a mindennapos harchoz, amit számukra a nemzeti identitás megélése jelent. Ez a bizakodás azonban némi bizonytalanságérzettel társul az elkövetkezőket illetően, amit talán leginkább az utolsó eszéki interjúalanyom búcsúmondata fejezett ki:

„Majd nézz be néhány év múlva, nézd meg, hova jutottunk.”³⁴

Bibliográfia

Acta Hungarica Universitatis Essekiensis 1. (J. J. Strossmayer Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének évkönyve)

Andócsi János, 2007: Az identitás nyomában Horvátországban, in: Pro Minoritate. Tavasz, 106-109

Andorka Rudolf, 2006: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest. 376-385.

Babits Mihály, 1963: Összegyűjtött versei, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 120-122.

Bodonyi Ilona, 2007: Körmagyar – magyar nemzeti identitás határon innen és túl

<http://www.polusok.hu/BODONYI%20ILONA.pdf> (2008-05-12)

³⁴ Kovácsévity Anna, HMOMK, Eszék

Bögre Zsuzsanna, 2004: Vallásosság és identitás - Élettörténetek a diktatúrában 1948-1964, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 39-52.

Brubaker, Rogers, 2004 A nemzet mint intézményesült forma, gyakorlati kategória, esetleges esemény. In: Kántor Zoltán (szerk.) Nacionalizmuselméletek, Rejtjel Kiadó, Budapest, 387-395.

Csepeli György, 1987: Csoporttudat - nemzettudat, Magvető Könyvkiadó

Csepeli György, é.n.: Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon a 70-es években, Budapest, Múzsák Közművelődési Kiadó

Csepeli György, 1992: A nemzet által homályosan, Századvég Kiadó, Budapest. 17-29.

Csepeli György, Örkény Antal, Székelyi Mária, 2002: Nemzetek egymás tükrében, Balassi Kiadó, Budapest

Csete Örs, 2007: Lesz-e a szórványnak magyar identitása 2020-ban? In: Pro Minoritate Tavasz, 20-23.

Dieckhoff, Alain 2004: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. In: Kántor Zoltán (szerk.) Nacionalizmuselméletek, Rejtjel Kiadó, Budapest, 298-311.

Gereben Ferenc-Tomka Miklós, 2001: Vallásosság és nemzettudat. 2. kiad. Teleki László Alapítvány, Corvinus Kiadó, Budapest

Gereben Ferenc, 2005/a: Olvasáskultúra és identitás, Lucidus Kiadó, Budapest

Gereben Ferenc, 2005/b: Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben. In: Kozma T. – Pusztai G. – Juhász E.: Régió és oktatás

Doktoranduszok Közhasznú Egyesülete Debrecen, 206-211.o.

Gereben Ferenc, 2007: A határon túli magyarok kulturális identitása (különös tekintettel a tömb-és szórványmagyságra), in: Pro Minoritate. tavasz, 24-37.

Gereben Ferenc: A horvátországi magyarok azonoságtudata <http://public.carnet.hr/maho/gereben.html> 2008-05-12

Gereben Ferenc, 2008 Módos Péter: Változó értékek, csökkenő nemzettudat (beszélgetés Gereben Ferencsel) in: Európai Utas 19. évf. 2008/2-3 20-27.

Gyurgyík László, 2003: Az asszimilációs folyamatok vizsgálata – komplex megközelítésben – a szlovákiai magyarság körében, in: Kisebbségkutatás, 1.sz.

http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2003_01/cikk.php?id=484#_ftn5

2009-01-03

Hódi Sándor: Nemzeti önkép - A Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium honlapja <http://www.felkol.org.yu/common/webolvas/HodiSandor/Onkep-2.htm>

(2008-05-12)

- Hunyady György, 1997: A nemzeti identitás és sztereotípiák görbe tükre, In: Új Pedagógiai Szemle, 10.sz. 45-59.
- Hunyady György, 1996: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kántor Zoltán, 2004: Előszó (Nacionalizmus és nemzet) in: Kántor Zoltán (szerk.) Nacionalizmuselméletek, Rejtjel Kiadó, Budapest, 7-17.
- Keszei András, 2008: Identitások és egyéb realitások in: Császár Melinda-Rosta Gergely (szerk.): Ami rejtve van s ami látható (Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára) Pázmány Társadalomtudomány 10., Budapest-Piliscsaba, 2008
- Kocsis Károly - Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik, 2006: Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989-2002)
- Lábadai Károly, 2009: Élet a háború után. (Etnikai, néprajzi és kulturális jelenségek a horvátországi magyarság körében az 1991-es déli szláv háború után) Mackensen Kiadó, Budapest
- Mandel Kinga-Csata Zsombor, 2007: Karrier utak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében. Kutatási zárójelentés MTA Etnikai – nemzeti Kisebbségkutató Intézet
- Mandel Kinga: A nemzeti identitás megőrzésének, megújításának intézményrendszere
http://www.mtaki.hu/docs/kulkapcsolati_strategia/kulkapcsolati_strategia_identitas.rtf
 (2008-05-12)
- Mandel Kinga-Papp Z. Attila, 2006: A nemzeti identitás megőrzésének, megújításának intézményrendszere (2006) Az új magyar külkapcsolati stratégia előmunkálatai. Magyar Kisebbség. 3-4.sz. 91-115.
- Papp Z. Attila, 2006: Oktatási támogatások a határon túli magyar közösségeknek (2003–2006). Educatio Mérleg.
- Sebők László, 2003: A 2001-es horvátországi népszámlálás magyar nézőpontból. In: Gyurgyik László – Sebők László (szerk.) Népszámlálási körkép Európából 1989-2002 Teleki László Alapítvány, Budapest
- Smith, Anthony D., 2004: A nacionalizmus és a történelemek. In: Kántor Zoltán (szerk.) Nacionalizmuselméletek, Rejtjel Kiadó, Budapest, 21-42.
- Sokcevitcs Dénes, 1994: Felmorzsolódóban Régió Kisebbség – Politika – Társadalom 6. évf. 1-2.sz.
- Szarka László, 2007: A szórványhelyzet identitásszerkezeti sajátosságairól, in: Pro Minoritate, tavasz, 10-17.
- Szabó Ildikó, 2005: Nemzeti identitás és politikai szocializáció Confessio, A magyarországi Református Egyház figyelője 13. évf. 3.szám http://www.reformatus.hu/confessio/2005_3/szabo.htm
- Szentannai Ágota, 2001: Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése
 Regio Kisebbség – Politika - Társadalom 12. évf. 4. sz.
<http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00043/pdf/05.pdf> (2008-05-12)
- Szilágyi N. Sándor, 2004: Nyelvében él a nemzet. In: Regio, 4.sz. 159-177.

Honlapok:

- Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának honlapja, Tájékoztató a horvátországi magyarság helyzetéről címmel. (n.sz.)
<http://www.mfa.gov.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Ketoldalukapcsolatok/Europa/horvatorszag/magyarsag1.htm> (2008-11-19)
- http://www.jogtar.mtaki.hu/data_show.php?doc_id=378 (2010-03-19)
- <http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/index.html> (2010-03-21)

A tanulmány a Horvátországi Magyarság 2010. augusztusi, szeptemberi és októberi számában megjelent szöveg átdolgozott változata

Együttélési hajlandóság a Vajdaság lakossága körében

Az utóbbi két évtizedben, a délszláv válság következményeként, jelentősen megváltozott a Vajdaság demográfiai szerkezete. A térség „elszerbesítése” hatott a lokális társadalom viselkedéselemeire is. A vajdaságiak a multikulturális létet valamikor előnyként élték meg, míg ma az itt élők egy része kényszerként kezeli ezt a tényt. A dolgozat bemutatja a többnemzetiségű térségben tapasztalt együttélési hajlandóságot. Elemzem a vajdasági lakosság körében elvégzett eddigi (számomra elérhető) empirikus kutatások eredményeit, valamint kérdőíves felméréssel igyekeztem adatokat gyűjteni a vajdasági magyar egyetemisták álláspontjáról az újonnan betelepültekről, toleranciaszintjük összefüggésében. Bár az adatok statisztikailag nem reprezentatívak az egész Vajdaság területére vonatkoztatva, a kiértékelésük információkat ad.

A Vajdaság a multikulturalizmus különleges és specifikus példája. Kulturális, nyelvi, etnikai, vallási sokszínűségét tekintve talán Európa legszínesebb térsége. Ma 26 nemzet és etnikai közösség, valamint 34 vallási közösség él a Vajdaságban (Gábrity Molnár, 2005: 91). Ez a sokszínűség azonban csak ritka történelmi pillanatokban vált a térség előnyévé. A mindenkori központi hatalom gyakran megpróbálta a területet egy etnikum dominanciájának alárendelni.

A Vajdaságba nemcsak az elmúlt évtizedekben érkeztek új lakosok, hanem a betelepülési folyamat az egész elmúlt századra jellemző. A tartomány autochton lakosainak a száma folyamatosan csökken, ami többek között a különböző migrációs hullámok eredménye. 1920 és 1941 között állami földreform keretében 80-100 ezer szerb parasztcsaládot telepítettek le (Mirnics, 2001: 15). Az állami politika a Vajdaság kolonizációját a szerb népesség gazdasági előnyökhöz való juttatásával akarta elérni. Jojkic (1931) számításai szerint 435 ezer szerb betelepülővel lehetett volna elér-

ni a szerb többséget, miközben földet kizárólag a szerb dobrovoljácok kaptak. „A pártutasításra végrehajtott betelepítések után, 1948-tól kezdetét vette még egy bevándorlási hullám, amelyet szekuláris vándormozgalomként ismer a demográfia. A Vajdaságba települők a család egyesítés lehetőségét keresve, tovább is kapcsolatot tartottak fenn szülőföldjükön élő rokonaikkal, barátaikkal. A kolonizációnak és a későbbi szerb vándormozgalomnak ott mutatkozott meg a hatása, hogy a beköltözött családok átlag 5-6 tagúak voltak; természetes szaporodásuk nagyobb volt, mint az őshonos szerbeké... Érkezésük és letelepedésük több közösségben megbontotta a magyarság homogenitását, illetve a magyartöbbségi egyensúlyt” (Gábrity Molnár, 2010: 6). Tito idejében 180 ezer boszniai szerbet és montenegróit telepítettek a tartományba (Gábrity Molnár, 2001).

A kilencvenes évek háborús időszakában, több hullámban érkeztek menekültek a tartományba: 1991-ben Szlovéniából és Horvátországból, 1992-ben Horvátországból, 1995-ben és 1996-ban tömegesen Boszniából és Horvátországból, majd 1999-ben Koszovóról. Becslések szerint Szerbiában 2000 tavaszán a menekültek száma egy millió körül volt. A menekültek legtöbbször Vajdaságba települt be. 1996-ban a regisztrált betelepültek száma 257 739 fő, ami az összes menekült 42%-a és a vajdasági lakosság 13%-a (Gábrity Molnár, 2001: 142-143). Az NATO akcióját követően becsült adatok szerint 10-15 ezer újabb menekült (koszovói roma) érkezett a Vajdaságba. 94%-a szerb nemzetiségű volt, akik főleg ismerősöknél húzódtak meg. A tartományban még 2002-ben is 186 463 menekültet regisztráltak (Gábrity Molnár, 2006). A letelepedett menekültek miatt a Vajdaság összes népességének kétharmada szerb lett, amelyen belül az autochton és a betelepült lakosság közötti arány kiegyenlítődött. Ez nem csupán az etnikai arányokat változtatta meg, hanem a

tartomány népességének politikai magatartására is hatott.

A tartomány autochton lakosságának csökkenését nemcsak a betelepülési hullámok okozták, hanem az emigráció is szerepet játszott a folyamatban. 1965 óta a lakosok folyamatosan elhagyják a térséget, hogy külföldön vállaljanak munkát. Az emigrációból a vajdasági magyarok sem maradtak ki. Sőt egyes vélemények szerint a Vajdaság területéről külföldre irányuló migráció nagyobb károkat okozott az itt élő magyarságnak, mint az asszimiláció. 1948-1991 között körülbelül 70 ezer fő vándorolt külföldre. A kilencvenes években a háborús veszélyeztetettség, mozgósítás, az elszegényedés, kilátástalan jövő betetétzték az emigrációs törekvéseket. Becslések szerint, a fent említett tényezők hatására 50 ezer magyar vándorolt ki a Vajdaságból.

A migrációk megváltoztatták a tartomány etnikai arculatát, ezenkívül új és eltérő viselkedésformák jelentkeztek a kisebbségek által lakott községekben, leginkább ott, ahol jelentős számú menekült telepedett meg. Tito idején a multikulturalizmust a vajdaságiak nagy része elfogadta, ezzel szemben újabban a tartomány lakosságának bizonyos rétegeiben (különösen a szerbeknél) az etnocentrizmus jelei mutatkoznak.

A szerb társadalomkutatók sokáig nem akarták elfogadni a nagyszerb nemzeti intolerancia tényét. Ehelyett a nemzetiségi tolerancia és a szükséges kulturális differenciálódást észlelték a multietnikus Vajdaságban. Azt állították, hogy ez a jelenség szociális természetű és csak kivételes esetekben nacionalista jellegű. Baćević kutatása szerint a Vajdaság lakosságának csupán 10%-a mutatott fel „nacio-kulturális bezártságot” (Baćević, 1990: 107-115). A délszláv háború idején a szociológusok a szerbeknél „a nemzeti identifikálódás feltörését” észlelték, de már magas fokú „xenofobiás jellegű” bezártságot állapítottak meg. Akkor már nem titkolták, hogy a szerb lakosság magas fokú intoleranciát mutat, az albánokkal (77,8%), a muszlimokkal (73,1%), a horvátokkal (69,1%), a magyarokkal (56,5%) és a macedónokkal (44,1%) szemben (Golubović–Kuzmanović–Vasović, 1995). 1995-ben a menekültek tömeges érkezésével a vajdaságiakban erősödött a nacionalizmus. A kutatások alapján etnikai bizalmatlanság volt kimutatható a szerbek 45%-nál. A szerbeket a szlovákok (15,2%),

majd a magyarok (13,2%) és a románok (11,2%) követték, de jóval kisebb százalékos arányban.

A tartományban elemezhető lakossági magatartásvizsgálatok kimutatták, hogy a betelepülteknél tapasztalható leginkább a toleranciahiány. A menekültek a vesztes szindrómát élték át, sőt a kisebbségeket hibáztatják, hogy nem az ő nemzetük lett a térségben az abszolút domináns (Gábrity Molnár, 2005: 97). Ebben a helyzetben a kisebbségek veszélyeztetve érezték magukat, arra kényszerültek, hogy spontánul, vagy szervezeten tömörüljenek, etnikailag homogenizálódjanak. Az etnikai distancia (távolságtartás) jelei mutatkoztak. A kisebbségeknél megfigyelhető lett az etnikai begubózás, az etnikai és a regionális tudat egybekapcsolt megélése. A magyaroknál érezhető lett a bizalmatlanság a közigazgatás szerveivel szemben (különösen a rendőrség iránt).

Miloševićet 2000-ben véglegesen eltávolították, de a nacionalista eszmék nem tűntek el Szerbiában. Ezt bizonyítják Vajdaság-szerte a megrongált vallási épületek, emlékművek, sértő tartalmú graffitik, szórólapok és plakátok megjelenése, a szóbeli és a testi sértések. „A nemzeti indíttatású verekedések ... gyakoriak voltak a tömbmagyarságban, mert a szerb jövevénynek nem az a fontos, hogy ott domináljon, ahol elenyésző, szinte észrevehetetlen a nemzeti kisebbség létszáma. A dominanciaszándék azokban a vajdasági községekben jelenik meg, ahol nemcsak a szerb a hivatalos nyelv, ahol az iskolákban több magyar osztály működik, ahol évszázadok óta több felekezet létezik. Ebben a helyzetben (etnikai vagy nyelvi) versengés, rivalizálás jelenik meg, majd elharapózik, és verekedéssé fajul” (Gábrity Molnár, 2005: 97). A legtöbb etnikai incidens a következő községekben történt: Újvidék, Temerin, Nagybecskerek, Szabadka és Zombor. Mint ismeretes, 2005 elején az Európai Parlament tényfeltáró bizottságot küldött a térségbe, hogy kivizsgálja az etnikai incidenseket.

A vajdasági magyarság egy nehéz időszakot vészelt át. A kilencvenes évek háborús eseményei lelkekben mély nyomot hagytak. A vajdasági magyarságnak két olyan személyiségjegye is van, amelyből arra következtethetünk, hogy a folyamatos sebzettség és sebezhetőség állapotában él: a kisebbségi érzés és a depresszió (Sági, 2001: 205). A társadalmi súlyvesztés mellett növekedett a létbizonytalanság. A hontalanság ér-

zése uralkodott el. A felocsúdás helyett 2004-ben a sikertelen kettős állampolgárságról szóló anyaországi népszavazás szintén rontott a vajdasági magyarság közérzetén. Ezt a hibát az új magyar kormány igyekszik jövéteni.

Konklúzió

A migrációk eredményeképpen (majd egy évszázada), jelentősen megnövekedett a szerb lakosság száma a tartományban. Még a lakosságcsere folyamata is bizonyítható, az emigrációs és imigrációs hullámok követésével.

A nemzettel való azonosulás kimutatásának mértéke, de a más nemzetek irányába mutató bizalmatlanság is a szerbekenél a legerősebb. A szerb etnikai térnyerés, az utóbbi két évtizedben, elsősorban a Belgrád–Újvidék–Szabadka tengely közelében fekvő, kedvező életkörülményeket kínáló, gazdaságilag fejlett térségek és városok területén feltűnő. A gazdasági térhódítás politikai és kulturális erőnlétet is kölcsönzött a szerbségnek. Úgy tűnik, hogy a hatóság, pártok és a média már nem is igyekeznek leplezni az elszerbesítés folyamatát.

Felhasznált szakirodalom:

Bačević, Ljiljana és munkatársai (1990): *Neposlušni medij*, Novi Sad: RTV Novi Sad

Gábrity Molnár Irén (2001): *A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei*, In: Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 115-162

Gábrity Molnár Irén (2005): *Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek*, In: Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Közérzeti barangoló*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 91-109

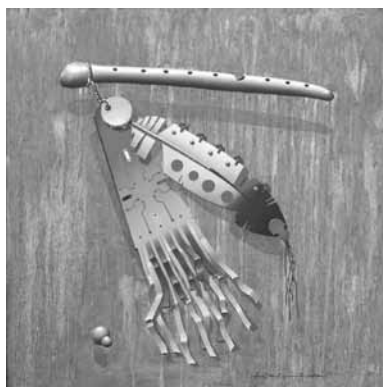
Dr. Gábrity Molnár Irén (2006): *Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk*, In: Gábrity Molnár Irén–Ricz András (szerk.): *Kistérségek életerege – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*, Szabadka: Regionális Tudományi Társaság

Gábrity Molnár Irén: *A vajdasági magyarok és az EU (2009/4-5)*, In: *Közép-Európai Közlemények – Történeszek, geográfusok és regionalisták folyóirata*, Főszer.: Gulyás László, Szegedi Tudományegyetem, II. évf. 4-5. szám, No. 6-7. Szeged. 72-79.

Golubović, Z., B. Kuzmanović, M. Vasović (1995): *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba (Social Character and Social Changes in the Light of National Conflicts)*, Belgrade: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Institut Filip Višnjić.

Mirnics Károly (2001): *Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak*, In: Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 9-75.

Dr. Sági Zoltán (2001): *Délvidéki lelkiállapot*, In: Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 205-213.

Toborzó

A dolgozat eredetileg a 9. VMTDK 2010. évi plenáris előadására készült. Mentora: Prof. Dr. GÁBRITY MOLNÁR Irén egyetemi tanár.

Szórványosodási gondok a Szilágyságban

Szilágymegye lakosai számát tekintve az ország második legkisebb megyéje. Csak Kovászna kisebb nála, de ott a lakosság etnikai összetétele más. Az 1910-es népszámlás adatai szerint Szilágymegyének 230.140 lakosa volt, ebből 87.312 magyar (38%), 136.087 román (59%). Már ekkor folyamatban volt tehát a szórványosodás, mely sokkal jelentősebbnek tűnik, ha az 1910-es adatokból kivesszük a tasnádi járásra vonatkozó elemeket. Így a mai Szilágymegyének megfelelő területen 1910-ben 191.125 lakos élt, ebből magyar 67.841 (35,7%), román 117.368 (63%). Az elmondottakhoz tudni kell, hogy 1948-ban Romániában – szovjet mintára – tartományi és azon belül rajoni adminisztratív beosztást rendeltek el (ez a beosztás mai is él a Délvidéken és Kárpátalján), melyet 1967-ben újra megyésítettek, de mindenütt úgy, hogy lehetőleg minden megyében – ahol ez lehetséges volt – szétzilálják vagy csökkentsék a magyar többséget. De visszatérve a lakossági számadatokhoz, 2002-ben a megyének 248.015 lakosa volt, 57.176 (20,63%) magyar, 176.671 (71,20%) román.

Szilágymegye minden tekintetben érdekes területe Erdélynek. A nyugati határzónához közel terül el, de nincs határterületen, így elesik mindenféle határokon átívelő regionális pályázati lehetőségtől. A mintegy hét éve – uniós kérésre – bevezetett régiós felosztás szerint az északnyugati régióhoz tartozik, Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Maramaros és Szatmár megyékkel egyetemben. A régió összlakossága 2.740.064 fő, ebből 2.054.793 román, (75%), és 529.204 magyar (19,3%), ami jelzi, hogy az így létrehozott régióban is szórványosodás tekinthető a magyarság (2002-es népszámlálási adatok). Ha ezeket az adatokat szeretnénk összehasonlítani az 1910-es népszámlálási adataival, akkor figyelembe kell vennünk, hogy Bihar, Maramaros és Szatmár megyékből elég sok járás jelenleg a környező országokban (Magyarország és

Ukrajna) található. Kevésbé fontos (a régió szempontjából), hogy a megyék között is felcserélődtek a területek. Így 1910-ben a régiónak 1.480.435 lakosa volt, ebből 584.910 (39,55%) volt magyar, és 757.471 (51,1%) román.

De térjünk vissza Szilágymegyehez. A megye érdekes olyan szempontból is, hogy a magyarság számára függvényében megtalálható minden kisebbségi létforma. Míg a városokban erősen szórványosodunk, például a legrosszabb helyzetben levő Zsibón – a volt Wesselényi birtok központjában – a magyarság részaránya már csak 13,3% (mára már 10% alá süllyedt), de még a legjobban álló Szilágycseh is csak 49,5%, addig vannak olyan községek, főként falvak, amelyek esetében szinte tömbmagyarságról beszélhetünk. Ezek lakossága 98-99 százalékban magyar (Szilágycseh, Kémer, Selymesilosva, Szilágylompért stb.). Ellenben az 55 szilágysági községből (245 falut egyesítenek) csak egyetlenegyben nincsenek egyáltalán magyarok (Bucium – Vármező) és 19 olyan község van, amelyben a magyarok száma (abszolút számok, és nem százalék!) 10 alatt van. Másik 9 községben 10 és 50 közötti számban talált magyarokat a népszámlálás. A két számot összehasonlítva látható, hogy a községek felében (50,9%) csak igen kis számban élnek magyarok. Ezt már nem is lehet szórványosnak nevezni, csak a nemzetiség hősies vállalásának.

Ugyanakkor látható, hogy a magyarság csak 13 községben van 50%-on felüli számarányban, ez a települések 23,6%-át jelenti. De községszinten csak Kémer éri el a 91,7%-ot, Kárásztelek a 90,1%-ot és Sámson a 89,5%-ot, a többi község 80% alatt van.

Ennek függvényében a megmaradás érdekében szinte minden településen más és más stratégiát kellene kidolgozni, más és más a szórványosodás veszélye, mindenhol másképpen élnek meg

magyarságtudatukat és viszonyulnak a többségi nemzethez a lakosok.

A szórványosodási gondok minden téren jelentkeznek. Okai igencsak összetettek: elsődlegesen gazdaságiak, de nagy szerepet játszanak a kulturális, demográfiai okok is. Tudott dolog, hogy a Szilágyságban népi hagyományait, kultúráját nagyon kevés helyen őrizte meg érintetlenül még a falusi környezetben élő lakosság is, a városi lakosság majdnem egészében elvesztette. Sajnos ehhez nagymértékben hozzájárult a tanügy szerkezete, amely gyakorlatilag az 1960-as évek végére felszámolta az önálló magyar iskolákat, ezek esetleg csak falvakon, az I-IV. osztály szintjén léteztek. A megyében összesen 264 általános iskola van, ezekből 145 I-IV osztályos, 109 az I-VIII osztályos iskolák száma. Ebből 15 községben (95 falu) 27 magyar tannyelvű I-IV osztályos iskola található (18,6%-a az I-IV osztályos iskoláknak). 13 községben 17 I-VIII osztályos magyar iskola van (15,6%), de ezekből 6 községben van I-IV osztályos magyar iskola valamelyik faluban, tehát összesen 22 községben (a községek 40%-ban) van magyar tannyelvű iskola. Ugyanakkor örvendetes, hogy 2005-ben sikerült a megyében létrehozni Szilágysomlyón az első önálló jogi személyként működő magyar tannyelvű Báthory István névre keresztelt általános iskolát, amelyet 2007-ben a szilágycsehi önálló magyar tannyelvű általános iskola létrehozása követett. De még így is a magát magyarnak valló lakosság gyermekei közül, a szórvány miatt, körülbelül 7-8%-nyi már eleve nem részesülhet magyar oktatásban, még akkor sem, ha vállalná ezt, nem lévén a településen magyar tannyelvű iskola. A gond azonban az, hogy a városok szintjén I-IV. osztályban a magyar gyerekek 90-93%-a, V-VIII.-ban már csak 80-83%-a jár magyar nyelvű osztályba, a többi román tannyelvűbe, az úgynevezett érvényesülés érdekében. Azokban a községekben, ahol van magyar tannyelvű osztály, az első négy osztályba 95-98 százaléka jár a magyar gyerekeknek, de V-VIII.-ban itt is már csak 55-58%-a. A megyében csak egyetlenegy olyan község van (Kárásztelek) ahol csak magyar tannyelvű I-VIII. osztályos iskola van, de falvak vannak, ahol ezek önállóan léteznek, román tagozat nélkül (nyolc falu: Erked, Diósad, Goroszló, Szilágyszóvány, Désháza, Selymesilosva, Lompért

valamint Zsobok, ahol bentlakásos általános szórványiskola működik).

A fentebbi adatokból is kitűnik, hogy azokban a helységekből is kitűnik, hogy azokban a helységekből, ahol a gyermekek – iskolahiány miatt – nem járhatnak magyar tannyelvű osztályokba, be kellene indítani a magyar nyelv fakultatív oktatását, természetesen ha igény van rá. Nyilvánvalóan ennek – az akaraton kívül – gazdasági, anyagi vetületei is vannak, tehát meg kellene találni hozzá az anyagi forrásokat, vagy kidolgozni egy stratégiát, hogy ki, illetve kik viselnék ezeket a terheket. Ebben a tevékenységben aktívan részt vehetnének a civil társadalom által kialakított szervezetek. Mert az ilyen gondokkal küszködő helységek száma az Európai Unióhoz való csatlakozás után állandóan növekszik, lévén, hogy csökken a gyerekek létszáma. Ugyanakkor jó példa lehet a Zsobokon létrehozott bentlakásos iskola, de ezek fenntartásában is jelentős szerepet kell kapnia a civil szférának, mivel az állami oktatás nem vállalja magára a többletköltségeket.

Ugyanígy aggasztóak a gondok, ha megnézzük az óvodákat: a magyar anyanyelvű gyermekek 7-8 százaléka nem jár, vagy nem járhat magyar óvodába. Ezeknek a gyerekeknek a nagyészét az óvoda befejezése után román tannyelvű első osztályba íratják be, még ott is, ahol lenne magyar osztály (pl. Szilágycsehi).

Az előbb felsorolt helyzeteken és a gondokon reméljük, hogy idővel segíteni fog a két napja elfogadott új tanügyi törvény, amely – legalább is törvényi szinten, de majd lássuk, hogy milyen lesz az alkalmazása – kiemelten, pozitív diszkriminációval segítené a kisebbségi anyanyelven való oktatást.

De csak az a gyermek járhat óvodába, majd iskolába, amelyik megszületik. Mint egész Romániában, Szilágyságban is csökken a születések száma, és ez a csökkenés valamivel jelentősebb a magyarok körében. Ugyanakkor észrevehető, hogy elsősorban a városokban megnőtt a vegyes házasságok száma, itt már a házasságoknak több mint 25%-át teszi ki. Köztudott dolog, hogy a vegyes házasságok 80%-a a gyermekeknek a többségi nemzethez való idomulást ajánlja, ugyancsak az úgynevezett jobb érvényesülés reményében. A magyar többségű falvakban ez nem gond, az „erősen szórvány” falvakban pedig csak vegyes házasság létezik. Ez is egy tényező a szórványosodás terén.

Nem is tudok és nincs is szándékomban minden szórványosodási tényezőt felsorolni, kiemelném azonban a gazdasági tényező jelentőségét. A megyében – Zilahot kivéve – kevésbé van jelen az ipar, a kisvárosokban az országos átlagnál jóval nagyobb a munkanélküliség, a falvakon pedig zömében a múlt század közepére jellemző földművelés folyik, melynek segítségével a falusi lakosság az éhenhalást elkerüli, de a normális gazdasági gyarodást nem éri el. Ezért igen nagymértékű a gazdasági migráció, és ez nem csupán a kivándorlásra értendő, hanem a fiatal és aktív lakosság bel- és külföldi szezonális vagy állandó munkavállalására is. Mindkét eset növeli a szórványosodás esélyét.

Jó lenne, ha a dolgozat végén bemutathatnám mindazon lépéseket, amelyek segítségével csökkenteni lehet a szórványosodást, valamint megoldhatóak lennének a szórványban élők gondjai. Sajnos azonban még nem találták fel ezt az elixírt. De az elemzés talán segítséget nyújthat az egész

társadalom, de elsősorban a civil szféra számára, amelynek felelőssége sokkal nagyobb a szórványterületeken, mint az aktív politikáé, sokkal többet tehet és kell tennie, mint a hivatalos állami szervek és a kisebbségi politikusok. Az elmúlt időszak pozitívumaként tudom értékelni, hogy az elsők között létrejött (1992) Báthory István Alapítvány után gombamódra elszaporodtak a civil szervezetek, minden magyar többségű községben léteznek, sőt a városokban és a nagyközségekben 3-4 is van belőlük. Ezeknek a jelentős része igyekezett Magyar Házakat vagy Teleházakat létrehozni, amelyekre építeni lehet az elkövetkezőkben, és amelyek már most is jelentős identitásmegőrzést, „szórványhátrány-ledolgozást” segítenek elő. Ám nagyon jó eredményeket csak a szórványterületekre kidolgozott megfelelő önálló stratégiával, valamint a hivatalos szervekre és a politikusokra gyakorolt befolyással, nyomásgyakorlással érhetünk el.

Méltóság

Csorba Béla

Majlát született Varga Erzsébet

Bevezető sorok

Tóvárosban (Tovariševo) 2011 februárjában eltemették Majlát Erzsébetet, az utolsó helybéli szemtanút azon magyarok közül, akiket a vaksors és a hatalom akarata erre a kis szerb településre kényszerített a járeki, majd a szépligeti halál- és munkatáborok felosztatása után.

Majlát Erzsébet, akinek a lánykori neve a család viszontagságai folytán előbb Bognár, majd később Varga volt, tizenöt éves korában, 1945 tavaszán Mozsorból lett kihajtvva a többi helybéli magyarral egyetemben. Már tudniillik azokkal, akik 1944 őszén túléltek a győztes partizánok garázdálkodásának vérgőzös napjait.

Én 2010 októberében találkoztam vele Gliša Mihajlovnak, a Bački forum nevű civil szervezet vezetőjének köszönhetően. Úgy adódott, hogy egy szombat délután a tóvárosi iskolában működő, anyagi gondokkal küszködő hétvégi magyar tagozat munkájával ismerkedtem, s vendéglátóm körülvitt a településen, hogy megmutassa, hol és milyen körülmények között tengeti életét a piciny magyar diaszpóra – jórészt azon sanyarú sorsú földönfutók leszármazottairól van szó, akiket szülőföldjükéről – zömmel a Sajkás-vidékről – 1945-ben elűztek és vagyonukból teljesen kismiztek a berendezkedő nacionál-kommunista hatalom urai.

Beszélgetésünk a takaros faluszéli házban – tekintettel, hogy már későre járt, és a rendelkezésünkre álló idő rövid volt – mindenekelőtt adatközlőnk járeki táborélményeire koncentrált. A nyolcvanéves beteges asszony meglepően elevenen emlékezett egy-egy mozzanatra, emellett azt is elmondta, hogy néhány évvel ezelőtt járt már nála egy újságíró, akiben én a személyleírás alapján Matuska Mártonra ismertem. Későbbi telefonbeszélgetésünk során ezt Márton valóban megerősítette, s az ő ötlete volt, hogy a mozsori magyarok tragédiájára vonatkozó, Majlát Erzsébettől származó emlékezet-mozaikkockákat im-

már egymás mellé illesztve az Aracsban tárjuk a nyilvánosság elé.

Cs. B.

Nyilatkozat

Majlát sz. Varga Erzsébet tóvárosi (Tovariševo) lakos (sz. 1930. szeptember 29-én Mozsoron – szerbül Mošorin) Ivo L. Ribar utcai házában a fiának és Gliša Mihajlovnak a jelenlétében 2010. október 12-én Csorba Bélának a következőket nyilatkozta a mozsori magyarok 1945-ös deportálásáról:

„Édesanyám okos, derék asszony vót, a tanácsára kimentek a szüleink a tanyára. Mer tanyán laktunk, ott vótunk béresek egy szerb gazdáná. Husvét után vótunk, apám meg a testvérem kimentek a földre dógozni. Közbe gyűttek a partizányok szekéren. Hét partizány vót, átak a kocsin, oszt hármat lőtek. Azt gondóták, hogy majd most mink rájuk megyünk. Hogy megijesztenek. A kutya az megijedt, beszaladt anyánk ágya alá, vonyított, megijedt. Akkó kérdezte a partizány a szekérrű, hogy hun vannak az emberek. Egy begyűtt a szobába, azt mondta, öt perc alatt pakoljunk össze, oszt megyünk a lógerba, ki leszünk hajtva. A föld a tanya körű vót, egy partizány kiment a puskával apámé meg a testvéremé. Akkor mikor begyűttek, azt mondta apám, hogy mink hogy megyünk? Akkó azt mondták, fogják be a gazda kocsjába a lovakat, oszt menjünk avval, a gazda majd begyün értük a kössígházára. A gazda jó ember vót, szeretett bennünket.

A kössígházán úgy vótunk, mind a szügyeni dán [ítéletnapon], ahogy mondják a szerbek. Az aranyt mind leszedték rulunk, mindent elszedtek, oszt dobáták be a sarokba. Anyám imakönyvit mérgeesen a falho vágták. Aranykeresztet, fülbevalót, gyűrűt marokba, oszt a zsebbe! Ott kiváló-

gatták a fiatalokat, a gyerekeket, akik nem bírtak dógozni. Őket előre küdték Járeokra. Meg az öregeket. Az Ilonka testvéremet, aki 1933-ba született, meg a Rozikát, aki tíz évvel később, úgyhogy még egész kicsi vót, meg öreganyámat, öregapámat [Grácsik Józsefet és Grácsik Évát] kocsival vittek, de István testvérem, ő huszonnyolcas, gyalog gyűtt Járeokra. Apámat [Varga Mihály, sz. 1906] meg anyámat [Varga Mihályné, sz. 1909] a fölnttekkel Újvidékre hajtották az ottani lógerba, dógozni. Őtülük rögtön el lettünk választva.

1945 tavaszán, húsvét harmadnapján hajtottak ki bennünket a falubú.

Mozsorná egyik ódalon van a hegy, a másikon a legelő. Ott hármásával folsorakoztatták a népet, oszt elindúttunk. Újvidéki partizányok hajtottak ki bennünket, nem a mosoriniak. Útközbe leálították a menetet, oszt megfenyegettek bennünket, hogy aki szökni próbál, azt lelövik. Nem menekűt senki. Közbe beértünk Kátyra, akkó ott a partizányok kihozták a katolikus templombú a keresztet, tudja, azt a nagyot, amit húsvétkó szoktak körülvinni, oszt ledobták a földre a menet elé, hogy taposuk meg. De senki, érti, senki nem taposta meg! Mindenki vagy átlépte, vagy kikerűte. Mer tudja, mit ír rajta? IHS. Ez van rajta Ami azt jelenti, hogy ISTEN HÁZÁBA SIESS. Osztt akkó eccerre ekezdett nagyon esni az esső, oszt egy iskolába hajtottak bennünket, ott hátunk.

Kátyon mikor fölébredtünk, mentünk tovább Járeokra. Ott megint szétszedték az embereket. A bátyámat, Istvánt, másokkal együtt innen áthajtották Újvidékre.

Mink a főutcátú nyugatra kerűttünk. Ezen a részen vótak a magyarok, három utcába. Vót itt csúrogi utca, zsablyai utca meg mosorini utca. A mosorini utca egíssz a baráná vót, mink a második házba laktunk.

Öregapám meg öreganyám nem dógoztak, nem vót erejük. Herégyi Rozi néni meg is halt, olyan gyenge vót, hogy má nem bírt a lábára menni. A kicsiknek nem, de nekünk, nagyobb gyerekeknek minden nap köllött menni dógozni. Harangszóra. Mikó a harangszó megszólalt, akkó köllött kimenni a határba kapáni. Mán akik bírtak éhen-szomjan. Mer csak kukoricakenyeret kaptunk, de vót benne béka, egér, minden. Ha mentünk, mer gyengék vótunk vagy betegek, akkó

gyűttek a partizánok, oszt rugdosak bennünket, hogy muszaj menni dógozni.

Bizonyos heleben vótak konyhák, nagy kazányok vótak, azokba főztek. Legjobb étel vót, mikó száraz tészttát befőztek vízbe. Semmi más. Só nem vót. Tanátunk mútrágyát, amit a németek otthagytak, és avval sóztunk. Akkó haltak bele két vagy három gyerek a zsablyaiakbú. Ha sikerűt lopni a határbú cukorrépát, akkó abbú otthon főztünk mézet. Vót, aki meghalt az éhezésbe, két kicsi, meg egy menyecske, fiatal. Terhes vót, oszt nem vót mit neki megenni, oszt abba halt bele. Valamilyen Mariska vót, de a nevibe má nem vagyok biztos.

Eccé, ahogy hazagyűttünk a határbú, a gang szélin ütünk, oszt tetvéstük egymást, mer minnyájunkba rengeteg vót a tetyű, hát hallottuk, hogy az utcán mennek a katonák, köztük egy huszár, oszt kérdezték, hogy hun van a Grácsik József. Fétünk, reszkettünk, azt hittük, öregapánkat is elviszik. Öregapánk fölát, a szerb katona meg beszót: „Gyere ki!” „Nem megyek.” „Ha én mondom, gyere ide! Nem ismersz?” Akkó megmondta, hogy kicsoda. Valamikó együtt vótak öregapámmal katonák, oszt most lóháton gyűtt, hogy segíjen rajtunk, öregapánk meg nem ismerte meg. „Joška bači, ti mene ne poznaješ, a kad smo bili u armiji onda si me poznavao!” [Jóska bácsi, te engem nem ismersz, pedig amikor a katonaságnál voltunk, ismertél!] Osztt tényleg segített. Nagy kaszárnya vót Járekon, meg minden tizedik házná őr vót. Mink két házzal vótunk a kaszárnyátú. Osztt ezután öregapánk elment minden nap oda, és amit a katonák meghattak, azt elhozott a vödörbe. Nem köllött tovább főtt buzát enni, amit a palláson tanátunk, oszt főztük meg, se mamaljugát [kukoricakását], ahogy a szerbek mondják.

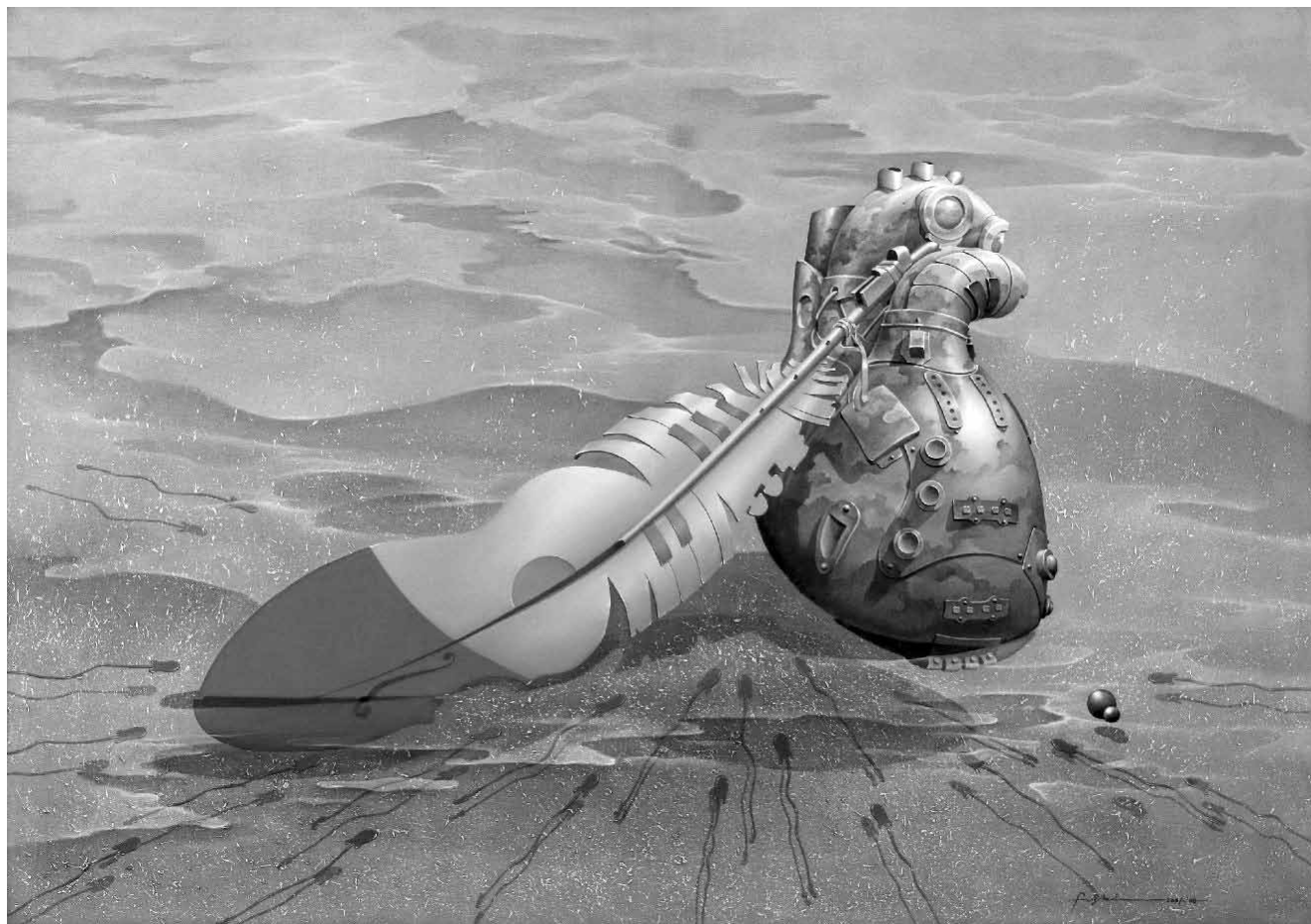
Mink, mozsoriak hat hétig vótunk a táborba, sokkal rövidebb ideig, mind a csúrogiak meg a zsablyaiak. Nyáron át lettünk irányítva Gajdobrára [Szépliget]. Emlíkszek Járekon az utolsó napokra. Harangszóra elindúttunk a templomho, hogy majd megyünk a határba dógozni, de má gyűttek elébünk, hogy készűjünk föl, megyünk Gajdobrára, föl leszünk szabadítva. Gajdobrán nagyon katonás élet vót: minden nap bab hússal. Köllött dógozni, de ott má fűzettek is érte. Napszámot. Gajdobrán 1945 nyarán, aratás utá-

nig vótunk, akkó Tovarisevóruul gyütt egy szerb gazda, hogy gyűjjünk, arassuk le a buzáját, aztán meg a kukoricáját. Akkó mikó letörtük, elhít bennünket béresnek a szállására. Szentmihálkó [szeptember 29.] idekerútünk Tovarisevóra, apám neve napján. Negyvenötbe Jovo Radošinná, negyvenhatba Bato Radošinná vótunk béresnek, akkó begyüttünk a faluba a kendergyába dógozni. Negyvenhatba ismerkedtem meg a férjemmel, amikó a szálláson bálát csinátunk. 1948-ba mentem férhez, karácsonkó, mikó letőtötte a katonaságot. Ők idevalósi magyarok vótak. Szállásru

szállásra mentek, mind az akkori szeginy emberek általába. Első kisfiunk ötvenbe született, de meghalt, ötvenegybe született a Mariska, ötvenháromba az Ilonka, ötvenötbe Ferenc, hatvanháromba Évi. 1999-be halt meg a férjem.

Azelőtt éltek itt többen járeki lógerosok: Olman Pista a szüleivel, bátyám, apám, Nacsa Sándor, ő csúrogi vót, a felesége, Mariska meg obrováci, Vicsek Verona mozsori, kisébb Hujsz Károlyhoz ment férjhez Tovarisevón...

Létezik, hogy csak magam maradtam a fiammal azok közül, akik Járekon vótak?"

Ajándék

Mozsor, 1944/1945

Özvegy Majlát Ferencné Bognár Erzsébet és fia, Ferenc 2005. július 6-án tóvárosi (Tovariševó, I.L. Ribar 4. sz.) családi házukban az alábbiakat nyilatkozta e sorok írójának Bakos Pál és Pastyik László jelenlétében

Mozsori lakos voltam 1945 tavaszáig, addig, amíg az ott élő többi magyarral együtt a mi családunkat is kiüldözték, és a járeki gyűjtőtáborba hajtottak, majd onnan Wekerlefalvára, s végül itt kötöttem ki. 1930-ben születtem, Titelen. Azért ott, mert a családunk gyakran változtatta lakhelyét, hol Mozsorban, hol meg Titelen éltünk. Ahogyan apánk munkát kapott. Meg vagyok keresztelve, Mozsorban, a keresztanyám Benedek Rozália volt. Nem tudom, melyik pap keresztelt, de a mozsori templomban volt, mert ott vettem ki mindig a keresztleveletem. Házunk, vagyonunk nem volt, édesapánk alkalmi, napszámos munkát végzett, amibe, ha tudott, édesanyánk is, meg a nagyobbacska gyerekek is besegítettünk. Néha csak azzal, hogy vigyáztunk a kisebbekre. Nagyon szegényen éltünk mindig. Többet éhezünk, mint amennyit jóllakottak voltunk. Jórészt emiatt iskolába is alig jártam. Mindössze két – úgy szoktuk mondani a szerb megnevezés után – letetyi osztályom van, ami azt jelenti, hogy időnként mentem iskolába, de többet nem. Meg olyasmi is megtörtént, hogy azt mondták az iskolában, le kell vágni a hajamat, mert azt hitték, tetves vagyok. Nekem nagyon szép hosszú hajam volt, féltettem, és ekkor szintén kimaradtam, nehogy levágják. Tetves ugyan sosem voltam, kivéve a járeki lágert, de a bőröm gyakran volt rühes, amit orvossággal kellett kenegetni.

A családon belül is sok minden rendezetlen volt, mondjuk a hivatalos ügyek körül, de mi odahaza jól megvoltunk egymással. A rendezetlenség kimutatkozik a nevemen. Édesapámat Varga Mihálynak hívták, de én nem az ő nevét viseltem lányként, hanem apám apja nevét, akit pedig Bognár Ferencnek neveztek. Anyám Grácsik-lány volt, a keresztnevén Julianna. A családban én a második gyerek voltam, a bátyám 1928-beli, az egyik húgom, Ilonka 1933-as, a másik pedig Rózi, 1943-as.

Amikor bejöttek a magyarok 1941-ben, akkor kaptunk négy hold földet. Semmi másra, mint arra, hogy szegények voltunk. A földhöz adtak egy lovat, egy tehenet és egy kis kocsit is. Amikor mérték ki a dobrovoljácoktól elvett földet a számunkra, akkor apám nem vitt magával karót, hogy a mezsgyét megjelölje. A szomszéd földjén hevert egy lécs, azt apám fölvette és a mezsgyébe szúrta. Ezért majdnem az életével fizetett a partizánok bejövetele után. A földet és minden mást, amit a magyarok adtak, a partizánok a bejövetelük után mindjárt visszavették. Mi azt tudtuk, hogy a partizánok a Tiszán járnak-kelenek, de mi ezzel nem törődtünk. Amit láttunk, nem láttuk. Megtörtént, hogy bementünk ismerős szerb tanyájára és ott beszélgettünk, amikor egyszer csak zörögtek az ajtón, valakik be akartak jönni. Valaki közülünk megjegyezte, hogy ide sok idegen bejelentkezik. Ebből is majdnem bajunk lett később. Máskor meg vendégségben voltunk, és ott az ágy alatt rejtőzködött valaki. Úgy tettünk, mintha nem vettük volna észre, pedig az a tüsszentéssel küszködött.

A partizánok bejövetele után egy szerb ember beengedett bennünket a tanyájára, hogy ott béreskedjünk. Egész télen ott voltunk, de alig volt mit ennünk. Édesanyám cukorrépából mézet főzött, és általában azon éltünk. Egy napon, amikor én éppen a kendervászon ruhámat mostam, anyánk meg egy lábasban kenyeret sütött, közeledett felénk egy kocsis, tele fegyveres partizánnal. Lövöldöztek eszeveszettül. A kutya úgy megijedt, hogy elő sem tudtuk hívni. Édesapám az idősebbik testvéremmel kiment a határba megnézni, hogy kel-e már a szerb tanyatulajdonos földjén a kukorica, meg hogy a varjak tesznek-e benne kárt. A két kisebb testvérem a gangon hintáztak. A nagy ropogásra apám és a bátyám hazafutottak. A partizánok azt parancsolták, hogy mindannyian azonnal menjünk a községházára. Ez húsvét harmadnapján volt. Semmit sem vihettünk

magunkkal. Én csak ezt az imakönyvet vettem titokban magamhoz, amit Titelen vettünk mindjárt negyvenegyben.¹ Átkutattak, ezt is elvették volna, de én átadtam édesanyámnak, aztán ő ugyanúgy titokban visszaadta, mikor ötöt motozták. A faluba érve a kocsiról leparancsoltak bennünket, azt átvehette a tulajdonosa. Nyomban ment is ki a tanjárára, de mire kiért, a szomszédai már mindent széthúztak. Pedig hát ő szerb volt, de mert minket, szegényeket, magyarokat pártolt. Hát ők sem egyformák.

Öregapámat, öreganyámat meg a kicsiket föltették kocsira és vitték Járekra. Föllökdösték a Herégyi Rozi nénit is, anyám nagyon siratta. Járekon halt meg, éhen vezett, mint annyian. Ő volt a Rózsafüzér Társulatban a koszorúfő. Én is tagja voltam. Én gyalog mentem a felnőttekkel. Mi csak másnapra értünk oda, a mozsoriak utcájába, mert volt ott a csurogiaknak meg a zsablyaiaknak, meg a temerini németeknek, meg a többieknek is külön szektoruk vagy utcájuk. Engem ott elválasztottak a mieinktől és külön vittek munkára, úgy kellett aztán megkeresnem az enyéimet. De még mielőtt mi megérkeztünk volna Járekra, egy éjszakát Tiszakálmánfalván aludtunk. Ott olyan eső szakadt ránk, hogy mindannyian bőrig eláztunk. S talán ott, az esővel hullhatott ránk az a sok tetyű, ami később elszaporodott közöttünk. Járekon egyszer jött egy huszár, vagyis hát lovas partizán és hangos kiabálással a Grácsik Jóskát, az öregapámat kereste. Együtt voltak katonák. Nem mertünk jelentkezni, hogy ott van a házban, nem tudtuk, mit akarhat. A végén csak kijött minden, és ez a partizán betette öregapámat a konyhára mosogatni. Ez mentette meg az életünket, mert ő a moslékból mindig hozott haza valami ételt.

A partizánok megérkezése után volt otthon a vérengzés. Apánknak is, meg a bátyámnak is be kellett mennie a községházára. Küldtek egy cédulát, hogy jelentkezni kell a községházán, és arra be kellett menniük. Be voltak zárva a pincébe. A szerbek meg verték őket. A bátyámat nem verték

meg, hanem az édesapánkat egyszer, nagyon. Csak egyszer, de akkor nagyon. Úgy, hogy meglátta egy szerb ismerősünk a bátyámat, a pince lépcsőjén rítt. Kérdezi, hogy hun van apád, hídd ide. Azt mondja, itt van ő is a pincében, de nem tud menni, mert meg van verve. A bátyámat valamilyen előbb kiengedték, mint az édesapánkat, őt már csak akkor, amikor a verés után annyira helyrejött, hogy menni tudott. Köztük volt a Petrik Vera néni, az mindent látott, átélt és leírt. A kivégzést is látta, mert a többieket kivitték a községháza elé, ő meg kilesett a pinceablakon. Látta, hogy harapófogóval összedrótozták őket a kezükön, de úgy, hogy kiserkent és csurgott a vérük. Aztán lelövöldözték őket, kettőt kivéve. Ezekkel dobáltatták föl a halottakat a kocsira, s azután őket is lelőtték és földobták. A plébánosunkat meg elevenen megsütötték. Én ötten nagyon jól ismertem, mert mi voltunk a harangozója. Én magam is többször harangoztam Úrangyalára. A papunk az olyan volt, hogy ő maga látta el a birkáit meg a disznajait. Meg tanította a hittant. Előbb tartattak vele egy csúfmisét. Ez abból állt, hogy a templomban megkerestették vele az oltár dobogója alá rejtett templomi kincseket, aztán levetkőztették, és mintha misézne. A szerbek meg közben ittak, ettek, szólt a trombitazenekar, aztán a papot megkötözték, és meztelenül rátették a tüzes platnira. Kihozták a konyhából a sporhetot és arra. Ezt én nem láttam, de mivel az egész családunk nagyon jól ismerte, meg jóban is voltunk vele, hát nekünk ezt sokan elmesélték, és a Petrik Vera néni is leírta a füzetébe. Amikor minden halottat földobáltak a kocsikra, akkor a plébános urat megsütve föltették a többiek tetejébe és kivitték őket a dögtemetőbe. Ott vannak mind elásva. A templomunkat pedig lerombolták. Egyszer voltam ott azóta, láttam, hogy a templomajtóhoz vezető bejárat még megvolt, ki volt rakva flasztertéglával, meg kétoldalt még ott voltak a papírfák, de a templomnak csak a helye volt meg. Ott emeletes házat építettek később. A temetőnket meg fölszántották. Pedig nekem minden elődöm ott volt eltemetve.

¹ Harmat- Sík: *Szent vagy, Uram. Magyar kórus kiadása, Budapest, 1938. Csontfedelese, rézcsatos kötés. Számozott példány, a száma: 00986. Alaposan megviselt, ma is ezt használja a tulajdonosa, amikor a legközelebbi katolikus templomba, a mintegy tíz kilométerre eső Bácsra misére megy.*

Megbocsátás és emlékezés *

A legfontosabb keresztény imádságunkban, a Miatyánkban, csak egyetlenegy erkölcsi követelménnyel találkozunk. A Krisztustól származó imában azt kérjük Istentől, hogy „bocsássa meg bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”. Az evangéliumokból viszont valamennyien jól tudjuk, hogy a krisztushívó embert számos más erkölcsi követelmény is kötelezi. Felsorolás helyett emlékezzünk csak a hegyi beszédben támasztott erkölcsi követelményekre, vagy a Jézus részéről annyiszor kiemelt szolidaritásvállalásra a szegényekkel. Ezekből semmi sem került bele a Miatyánkba. Kivéve a megbocsátást. A megbocsátást, ami a legigényesebb és a legnagyobb mértékben embert próbáló erkölcsi feladat. Megbocsátást kérünk Istentől, de ezzel párhuzamosan az emberek közötti kölcsönös megbocsátásért is imádkozunk. Isten megbocsát, az emberek is meg kell bocsátania.

Mindannyian tudjuk, érezzük, vagy legalább sejtjük, hogy a megbocsátás és a megbékélés esetében a legnehezebb erkölcsi téma és kihívás előtt állunk. Egyáltalán nem könnyű megbocsátani, és nem könnyű kibékülni. – Még a mindennapi apró-cseprő nézeteltéréseink közepette sem! Sokszor van harag, gyűlölet, bosszúvágy, visszavágási szándék a szívünkben. Mindez akkor hág igazán a tetőfokára, amikor az emberi élet kioltásáról, ártatlan személyek válogatás nélküli halálra kínzásáról, kivégzéséről, vagy az ember különböző módon történő megalázásáról van szó. A megbocsátást és a kibékülést tovább nehezíti az a tény, hogy az ember nehezen vallja be bűnösségét. Hibánkért, bűneinkért az

esetek többségében másokat vagy a körülményeket okoljuk. Minden ember igazolni akarja tettét. Tisztára akarja mosni önmagát mások előtt, és saját lelkiismerete előtt. Tagadja tettét. A bűnös mindent megtesz, magyarázatokat keres, csak hogy ne kelljen vállalnia a felelősséget. El is zárkozhat az áldozatoktól mintegy azt üzenve, hogy nem érdemes velük foglalkozni. Ő, a gonosztevő minősíti az áldozatot: jelentéktelen emberi lénynek tartja, törvénszegőnek, olyan lénynek, aki nem érdemli meg, hogy éljen, s ezért neki – a gonosztevőnek – jogában áll döntenie a másik sorsa fölött.

Az áldozat, a szenvedő alany rendkívül nehéz helyzetét még nehezebbé teszi az, ha meghunyászkodik, ha önmagába zárkózik. Előfordulhat, hogy az áldozat maga is egy pillanatban alacsonyabb rendűnek és érdemtelennek kezdi érezni magát. Ilyen helyzetekben gyógyírként hat, ha a sértett nem a veszteségre összpontosít, hanem saját maga helytállására az embertelen körülmények közepette. Mert mindannyiunk számára nagy erő és vigasz az, ha tudjuk, hogy a gonoszság közepette nem váltunk gonoszakká, hogy gyilkosok között nem lettünk gyilkosokká, hanem megőriztük emberi méltóságunkat. Emberi tartásunk a gonoszság fölött állt, még ha sebzett és vérző szívvel is. Dicső győzelem az, amikor az ember embertelen körülmények között is meg tudja őrizni emberi méltóságát.

Az elhunyt áldozatokat illetően kötelességünknek érezzük, hogy kiharcoljuk emberi méltóságuk visszaállítását. El kell ismerni – és el kell ismertetni, hogy az áldozat ember volt. Az emberi méltóság alapja pedig az, hogy az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtett lény. Az ártatlan áldozatokról való mai megemlékezésünk nem bosszúvágy, hanem kiáltás az élőkhöz és ima az Istenhez – hogy elfogadást nyerjen az a tény, hogy áldozataink emberi méltósággal rendelkező lények voltak. Tudjuk, hogy ebben a világban nem szün-

* A budapesti Szent István Bazilikában 2010. november 28-án, advent első vasárnapján, szentmisét mutattak be a délvidéki ártatlan áldozatokért, Köröstyös Krisztof és Kovács Krisztof újvidéki ferencesek vértanúságának emlékére. A misét dr. Harmath Károly újvidéki ferences szerzetes celebrálta, ő mondta ezt a szentbeszédet is.

tethetjük meg végérvényesen a rosszat és a bűnt, de azt követelhetjük – és követeljük is! –, hogy az áldozatok méltósága elismerést nyerjen. Követeljük ezt azért, mert tudjuk, hogy a sebek gyógyulása igazán csak akkor kezdődik el, amikor az áldozatoknak visszaadjuk emberi méltóságukat. Egyszerűen azért szállunk síkra, hogy visszanyerjék emberi méltóságukat és önazonosságukat.

Az utóbbi évtizedekben a politikában is egyre gyakrabban alkalmazzák a bocsánatkérést, a megkövetést – vagy ahogyan II. János Pál pápa mondta: az „imát a megbocsátásért” mint a gyógyulás eszközt. Az ilyen gesztusok célja a történelem romboló erejének a mérséklése, és olyan utak feltárása, amelyek serkentik a kapcsolatokat és az együttműködést. Ha megszabadulunk a történelem terhétől, könnyebben tudunk tovább lépni. A nehéz teher cipelése mindig is akadályozza a biztos és gyorsabb haladást.

II. János Pál pápa az „emlékezés megtisztításáról”, a történelem megtisztításáról beszélt. Nem arról van szó, hogy kimerítő pontossággal fogalmazzuk meg a történelmi vétket, nem is arról, hogy csupán bírósági perek keretében vonjuk felelősségre a letűnt generációk gyilkos tagjait. A jogi szankcionálás sok esetben nem is lehetséges. Egy-egy bírósági eljárás olykor még nehezebbé tehetné a jelent. Arról van szó, hogy nevén nevezzük a gyereket: elsősorban, mondjuk ki – vagy mondassuk ki - világosan és nyilvánosan, hogy egy adott igazságtalanság valóban megtörtént, másodsorban pedig, hogy hangot adjunk azon álláspontunknak és meggyőződésünknek, hogy a történelmi gonosztettek vonatkozó etikai elvek továbbra érvényben vannak. A gonosztettek erkölcsileg sohasem igazolhatók.

A megemlékezésnek a múlt tisztítása mellett van még egy fontos mozzanata. Az emlékezés gátat vet a múlt megisméltődésének, a múlt visszatérésének. Aki nem emlékezik vissza a történelemre, az arra van ítélve, hogy minduntalan megismételje azt. Az emlékezés megakadályoz a múlt bűnös tetteinek a megisméltésében. Ezért nyugodtan mondhatjuk, hogy az emlékezés kötelesség.

Jogosan állapítjuk meg, hogy az emlékezés nem egyszerű és nem könnyű dolog. Az emlékezés helyett ajánlhatnánk a múlt feledését. Mondhatnánk azt, hogy volt, ami volt, azon már nem lehet változtatni, ne is foglalkozzunk vele. De vajon

ez elegendő-e ahhoz, hogy magunk mögött tudjuk a történelmi igazságtalanságot? Vajon nem az történik-e, hogy a visszaemlékezés új összetűzésekhez vezet. Az emlékezés és a megbékülés közötti viszony azonban nem ilyen egyszerű. Mi itt Európában három modellről szoktunk beszélni: arról, amit a Biblia kínál, valamint arról, amit a felvilágosodás és a nacionalizmusok kínálnak.

Az utóbbi évtizedekben – még a politikában is – a bibliai modellt alkalmazzák. Számunkra ez magától értődőnek számít, hiszen a Biblia Isten kinyilatkoztatása. A Bibliában az emlékezés és a megbékélés kulcsfontosságú szerepet játszik. A szent könyvekben gyakran találkozunk az „emlékezzél” felszólítással. Az emlékezés a választott nép történetének sajátossága, „hebreicum”-ja. A Biblia embere két dologról emlékezik meg: Jahvéról és önmagáról. A zsoltárokat olvasva látjuk, hogy Jahve megemlékezik az ő népéről, de Izrael is megemlékezik Jahvé üdvösségszerző tetteiről, vagy pedig azt kéri Jahvétől, hogy ne rója fel, ne emlékeztesse őt elkövetett bűneire.

A 103-ik zsoltárban imádkozzuk:

„Áldjad, Ielkem, az Urat,
és ne feledd, mennyi jót tett veled!
Megbocsátja minden bűnödöt,
és meggyógyítja minden gyöngeséged.
Megmenti életed a pusztulástól,
kegyelemmel és irgalommal koszorúz.”

A Szentírásban tehát szorosán együtt jár az üdvösség és a vétek. Az emlékezés – a nem feledés – azért fontos, mert a jelent a történelem, a múlt határozza meg. Az Újszövetségben mindez még erőteljesebben jut kifejezésre. Csak egyetlen helyet említek. Percek múlva itt a szentmisében is felelevenítjük Jézus utolsó vacsorai parancsát a tanítványoknak: „Ezt tegyétek az én emlékezetemre”. Ez a fajta emlékezés nem visszatérés a múltba, hanem az egyetemes kibékülést szolgálja. Ha eleget teszünk Jézus parancsának, akkor megisméltődik az áldozata, amelyben megvalósul a kiengesztelődés Isten és az ember között, valamint ember és ember között. A múltban végbe ment esemény új helyzetet hoz létre a jelenben. A görög „kallag” kifejezés „cserét”, „változást” jelent. A megromlott viszonyok visszaállításáról van szó. A múlt rosszat, bűneit az új élet lehetősége cseréli fel.

Az embernek szüksége van az emlékezésre, hogy le tudja vetni – vagy divatos szóval élve „fel tudja dolgozni” - a múltat. A múlt elbocsátása nélkül nem lehet új jövőt kezdeni. Ha a múlt rabságában élünk, akkor nincs kitörési lehetőségünk a

jövő felé. A rabság ugyanis mindig megbénít. Feladatunk, hogy széttörjük a történelem gonoszságainak rabláncát.

(Vajdaság MA, 2010. november 28.)

Pilátus

Megbocsátással jövőt építeni

Dr. Harmath Károly ferences rendi atyával
beszélgettünk mártír rendtestvéreiről

A budapesti Szent István Bazilikában november 28-án, vasárnap 13 órakor szentmisét mutatnak be Köröstyös Krizosztóm és Kovács Kristóf újvidéki ferencesek vértanúságának emlékére, akiket 1944 őszén végeztek ki Tito partizánjai a vajdasági székvárosban. A misét dr. Harmath Károly OFM atya, az újvidéki Ferences Rendház főnöke celebrálja. Vele beszélgettünk a két vértanú papról.

Mért kellett meghalnia Köröstyös Krizosztóm és Kovács Kristóf ferences szerzeteseknek 1944 őszén Újvidéken?

– A rendelkezésemre álló információk alapján két okot lehet felhozni. A történészek feladata lesz, hogy pontosan meghatározzák, mi volt az alapvető ok. Az első biztos az, hogy magyarok voltak, tehát a magyarságuk miatt. Akkor nagyon sok embert összeszedtek itt, az utcánkban. Kétszáz méterre tőlünk van egy kereszteződés, ahol nagyon sok leány siratta az édesapját, akiket itt az utcán a tömegben vezettek el. Ekkor vezették el az atyákat is. Másrészt, kialakult egy hagyomány, amely szemtanúk véleményére támaszkodik, hogy őket a kezdetben nem tervezték elvinni, hanem valaki jelentette, hogy három szerzetes tartózkodik itt, a rendházban (Köröstyös Krizosztóm, Kovács Kristóf és Kamarás Mihály – a szerk.). Amikor a partizánok bejöttek a rendházba, a házfőnököt nem akarták elvinni. Köröstyös Krizosztóm atya nem volt idős, 36-ik életévében járt. Előtte különböző helyeken szolgált, egészen Amerikáig és tábori lelkes is volt. Neki köszönhető, hogy a Don-kanyarból egy nagyobb számú katonának szerencsés volt a hazatérése. Megmentette őket. Útközben megbetegedett, nagyon komoly isíászt szedett össze. Öregnek nézett ki, idősnek és betegnek hatott. Tanúk elmondása szerint a partizánok azt mondták neki, hogy „öreg, téged nem viszünk el”. Ő erre azt mondta, hogy ha a testvéreket viszik, akkor őt is vinni kell. Ez már egy teljesen új momentum, azt jelenti, hogy ő a testvérek miatt felelősséget érzett.

Kristóf atya pedig kimondottan azzal a szándékkal jött Újvidékre szolgálni, hogy ő vértanú akar lenni. Hogy erre milyen formában kerülhet sor, azt nem tudhatta. Sejtethetett valamit, hogy háborús időkben talán ilyen kimenetelre is sor kerülhet, de figyelmet érdemel, hogy már elhurcolásuk előtt jelezte, ő vértanúként akar meghalni. Amikor már haldoklott, az életben maradt Kamarás Mihály atya elmondása szerint az utolsó szavai azok voltak, hogy sic debuit esse, tehát így teljesedett be, így kellett lennie, így a helyes. Tehát a magyarságuk és a meggyőződésük is előtérbe került elhurcolásuk és kivégzésük vonatkozásában.

Esetükben, ahogy sok-sok ezer vajdasági magyar esetében sem, nem folyt bírósági eljárás. Agyonlőtték vagy agyonverték őket...

– Bírósági tárgyalás nem volt. Az újvidéki hajógyárnál lévő folyamórszagra vitték be mindhármat. A hívek közül néhány napig fiatalok látogatták őket. Vittek nekik pokrócot és élelmiszert is. Harmadik vagy negyedik napon, amikor adták volna át Krizosztóm házfőnök atya részére, amit vittek, akkor a másik atya a nyakára mutatva jelezte azt, hogy már kivégezték. Hogy miként történt, ezt nem tudjuk. Annyit tudunk, hogy muzsikálás közben verték, ütlegelték a haláláig. Hogy hol van eltemetve Krizosztóm atya, azt sem tudjuk. Valószínűleg a valamikori kátyi erdőben, az egykori mészárszék közelében.

Mi történt Kovács Kristóf atyával?

– Kristóf atya és Mihály atya a menettel tovább mentek. Ők Péterváradon rendkívül nagy vallási szolgálatot teljesítettek. Egész éjszaka gyóntatták a mintegy négyezer elhurcolt férfi közül a gyónni akarókat. Ha az ott lévők fele meggyónt, az is rendkívül sok. Utána, ahogy haladtak Tekija felé, a meggyötört Kristóf atya már csak lassan tudott haladni, közben még jobban verték és nemsokára meg is halt. Elhalálzásának körülményeiről két változat létezik. Az egyik szerint összeverték és

tovább szállították, a másik szerint földobták egy arra menő orosz katonai járműre, arra egy partizán nő felugrott és sorozattűzzel végzett vele ott fenn, a kocsin. Föltételezzük, hogy Indiánál, a vasútállomás közelében lévő tömegsírban van elhantolva. A kilencvenes évek kezdetén jártunk ott, azon a területen, készítettünk egy dokumentumfilmet. De nem sikerült forgatnunk, mert a helyi rendőrségre bevitték az operatőrt és társát. Engem pedig aztán behívtak. Ez azt jelenti, hogy a környékelieknek még ma is gondjuk van ezzel a tömegsírral, mert nem engedik, hogy a magyarok megközelítsék. Sokatmondó ez a félelem. Kamarás Mihály atya túlélte a megpróbáltatásokat. Ma a budai rendházban él.

Mindennek ismeretében milyen érzés felvállalni azt, hogy Budapesten a Szent István Bazilikában vasárnap délután egy órákor ön celebrálhatja a szentmisét a vajdasági magyar áldozatok, köztük a két rendtestvér emlékére?

– Nehéz is, meg könnyű is. Könnyű azért, mert annak örülök, hogy ha már pap vagyok, a jó Isten erre hívott meg, hogy imádkozhatom azokért, akik elhunytak, és a szentmisét bemutathatom, ami az én hitem szerint rendkívüli érték. Ez a könnyeb-
bik és az örömteli része. A másik része pedig egy

nagy kihívás, mert itt nagyon sok elemmel kell számolni, sok oldalról kell a dolgokat megközelíteni. Számomra az alapvető kihívás az, hogy miként lehet megbocsátani, hogyan lehet feldolgozni a múltat, mit kell tenni azért, hogy elismerjük és emlékezzünk a történetekre, ugyanakkor építsük a jövőt. Mert az a tapasztalatom: mind az egyén életben, mind egy közösség életében is, ha csak a múlt sebeit nyalogatjuk, akkor nagyon sok energiánk megy rá. Közben változtatni semmit sem tudunk. A halottakat sajnos feltámasztani már nem tudjuk. Az, ami számomra fontos lenne: elérni azt, segíteni az embereket abban, hogy a történeteket fel tudják dolgozni. Meg tudjanak bocsátani, de nem felejteni, és menni tovább, mert előttünk az élet áll. A halál kultuszát nem támogathatjuk, és nem dicsőíthetjük. Nekünk az életet kell kézben tartani, az életben kell megtenni azt, amit megtehetünk. A hozzátartozóikat elvesztett személyeknek reményre, támaszra van szükségük, hogy túl tudjanak lépni a történeteken, hogy teljes életet tudjanak élni. Ott, ahol van megbocsátás, bármennyire is nehéz megbocsátani, ott az ember megkönnyebbültebben, nyugodt lélekkel, más meglátással tud a mai naphoz viszonyulni és tervezni a jövőt.

(Vajdaság MA, 2010. november 28.)

Vándor

Czakó Gábor

Hunfalvyzmus, hantik és dakoták

Akadémiánk legerősebb embere a Bach kortól 1891-ben bekövetkezett haláláig *Hunfalvy Pál* jogász volt. Ő volt a főkönyvtáros, a szaklapok szerkesztője, nyelvészeti és néprajzi művek szerzője, főrendiházi tag, vagyis teljesen rendben volt, ami a rangokat, hadállásokat és a kapcsolati tőkét illeti. Mindezek birtokában Budenz József segítségével kezében tartotta a nyelvészutánpótlás nevelését több nemzedéken át. Minden erejével küzdött azért, hogy nyelvünknek a Czuczor-Fogarasi szótárban kifejtett szerkezete, szemlélete és gyökrendje „a tudományosság teréről leszoríttassék.” A Szótár ugyan nem cáfolja a finnugor rokonítást, de mást is megenged. Hunfalvyék a magyar nyelv vizsgálatát éppen e rokonításon keresztül végezték, és semmi mást nem engednek meg.

Számítógéppel megvizsgáltuk a Czuczor-Fogarasi és a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, a TESz. nyomán készült Magyar Etimológiai Szótár, a MESz. szövelemzéseit. A MESz. a gyökrend elvetése folytán gyakorlatilag megfordítja a magyar szóképzés irányát, továbbá, a magyar-finnugor viszonyban pedig kizárólag finnugor→magyar szófejlődési irányt enged meg. Ez komoly módszertani hiba. Először azért, mert szót átvenni csak egy nyelvből lehet. Ámde „finnugor nyelv” mint olyan, nincsen, és egy olyan sem akad köztük, amely a többinek ősnyelve volna, mint a gót a németnek, a latin az olasznak, spanyolnak.

Hacsak nem a magyar? E pajkos kérdést komolyra fordítva: mi az oka annak, hogy a finnugor és ugor ősnyelv szavait döntően a rokonokéból vezet le a TESz? Miért nem elsősorban a magyarból, amely a többinél, különösen az ugoroknál, sokkal régebb óta adatolt, és szemlátomást nagyságrendekkel állékonyabb?

A ragozó – szabatosabban toldalékoló nyelvben – elvileg és alapesetben kétféle saját szó létezik¹.

¹ Itt most nem térek ki a jelentésátvitel, a szóhasadás, a szóvegyülés stb. eseteire.

Az egyik az önálló gyök, pl.: 'becs', a másik a gyök ragasztásával készül, 'becsül'². A hunfalvysta nyelvészet ezt nyíltan nem megtagadva szétdúlta nyelvünk „természeti rendét”³. Elemzéseiben a magyar a ragozóból hovatovább *elvonó* nyelvvé alakult. Például 'hossz' szavunk nyelvújítási elvonás a 'hossza' alakból. A 'kanyar' a 'kanyarít'-ból vonódott el, az 'inger' az 'ingerel'-ből, (a hangutánzó 'karc' egyrészt a szintén hangutánzó német *kratzen* átvétele, másrészt elvonás a 'karcol'-ból. Ha valaki azt hinné, hogy hunfalvysta nyelvtársunk titokban sem tud a gyökökről, téved. Szerinte a 'kör' a 'körül'-ből, a 'ker' a 'kerül'-ből. 'Ír' népvünk az 'Írország' szóból vonódott el. Nyelvédessanyánk ostobaságában azt hitte, hogy Írország anyyi, mint az írek országa.)

Hogy nem alkalmi tréfáról, hanem előrehaladott, „tudományos” folyamatról van szó, arról a *Magyar Etimológiai Szótár*⁴ vall. Szerinte 41 szavunk keletkezett valamely „tő” toldalékolásával és 245 – hat-szor anyyi! – „szóelvonással”, vagy picit értelmebben: „elvonással”!⁵

E logika szerint előbb állt össze a fogat, s belőle fejlődött ki – elvonással – a ló.

* * *

E nyelvbüvészeti eljárás összefügg a Budenz-szabállyal, miszerint az igazi finnugor szavak mind kétagúak és magánhangzóra végződnek. Ez pl. a finnben így is van. Hanem a magyar gyökök egy tagúak. Kívülük személyes névmásaink, mutatószavaink, továbbá számos egyéb szavunk pl. 'fa' egy tagú. *Molnár Zsolt és Czeglédi Cecília számí-*

² N.b: mi a tőröt toldalékolnánk, ha nem volna gyök? Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, Pest, Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál, (CzF.) I. köt. III. Szakasz. Szócsaládosítás. 15. skk. Old.

³ Kresznerics Ferenc: Magyar szótár, 1831-32.

⁴ Tótfalusi István, Arcanum DVD Könyvtár VI., 2004

⁵ A számolást géppel végeztettem, ám mindkét csoportból kihagytam a nyilvánvalóan idegen szavakat. A határesetek okozhatnak némi pontatlanságot, de nem érintik az arányokat.

tásai szerint szókincsünk kétharmada (!) hang- és jellegutánzó. Hogy ezeknek a konok egytagúságán kifogjanak, a TESz. szerint pl. a 'loccs', 'kop', a 'loccsan'-ból, 'koppan'-ból keletkezett elvonással, mintha a loccsanó vízcsöpp, vagy koppanó dió ragozta volna magát pottyánás közben.

Nyirkos István írja, hogy korai igéink közt nem találtatott olyan, mely szervesen szóvégi magánhangzóval bírna. (Nyirkos, 2009)⁶ Vagyis nem volt kéttagú. Ráadásul a magyarnak közel 200 – a MESz-ben 188 – szava egyszerre ige is, főnév is, mint pl: *les*, *nyom*, *fűz* stb. Általános vélemény szerint igeneveink száma hajdan magasabb volt, ami valószínű, hiszen a kezdeti beszéd nyilván egyszerűbb lehetett, a mainál kevesebb nyelvtani szempontra tekintett. Mindebből az következik, hogy a kettős szerepet játszó „korai igéink” serege a főnévi működése alkalmából sem vált kéttagúvá, és a Budenz-szabály kedvéért sem ejtődtek példaszavaink *lesunak*, *nyomunak*, *fűzunak*. A kérdésben sokat hivatkozott Tihanyi Alapítólevél (1055) elhíresült *utu* szóalakja ugyanott *outnak* is íratott, s nem *outuként*, s előfordul ott a *kut* is, a *fok* is végmagánhangzó nélkül.

Lényeges, hogy valamennyi magánhangzónk őnmagában is gyök: *á-sít*, *e-szik*, *ó*, *ő-zik*, *u-gat*⁷ ami ismét azt erősíti, hogy a magyar alapszó a régiségben nem volt kizárólag kéttagú.

* * *

A TESz. tömérdek példájából vegyük alaposabban szemügyre 'becsül' szavunkat. 1416-ban kelt iratban maradt ránk, s ugyane századból még vagy hat alakja köztük a 'becsületlenség', a 'becsület', a 'becsületes'. Maga a radix, a gyökér/gyök, a 'becs' 1456 körüli. A TESz. magyarázataiban ezt írja: „Ismeretlen eredetű szócsalád. Tagjainak egymáshoz való viszonya nem világos; lehetséges, hogy a névszók elvonások a korábinak látszó becsül-ből.” Tehát a szócsalád nem a *becs* gyök toldalékolásával, hanem *elvonással* keletkezett. Kíváncsi vagyok a műveletre! Vajon mit, miként kellett és lehetett! elvonni a *becsül*

⁶ Nyirkos István: Kivétel nélküli volt-e ősi szavainkon a tövég-hangzó? Magyar nyelvjárások, Debreceni Egyetem Magyar nyelvtudományi Tanszéke, XLVII, 111-117, <http://mnytud.arts.klte.hu/mnyj/47/07nyirkos.pdf>

⁷ Cz. G.-Juhász Zoltán: *Beljebb a magyar észjárásba*, CzSimon könyvek, Bp. 2010 (102. skk. old)

5 betűjéből, hogy eljussunk a *becstelenség* 11 hangjához?

A szótárban 'becs' szócikk nincs.

* * *

Ha az ember észrevesz ilyesmiket a szakirodalomban, akkor nem tudományos vita indul, mivel a hunfalvyzmus párbeszédképtelen, hanem ráfogják az illetőre, hogy finnugor-ellenes. Na és? Vonná meg a vállát bárki a művelt világban, ahol tudják, hogy a „tudomány a hatályos tévedések összessége” – a cáfolatok révén halad előre a megismerés. Nálunk, aki ilyen gyanúba kerül, annak vége. „A tudomány ott végződik, ahol a magyar nyelv finnugor eredetét elkezdik kétségbe vonni. – Szögezte le Engel Pál akadémikus⁸. S hozzátette: – „Ami ezen a ponton túl van, az a szellemi és politikai alvilág.”

Ez az ítélet elhangzott ellenem a Magyar Tudományos Akadémián és a Magyar Rádióban is. Természetesen kijelentő módban, érvelés, és védekezési lehetőség nélkül. Esszét írtam ugyanis Nyelvédesanyánk meg a hunfalvyzmus címmel, amelyben kimutattam, hogy nyelvtudományunk hatalomtudományá vált az utóbbi másfélszáz évben, mely anyanyelvünket egy elavult módszertan szerint sanyargatja a nyelvrokonítás örve alatt. A dolgozat először a Kortársban, végleges alakban a Beljebb a magyar észjárásba c. könyvben jelent meg. Ez a mű Juhász Zoltán népzeneész, kutatómérnökkel közös.

A vád természetesen hamis, mint általában a hatalmi vádaskodás. Rajk Lászlónak sem kellett titoista ügynöknek lennie ahhoz, hogy elvtársai e vád alapján kivégezzék.

Bizony, bizony, az elítélt dolgozat elején, a második bekezdésében ez áll: „...a finnugor nyelvrokonság tény.” A rokonság-kérdés tárgyalása és vitathatósága ezzel persze nem ért véget. A tudományban ugyanis örökre lezárt ügyek nincsenek, továbbá a magyar nyelv különleges természete miatt. Hunfalvy Pál, Budenz József és követőik máig nem tudták beilleszteni rendszerükbe se ezt, se azt.

A rokonságot kezdetben nyelvi és korabeli szóval: faji egységként értelmezték. Trefort Ágoston (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter,

⁸ Engel Pál: *Úrigyerekek tévúton, Népszabadság*, 2001. május 12.

aki a finnugor őstörténet hivatalossá tétele ellen tiltakozó magyaroknak – sokak szerint – ezt válaszolta: „Tisztelem az urak álláspontját, nekem azonban – mint miniszternek – az ország érdekeit kell néznom, és ezért a külső tekintély szempontjából előnyösebb finnugor származás princípiumát fogadom el, mert nekünk nem ázsiai, hanem európai rokonokra van szükségünk. A kormány a jövőben csakis a tudomány ama képviselőit fogja támogatni, akik a finnugor eredet mellett törnek lándzsát.”⁹ A származás és eredet szavak jelzik a „faji” egységet, noha a kortársak is látták, hogy nem hasonlítunk sem a mongoloid ugorokra, sem az északias észtekre-finnekre. Róluk az is kiderült, hogy zenéjük is távol áll a miénktől.

Népdalaink száma nagyjából negyed millióra tehető, több, mint a finnugor és germán népeké összesen. Zenénk nagysága mellett különleges is. Kodály Zoltán, nem mellékesen Akadémiánk elnöke, írta: „Zenénk törzse épp oly rokotalan Európában, mint a nyelvünk. Eredetéből ezerévi érintkezés, idegen hatás sem tudta kiforgatni.” Nyelvünket sem.

Említett közös könyvünkben Juhász Zoltán számítógéppel megvizsgálta a magyar népzene hatalmas mintáját – 2500 dalt! – és arra az eredményre jutott, hogy népzeneink beszédünkhöz hasonlóan gyökökre épül.

Juhász népzeneinket összevetette 24 másikkal, és számokkal, hangzó példákkal bizonyította, hogy a finn minta – 2400 dal – bár lényegében ún. nyugati zene, sokkal közelebb áll a magyarhoz, miként azt eddig gondoltuk. Még érdekesebb, hogy a magyar legközelebbi zenei rokona a hanti: mind a kb. 250 vizsgálható dala magyar zenei gyökökre épül. Kiderült, hogy igen közel áll hozzánk a kaukázusi karacsáj (1100 dallam) – őket nagy nyelvészünk,

Szentkatolnai Bálint Gábor a kazárok ivadékainak s rokonaiknak tartotta. A Volga-vidéki török (1100) népek a hajdani Magna Hungária területén élnek, ott, ahol Juliánusz megtalálta a magyarokat. E rokoni körbe tartozik az anatóliai török (2200) valamint a dakota (1000) népzene! Kiderült, hogy a hanti zenei gyökök mind a hat rokon zenei nyelvben szépen kimutathatók. Ámde a hantik dalai zömmel csak gyökök, a többiek viszont egymáshoz hasonló strófákat énekelnek.

Mi történhetett?

A dakoták legkésőbb az utolsó jégkorszak végén, 10-12-ezer évvel ezelőtt keltek át Amerikába, tehát a közös zenei ősnyelv csakis ezt megelőzően alakulhatott ki. Akkor, amikor az említett hat nép elődei még együtt éltek valahol Euráziában.

Mivel „a hantiknak vannak strófikus dallamok is, közvetlen bizonyítékunk van egy valamikori, a hantikkal is közös, strófikus dallamokban is bővelkedő zenekultúra létre.” Ennélfogva „nem áll meg az a feltevés, hogy őseink az ugor (hanti) rokonoktól elválva hozták volna magukkal gyökeiket és motívumaikat, amiket később strófákba rendeztek.” Véletlenül hajszálra olyanokba, mint a többiek!? „Az valószínűbb, hogy a közös kultúrából kivált és északra húzódtott hantik alakíthatták a strófikus dallamokat motívikusokká.” Vagyis „a hanti zenei »fejlődés« a magasabban szervezett állapotok felől haladt az egyszerűsödés irányába.” Sajnos, ilyen is van. Semmi bizonyíték nincs arra, hogy ami egyszerűbb, az régebbi is volna a bonyolultnál. Egyszóval a rokonság létezik, ám nem mi származtunk a hantiktól, hanem ők mitőlünk.

Erős bizonyítékot kapott az ugor-magyar rokonság. Mi akkor a baj? Nem ilyen lovat akartak.

(333-334. Beavatás)

⁹ Valószínűleg e hatalmi szóval kapcsolatban írja Szentkatolnai Bálint Gábor (1901) előszavában: „(...) a balti provinciái német tudósok által nagyra fújt finn nyelvet miniszteri rendelettel a két egyetem (az idő tájt Magyarországon csak Budapesten és Kolozsvárt volt egyetem – CzG.) fiatalságára erőszakoltatta az, akinek egyedül boldogító tanát jószántából egyetlen magyar tanuló sem akarta hallgatni (...)”

Isten veled, Magdikám!

Anyaországi magyarok kitoloncolása a jugoszláv-magyar határon

Isten veled, Magdikám! Kiáltja bele a sötét éjszakába közel hatvanhat év távlatából is az egykori cöfös kislány, a ma már nagymama korú emlékező, sebeit szaggató szomorú asszony.

Zenta, 1944. októberi vagy novemberi borús őszi nap. A csonka család ott szorong a nagyszülők országúti, a katolikus temetőre néző házuk utcai szobájában. A hosszú fehér bajuszú jószágos nagyapa,¹ a szelíd nagyanya és legidősebb gyermekük családjával, férjével és nyolcéves kislányával, az egyetlen unokával. Hiányzik a legkisebb lányuk, akinek tavaly kötötte be a fejét egy itt szolgáló magyar katona. S csak az Isten a megmondhatója, mi lett velük, élnek-e még valahol. A közép-ső, a fiú pedig feleségével a város másik felében szorongva töpreng eljövendő bizonytalan sorsuk felett. Mitévők legyenek? Menjenek? Maradjanak? Ki tudja?

A kislány úgy issza magába a hallottakat, mint a szivacs, a kisszéken ülve feszülten figyeli a beszélgető ideges felnőtteket. Azok pedig felszabadultan társalognak egymással, hiszen a gyerek úgy sem érti még pontosan, miről van szó. Pedig tévednek, nagyon is érti, miről beszélnek. Azért vannak itt, mert ma hajtják át az újonnan visszaállított jugoszláv-magyar határon a nem idevalósiakat, a még itt maradt anyaországi magyarokat. Eddig a temető melletti kaszárnyában tartották őket fogva. Hirtelen kis szívébe markol a félelem, akkor Magdit is, most már őt is elveszíti. Nem volt elég, hogy a kis zsidólány, Hajnalka, szintén osztálytársa egyik-

napról a másikkra eltűnt az életéből. Hiába kérdezősködött felőle, a felnőttek mind kitérő választ adtak, még a tanító bácsi is, csak anyuka mondta, hogy nagyon messzire elköltöztek. Azóta is az iskolatáskájában őrzi Hajnalka neki festett rajzát, a sárga virágot, amelynek azaz érdekessége, hogy mivel nem volt sárga színese tojássárgájával festette ki. A tojássárgája érdekes repedezett réteget képezett, a többi iskolás gyerek is, hogy megcsodálta. Mert úgy bizony ő alig nyolcévesen már harmadikos elemista. Igaz, a háború miatt nem készült sem elsőben, sem másodikban osztályképük, így nem maradt az osztályáról más emlékképe csak az, amit a szívében őriz. Magda családjá Magyarországról jött át, ott laktak közel hozzájuk az Alvégen, a pékkel szembeni sarokházban. Lakók voltak és igen szegények. Több kistestvére volt és ő hogy szeretett hozzájuk járni, mert neki nem volt testvére egy sem, de még unokatestvére sem. Milyen jó is volt velük játszani, bújócskázni és a kicsiket Magdival babusgatni! És most ennek is vége, vége! Ma hajtják őket át a határon!

Hirtelen egy furcsa szó üti meg a fülét – TRIANON. Mi lehet ez? Megkérdezi nagyapját.

– Trianon egy franciaországi kastély, ahol a te kis sorsod is megpecsételődött. Most már úgy látszik, reménytelenül.

Ekkor valami moraj szűrődött be a csukott ablakon. A felnőttek mind az ablakhoz rohantak, hogy onnan titokban búcsút intsenek a szerencsétlen kitoloncoltagnak.

A kislány is felugrott, és uzsgyi, kiszaladt az udvarra, onnan meg a mindig nyitva tartott kapun ki az utcára, hogy utoljára láthassa kis barátnőjét, Magdát. Az utca teljesen kihalt volt, nem volt ott kint egy szál lélek sem. De hogy is mert volna valaki még mutatkozni is, attól való félelmében, hogy őt is belökhetik a sorba. Csak a kislány áll egymagában, teljesen egyes egyedül. És csak nézett, egyre csak nézett balra a kaszárnya felé,

¹ Nagyapa az első világháborúban a császári és királyi szabadkai 86. gyalogezred 64. gyalogdandár alárendeltjeként harcolt a keleti orosz fronton. Ezüst vitézségi érmet is kapott, amit Trianon miatt csak nemrégben 1944. június 10-én kaphatott kézhez. S háborús rokkantként nyugdíját sem élvezhette csak nagyon rövid ideig. Hadtörténeli Levéltár, Budapest, Szem. ny. cs. 1943-as lktatókönyv (99 sz.) 11.253/43 szám alatt. Mindezt az itt ücsörgő kicsi lány fogja majd sok-sok év után kikutatni!

csupa szemmé válva, hogy meglássa Magdit. Hiszen meg kell látnia még utoljára. A tömeg rendezetlen sorokban, kik egymásba kapaszkodva, ki meg csak magányosan fáradtan támolygott, s egyre csak közeledett és érthetetlenül morajlott. A kislány felüli oldalon is bácsik, terelték a tömeget.

A kislány meg csak állt az árokszélen, lecsúszott harisnyájában, egy szálmagában és csak nézett, nézett. Már ott imbolygott előtte a tömeg, de ő nem látta azt, akit keresett. Nincs Magdi sehol, sehol. Már a tömeg egyetlen kivehetetlen sötét masszává folyt össze a szeme előtt és sehol egy ismerős arc, - senki. A tömeg, mint egy meggyötört szerencsétlen embercsorda hömpölygött tovább, tovább rendületlenül.

A kislány lábai a rettenetes csalódástól szinte gyökeret eresztettek és hangtalanul mozgó szájjal csak bámult a tömeg után, s az utánuk felszálló, majd a még pár pillanatig a levegőben lebegő ezernyi széttépett iratdarabkákra, melyek mint a kérészéletű tiszavirágok szárnyaszegetten, immár holtan aláhullva behintették az úttestet. S ott is

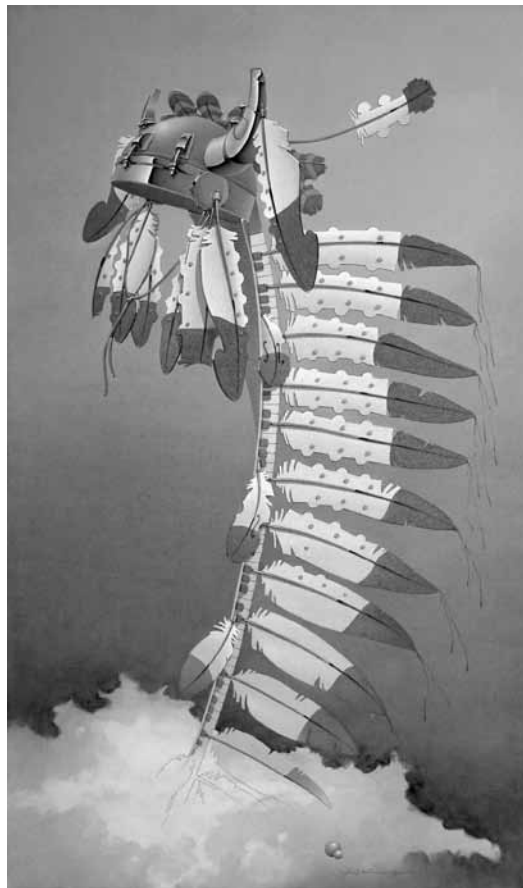
maradtak még pár napig, míg az őszi szél tisztára nem söpörte az útburkolatot.

A kicsi lány képtelen volt megmozdulni, csak állt és kétségbeesetten bámult a sarkon eltűnt tömeg után. Ekkor hallotta meg, hogy kétségbeesetten kiáltozva keresik. A család nem is sejtette, hogy kimerészkedett az utcára. Az édesanyja rohant sikoltozva feléje és kapta karjaiba a minden ízében remegő gyermekét.

– Miért jöttél ki, kislányom? –

Nehezen erőlködve nyitotta ki a száját azt rebegeve: Magda. Ekkor már mindenki ott volt. Babusgatták, vigasztalták a vigasztalhatatlan mély gyermeki bánatában, amely még mélyrehatóbb és fájóbb a felnőtt bánatnál is, hiszen gyermeki ésszel még csak fel sem fogható és meg nem bocsátható a szeretteink elvesztése. Nagyapja is megcirógatta a fejcskáját, a nagy ijedelem elmúltával, hogy a kicsi lány itt van, megvan! Csak rezignáltan csendesen megjegyezte:

– Látod, kis unokám, ez a Trianon, ez a te Trianonod!

Újra fognak élni

Moholy-Nagy László

Ami az életrajzból kimaradt

Moholy-Nagy László: Önarckép

A Kossuth rádió az idei év második napján újra felmelegítette a Gondolat-jelben a régi kérdést: hogyan ejtsük a világhírű képzőművész Moholy-Nagy László nevét? Abban maradtak, hogy a problematikus előnév végét a külföldiek mondják „i”-nek, mivel nem ismerik az „ly” betűt.

A kérdés bennünket, délvidéki magyarokat közvetlenül érint, ezért érdemes foglalkozni vele.

Novemberben Nagy Levente mint a művész rokona és műgyűjtő nyilatkozott a Kossuth rádióknak. A „ly”-variáció mellett voksolt igen határozottan.

Nos, akkor vegyük elő Kalapis Zoltán Festők nyomában című kötetét, amely 1990-ben jelent meg a Forum Könyvkiadó gondozásában. A szerző időt és energiát nem kímélve bányászta elő a feledés homályából azon neves festőművészek adatait, akik itt éltek és alkottak vidékünkön, többnyire a XIX. század végén és a XX. század elején. Csak néhányat emelek ki közülük: Than Mór

Emléktábla (Dudás Sándor alkotása) az adai házon

bácskai emlékei, Az elfelejtett Juhász Árpád újra közöttünk, A fiatal László Fülöp becsei és verbászi kapcsolatai, A sorsüldözött Farkas Béla, Moholy-Nagy László adai és moholi évei.

Ők azok az alkotók, akiknek pályafutását a fellelhető műveikkel közösen filmre is rögzítettük.

Hozzáférhetők a zentai Dokumentációs Központban azok számára, akiket érdekel kulturális múltunk. És azok számára, akik kutatásokat végeznek ezen a területen, hogy ne kelljen a nulláról kiindulni.

Moholy-Nagy László akkor vált világhírű képzőművésszé, amikor a 20-as években csatlakozott a Bauhaushoz, Walter Gropius csapatához Weimarban. Korát megelőzve a ma oly divatos alkalmazott művészet szószólója és művelője volt. „Nevéhez fűződik több mozgófestmény, a fény-szobor megalkotása, vagy az olyan tárgyak szerkesztése, amelyben a fény elnyelődését, visszaverődését szabályozni lehet. Legismertebb az 1922 óta készülő és az 1930-ban az iparművészek párizsi kiállításán bemutatott Fény-tér modulátor. Őt tekintjük ennek folytán a ma divatos »kinetikus művészet« megalapítójának, maga az elnevezés is tőle származik” – írja Kalapis.

Térjünk vissza a családtörténethez.

Moholy-Nagy László 1895. július 20-án született Bácsborsódon, családi neve ekkor még Weis volt – a bejegyzés megtalálható a bajai izraelita hitközség anyakönyvében. Apja, Weis Lipót a Latinovicsek földjén jószágigazgató volt, majd feltehetően 1897-ben kihajózott Amerikába és sohasem tért vissza. Az anya két gyermekével, a 7 éves Jenővel és a 2 éves Lászlóval édesanyjához költözött Adára, ahol megszületett a harmadik fiú, Ákos, 1897. március 19-én.

A művész életrajzírói az adai és moholi éveket vagy teljesen kihagyják, vagy felcserélik az időpontokat. Mérvadónak a legidősebb testvér, Nagy Jenő visszaemlékezése tekinthető, aki 91 éves korában, pesti lakásán így nyilatkozott: „Egy bérelt házban laktunk a főutcán, az Erzsébet Szállótól két-három házzal lejjebb, Mohol irányában, az Offner-ház mellett. Velünk átellenben egy ártézi kút volt, 12 lépcső vezetett le hozzá”.

„Mind a három Weis gyerek az adai izraelita népiskolába járt, ennek anyakönyvei, osztálynaplói megtalálhatók a zentai Levéltárban”. – írja Kalapis Zoltán. A bejegyzések néhol hiányosak. Túl sok a homály még mindig.

Az bizonyos, hogy Adáról Moholra költözött a család dr. Nagy Gusztáv házába. Egyes források szerint az agglegény ügyvéd a fiúk nagybácsija volt, mások szerint nem voltak rokonságban –

az anya házvezetőként került oda. De tény, hogy 1909-ben magyarosították a nevüket Nagyra.

Kalapis Zoltán évekig tudakozódott dr. Nagy Gusztáv ügyvéd moholi háza után a helybeli lakosok körében, de az épületet nem tudták megmutatni. Végül ez esetben is Nagy Jenő vezetett nyomra. „Az életerős öregúr pesti otthonában írószert vett kezébe és egy papírlapon megadta a ház pontos helyrajzát. Megjelölte a Tisza folyását, ábrázolta a főutcát, az Ada felé vezető utat, lerajzolta a görögkeleti és a katolikus templomot, és szóban is megmagyarázta, hol van a Gránicz. Ez az utca egykor a szerb és a magyar falurészt választotta el, ma Testvériség-egység a neve – és közölte, hogy annak egyik saroképületétől számítva a jobb oldali úttesten haladva a Tisza felé a második-harmadik ház az, amit keresek. Nagy, boltíves, fedett kapualja van.” – Ezek az adatok vezették nyomra Kalapis Zoltánt. Megtalálta a perdöntő épületet, a fénykép ott látható a kötetben. A fent említett dokumentumfilmben mi is megmutatjuk ezt a díszes, polgári épületet, a művész iskolai bizonyítványai-val egyetemben.

Maga Moholy-Nagy László sehol sem említi moholi vagy adai iskolaéveit. A szülőföldről, Bácskáról sem tesz említést. „Születtem 1895-ben a Nagyalföldön...” nyilatkozta.

Ettől függetlenül, bizonyított tény, hogy előnevét bizony „i”-vel kell ejtenünk.

Moholy-Nagy László gyermekkori lakóhelye Moholon

Az Aracs T. SZ. 2009. november 24-én állított emléket Moholy-Nagy Lászlónak Adán

E számunk szerzői

1. <i>Bata János</i>	költő, közíró Horgos
2. <i>Bobory Zoltán</i>	költő, Székesfehérvár
3. <i>Bence Lajos</i>	költő, irodalomtörténész, Lendva
4. <i>Bogár László</i>	közgazdász, Budapest
5. <i>Bozóki Antal</i>	ügyvéd, jogvédő, Újvidék
6. <i>Czakó Gábor</i>	író, Budapest
7. <i>Csorba Béla</i>	költő, közíró, Temerin
8. <i>Ditzendy Orsolya</i>	egyetemi hallgató, Drávaszög
9. <i>Gereben Ferenc</i>	szociológus, egyetemi tanár, Budapest
10. <i>Göncz László</i>	történész, parlamenti képviselő, Lendva
11. <i>Gubás Jenő</i>	orvos, közíró, Szabadka
12. <i>Gulyás Gizella</i>	művészettörténész, Újvidék
13. <i>Harmath Károly</i>	ferences szerzetes, Újvidék
14. <i>Huszár Zoltán</i>	tanár, közíró, Horgos
15. <i>Lengyel János</i>	költő, közíró, Kárpátalja
16. <i>Matuska Márton</i>	újságíró, Újvidék
17. <i>Mák Ferenc</i>	művelődéstörténész, Óbecse–Budapest
18. <i>Mirnics Károly</i>	demográfus, Szabadka
19. <i>Mohácsi Huba</i>	egyetemi hallgató, Szabadka
20. <i>Pénovátz Antal</i>	néprajzkutató, Pacsér
21. <i>Péter László</i>	grafikusművész, Budapest
22. <i>Szemerédi Magda</i>	újságíró, Magyarokizsa
23. <i>Széman Péter</i>	orvos, Erdély
24. <i>Tari István</i>	költő, író, Óbecse
25. <i>Ternovác István</i>	újságíró, Temerin

Zenei totemoszlop

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító és kiadó: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Elnök: dr. Gubás Jenő

Alapító főszerkesztő: Utasi Jenő

Alapító felelős szerkesztő: dr. Vajda Gábor

Fő- és felelős szerkesztő: Mák Ferenc

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft. Szabadka

Igazgató: Özveggy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Andróczy Csaba, Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gábrityné Molnár Irén, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Zsoldos Ferenc.

A megjelent írásokért szerzőik felelnek, és nem feltétlenül fejezik ki a szerkesztőség véleményét.

Egyes szám ára: 250 din, évi előfizetés 1000 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek a kétszerese.

НАЛОГ ЗА УПЛАТУ			
уплатилац	шифра плаћања	валута	износ
<input type="text"/>	<input type="text" value="189"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="1000.- din."/>
сврха уплате	рачун примаоца		
<input type="text" value="Чланарина за 2011"/>	<input type="text" value="310-152549-18"/>		
прималац	број модела	позив на број (одобрење)	
<input type="text" value="D.O. „ARACS” SUBOTICA"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="2011"/>	
печат и потпис уплатиоца	место и датум пријема		датум валуте

A szerkesztőség címe: 24000 Subotica – Szabadka, Prvog ustanka 20.

E-mail: aracs-ujsag@tippnet.rs makferenc@yahoo.com Tel/fax: 024/542-069.

Honlap: www.aracs.org.rs

E számunkban Fujkin István műveiből válogattunk

A címlapon: Magyar rapszódia - variáció a magyar nemzeti himnuszra

A hátlapon: Hagyományok pásztora - variáció a magyar népzeneire

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.